

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Загальна редакція – С.С. Поп

Ужгород
Всеукраїнське державне
видавництво «Карпати»
2011

УДК 502.72; 602.62: (447-25)

ББК 28.088+28.081

П 77

Наукове видання містить інформаційні та аналітичні матеріали про реєстр заповідних територій і об'єктів, становлення заповідної справи, її організацію та законодавче забезпечення, сучасний стан й перспективи розвитку природно-заповідного фонду загальнодержавного і місцевого значення у Закарпатській області. Проаналізовано їхнє використання для проектування регіональної екологічної мережі, рекреації, еколого-просвітницької і освітньо-виховної роботи, а також стан міжнародного співробітництва у цій царині.

Для широкого кола читачів, студентів, педагогів, політиків, громадських активістів, представників органів державної влади і місцевого самоврядування, працівників природоохоронних установ.

Книга видана завдяки фінансовій підтримці Закарпатської обласної ради і Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Закарпатській області.

Авторський колектив:

Браславєць В.В., Гайдур М.І., Гамор Ф.Д., Копач В.О., Мигаль А.В., Погорелов А.В., Поп С.С., Поляновський А.О., Потіш Л.А., Радик В.І., Турис Е.В., Тюх Ю.Ю., Шароді В.В.

Authors:

Braslavets V.V., Haydur M.I., Hamor F.D., Kopach V.O., Mihaly A.V., Pogorelov A.V., Pop S.S., Polyanovsky A.O., Potish L.A., Radyk V.I., Turys E.V., Tjukh Yu.Yu., Sharodi V.V.

Scientific edition contains information and analytical materials about the formation of protected areas, its organization and legal framework, current state and prospects of development of territories and objects in nature-protected areas of Transcarpathian region-wide and local significance. Analyzed for use in designing a regional network of environmental, recreation, environmental education and educational work and the state of international cooperation in this field.

For a wide range of readers, students, teachers, politicians, community activists, representatives of state and local authorities, employees of environmental agencies.

Рецензенти:

Л. Г. Руденко – академік НАН України, доктор географічних наук, професор;
П. Г. Шищенко – чл.-кор. АПН України, доктор географічних наук, професор;
С.Ю. Попович – доктор біологічних наук, професор

«Природно-заповідний фонд...» – 4369 книга Всеукраїнського державного ордена Дружби народів видавництва «Карпати» від часу його заснування (1945)

© Поп С.С., заг. ред., 2011
© Держуправління охорони навкол. природ. середовища в Закарпатській області, 2011
© Видавництво «Карпати», 2011

ISBN 978-966-671-306-6

ЗМІСТ

Передмова	4
Розділ 1. Загальні відомості	6
1.1. Фізико-географічна характеристика території Закарпаття	6
1.2. Коротка історія заповідної справи України	18
1.3. Становлення заповідної справи Закарпаття	21
1.4. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Закарпаття	26
Розділ 2. Законодавчо-нормативне забезпечення і організація заповідання	27
2.1. Законодавча база	27
2.2. Управління заповідною справою та контроль	29
2.3. Класифікація територій та об'єктів ПЗФ	30
2.4. Організація і охорона	35
2.5. Участь та роль громадськості	36
Розділ 3. Території та об'єкти загальнодержавного значення	38
3.1. Карпатський біосферний заповідник	38
3.2. Національний природний парк «Зачарований край»	61
3.3. Національний природний парк «Синевир»	75
3.4. Ужанський національний природний парк	85
3.5. Ботанічний сад Ужгородського національного університету	103
3.6. Заказники	104
3.7. Пам'ятки природи	112
3.8. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	117
Розділ 4. Території та об'єкти місцевого значення	118
4.1. Регіональні ландшафтні парки	118
4.2. Заказники	126
4.3. Заповідні урочища	140
4.4. Пам'ятки природи	143
4.5. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	159
4.6. Дендрологічні парки	163
Розділ 5. Використання територій та об'єктів ПЗФ	164
5.1. Національний та європейський досвід	164
5.2. Регіональні проблеми та шляхи їх вирішення	166
5.3. Створення регіональної екологічної мережі	167
5.4. Міжнародне співробітництво	173
5.5. Перспективи розвитку заповідної справи	175
Післямова	177
Джерела та література	178
Додатки	181
1. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду	181
2. Перелік видів судинних рослин	223
3. Перелік видів фауни	238
4. Перелік вікових дерев	251

ПЕРЕДМОВА

Заповідники – це найкраще збережені еталони дикої природи, на території яких встановлюється охоронний режим з метою збереження ландшафтного та біологічного різноманіття. Їх стан – це мірило культури людської спільноти, необхідна умова існування цивілізації. Ця, здавалось би, проста істина поступово доходить до свідомості як пересічного українця, так і до елітних прошарків суспільства, зокрема до представників владних структур. Спостерігається активізація діяльності щодо заповідання в усіх регіонах України, що підтверджується даними, які наведено в добре ілюстрованому кольоровому виданні довідника “Природно-заповідний фонд України” [1]. Динамічний розвиток природно-заповідного фонду (ПЗФ) України спостерігається з 1992 року. Станом на 01 листопада 2009 року у складі ПЗФ України налічувалось 7487 територій та об’єктів загальною площею 3085 тис. га (5,1 % суходолу країни). Із них 613 територій та об’єктів мають найвищий статус – загальнодержавного значення. Їх загальна площа становить 2079,9 тис. га [1].

Актуальним є аналіз стану заповідання і в Закарпатській області. Серед регіонів України її природа є найменш порушена людською діяльністю. Тому закономірно, що Закарпаття в числі лідерів щодо розвитку мережі заповідних територій та об’єктів, формування регіональної екологічної мережі з урахуванням специфіки території та господарки області. З часу виходу у світ довідника “Природно-заповідний фонд Закарпатської області” (1998 р., відп. ред. Я.О. Довганич [2]), в якому приведено короткі відомості про більшу частину існуючих станом на 1997 рік об’єктів ПЗФ, спостерігаємо тенденцію зростання їх кількості та розширення діючих охоронних територій найвищого рівня заповідання. Станом на середину 2011 року ПЗФ Закарпаття включає 457 територій та об’єктів місцевого і загальнодержавного рівня загальною площею 176841,2 га, яка досягла 13,8 % загальної площі області. Із них 34 мають загальнодержавне значення. Це відповідає показникам розвинутих країн Європи, та значно перевищує середньоєвропейський показник (близько 8 %). Розвиток заповідної справи в Закарпатській області отримав і світове визнання. Так, українська частина природного об’єкту “Букові праліси Карпат”, що входить до складу Карпатського біосферного заповідника та Ужанського Національного природного парку внесена до Списку всесвітньої природної і культурної спадщини ЮНЕСКО. Природний комплекс гірського озера Синевир, що на території НПП “Синевир”, визнано одним із семи чудес України. Спільними зусиллями науковців, представників влади, політиків і громадськості в Закарпатті у 2010 році під егідою Ради Європи та патронатом Президента України проведено Міжнародну науково-практичну конференцію “Сталий розвиток Карпат та інших регіонів Європи”. Результатом її роботи стало прийняття Ужгородської декларації з цих проблем, а згодом на її

основі прийнято відповідні Рекомендації Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи. Отже, відкриваються можливості активізації дієвої транскордонної співпраці, зокрема із створення спільних резерватів на кордонах з Румунією і Угорщиною, а також розширення і поглиблення співпраці в українсько-словацько-польському біосферному заповіднику “Східні Карпати”.

Наукове видання, яке колектив авторів пропонує до уваги читача, різниться від вищезгаданого не тільки тим, що охоплює всі зареєстровані об’єкти і території ПЗФ Закарпаття станом на середину 2011 року, але й іншим підходом до формування його змісту. Видання багато ілюстроване кольоровими світлинами найважливішого та найхарактернішого щодо презентації ландшафтного й біотичного різноманіття, пам’яток природи та історико-культурної спадщини. Воно містить необхідні картографічні та довідкові матеріали. Зважаючи на те, що у вищих навчальних закладах області для студентів окремих спеціальностей викладаються дисципліни “Заповідна справа”, “Менеджмент природоохоронних територій”, “Моніторинг навколишнього природного середовища”, “Стійкий розвиток суспільства” та ін., в книзі розміщено деякі аналітичні матеріали. Зокрема, наведено корисну інформацію про фізико-географічну характеристику Закарпаття, історію становлення заповідної справи, законодавчо-нормативне забезпечення, класифікацію територій та об’єктів ПЗФ, формування екологічної мережі з урахуванням регіональних особливостей тощо.

Книга написана творчим колективом, який складається із науковців, педагогів та працівників природоохоронних структур і заповідних установ. Загальну редакцію книги здійснив ініціатор її написання професор Поп С.С., а матеріали підготували: розділи 1, 2 – професор Поп С.С., 3.1 – професор Гамор Ф.Д., 3.2. – Радик В.І., 3.3. – к.е.н. Тях Ю.Ю., 3.4. – Копач В.О., 3.5.–3.8. – Погорелов А.В. і к.п.н. Гайдур М.І., розділ 4 і додатки 2 і 3 – доценти Потіш Л.А., Мигаль А.В. і Турис Е.В., 5.4., 5.5. і додатки 1, 4 – Поляновський А.О., 5.1–5.3 – Шароді В.В., підбір ілюстрацій – к.ф.-м.н. Браславець В.В.

Авторський колектив щиро вдячний керівництву та науковим співробітникам Карпатського біосферного заповідника і національних природних парків краю, а також Цапуличу О.Т., Фулим Н.І., Карп’юку В.М., Йожефу Гомору за надані фотоілюстрації та картографічні матеріали.

Сподіваємось, що книга буде корисною студентам, науковцям різного профілю, представникам державних природоохоронних структур, органів державної влади та місцевого самоврядування, політичним і громадським діячам, всім зацікавленим у збереженні та відтворенні природи, пропагандистам знань про гармонізацію взаємостосунків суспільства і природи в контексті стійкого довготривалого розвитку.

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Закарпаття – це край, який поєднує в собі мальовничі краєвиди і пам'ятки старовини, середньовічну загадковість, красу і багатство природи, місцеву екзотику, фольклор та історико-культурні традиції. Закарпаття відоме затишком невеликих міст, великою кількістю місцевих фольклорних і релігійних свят, цілющими мінеральними джерелами і сприятливим кліматом, багатонаціональним складом населення, працелюбними, привітними і життєрадісними людьми. Закарпаття завжди було одним з найпривабливіших куточків в самому центрі Європи. Численних мандрівників, науковців, туристів і просто любителів відпочинку на природі приваблює наявне тут унікальне ландшафтне та біологічне різноманіття, виняткової краси гори і полонини, швидкоплинні ріки та численні невисихаючі потічки, затишні міста та села, збережені численні пам'ятки історії, культури і мистецтва, облаштовані санаторії з цілющими мінеральними водами, ошатні оздоровчі та туристичні заклади.

1.1. Фізико-географічна характеристика території Закарпаття

1.1.1. Адміністративно-територіальний поділ. Область має 13 адміністративних районів, в яких 11 міст, 19 селищ міського типу, 579 сільських населених пунктів. Всього в області 609 населених пунктів, з яких 192 мають статус гірських. За останні роки в адміністративно-територіальному устрої області відбулися суттєві зміни. Статус міст обласного підпорядкування Постановами Верховної Ради України надано м. Хуст (1998 р.), м. Берегово (2001 р.) і м. Чоп (2004 р.). Отже, зараз маємо 5 міст обласного підпорядкування, а саме: Ужгород, Мукачево, Хуст, Берегово і Чоп. Повернуто історичні назви багатьом селам у Берегівському, Виноградівському, Мукачівському і Ужгородському районах, в яких проживає переважно населення угорської національності. Надано статус сільських населених пунктів 8 колишнім селищам міського типу: Колочава і Майдан (Міжгірський р-н), Ільниця і Довге (Іршавський р-н), Тур'ї Ремети (Перечинський р-н), Поляна (Свалявський р-н), Нижні Ворота (Воловецький р-н), Богдан (Рахівський р-н) та статус міста селищу міського типу Перечин. У містах і селищах міського типу станом на 01.01.2010 р. проживає 463,8 тис. чол., а у сільській місцевості – 783,6 тис. чол. Адміністративний центр області – м. Ужгород, в якому проживає 116,4 тис. чол. Тут зосереджено значний промисловий, фінансовий, освітній, науковий і культурний потенціал Закарпаття. Ужгород – старовинне місто, формування якого почалося із містечка на Замковій горі і навколо неї. Перші згадки про нього зустрічаються в хроніці угорського літописця часів короля Владислава IV-го

у 80-х роках XIII століття, який відмічає, що укріплення Унгвар існує з 872 року. Ужгородський старовинний замок добре зберігся. В ньому розміщується Закарпатський краєзнавчий музей, в якому можна ознайомитися з матеріалами історії Закарпаття і цінними пам'ятками самобутньої культури його багатонаціонального населення. В Ужгороді збереглася найдавніша кам'яна споруда – ротонда, яка є пам'яткою архітектури XIII ст. Поблизу неї археологами виявлено поселення III-IV століття нашої ери.

На території Закарпаття археологами виявлені численні стоянки первісної людини, які є найдревнішими в Центральній Європі. Найвідоміші з них – стоянки палеоліту в околиці сіл Мала Копаня, Королево і Рокосово, що в мальовничій улоговині, де р. Тиса протікає між дуже зближеними гірськими хребтами (т.зв. Хустські ворота). Понад 1 млн. років тому пітекантроп облюбував ці місця багаті на природні ресурси та м'який клімат.

1.1.2. Географічне розташування і населення. Закарпатська область є найзахіднішою територією України. Вона розташована на крайньому південному заході країни на межі двох фізико-географічних структур – Карпатської гірської та Закарпатської низинної. Область, яку часто називають просто Закарпаттям, має унікальне географічне та геополітичне розташування в самому центрі Європи. Неподалік с. Ділове Рахівського району, на березі верхів'я р. Тиса, встановлені геодезичний знак та стела, які, за легендами, вказують на місцеположення центру Європи. Знак (з координатами 48°12' північної широти та 23°52' східної довготи, які визначено у 1887 році науковцями Віденського військово-географічного інституту) охороняється державою як важливий репер для Державної геодезичної мережі і як історична цінність.

Край є представником невеликих областей України як за площею, так і за кількістю населення. Його територія становить 12777 тис. км², а чисельність населення – 1247,4 тис. чоловік (станом на 01.01.2010 р.). Тобто за площею Закарпаття займає 2,1 відсотка території України, а його населення складає близько 2,7 відсотка від населення країни. Закарпаття займає передостаннє місце серед 24 областей України за площею території та 19 – за кількістю населення. За національним складом населення Закарпаття є унікальним не тільки серед областей України, а й серед країн Європи. Тут у дружбі та злагоді проживає населення понад 75 національностей і народностей, у т.ч. українці (80,5%), угорці (12,1%), румуни (2,6%), росіяни (2,5%), цигани (1,1%), словаки (0,5%), німці (0,3%) та інші.

Закарпаття відділене високогірними хребтами Українських Карпат від Львівської (довжина територіальної межі – 85 км) та Івано-Франківської (180 км) областей, межує з чотирма державами Європейського Союзу, а саме: Польщею (довжина державного кордону – 33,4 км), Словаччиною (98,5 км), Угорщиною (130 км) і Румунією (205,4 км). Точними координатами крайніх точок області за даними Закарпатського геодезичного центру є [3]: західної – західніше від с. Соломоново Ужгородського району – 48°25'59"22°08'21": східної – гора Поп Іван в Рахівському районі – 48°02'51"/24°37'45"; північної – гора Килеменець у Велико-

березнянському районі – $49^{\circ}05'51''/22^{\circ}35'10''$; південної – поблизу с. Ділове, гора Менчелу у Рахівському районі – $47^{\circ}53'48''/24^{\circ}13'48''$. Віддаль між східною та західною крайніми точками складає 190 км, а між північною та південною – 100 км. **Географічний центр Закарпаття** знаходиться на території г. Кук ($48^{\circ}30'/23^{\circ}23'$), що на межі Міжгірського та Іршавського районів.

1.1.3. Орографія. Територія області є водозбором української частини басейну р. Тиса та її приток, характеризується переважно гірським рельєфом, який займає близько 80% її загальної площі. Північний кордон області проходить по гребеню вододільного хребта з абсолютними відмітками 900-1100 м н.р.м. у верхів'ї р. Уж, 1000-1200 м. н.р.м. у верхів'ї р. Латориця, 1200-1500 м н.р.м. у верхів'ї річок Ріка, Тереля і Тересва, а східна межа – по вододілу з відмітками 1500-2000 м н.р.м. у верхів'ї річок Біла та Чорна Тиса. В межах Закарпаття Українські Карпати являють собою три поздовжні пасма хребтів: Вододільного, Полонинського і Вулканічного. Закарпатська низовина є частиною Середньо-Дунайської низовини, витягнута здебільшого вздовж правого берега р. Тиса.

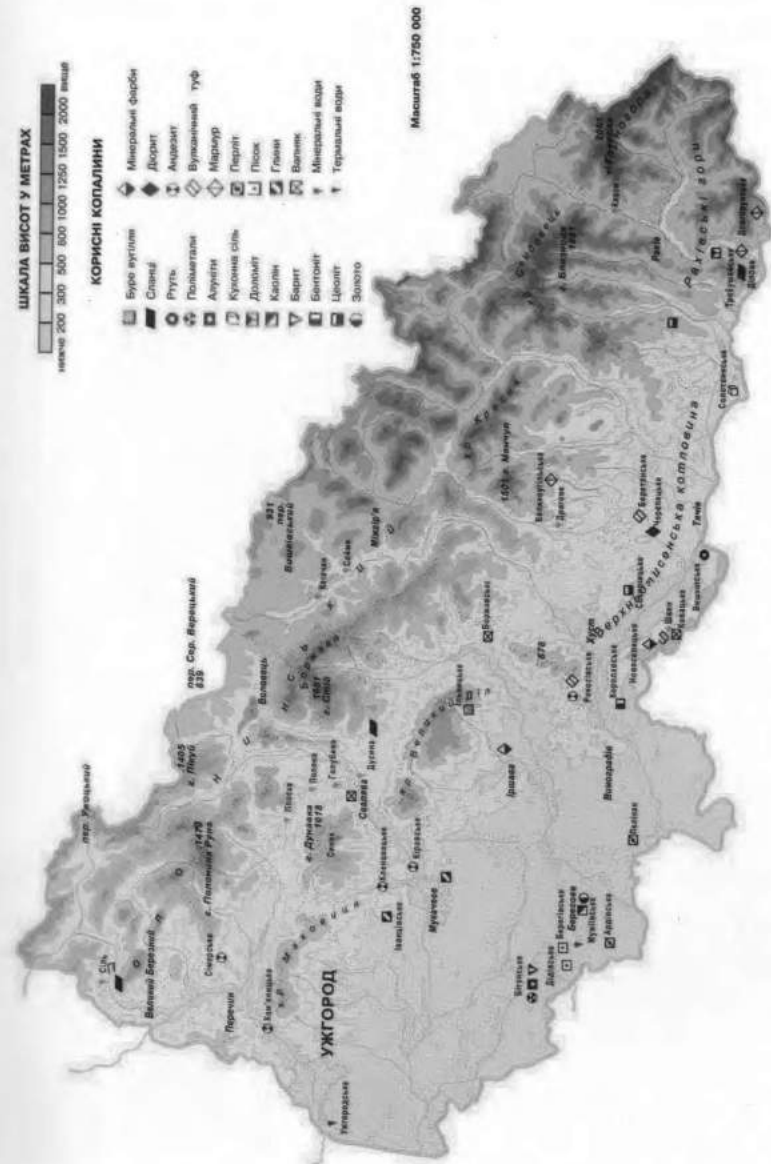
Відповідно до фізико-географічного районування в Закарпатті виділяють такі географічні області:

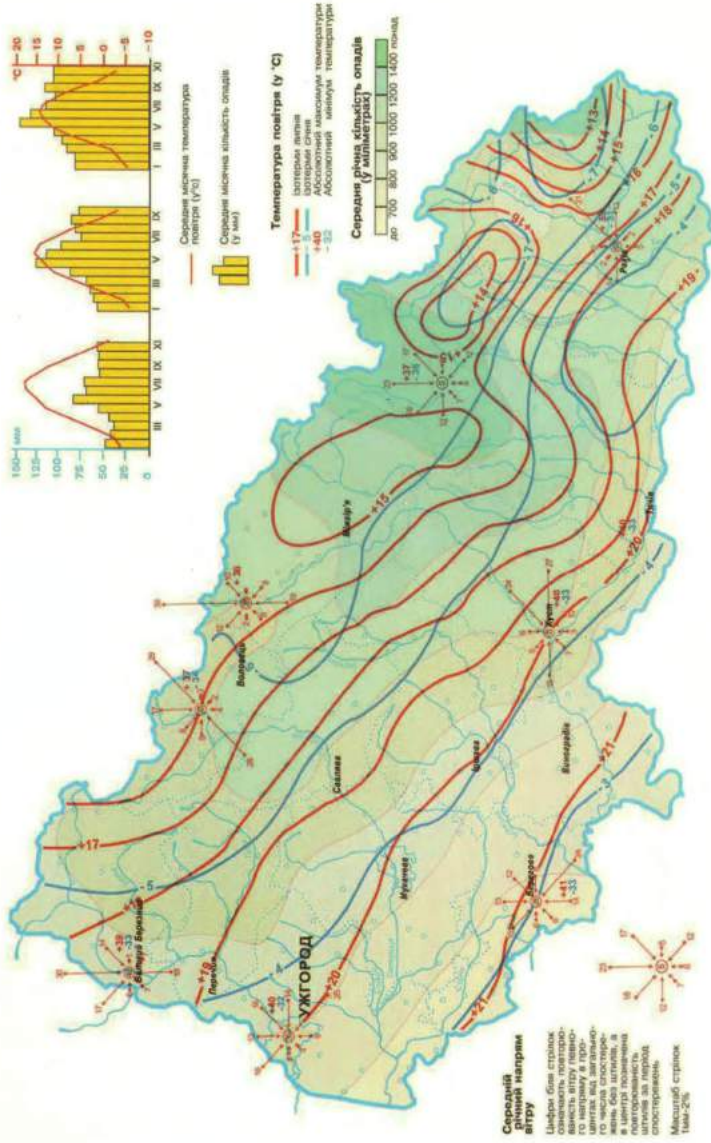
- 1) Вододільно-Верховинську (800-1500 м, вертикальне розчленування рельєфу 200-500 м);
- 2) Полонинсько-Чорногорську (1700-2061 м з вертикальним розчленуванням рельєфу понад 500 м та найвищою в Україні вершиною г. Говерла);
- 3) Рахівсько-Чивчинську (1400-1600 м, вузькі гребенеподібні хребти з крутими схилами, глибокими долинами з амплітудою відносних висот до 1000 м);
- 4) Вулканічних Карпат і міжгірних улоговин (плоскі хребти Вигорлат-Гутинського пасма близько 1000 м з вертикальним розчленуванням 200-500 м та Солотвинська і Турянсько-Боржавська улоговини, що змінюються вузькою смугою передгір'я Закарпатської низовини);
- 5) Закарпатської низовини (плоскої акумулятивної рівнини на південному заході області з островними горбами висотою 200-600 м.

Вододільний хребет розділений перевалами (Ужоцьким, Верецьким, Воловецьким, Вишківським, Торунським, Яблонецьким), через які прокладено автомагістралі та залізниці, що зв'язують Схід з Центральною Європою.

1.1.4. Геологічна і геоморфологічна будова. Територія Закарпаття, як і в цілому Карпат, складна. Вона відноситься до двох великих геоструктур: Складчастих Карпат та Закарпатського внутрішнього прогину. Значна частина території Закарпаття – це переважно складчасті гори за структурою, які утворені стисненням земної кори в складки. Своєрідною є структура Вигорлат-Гутинського хребта, який має вулканічне походження. Вулканічний шар породи є його верхнім структурним шаром. Особлива і Марамороська зона, як єдина в Українських Карпатах, фундамент якої у вигляді кристалічного масиву виведений на денну поверхню.

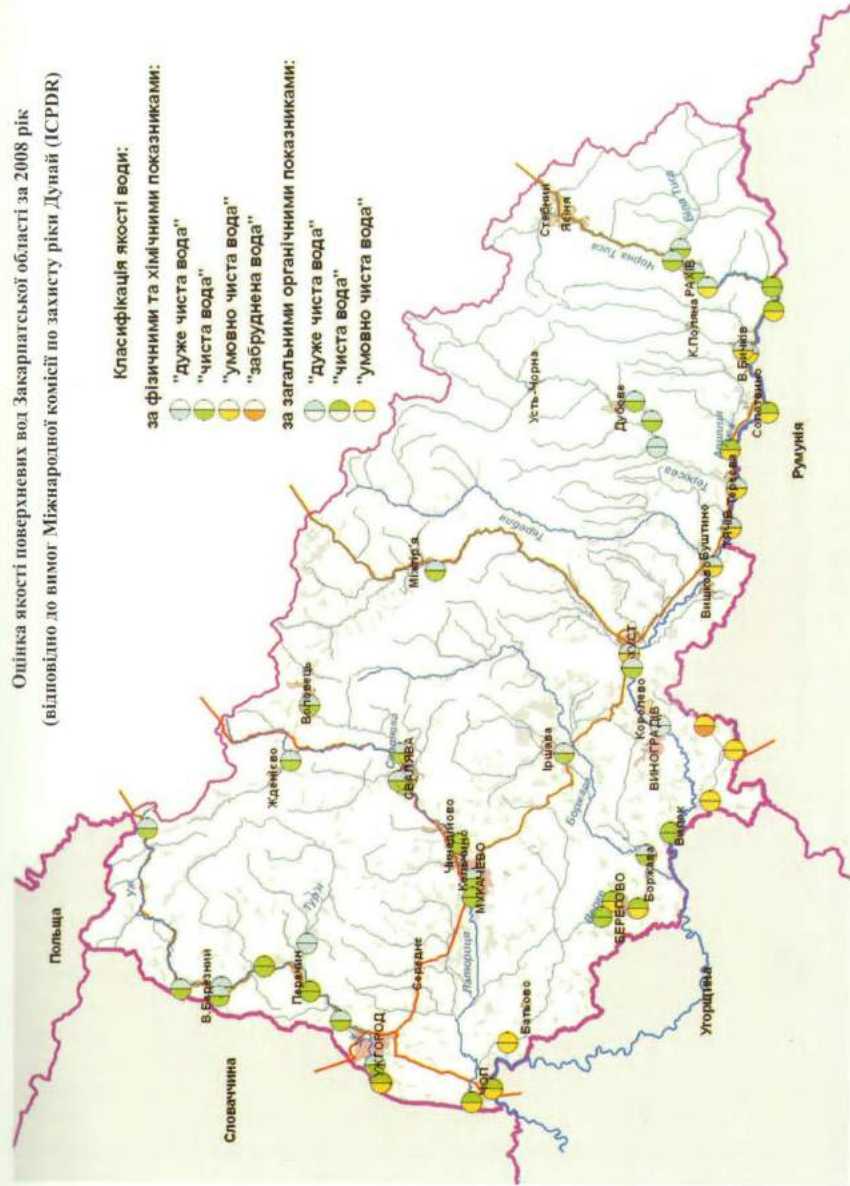
Складчасті Карпати поділяють на структурно-фаціальні зони, які різняться між собою особливостями поширення в них гірських порід, морфологією, рельєфом, корисними копалинами і т. ін. В межах Закарпатської області виділяють наступні зони: Кросненську, Черногірську, Поркулецьку, Дуклянську, Магурську і

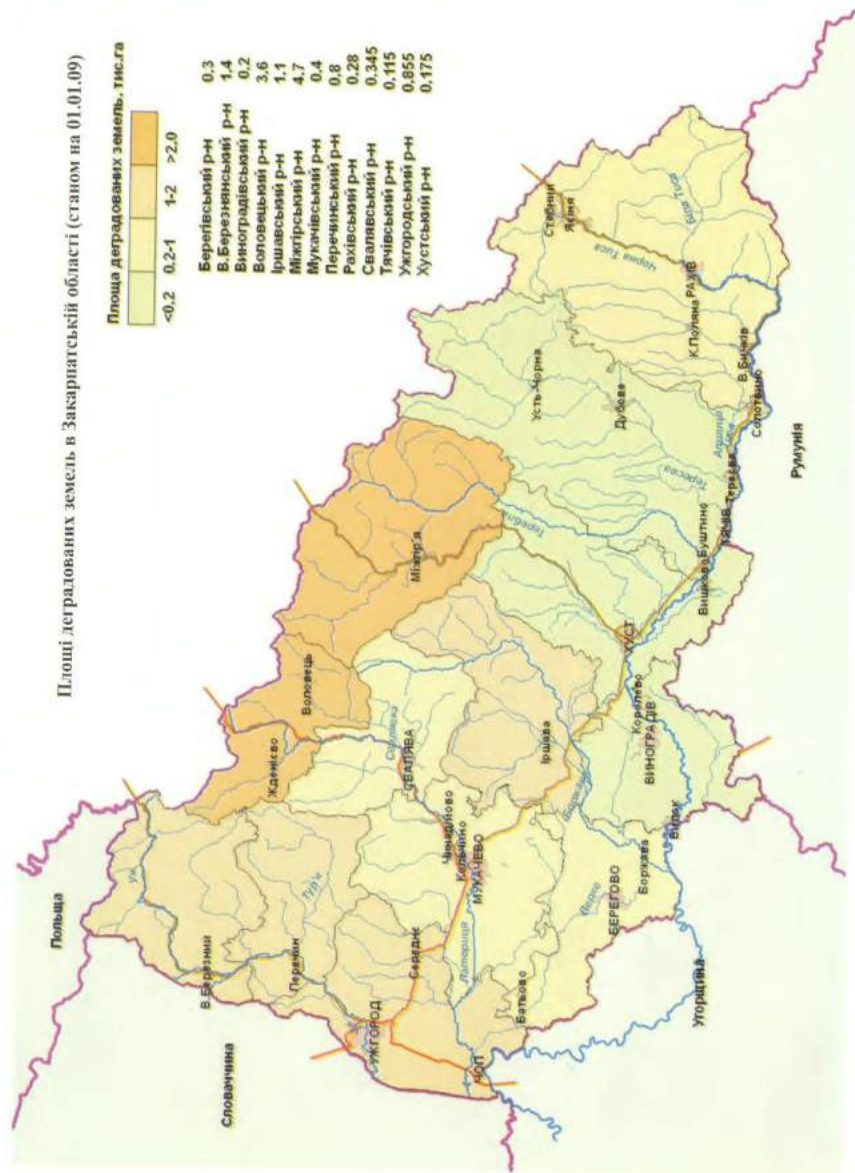

Кліматична карта

Оцінка якості поверхневих вод Закарпатської області за 2008 рік (відповідно до вимог Міжнародної комісії по захисту ріки Дунай (ICPDR)

Рахівську, а також Марамарошський кристалічний масив та Марамарошську і Пенінську стрімчаківі зони, Мукачівську і Солотвинську улоговини, Вигорлат-Гутинську вулканічну грядку і Паннонський серединний масив. Формування Карпатських гір відбувалося впродовж двох циклів. Спочатку виникли геосінклінальні прогини, які інтенсивно заповнювались опадами. Потім відбувалося переміщення утворених порід і геоморфологічне оформлення гір.

Карпати мають багатоярусну будову. Кожному із ярусів відповідає певний етап накопичення осадконагромадження, розвитку структури, магматизму, у формуванні тектонічних режимів і інших геологічних чинників. Самий нижній ярус докембрійський, це кристалічний фундамент. Він знаходиться найглибше (~20 км) на межі Карпат з Прикарпаттям і на менших глибинах на периферії гірських утворень. Потужність земної кори під Карпатами становить 40-50 км. Потужність другого ярусу в Закарпатському прогині складає 12 км і знаходиться на глибині 7 км.

Товща другого ярусу, яка є власне фундаментом гір, в кінці палеозойської ери потерпіла так званий герцинський цикл гороутворення (340±50 млн. років тому). На цьому етапі на території сучасних Карпат утворилось Карпатське море, яке проіснувало понад 100 млн. років (до палеогенового періоду кайнозойської ери). Воно було частиною потужного океану Тетис, води якого заливали теперішні території Європи, Кавказу. На місці цього океану виникли нові і омолодилися старі гори: Піренеї, Альпи, Карпати, Балкани, Кримські, Кавказькі, Памір. Цей грандіозний гірський ланцюг розтягнувся на тисячі кілометрів і складає альпійський складчастий пояс. У ньому Карпати займають одне з центральних місць. Сучасні басейни Середземного, Чорного, Азовського і Каспійського морів нагадують про роль існування колись могутнього океану Тетис.

Третій структурний ярус формувалася в мезозойсько-кайнозойську еру накопиченням осадкових матеріалів, які складаються переважно із перешарування піщаних і глинистих утворень (карпатський шліф) потужністю від 2 до 9 км.

Четвертий ярус формувалася у другу половину кайнозойської ери (25±2 млн. років тому), коли вся товща осадкових відкладів була піддана черговій фазі альпійського циклу гороутворення. Прогинання карпатської геосінклінали змінилось її підняттям, що призвело до значних деформацій осадкових товщ третього ярусу. Підняття Карпат відбувалось одночасно з опусканням прогинів (Закарпатського і Прикарпатського), які заповнювались моласовими відкладами потужністю 5-7 км, які складені конгломератами, пісковиками, мергелами і глинами.

Спочатку на фоні Карпатського моря утворились окремі вершини, а потім – гірські ланцюги. Рахівський та Чивчинський кристалічні масиви утворились саме тоді. Спочатку в пониженнях між горами була вода Карпатського моря, яке згодом регресувало внаслідок тектонічного підняття. Оточуючі ці гірські утворення території Закарпатського і Прикарпатського прогинів ще довго залишались заповненими водою. В кінці міоцену неогенового періоду (9-14 млн. років тому) спочатку Передкарпатський, а потім Закарпатський прогини звільнились від води і поступово стали сушею. Сучасний етап розвитку Карпатських гір і їх передгірних прогинів продовжується і тепер під дією ендегенних (тектонічні

рухи, викиди вулканів, землетруси, хімічні і фізичні процеси тощо) та екзогенних (вивітрювання, ерозія, підтоплення тощо) процесів. Територія Закарпаття вирізняється сейсмічною активністю. Сейсмотектонічна зона пов'язана із Закарпатським глибинним розломом, який відділяє складчасту область Карпат та Закарпатський внутрішній прогин. Тут розміщені епіцентри найсильніших карпатських землетрусів (7 балів), спостерігається часта повторюваність підземних поштовхів. Сейсмічна активність виявляється також у зонах міоценових розломів та вулканізму, що обмежують з півдня Вигорлат-Гутинський хребет (6-7 балів). У зоні Припанонського глибинного розлому інтенсивність землетрусів складає 5-6 балів.

1.1.5. Клімат і гідрографія. Клімат Українських Карпат визначається їх географічним положенням у центральній частині Європи, віддаленістю від Атлантичного океану, Середземного, Балтійського і Чорного морів, висотою над рівнем моря і формою рельєфу. Морфоструктура і висота гір суттєво впливають на напрямок і силу вітрів, на сонячну радіацію, тепловий і водний режими підстилаючої поверхні, які є головними клімато-утворюючими чинниками, а також пов'язані з ними гідрометеорологічні явища. Українські Карпати відносяться до атлантично-континентальної кліматичної зони, оскільки їх клімат визначається переважаючими західними атлантичними і трансформованими континентальними повітряними масами. Клімат Закарпаття помірно континентальний з достатнім і надлишковим зволоженням, нестійкою весною, не дуже спекотним літом, теплою осінню і м'якою зимою. Тут переважає морське повітря помірних широт, яке південно-західними вітрами переноситься з Атлантичного океану і Середземного моря. Морське повітря зумовлює в зимовий період досить високі температури і відносну вологість повітря. Зрідка зі сходу переносяться континентальні повітряні маси. Навесні та восени посилюється вплив прохолодних циклонів із Атлантики та Середземномор'я. Вторгнення холоду з півночі зумовлює заморозки, які часто завдають шкоди, особливо ранньому овочівництву і садівництву. Влітку переважають потоки повітряних мас із південно-західного і західного напрямків. Найтепліша погода встановлюється, коли надходять гарячі тропічні повітряні маси з Північної Африки. Осінь також тепла, тривала в часі (3-3,5 міс.), з плавнішим перепадом температур, ніж весна. Однак можливі ранні заморозки, особливо в горах. Часті тумани.

Радіаційний режим. В Українських Карпатах Закарпатська низовина одержує найбільше сонячного проміння, до 2025 год, а гірська зона – на 30% менше. Хмарність, прозорість атмосфери, орієнтація території впливають на радіаційний режим. Сумарна радіація залежно від місцеположення змінюється в Закарпатті в межах 3110-4370 МДж/м² за рік. Мінімальні показники реєструють взимку у Міжгір'ї (59 МДж/м² за місяць), а максимальні у липні (633 МДж/м² за місяць). Неоднорідність рельєфу земної поверхні Закарпаття і вищевказані особливості циркуляції повітря суттєво впливають на процеси поглинання і перетворення сонячної радіації, теплового і водного обміну. Тому кліматичні умови на території області дуже різняться й залежать як від висоти над

рівнем моря, так і від орієнтування та експозиції гірських схилів. Останнє суттєво впливає на кількість опадів залежно від напрямку вітрів на схилах.

Вітер за напрямком і силою змінний не лише в різних місцях області, а й протягом доби в кожному з них. У низинних районах переважають вітри: взимку – південно-східні; навесні – окрім південно-східних й північно-східні; влітку – північно-західні та північно-східні; восени – південно-східні. Середньорічна швидкість вітру в різних місцях становить 1,2-2,4 м/с, тоді як максимальна швидкість (zareєстрована в районі міст Хуст і Міжгір'я) становить 40 м/с. В м. Ужгород максимальна швидкість вітру досягала 28 м/с.

Для області характерна гірсько-долинна циркуляція внаслідок випромінювання тепла й охолодження приземних шарів повітря. Гірсько-долинні вітри, особливо в долинах річок Ужа, Латориці, Боржави, Ріки, Тересви, дмуть вдень у напрямку гір, а вночі – навпаки.

Температурний режим в області складний. Його хід майже збігається з річним ходом притоку сонячної радіації. Зі збільшенням висоти території над рівнем моря температура повітря знижується, тобто наявний вертикальний температурний градієнт. Він становить у середньому за рік близько 0,8 °С на 100 м перепаду висот. Найнижча температура реєструється у високогір'ї. Так, середньомісячна багаторічна температура січня у горах становить – 7,8 °С, тоді як у низині (м. Ужгород) тільки –3,1 °С. Влітку середньомісячна багаторічна температура становить +11...14 °С у високогір'ї і +20...21 °С на низині. Середньорічна температура низинної зони Закарпаття досить висока (9...10 °С), для порівняння у Ялті (12 м над рівнем моря) +12,5 °С. Літо в низинно-передгірних районах триває в середньому 130 днів (з першої декади травня до середини вересня). У горах на висоті 400-600 м літній сезон триває лише 60-70 діб, а вище 1000 м – літо ще коротше. Найвища температура повітря (абсолютний максимум) становила у низинно-передгірній зоні +41 °С, у горах +37 °С, а найнижча (абсолютний мінімум) – 33° С у низині і –36 °С у горах.

Гідрографія. Висока вологість та наявність переважаючого гірського рельєфу на території області, яка є повністю водозбором басейну р. Тиси та її приток зумовили розвиток найщільнішої в Україні річкової мережі Закарпаття (1,7 км/км²). Вона налічує понад 9400 водотоків різного рівня. Серед них 4 річки протяжністю понад 100 км та 137 річок – понад 10 км. Найбільші притоки р. Тиси лежать праворуч: Боржава, Ріка, Тересва, Тересля. Річки Уж та Латориця впадають на території Словаччини у р. Лаборець – притоку другого порядку р. Тиса. Всі річки Закарпаття беруть початок на висоті 1000-1700 м і належать до гірських річок з нестійким гідрологічним режимом, швидкою течією (0,8-1,2 м/с і більше, а під час повені до 5 м/с). Долини річок у гірській частині – вузькі, крутостінні з виходами корінних порід; на рівнині мають широку заплаву і плоске дно. Характерним є підвищення рівня води в річках навесні та на початку літа, часті повені, іноді з катастрофічними наслідками.

Опади розподіляються дуже нерівномірно як по території області, так і протягом року. Максимум опадів припадає на тепліші літні місяці, інколи на

осінні. В залежності від висоти місцеположення території кількість опадів змінюється. Так, в Ужгороді (120 м н.р.м.), наприклад, у середньому за рік випадає 805 мм, в Хусті (164 м н.р.м.) – 1095 мм, а в Руській Мокрій (557 м н.р.м.) – 1499 мм. Середньорічна кількість опадів у низинній зоні становить 600-800 мм, а в горах – 1000-1500 мм. Значні коливання опадів бувають в окремі роки, а також в місяці або дні року. Бувають роки високої водності, коли за рік випадає 1600-2400 мм опадів, за середньої багаторічної норми 1000-1200 мм. У такі роки частішають паводки, які є характерними для гірських Карпат навіть у роки з опадами в межах норми, але за умови збігу несприятливих кліматичних умов.

Сніговий покрив у низинних районах рідко буває стійким. Він встановлюється на початку грудня, а в горах – на місяць раніше і лежить майже п'ять місяців (Плай, 1330 м). У багатосніжні зими товщина снігового покриву може досягати 150-200 см в горах і 70-80 см у низинних районах. У горах можливі снігові лавини після інтенсивних снігопадів і хуртовин, а також під час відлиг.

1.1.6. Ґрунти. Для ґрунтів гірської частини області характерна вертикальна поясність. Найпоширенішими є бурі гірсько-лісові ґрунти (буроземи). Вони вкривають схили гір до висоти 1100-1500 м, тобто в межах лісового поясу. Верхня частина ґрунту – це лісова підстилка (2-8 см). Кислотність буроземів дуже висока. Ґрунти в гірських районах відносно молоді, мають незначну потужність, людська діяльність прискорює їх площинну та лінійну ерозію. На виположених схилах гір і на високих терасах річок поширені підзолисто-буроземні ґрунти. Гумусовий горизонт залягає до глибини 15-20 см, вміст гумусу 1-3 %. Ці ґрунти мають значну кислотність. Вони найбільше піддаються водній ерозії, густо порізані ярами. На висотах понад 1200-1500 м під гірськими луками і високогірним рідколіссям сформувались гірсько-лучно-буроземні ґрунти полонин. Процес ґрунтоутворення тут відбувається дуже повільно, бо в умовах низьких температур на таких висотах дуже ослаблені вивітрювання гірських порід і мінералізація органічних решток.

На території Закарпатської низовини найпоширенішими є дерново-підзолисті, дернові, лучні та болотні ґрунти, що сформувались переважно на супіщаних і суглинкових відкладах алювіального і делювіального походження. Вони утворилися як на давніх, так і на сучасних річкових відкладах. Неглибоке залягання ґрунтових вод сприяє їх оглеєнню. Найкращими є дернові ґрунти, які утворилися в заплавах Тиси і Латориці на піщаних і супіщаних річкових відкладах. Гумусовий горизонт – 25-30 см, вміст гумусу – 1,4-2,6 %. Мають нормальну кислотність, грудкувато-зернисту структуру, добру водопроникність, легко піддаються обробітку. Для підвищення врожайності культури потребують внесення органічних, а також азотних і фосфорних мінеральних добрив.

1.1.7. Рослинний і тваринний світи. Закарпаття відзначається надзвичайною різноманітністю і видовим багатством рослинного і тваринного світу. Цьому сприяє географічне положення краю, неоднорідний рельєф, виразна вертикальна диференціація територій, відповідно з різними кліматичними умовами і ґрунтовим

покривом. Тут росте близько 2,6 тис. видів вищих спорових і насінневих рослин із майже 3,5 тис., що поширені в Україні (74%).

Закарпатська низовина відноситься до лісостепової природної зони. Тут переважає вторинна лучна рослинність, яка виникла на місці вирубаних лісів і перелогів. Луки займають заплави річок, притерасні зниження і використовуються переважно як пасовища. На них ростуть *мітлиця тонка*, *лисохвіст лучний*, *костриця лучна*, *тонконіг болотний* і *вузьколистий* та інші трави. Луки чергуються з лісовими масивами, складеними переважно з *дуба звичайного* і *скельного* з домішками *граба* та *ясени*. На зниженнях трапляються *вільшаники*, а вздовж річок – ліси із *білої* та *ламкої верби*. Загальна лісистість території низовини складає не більше 10 %.

У передгір'ї Карпат (до 500 м над рівнем моря) переважають *дубові* та *буківі* ліси. Лісовий пояс відзначається різноманітним видовим складом, який також змінюється відповідно до висоти. У нижній смузі (500-900 м) ростуть густі *буківі* ліси. Зрідка в них домішуються *граб*, *явір*, а в підліску – *вовчі ягоди звичайні*, *бузина*, *жимолюсть*, *бруслина*. Трав'яний покрив бідний. Вище 900 м в умовах вологого прохолодного клімату ростуть *хвойно-широколисті* ліси. До висоти 1150 м в них переважає *бук*, а вище – аж до 1300 м – *ялина* і *смерека*. На висоті 1300-1600 м у надмірно вологих, прохолодних умовах ростуть *темнохвойні ліси*. У них немає підліску, трав'яний покрив бідний. На тепліших південно-західних схилах гір до хвойних порід домішується *бук*. Ці ліси мають густий підлісок і травостій. Верхня межа темнохвойних лісів дуже звивиста і проходить в середньому на рівні 1500 м, проте по улоговинах ліси окремими пасмами піднімаються в гори до 1600 м. У лісовому поясі на гірських схилах і невисоких хребтах в місцях вирубаних лісів поширені гірські луки.

У смузі від 1600 до 1800 м розміщений субальпійський пояс. Тут переважає лучна рослинність, рідше трапляються ділянки *ялинового* і *буківого* рідколісся, *криволісся* з *душкєй*, *рододендрону* тощо. У цьому поясі на висоті 1700-1800 м у важкодоступних скелястих місцях можна знайти *едельвейс (білотку альпійську)* – рослину, яку в народі називають "шовковою косицею", вважають символом Карпат.

Альпійський пояс виражений вище 1800 м. Тут зовсім немає дерев і чагарників. На захищених схилах поширені луки з низькотрав'я (*біловус*, *костриця*, *осока* та ін.). У тріщинах скель ростуть *ломикамінь карпатський*, *очиток*, поширені *мохи* і *лишайники*.

Гірська частина області має багатий видовий склад реліктових і ендемічних рослин. До реліктових відносять *водяний горіх*, *яловець козацький*, *модрину польську* та інші. Серед ендемічних рослин – *шафран банатський*, *айстра альпійська*, *еритроній собачий зуб* тощо. Багато рослин перебувають на межі зникнення і тому занесені до Червоної книги України.

Тваринний світ області, як і рослинність, багатий і різноманітний. Тут вирізняють понад 30 тис. видів фауни, в т. ч. 400 видів хребетних тварин. Серед них

водяться 81 вид ссавців, 280 видів птахів, 11 видів плазунів, 57 видів риб. Серед диких тварин поширені: *олень благородний, козуля європейська, горностай, лісова куниця, вовк, бурій ведмідь, дикий кабан, дикий кіт* та ін. З птахів, які гніздяться в області, характерними є: *глухар, тетерук, рябчик, дятел, пугач, лелека чорний, дрізд гірський*. З плазунів поширені: *гадюка звичайна, ящірка живородна (саламандра), мідянка*. У річках водиться майже половина видів риб, що живуть у прісних водоймах України. У чистій воді гірських річок зустрічаються *лососеві (харіус, форель, лосось дунайський)*, в річках західної частини області – *ляц*, а в гирлах рік – *короп, щука, судак*. Значне поширення мають також *мінога угорська, марена, головня*.

1.1.8. Корисні копалини. В області розвідано 217 родовищ, в яких більше 30 різноманітних корисних копалин, що мають промислове значення. Серед них: 2 родовища дорогіших металів (золото, срібло), 3 – кольорових металів (свинць, цинк), 4 – ртуті, по 4 – газу та вугілля, по 1 – гірничорудної сировини (глина бентонітова, каоліни) та гірничо-хімічної сировини (сіль кухонна), 3 – целіту. Наявна також значна кількість родовищ різноманітних будівельних матеріалів (андезиту, андезито-базальту, мармуру, перліту, глини тугоплавкої, сировини цегельно-черепичної тощо). В стадії геологічного вивчення надр і дослідно-промислової розробки знаходяться 9 родовищ природного газу, 1 – нафти, 3 – золото-поліметалічних руд, 1 – андезиту, 11 – підземної прісної води, 1 – термальної води, 3 – будівельного каменю.

У Закарпатті мінеральні води виявлені в 562 свердловинах і джерелах у всіх районах області. Виявлено також термальні і субтермальні води в 41 свердловині переважно в чотирьох районах (Берегівському, Виноградівському, Мукачівському й Ужгородському). Розвідані мінеральні і термальні води є різними за хімічним складом і цілющими властивостями. Вони широко використовуються в лікувальних і оздоровчих цілях. В Закарпатті затверджені запаси таких єдиних в Україні копалин стратегічного значення, як золото, срібло, цинк, свинець і германій, цеолітів (запаси яких є одними з найбільших у світі), руди бариту. Закарпаття володіє колосальним сировинним потенціалом матеріалів для оздоблення і будівництва (мармури, мармуризовані вапняки, декоративні туфи, андезити і андезито-базальти, вапняки тощо) [3].

1.2. Коротка історія заповідної справи України

Історія становлення природно-заповідної справи в Україні детальніше описана в працях [4-9], а стисло викладена у навчальних посібниках [10-13], в яких проаналізовано наявні джерела з цього питання. Виділено дев'ять етапів історичного розвитку заповідної справи в аспекті територіальної охорони.

Перший етап – “дохристиянського освоєння природи” (до X ст.) коли первісні людські общини створюють у природному середовищі спеціальні місця для культових, духовних потреб (що за наслідками впливу на природу можна порівнювати до заповідних об'єктів). Накладалось табу на відвідування таких куль-

тових місць, які відводились тільки для здійснення язичницьких ритуалів, тобто зменшувався тиск на ці території.

Другий етап – “заповідних гаїв та угідь” (X-XI ст.) пов'язується з появою християнства в Київській Русі. Особливо священними для слов'ян були угіддя, які замінювали їм храми і називались гайбогами, святоборами тощо. Пізніше, з XII ст. і до теперішнього часу, з природоохоронною справою тісно пов'язані проживацькі цілі. Найцінніші тварини, рослини, інші сировинні ресурси стали предметом охорони насамперед для потреб княжої влади (охоронні місця для полювання, рибальства, розплідники дичини і ін.). Вже на цьому етапі проявляється обмеженість природних ресурсів, зароджується комплексний підхід до природоохоронних справ. Про це засвідчують, наприклад, заборони на розорювання чи вирубування чагарників у водозахисних смугах, де жили бобри, дозвіл забирати з лісу тільки лежачу деревину, штрафування за забруднення річок та озер.

Третій етап – “заповідання природних об'єктів та їх естетичної цінності” (XVII – 1850 р.) характеризується охороною не тільки окремих цінних об'єктів природи (наприклад “корабельних лісів”, нерестилищ тощо) але й початком приділення уваги збереженню краси і цілющих властивостей природних об'єктів. На цьому етапі знову відіграли важливу роль сакральні підходи в природоохоронній діяльності через долучення монастирів до освячення та нагляду за природними об'єктами. Прикладами таких збережених монахами об'єктів природи є лісові урочища “Конча-Заспа”, “Китаєво”, “Голосіївський ліс” поблизу Києва. В цей період було створено багато штучних об'єктів (парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, ботанічних садів, дендрологічних парків).

Четвертий етап – “формування праобразів природних заповідників” (1850-1917 рр.) характеризується зростанням заповідання території дикої природи, активізацією впливу на природоохоронну справу вчених, наукових товариств, громадськості. Саме в цей період природно-заповідна справа починає розвиватися на професійній основі, створюється перший на терені сучасної України заповідник Асканія-Нова у приватному маєтку графа Фальц-Фейна (1898 р.). На кінець цього етапу в Україні було близько 30 природно-заповідних територій значних за площею, 150 дендропарків та парків пам'яток садово-паркового мистецтва. Більшість об'єктів були власністю приватних осіб, громад та монастирів і виконувала окрім утилітарного призначення (мисливського, лісогосподарського, рибогосподарського) також важливі наукову, естетичну та релігійну функції.

П'ятий етап – “створення державних заповідників” (1917-1930 рр.) – це період становлення природно-заповідної справи в Україні на державному рівні, формування органів державного управління та створення первинної нормативно-правової бази в цій сфері. У 1919 р. створюється перший всеукраїнський орган з координації заповідної справи – Секція охорони природи при Сільськогосподарському науковому комітеті. За його ініціативою були офіційно створені перші заповідники Радянської України: “Асканія-Нова” (у колишньому маєтку Ф.Е. Фальц-Фейна, іменем якого названо цей заповідник у теперішній час), “Кримський”, “Лісостеповий ім. Т.Г. Шевченка” і “Приморські ділянки” (теперішня

назва “Чорноморський”). Задачею Асканія-Нова, для прикладу, ставилося згідно із декретом Наркомзему (1921 р.) збереження і вивчення цілинного степу і його природи, збереження, акліматизація і вивчення в умовах степу якомога більшого числа видів тварин і рослин, що мають народногосподарське значення. У 1926 році приймається перший український нормативний природоохоронний акт “Положення про пам’ятки культури і природи”. До 1930 року в Україні було створено 200 природоохоронних об’єктів, із них 9 мали статус заповідників різних рівнів та ще близько 300 мисливських заказників.

Шостий етап – “занепаду заповідної справи” (1930-1965 рр.) характеризується суттєвим впливом на природоохоронну справу ідеології та комуністичних гасел “перетворення природи людиною”, “завоювання природи” тощо. На початку 40-х років значну кількість заповідників було позбавлено охоронного статусу, зокрема і заповідник “Асканія Нова”, який було розорано як цілинні землі. На Західній Україні, яка була приєднана в цей час до УРСР, було ліквідовано 130 природних резерватів (майже половину наявних на той час), серед них і єдиний тоді Чорногірський народний парк республіканського значення. В повоєнний період, особливо в 50-і роки, під гаслом потреб відродження народного господарства були вирубані праліси колишніх природних резерватів “Стужиця”, “Тихий”, “Шипот”, “Яворник” та ін., було осушено унікальне болото “Чорний Мочар” (Закарпатська область). В цей період було завдано найбільшої руйнації заповідної справи, набуто найгірших показників заповідання за радянської доби. Залишилось тільки два заповідники: Український степовий та Чорноморський.

Сьомий етап “формування географічної мережі природно-заповідних територій” (1965-1990 рр.) вирізняється від попереднього активізацією діяльності як щодо створення державного органу управління у галузі охорони природи, так і щодо планового розвитку мережі державних заповідників. Так, у 1967 році було створено Державний комітет охорони природи УРСР, в 1968 році за обґрунтуванням республіканської Академії наук Радою Міністрів УРСР прийнято Постанову “Про організацію нових державних заповідників в Українській РСР”. Як результат, під кінець 90-х років в Україні діяли 15 заповідників та три національні природні парки, серед них перший на території Радянської України Національний природний парк “Карпатський” (1980 р.).

Восьмий етап “розквіту природно-заповідної справи” (1991-1999 рр.) розпочався уже в незалежній соборній Україні і ознаменований стрімким розвитком заповідання територій та об’єктів на національному і регіональних рівнях. Одними із перших були прийняті Закони України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991 р.) та “Про природно-заповідний фонд України” (1992 р.). У 1993 р. прийнято Постанову ВР України “Про впорядкування управління заповідниками та національними природними парками”, а також видано Указ Президента України “Про біосферні заповідники в Україні”, створено Карпатський біосферний заповідник. В 1994 р. Верховною Радою України прийнято Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні (“Заповідники”), а наступного року створено Головне управління національних при-

родних парків і заповідної справи при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України. За цей незначний історичний проміжок заповідна справа набула стрімкого злету. До 2000 року в Україні уже діяли чотири біосферні заповідники, 16 природних заповідників та 11 національних природних парків. Україна приєдналася до низки важливих міжнародних Конвенцій природоохоронного спрямування (Рамсарської, Боннської, Бернської, Паризької, Севільської та ін.), взяла участь у Всесвітньому саміті, Міжнародній конференції ООН в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), де було схвалено Концепцію сталого розвитку, до реалізації якої долучилася Україна.

Дев’ятий етап – “формування екологічної мережі” (2000 – до теперішнього часу) ознаменовано новим науковим підходом щодо подальшої розбудови мережі заповідних територій як ключової частини екологічної мережі України, яка є складовою Всеєвропейської екологічної мережі. Прийнято Закон України “Про загальнодержавну програму формування екологічної мережі України на 2000-2015 роки” (2000 р.), створено Державну службу заповідної справи та прийнято “Положення про Державну службу заповідної справи” (2001 р.). Видано низку Указів Президента України на створення нових природоохоронних об’єктів та щодо подальшого розвитку природно-заповідної справи в Україні. У 2007 році українсько-словацька номінація “Букові праліси Карпат”, основною частиною якої є праліси Закарпаття (Карпатського біосферного заповідника та Ужанського НПП), включена до Переліку об’єктів Всесвітньої природної і культурної спадщини ЮНЕСКО. Україна взяла участь у черговому Всесвітньому саміті у Йоганнесбурзі (2002 р.), організувала і провела 5-у Панєвропейську конференцію Міністрів довкілля “Довкілля для Європи” (Київ, 2003 р.), Міжнародну науково-практичну конференцію під егідою Ради Європи та Президента України “Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи” (Ужгород, 2010 р.) та низку інших важливих міжнародних форумів.

1.3. Становлення заповідної справи Закарпаття

Розвиток заповідної справи на Закарпатті має певну відмінність від вищевикладеного для країни, зважаючи на його тривале перебування в складі Австро-Угорської імперії і Чехословаччини. Тому в становленні заповідної справи на Закарпатті, а до певної міри і в цілому на територіях західних областей України, вплив радянських методів господарювання та підходів до заповідання проявився тільки в повоєнний період (з 1945 року).

Заповідна справа на території Закарпаття почала активно розвиватися ще на початку минулого століття. Так, у 1907-1912 рр. Міністерством сільського і лісового господарства Австро-Угорської імперії були створені перші резервати, а саме: у верхів’ї р. Стужиця – резерват букових пралісів “Стужиця” на площі 331,8 га; у верхів’ї р. Уж – резерват ялицевих пралісів “Тиха” площею 14,9 га; у високогірному масиві Чорногори на південних схилах гори Піп Іван Марамороський – резерват смерекових пралісів Піп-Іван на площі 221,9 га (Стой-

ко С.М., 1991 р.) [14]. Важливо зазначити, що підґрунтя для цього закладались ще у 18-19 століттях. В той час приділялась належна увага раціональному і фаховому веденню лісового господарства. Про безконтрольний вирубки або ж не природоохоронні технології лісозаготівлі, які в теперішній час стали бідою, навіть не йшлося. Усі ліси було обліковано, парцельовано, визначено площі для вирубки та заповідання, виокремлено відповідно до законодавства про комунальну власність сільські ліси. Графи, які володіли найкращими лісами на правах приватної власності, строго дотримувались діючого закону "Про раціональне використання та відновлення лісу" (1797 року), за яким власник лісової ділянки, що виділялась під вирубку, здійснював передоплату за заліснення та очищення цієї площі і отримував ці кошти назад тільки після якісного і вчасного виконання необхідних заходів. За часів правління імператриці Марії Терезії (1717-1780 рр.) законодавчо категорично заборонялись вирубки лісу в смугі 200 метрів обабіч доріг і річок, а на крутосхилах – 250 метрів, а також не проводились рубки під час окоту диких звірів та гніздування птахів з травня по липень (місяці тиші у лісі). Водночас закладалися розсадники при лісництвах. Зокрема поблизу м. Мукачево був закладений дослідний розсадник, проводилась науково-дослідна селекційна робота та підготовка лісівників у однорічній школі при лісорозсаднику. Про це яскраво засвідчує монографія Г. Коля "Земля цілителька" (1845 р.) [15], в якій описано розроблену ним технологію вирощування різновидів дуба під час дворічної роботи в Мукачівському лісорозсаднику. Цікавою є також двотомна монографія Ф. Пакса "Основні засади поширення рослин в Карпатах" (Лейпциг, 1898 р.) [16]. Він здійснив експедицію у 1893-1895 рр. за маршрутом Мукачево – Жденієво – Студений – Усть-Чорна – Ясіня і далі на Прикарпаття. В монографії описано лісову і полонинську рослинність теперішніх Українських Карпат, досить детально викладено результати спостереження про вирощування Г. Колям у Мукачівському лісорозсаднику саджанців смереки, бука, дуба, липи, ясеня, а також охарактеризовано закладені ним ділянки у 1840 році. Це дає підстави стверджувати, що Карпатська лісова науково-дослідна станція, що у м. Мукачево, є науковою установою, на терені якої вперше на Закарпатті закладено підмурки науково-дослідницької роботи в царині природознавства. Певно, що тодішня діяльність була спрямована на охорону мисливських видів тварин та покращення лісової рослинності і носила ресурсний характер охорони. Водночас, певною мірою така видова і ресурсна охорона мала ширше природоохоронне значення, адже сприяла збереженню і згодом створенню заповідних територій.

Першими офіційними документами щодо територіального підходу охорони природи на Закарпатті слід вважати Циркуляр про заповідання природних урочищ і вікових дерев Міністерства землеробства Австро-Угорщини (1900 р.) і Директиву про охорону пам'яток природи Міністерства освіти Австро-Угорщини (1903 р.). Вони були юридичною основою створення в 1907-1914 рр. перших вищезазначених лісових резерватів на теперішній території Закарпатської області. Принагідно варто зазначити, що Міністерство землеробства Австро-Угорщини мало намір співпрацювати з Львівською дирекцією лісів щодо розвитку заповід-

ня в масиві Чорногори, який простягався на територію Львівщини, що була на той час під Польщею. Вчені Галицького лісового товариства та Польського товариства природодослідників (зокрема, польські ботаніки В. Шафер, С. Соколо-вський) в 1914 році здійснили експедицію у Чорногорський масив і підготували матеріали для заповідання окремих ділянок. Але війна перешкодила реалізації цих напрацювань. У 1924 році В.В. Шафер вперше запропонував створити на Чорногорі польсько-чехословацький резерват.

Після Першої світової війни, коли Закарпаття увійшло до складу Чехословаччини (1919-1938 рр.), заповідною справою активно займалися чеські вчені А. Златнік, А. Гілітцер, М. Дейл, К. Домін. Саме А. Златнік та А. Гілітцер першими розробили картосхему природоохоронних об'єктів нинішньої території Закарпаття. Зусиллями відомого чеського геоботаніка-лісівника А.Златніка площа вищезгаданого резервату "Стужиця" була розширена до 560 га, а резервату "Тиха" – до 110 га. На горі Явірник був створений однойменний резерват площею 130 га. В резерватах, які охоплювали пралісові екосистеми, були проведені фундаментальні педологічні і фітоценологічні дослідження та закладено в 1936 році перші в Карпатах моніторингові ділянки, які слугують науковцям для проведення спостережень до тепер. До 1939 року, завдячуючи зусиллям вищезазначених вчених і порозуміння з владними структурами Чехословаччини, на території Закарпаття Міністерством лісового і водного господарства Чехословаччини були створені 35 резерватів. Серед них: 25 лісових резерватів та 10 високогірних лучних, зокрема Три готара, Шипот, Яворник, Великий Маташук, Діброва, Говерла, Каменка, Кузій, а також розширено раніше створені резервати Стужиця, Тиха і Піп Іван. Тільки в найвищокогірнішому масиві Чорногори було створено п'ять резерватів на схилах гір Говерла, Турку, Гутин-Томнатик, Туркул, Піп Іван Чорногорський і Бребенескул.

За радянської доби, після приєднання Закарпаття до УРСР у складі СРСР, раніше створеним заповідним територіям, на яких були найкращі ліси, було завдано великої шкоди, практично заповідні об'єкти були ліквідовані. На значних площах цих заповідників, які мали статус місцевого значення, були вирубані ліси під приводом нагальних потреб відновлення народного господарства, яке постраждало під час війни. Зокрема, були зрубані заповідні ліси резерватів Шипот, Тиха, Стужиця, Анталовецька Поляна та ін. Водночас, неодноразові спроби створити Закарпатський державний заповідник республіканського значення на загальній площі 86 тис. га (Перечинський, Березнянський, Берегівський, Воловецький, Тячівський і Рахівський райони), незважаючи на клопотання Головного управління заповідників при Раді Міністрів УРСР (голова Мартинюк Л.) та на підтримку Закарпатського облвиконкому, обласного управління лісового господарства, а також відомих вчених (академік П.С. Погребняк, чл.-кор. АН УРСР, І.Г. Підоплічко, член комісії по заповідниках АН СРСР москвич О.П. Протопопов, місцеві науковці С.М. Стойко, В.І. Комендар, С.С. Фодор та ін.), не увінчалися успіхом через значний спротив республіканських та всесоюзних відомств, що відали лісозаготівлею. Навіть спроби союзної та республіканської академії наук у 1957-58 рр. створити низку заповідників (серед них і Карпатський) не дали

результату. Постанова АН УРСР “Про раціональну мережу заповідників Української РСР”, прийнята у лютому 1958 р., не знайшла підтримки на урядовому рівні. Активну допомогу українським активістам щодо розвитку заповідання надавали і зарубіжні колеги. Особливу стурбованість проявляли уже вище згадані В. Шафер та А. Златнік, які передали українським вченим картографічні матеріали з організації заповідних територій на Закарпатті, напрацьовані ними за тривалий час роботи перед війною [4].

Чеські і польські вчені ще у 1966 р. пропонували природоохоронним органам України створити міжнародний трilaterальний заповідник (біосферний резерват) на стикові кордонів трьох держав: Чехословаччини, Польщі і України в районі Кременця (масив Стужиця на території Закарпаття) на площі близько 1 тис. га. З цього приводу в м. Ужгород в жовтні 1966 року навіть відбулася зустріч науковців трьох країн, в якій з української сторони взяли участь ботаніки С. Стойко та В. Комендар. Друга нарада з цього питання відбулася у травні наступного року в Чехословаччині уже без учасників від української сторони, що викликало стурбованість польських і чеських партнерів. Потім сталися відомі події введення радянських військ до Чехословаччини і до результативних перемовин з організації цього міжнародного заповідника повернулися тільки в кінці минулого століття.

Перший на Закарпатті заповідник республіканського значення – Карпатський державний заповідник (КДЗ) створено тільки в 1968 році (Постанова Ради Міністрів УРСР від 12 листопада 1968 року за підписом її голови В. Щербичького). КДЗ був започаткований на площі 12 672 тис. га, якою охоплювалися території Закарпатської області (Чорногірський масив у Рахівському районі та Угольський масив у Тячівському районі) і Івано-Франківської області (Говерлянське і Високогірне лісництво). Але він практично не функціонував. Адміністрацію заповідника, як орган управління, було сформовано в м. Рахів аж у 1974 році. Закономірно, що згодом саме цей природоохоронний об’єкт постійно розвивався як наукова природоохоронна установа і територіально розширявся. В 1979 р. до нього включено Широколужанський масив і ботанічний заказник Долину нарцисів, у 1990 р. – Кузійський масив. У 1980 р. від КДЗ вилучаються території Івано-Франківської області. В цей же період на терені Закарпаття створюється перший національний природний парк (НПП), а саме НПП “Синеvir” (Постанова Ради Міністрів УРСР від 5 січня 1989 року).

Новий етап розвитку природоохоронних територій на Закарпатті, як і в цілому в Україні, розпочався на початку 90-тих років, тобто після здобуття у 1991 році державної незалежності. В листопаді 1992 року КДЗ отримав Сертифікат ЮНЕСКО про віднесення до світової мережі біосферних резерватів і рівно через рік Президент України видає Указ про створення на його базі Карпатського біосферного заповідника (КБЗ) із віднесенням до його складу Стужицького (Велико-Березнянський район) та Марамарошського (Рахівський район) масивів. Загальна площа КБЗ досягла 38930 га.

У листопаді 1992 створюється міжнародний польсько-словацький біосферний резерват (БР) “Східні Карпати”, що межує з українською заповідно терито-

рією Стужицького масиву. За проектом українська сторона також повинна була увійти в цей міжнародний БР, однак це сталося значно пізніше через те, що необхідно було підвищити статус заповідання української території, яка на цей час була тільки лісовим ландшафтним заказником. Спочатку Стужицький масив було включено до складу уже діючого Карпатського біосферного заповідника (1993-1995 рр.), потім у 1995 р. був створений Регіональний ландшафтний парк “Стужиця” на площі 4470 га. На його базі за Указом Президента України від 27 вересня 1999 року створений Ужанський НПП на площі 39159,3 га. В цьому ж році Ужанський НПП включений складовою частиною трilaterального українсько-польсько-словацького біосферного резервату “Східні Карпати”. В подальшому продовжував розвиватися КБЗ. До нього у 1997 році включено території ботанічних заказників загальнодержавного значення “Юліївська гора” та “Чорна гора” у Виноградівському районі. Через рік Рада Європи нагороджує КБЗ Європейським дипломом, що засвідчує світове визнання природоохоронної діяльності заповідника. За Указом Президента України від 2010 р. територія КБЗ розширена за рахунок лісових площ Рахівського та Ясінянського лісових господарств і становить на теперішній час 58035,8 га. Розширено також площі НПП “Синеvir” до 42704,0 га.

Комітетом у справах світової спадщини ЮНЕСКО (орган ООН у справах науки і освіти) на 31-ій сесії (м. Крайстчерч, Нова Зеландія) українсько-словацьку номінацію “Букові праліси Карпат” загальною площею 16 тис. га включено до об’єктів Світової природної і культурної спадщини ЮНЕСКО, із них 12,6 тис. га площі пралісів КБЗ, 2,5 тис. га – Ужанського НПП, 0,9 тис. га – словацького парку “Полоніни”, тобто складових біосферного міжнародного резервату “Східні Карпати”. Ще одним здобутком природоохоронної діяльності цього періоду є створення Указом Президента України від 21.05.2009 року № 343 третього на Закарпатті НПП – “Зачарований край” загальною площею 6101,0 га на території Іршавського району на базі одноіменного Регіонального ландшафтного парку. Загалом на території Закарпатської області станом на 01.01.11 р. налічувалось 454 території та об’єкти ПЗФ загальною площею 176679,6 га, а нещодавно створено ще три об’єкти. Серед них 34 мають статус загальнодержавного значення, в т.ч. 5 є науковими установами, із яких дві міжнародні. Вони стали базою проведення численних міжнародних конференцій і семінарів з природоохоронної проблематики, сприяють еколого-освітній та просвітницькій діяльності, допомагають місцевим етносам зберегти напрацьовані багатьма попередніми поколіннями традиції і культуру, безцінний досвід гармонійного співжиття з природою. Визнанням успіхів закарпатських заповідних установ є і те, що чимало їх працівників відзначені державними нагородами і почесними званнями. Зокрема, почесних звань “Заслужений природоохоронець України” удостоєно М.Ю. Бігуна, А.О. Поляновського, Ф.Д. Гамора, В.О. Копача, І.С. Дербака, М.П. Рибача.

1.4. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Закарпаття

Природно-заповідний фонд Закарпатської області динамічно розвивається, особливо з часу її незалежності. Станом на 01.01.2011 р. він налічував 454 території та об'єкти загальною площею 176679,6 га. З них загальнодержавного значення – 34 об'єкти загальною площею 158956,5 га, місцевого значення – 420 об'єктів загальною площею 17723,1 га. Відсоток площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду до загальної площі області становить 13,4 %. За цим показником область в числі лідерів в Україні і наблизилась до рівня розвинутих країн Європи. Її вигідне географічне розташування в оточенні чотирьох країн Євросоюзу відкриває великі перспективи щодо розширення міжнародної співпраці в галузі розвитку мережі ПЗФ міжнародного рівня (створення спільних біосферних резерватів за прикладом уже діючого трilaterального українсько-польсько-словацького “Східні Карпати”), і розбудови Всеєвропейської екологічної мережі. Проект регіональної екомережі Закарпаття розроблено. Особливістю цього проекту є те, що в ньому не стоїть гостро проблема сполучення заповідних природних комплексів як ядрових елементів екомережі (вирішення якої для багатьох регіонів є надзвичайно складним), через те, що більша територія області включена в екомережу. У відповідності до законодавчих норм до екомережі віднесено значні площі лісогосподарського (більше половини території області) та сільськогосподарського призначення (понад 37% території області), найгустішу в Україні річкову мережу (1,7 км на 1 км кв.), щільну сітку доріг і відповідно захисних територій, протяжну смугу державного кордону з чотирма країнами ЄС.

Структура ПЗФ області станом на 01.01.2011 р. наведена у таблиці 5.2., а найважливіші території загальнодержавного значення відображені на карті (див. на форзаці). Зазначимо, що найбільшу площу займають 34 об'єкти загальнодержавного значення, а на 420 об'єктів і територій місцевого значення припадає тільки 17,7 тис га, що складає близько 10% площі ПЗФ. Серед об'єктів загальнодержавного значення найбільшим за площею є Карпатський біосферний заповідник (КБЗ). На терені Українських Карпат він відіграє ключову роль в національній мережі заповідних територій та є ключовим об'єктом міжнародної мережі біосферних резерватів. Не менш важливими об'єктами ПЗФ, які є ключовими територіями екологічної національної екомережі, являються наявні в області три (із 17 в Україні) національні природні парки. Їх загальна площа у півтора рази перевищує площу КБЗ.

Серед об'єктів ПЗФ місцевого значення майже половина припадає на охорону джерел. Вони наведені в Додатку 1, їх характеристика в розділі 4 не приводиться. Найбільше джерел охороняється в Рахівському, Міжгірському і Тячівському районах. Значними за кількістю є ботанічні і лісові заказники місцевого значення, а також ботанічні і геологічні пам'ятки природи, що закономірно для гірської та наполовину залісненої території Закарпаття. Саме ці території і об'єкти описано в розділі 4, а об'єкти і території загальнодержавного значення – в розділі 3.

Розділ 2.

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАПОВІДАННЯ

2.1. Законодавча база

Природно-заповідний фонд (ПЗФ), згідно із Законами України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991 р.) і “Про природно-заповідний фонд України” (1992 р.), – це в сукупності ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду рослинного і тваринного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фоновго моніторингу навколишнього природного середовища. Вище згадані закони є базовими для заходів розвитку у цій сфері. Їх доповнюють Закони України “Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки” (2000 р.), “Про Червону книгу України” (2009 р.), “Про рослинний світ” (1999 р.), “Про тваринний світ” (2001р.), “Про екологічну експертизу” (2005 р.), “Про охорону культурної спадщини” (2000 р.), “Про мисливське господарство і полювання” (2000 р.), “Про туризм” (1995 р.), “Про екологічну мережу України” (2004 р.), Земельний кодекс України (2010 р.), Лісовий кодекс України (2005 р.), Водний кодекс України (2000 р.), Кодекс про надра України (1994 р.) та інші нормативні акти. У відповідності до них заповідним територіям та об'єктам, зважаючи на їх унікальність, типовість, екологічну стійкість, надається особливий охоронний правовий статус та визначаються порядок і умови надання цього статусу, організаційно-правові засади, спосіб управління, зонування територій, порядок і види природокористування тощо [17-39].

Верховною радою України ратифіковано низку міжнародних конвенцій і угод, які стосуються захисту і збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, зокрема Україна приєдналася до таких важливих міжнародних договорів як:

- Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, м. Берн, 1979 р.);
- Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція, м. Рамсар, 1971 р.);
- Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.);

- Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Гельсінкі, 1992 р.);
- Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972 р.);
- Конвенція про охорону біологічного різноманіття (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.);
- Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (Бухарест, 1992 р.);
- Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай;
- Європейська ландшафтна конвенція та інші.

В цілому природоохоронне законодавство України активно розвивається, спостерігається позитивна тенденція щодо його гармонізації з європейською правовою системою. Законодавчо в Україні ПЗФ охороняється як національне надбання, розглядається як складова всесвітньої мережі заповідних територій та об'єктів, до якої встановлено особливий режим охорони, відтворення і використання. Водночас ще не забезпечено повною мірою реалізацію норм щодо екологічно безпечного природокористування, мають місце неузгодженості в нормативно-правових актах екологічного законодавства в цілому і щодо заповідної справи, зокрема [30–44]. Нагальною є потреба розробки Стратегії національної екологічної політики та прийняття Концепції сталого розвитку України, відповідно зобов'язанням за міжнародними угодами (зокрема, Порядку денного на ХХІ століття і вище перелічених Конвенцій), до яких Україна приєдналася.

Основними завданнями щодо розвитку та вдосконалення законодавчої бази є наступне:

- систематизація національного екологічного законодавства, розробка та прийняття Екологічного кодексу України;
- ліквідація прогалів та наявних неузгодженостей в нормативно-правових актах, удосконалення економічних механізмів природокористування з урахуванням ринкових умов господарювання;
- посилення ролі законів, мінімізація нормативно-правового регулювання на рівні актів Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування;
- законодавче врегулювання питань рекреаційного використання ПЗФ, екологічного страхування, системної державної підтримки реалізації екологічних програм, моніторингу навколишнього природного середовища (НПС) та ін.;
- удосконалення механізмів державного та громадського контролю за дотриманням вимог екологічного законодавства;
- адаптація національного законодавства до права ЄС, відповідне впорядкування нормативів та стандартів у галузі охорони НПС;
- посилення відповідальності за виконання положень міжнародних договорів, стороною яких є Україна.

Важливий вплив на розвиток ПЗФ мають Укази Президента України, якими ініціюється прискорення створення нових та розширення існуючих природно-заповідних об'єктів та розбудови національної екологічної мережі.

2.2. Управління заповідною справою та контроль

Спеціально уповноваженим органом державного управління в галузі організації, охорони та використання ПЗФ є Міністерство екології та природних ресурсів України відповідно до ст. 11 Закону України “Про природно-заповідний фонд України”. Водночас, у підпорядкуванні Мінекоресурсів знаходиться менше половини установ ПЗФ, що мають високий ранг заповідання (природні та біосферні заповідники, національні природні парки). Більшість із них знаходиться у підпорядкуванні різних відомств: Державної лісової агенції України, Національної академії наук України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Української академії аграрних наук і Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тому створені Департамент заповідної справи та Державна екологічна інспекція Мінекоресурсів України як спеціально уповноважені органи управління та контролю, відповідно, мають певні труднощі в реалізації єдиної державної політики в даній галузі [33,34]. На обласному рівні управління та координацію у галузі заповідної справи здійснюють Державні управління охорони навколишнього природного середовища (Держуправління ОНПС), державний контроль – Державні екологічні інспекції Мінекоресурсів України, інші контролюючі органи і органи виконавчої влади. При обласних державних адміністраціях діють Координаційні ради з питань формування та розвитку регіональної екологічної мережі, з питань моніторингу довкілля та інші, які координують діяльність суб'єктів різного відомчого підпорядкування, сприяють реалізації державної екологічної політики на місцях. Законодавством України передбачено також участь неурядових громадських організацій (НГО) в управлінні територіями та об'єктами ПЗФ, статутами яких передбачена діяльність у галузі охорони та раціонального природокористування. При Держуправлінні ОНПС в Закарпатській області діє відповідного спрямування Громадська рада, що об'єднує зусилля 17 природоохоронних громадських організацій для конструктивної співпраці з державними органами у цій сфері, зокрема щодо організації нових територій та об'єктів ПЗФ, покращення охорони та відтворення природних комплексів, проведення громадської екологічної експертизи небезпечних об'єктів, посилення контролю за додержанням природоохоронного законодавства.

Управління біосферними та природними заповідниками, національними природними парками здійснюють їх адміністрації, в складі яких є служба державної охорони. Вони забезпечують дотримання режиму заповідання, наукові та моніторингові дослідження і спостереження, охорону і раціональне природокористування на території об'єкту. Діяльність та контроль на територіях і об'єктах ПЗФ, що не мають спеціальних адміністрацій, забезпечують постійні землекористувачі або землевласники ділянок.

2.3. Класифікація територій та об'єктів ПЗФ

В Україні до класифікаційного переліку відносять 11 категорій ПЗФ: природний заповідник, біосферний заповідник, національний природний парк, регіональний ландшафтний парк, заказник, пам'ятка природи, заповідне урочище, ботанічний сад, дендрологічний парк, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва. Із них чотири останні є штучно створеними об'єктами, а інші – природними. Категорією визначається цільове призначення та функції, які дана територія чи об'єкт повинні виконувати.

За значенням, в залежності від екологічної, наукової, історико-культурної, естетичної, оздоровчої та іншої цінності, території та об'єкти ПЗФ поділяють на загальнодержавні та місцеві. Природні заповідники, біосферні заповідники і національні природні парки створюються тільки на загальнодержавному рівні, а заповідні урочища та регіональні ландшафтні парки є категоріями місцевого значення. Інші категорії (заказник, пам'ятка природи, ботанічний сад, дендрологічний парк, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва) можуть мати як загальнодержавне так і місцеве значення. Біосферний заповідник є об'єктом міжнародного значення. Його створення та діяльність здійснюється із дотриманням національних і міжнародних норм і процедур, як елементу глобальної мережі біосферних резерватів за Програмою ЮНЕСКО "Людина і біосфера".

Природні заповідники – природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки. На природні заповідники покладається також координація і проведення наукових досліджень на територіях заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ у регіоні.

В Україні на сьогодні діють 17 природних заповідників. Їх загальна площа становить 163,7 тис. га. Найбільшим за площею є Рівненський природний заповідник, який охоплює чотири окремих лісо-болотні масиви, що мають унікальні мало порушені ландшафти із заболоченими лісами та незначним освоєнням території. Загалом антропогенне порушення ландшафтів України є настільки значним, що переважна більшість природних заповідників займає незначні площі посеред значно змінених людською діяльністю територій.

Біосферні заповідники – природоохоронні науково-дослідні установи міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів. Вони входять до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників, їх діяльність здійснюється в рамках міжнародної програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера".

Для біосферних заповідників встановлюється диференційований режим охорони, відтворення та використання природних комплексів у відповідності до функціонального зонування їх території за такою структурою:

- заповідна зона;
- буферна зона;
- зона антропогенних ландшафтів.

Біосферні заповідники (біосферні резервати) виконують три основні функції [2]:

- природоохоронну, збереження біологічного і ландшафтного різноманіття;
- стабілізуючу, сприяють збалансуванню екологічного, економічного і соціального розвитку території;
- науково-освітню та еколого-виховну.

В Україні в теперішній час діють чотири біосферні заповідники ("Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна, Чорноморський, Дунайський та Карпатський). Їх загальна площа 246,4 тис.га. В Закарпатській області, окрім згаданого Карпатського біосферного заповідника площею 58,04 тис. га до світової мережі біосферних резерватів включений також Ужанський національний природний парк. Він входить в транскордонний українсько-польсько-словацький біосферний резерват "Східні Карпати".

Національні природні парки (НПП) – природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Важливо правильно реалізувати функціональне зонування території парку. Рекомендується виділяти чотири зони: заповідну, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації й господарську. Світова практика показує, що дотримання природоохоронного режиму повинно мати пріоритет перед рекреаційними цілями.

В Україні діють 23 національні природні парки. Їх загальна площа становить 822,8 тис. га, із них три загальною площею 87,96 тис. га розташовані на території Закарпатської області.

Заказники – природні території (акваторії), які створюються з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів.

Вони створюються без вилучення земельних (водних та інших природних об'єктів) ділянок у їх власників або користувачів. Це нерідко призводить до проблем в частині виконання конкретних природоохоронних заходів, наприклад проведення наукових досліджень на їх території працівниками природних заповідників, що розташовані поблизу, як це передбачено їх функціональними обов'язками.

Заказники можуть бути як загальнодержавного, так і місцевого значення в залежності від цінностей заповідання. Статус загальнодержавного значення надають заказникам з наявними природними комплексами та об'єктами національного значення, зокрема: території, які пов'язані з охороною видів рослин

і тварин, що занесені до Червоної книги України (чи світу, Європи) або рослинних угруповань, що занесені до Зеленої книги України; території водно-болотних угідь міжнародного значення; території виняткової господарської цінності (грунтозахисної, водоохоронної, лісогосподарської та ін.); території, на яких охороняється генофонд цінних видів рослин; унікальні печери, бальнеологічні ресурси тощо.

Заказники поділяються на типи в залежності від цільового призначення: на ландшафтні, лісові, ботанічні, загально-зоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні, карстово-спелеологічні. Режим охорони визначається для кожного конкретного заказника окремо на підставі обстеження та наукового обґрунтування. Їх налічується в Україні 2775 (1202,2 тис га), в т.ч. 305 (418 тис. га) загальнодержавного значення (станом на 01.11.2009 р.). Окрім цього наявний єдиний заказник в акваторії Чорного моря, який охоплює площу 402,5 тис.га. Площа території окремого заказника суходолу знаходиться в межах від 1 га до кількох десятків гектарів. Найбільшим заказником в Україні є Сулинський (Полтавська і Черкаська області), він має площу 31161,3 тис. га., а в Закарпатті – загальнозоологічний заказник „Річанський” (поблизу с. Довге Іршавського району), який займає площу 2408 га. Загалом в Закарпатті 19 заказників загальнодержавного значення (станом на 01.01.2011 р.).

Пам'ятки природи – окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення з метою збереження їх у природному стані. Оголошення пам'яток природи, як і заказників, здійснюється без вилучення земельних ділянок. Вони також можуть мати статус загальнодержавний і місцевий, в залежності від рівня цінності.

За призначенням та режимом охорони пам'ятки природи поділяють на такі типи:

- комплексні (ділянки мальовничої місцевості, еталонні ділянки недоторкованої природи, антропогенно змінені ділянки ландшафту із локальними рештками природних екосистем, природні ландшафти з унікальними формами рельєфу);
- ботанічні (місця зростання цінних, реліктових, ендемічних, рідкісних і зникаючих видів рослин; лісові масиви та ділянки лісу особливо цінні за своїми характеристиками; окремі гаї, дерева-довгожителі та їх біогрупи, дерева оригінальних форм або історико-меморіального значення, окремі екземпляри екзотів і реліктів, а також природні об'єкти штучного походження як то старовинні алеї, парки, бульвари тощо);
- зоологічні (стації цінних, реліктових, ендемічних, рідкісних і зникаючих видів тварин; місця гніздування птахів, колоніальних поселень тварин тощо);
- гідрологічні (природні об'єкти, що відіграють важливу роль у підтримці гідрологічного режиму певних територій та мають водоохоронне значення: витoki річок, водно-болотні комплекси, озера, ставки, водоспади, термальні і мінеральні джерела тощо);
- геологічні, що мають особливу наукову та естетичну цінність;

Пам'ятки природи – найбільша за кількістю категорія ПЗФ. Їх в Україні нараховується (станом на 01.11.2009 р.) 3129 заповідних одиниць (на площі 26 тис. га), серед них 132 – загальнодержавного значення. На території Закарпатської області оголошено природно-заповідними 329 пам'яток природи, із них 9 мають загальнодержавний статус.

Регіональні ландшафтні парки (РЛП) – природоохоронні рекреаційні установи місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення.

Основними завданнями РЛП є: природоохоронна функція – збереження природних та історико-культурних цінностей; рекреаційна – створення умов для ефективного туризму, відпочинку в привабливих природних умовах; освітньо-пізнавальна та виховна. Такі парки є перспективними для задоволення потреб місцевого населення у місцях одноденного відпочинкового туризму. Їх число в Україні стрімко зростає. За останні десять років кількість РЛП зросла майже вдвічі і становить станом на листопад 2009 року 52 установи загальною площею 628,3 тис. га.

У Закарпатській області у 2009 р. створено РЛП “Притисянський” загальною площею 10330,66 га, а до цього часу діяв РЛП “Зачарований край”, який у 2009 р. отримав статус НПП.

Заповідні урочища (заповідні ділянки природних ландшафтів) – лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають особливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. Основною функцією заповідних урочищ є збереження в природному стані цілісних ландшафтів на місцевому рівні. Аналогічні функції на загальнодержавному рівні виконують природні заповідники та заповідні зони НПП і біосферних заповідників. Виконання цих функцій в заповідних урочищах місцевого рівня, зважаючи на відсутність адміністрацій управління ними, покладається на власників або користувачів земельних ділянок, на яких оголошено заповідання.

Заповідних урочищ у складі ПЗФ України нараховується 800 загальною площею 97 тис. га. На території Закарпатської області нараховується 9 заповідних урочищ загальною площею 1184,3 га.

Ботанічні сади – природоохоронні установи, які створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи. Такі установи можуть бути загальнодержавного і місцевого значення. Ботанічні сади місцевого значення можуть також отримати статус наукової установи, який мають загальнодержавні. Ботанічні сади можуть бути окремими юридичними особами або входити до складу науково-дослідної установи чи навчального закладу. Їхню діяльність скеровують спеціальні адміністрації або підрозділи установи, у віданні якої знаходиться ботанічний сад.

Земельні ділянки надаються ботанічним садам у постійне користування і вилучаються із господарського використання. В Україні діють 26 ботанічних садів,

які займають площу 1,9 тис. га. З них 17 є загальнодержавного значення (1,8 тис. га). В Закарпатській області функціонує тільки ботанічний сад Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет”, який має загальну площу 86,4 га. Він складається із двох ділянок, більша з них є залісною.

Дендрологічні парки – на загальнодержавному рівні є науково-дослідними установами, які створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання. Дендрологічні парки місцевого значення створюються з цією ж метою і можуть також отримати статус науково-дослідної установи. Земельні ділянки вилучаються із господарського використання і надаються в постійне користування дендрологічного парку з усіма природними ресурсами.

В Україні станом на 01.11.2009 р. нараховується 52 дендрологічні парки, загальною площею 1,7 тис. га. З них 19 (1,4 тис. га) мають загальнодержавне значення. На території Закарпаття наявні 4 дендропарки місцевого значення загальною площею 37,9 га (Мукачівський, Виноградівський і Берегівський райони).

Зоологічні парки – є природоохоронними, культурно-освітніми установами (на загальнодержавному рівні), які створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі. Земельні ділянки, на яких вони розташовані, передаються зоологічним паркам у постійне користування і повністю вилучаються із господарського використання.

В Україні функціонує 12 зоологічних парків (0,4 тис. га), із них 7 мають загальнодержавне значення. На території Закарпаття відсутня зазначена категорія ПЗФ.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва – найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва, створені з метою охорони їх та використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях. На загальнодержавному рівні – це рекреаційні установи, на території яких можуть проводитися і наукові дослідження. Землі таких установ можуть бути вилученими із господарського використання або знаходитися у власників чи користувачів без вилучення з дотриманням ними умов оголошеного заповідання. Догляд за такими парками, значна частина яких є старовинними парками навколо великих маєтків, сьогодні здійснюється установами, у віданні яких вони знаходяться (навчальні заклади, санаторії, лікарні, наукові установи та ін.). Спеціальні адміністрації для управління створені тільки для трьох найбільш цінних парків в АР Крим: Массандрівського, Місхорського та Лівадійського. В цілому в Україні нараховується 88 (6 тис. га) парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення та ще 448 (7,4 тис. га) – місцевого значення. На території Закарпаття діє один парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – „Парк санаторію „Карпати” у смт. Чинадієве Мукачівського району на площі 38,0 га.

2.4. Організація і охорона

Частка територій та об'єктів ПЗФ в Україні від загальної площі країни на 01.01.11 складає 5,1 %, що значно нижче середньозваженого показника в європейських країнах та майже в три рази нижче за площі заповідання в розвинутих країнах Європи. Тому актуальним є завдання розширення площі та збільшення кількості територій та об'єктів ПЗФ. Пріоритетність вирішення цього завдання на державному рівні задекларована в основних державних програмах: Програма “Заповідники” і “Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2010-2015 роки”. З даного питання прийнято Указ Президента України від 14 серпня 2009 р. № 611 „Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні”. Згідно з цими документами заплановано створити 29 НПП, 7 біосферних заповідників, значно розширити існуючі території ПЗФ. Відсоток заповідних площ в Україні заплановано довести до 10,4 %, тобто збільшити в два рази порівняно з наявним тепер. Однак практична реалізація цих заходів здійснюється надто повільно. Як громадськість, так і значна частина працівників відповідних державних органів ще не усвідомили надзвичайну важливість цих завдань для оптимізації природокористування і досягнення стійкого розвитку територій, зменшення антропогенного навантаження як на цінні в заповідному відношенні природні комплекси, так і на довкілля загалом. Певні труднощі в досягненні поставлених цілей обумовлені складною процедурою організації заповідання, потребою в значних коштах для реалізації режиму охорони, необхідністю досягнення компромісів між нагальними економічними інтересами громад (власників та користувачів земель, території яких підлягають заповіданню) та екологічними можливостями природних комплексів, що відповідали б невиснажливому природокористуванню. Додамо, що в ландшафтному різноманітті охорони підлягають не тільки природні об'єкти, але й їх невід'ємна історико-культурна складова, яка важлива для збереження культури етносів, традицій і духовності поколінь.

Процедура створення й оголошення територій та об'єктів ПЗФ загальнодержавного рівня включає низку послідовних взаємопов'язаних дій, які зводяться до наступних основних етапів [10]:

- підготовка і подання клопотання про створення чи оголошення території або об'єкту ПЗФ, його попередній розгляд (у місячний термін) в обласному Державному управлінні та отримання погодження від Мінекоресурсів;
- погодження з усіма власниками та користувачами природних ресурсів у межах територій, рекомендованих до заповідання, а також з місцевими органами виконавчої влади і самоврядування всіх рівнів;
- розробка проекту створення території чи об'єкту ПЗФ;
- прийняття рішення обласної ради про погодження на створення об'єкту;
- підготовка матеріалів до Кабінету Міністрів України від Мінекоресурсів щодо проекту відповідного Указу Президента України, які містять погодження міністерств, відомств;

- подання матеріалів від КМ України до Адміністрації Президента України для підписання відповідного Указу Президентом;
- створення дирекції заповідної установи, затвердження положення про її діяльність, оформлення охоронного зобов'язання;
- оформлення державного акту на землекористування, встановлення меж на місцевості та затвердження проекту організації території (зонування, узгодження ступеня режимних обмежень з програмами економічного і соціального розвитку регіону, рекреаційного використання тощо).

Для створення чи оголошення заповідання на місцевому рівні питання вирішується за такою ж процедурою і завершується прийняттям рішення обласною радою.

Режим охорони об'єктів чи територій обирається в залежності від основних завдань та пріоритетів заповідання. Розрізняють дві основні групи пріоритетів:

- *Пріоритет захисту території (протекційна охорона)* – охороняються всі природні процеси та об'єкти на заповідній площі без надання переваги якійсь складовій (характерно для заповідних зон НПП, біосферних заповідників, заповідних урочищ). Для таких територій встановлюється режим суворой пасивної охорони, тоді як у зонах регульованої заповідності допускається деяка експлуатація природних ресурсів, зокрема рекреація.
- *Пріоритет збереження (консерваційна охорона)* – виділяються пріоритети охорони (наприклад, окремі біологічні види, рослинні угруповання, пам'ятки культури, археології, історії тощо). Такий режим охорони мають пам'ятки природи. Для заказників, на території яких провадиться господарська діяльність, можуть вибиратися обидва пріоритети.

Охорону ПЗФ національного рівня здійснює служба державної охорони природоохоронних установ, діяльність якої координує Департамент заповідної справи Міністерства України.

Особи, які порушують природоохоронне законодавство у межах ПЗФ України, можуть бути притягнуті до відповідальності: дисциплінарної, адміністративної, цивільної та кримінальної в залежності від нанесеної шкоди природним комплексам чи об'єктам.

2.5. Участь та роль громадськості

Згідно із Законом України “Про природно-заповідний фонд України” об'єднання громадян, статутами яких передбачена діяльність у галузі охорони природного середовища, мають право на участь в управлінні територіями та об'єктами ПЗФ. Отже, законодавчо громадські інституції мають право подавати пропозиції щодо нових об'єктів заповідання, контролювати з окремих питань діяльність діючих, здійснювати екологічну експертизу об'єктів рекреації та господарювання, отримувати екологічну інформацію тощо. Водночас на практиці громадськість ще далекю не використовує надані їй права, хоча створено чимало громадських організацій природоохоронного спрямування. Бракує як досвіду та-

кої діяльності, так і професійності членів таких організацій. Відсутнє аналітичне оснащення для екологічної експертизи та належне інформаційне забезпечення, що пов'язано із нестабільною або взагалі відсутньою фінансовою підтримкою діяльності таких організацій за державними або регіональними програмами.

Активна позиція громадськості щодо оптимізації природокористування в контексті збалансованого розвитку територій є надзвичайно важливою і актуальною. А вже подолання наявних в теперішній час проблем природокористування на місцевому, національному і планетарному рівнях залежить не тільки від владних структур, але й від усвідомлення людською спільнотою загалом і кожною людиною зокрема відповідальності за стан навколишнього природного середовища перед численними попередніми поколіннями, які зберегли його для нас, а ми зобов'язані перед всіма майбутніми поколіннями.

Ми зрозуміли нарешті, що маємо подолати наявний в теперішній час занепад людської культури, моралі і духовності, підвищеної агресивності людей, а відтак пов'язаних з цим кризових процесів в економіці, деградації довкілля, непорозуміннь всередині держави і між державами та регіонами. Тому маємо єдиний шлях подальшого розвитку, – це відродження духовних і культурних цінностей людини, що базуються на розумінні Природи як вищої цінності, як істинно єдиного джерела існування цивілізації на Землі.

ТЕРИТОРІЇ ТА ОБ'ЄКТИ ЗАГАЛЬНО- ДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ

На території Закарпатської області станом на 01.01.2011 р. налічується 34 території та об'єкти загальнодержавного значення загальною площею 176679,6 га. Серед них чотири мають статус наукових установ, а саме: один біосферний заповідник, три національних природних парки (з яких один входить до українсько-польсько-словацького біосферного резервату "Східні Карпати") і ботанічний сад.

3.1. Карпатський біосферний заповідник

Адреса адміністрації:
90600, Україна, Закарпатська обл.,
м. Рахів, вул. Красне Плесо, 77
тел./факс: (03132) 2-21-93
e-mail: cbr@rakhiv.ukrtel.net

Карпатський біосферний заповідник (КБЗ) створений Указом Президента України у 1993 р. на базі Карпатського державного заповідника та землях інших землекористувачів. В теперішній час його площа становить 58035,8 га, з них 39485 га – землі надані в постійне користування. Має вісім відокремлених масивів, що розташовані у межах Рахівського, Тячівського, Хустського та Виноградівського районів. Підпорядкований Міністерству екології та природних ресурсів України. Включений до Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. У 2007 р. у складі українсько-словацької номінації "Букові праліси Карпат" ввійшов до Переліку об'єктів Всесвітньої природної і культурної спадщини ЮНЕСКО.

Історія заповідання територій Карпатського біосферного заповідника розпочалася з перших резерватів, які організовувались ще на початку минулого століття за часів Австро-Угорської імперії. Так, у 1907 році був створений резерват на південних мегасхилах гори Піп Іван Марамороський, а в 1912-1914 рр. було взято під охорону невеликої ділянки Черногірських пралісів на південно-західних схилах Говерли у верхів'ях потоку Білий.

За радянської доби Постановою Ради Міністрів УРСР у 1968 р. створено Карпатський державний заповідник (в числі чотирьох перших в Україні заповідників) із центральним масивом хребта Чорногори та Угольсько-Широколузанським філіалом загальною площею 12672 га. Практична робота заповідника

як наукової установи розпочинається лише в 1974 р., коли у м. Рахові створюється його адміністрація. У 1979 р. до заповідника приєднано Широколузанський масив та "Долину нарцисів", а у 1990 р. – високогір'я Карпат, яке було частково вилучено у 1980 році передачею масивів на північно-східних мегасхилах Чорногори до складу Карпатського національного природного парку. Площа заповідника досягає на той час 19899 га.

У 1991 р. Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та виконкому Закарпатської обласної Ради народних депутатів дає згоду на створення на базі Карпатського державного заповідника та державного ландшафтного заказника "Стужиця" і прилеглих до них земель Карпатського біосферного заповідника. Секретаріат ЮНЕСКО приймає у 1992 р рішення про включення Карпатського державного заповідника до Світової мережі біосферних резерватів. Указом Президента України від 26 листопада 1993 р. створено Карпатський біосферний заповідник площею 38930 га. У 1997 та 2010 роках за Указами Президента України відбулося подальше розширення території КБЗ, до його складу включено Свидовецький масив, заказники загальнодержавного значення "Чорна гора" та "Юлівська гора", північний макросхил Черногірського хребта в межах Закарпаття та інші цінні природні території. В КБЗ охороняються типові природні комплекси високогірного ландшафту Карпат, життєздатні популяції 1111 видів вищих судинних рослин, 1344 види нижчих рослин, 66 видів ссавців, 189 видів птахів, 9 видів плазунів, 13 видів земноводних, 26 видів риб та понад 15 тисяч видів безхребетних тварин. Чимало із них занесено до Міжнародного Червоного списку, Європейських Червоних списків, Червоної книги України, охороняється міжнародними конвенціями. Біосферний заповідник репрезентує все природне та ландшафтне різноманіття Українських Карпат – від Закарпатського передгір'я до субальпійського та альпійського поясів [45-47]. В його межах знаходиться найвища вершина України – гора Говерла (2061 м) та інші найвищі вершини Українських Карпат (Петрос, Бребенескул, Ребра, Гутин-Томнатик, Піп Іван Марамороський, Близниці тощо), а також знаменита Долина нарцисів, найбільші в Європі ділянки букових і буково-ялицево-смерекових пралісів, найбільші карстові печери Українських Карпат, багато інших унікальних природних і культурних об'єктів. Зокрема, тут знаходиться стела "Географічний центр Європи", розміщена на правому березі Тиси на околиці с. Ділове, музей екології гір та історії природокористування в Карпатах (м. Рахів), Музей нарцису (м. Хуст), еколого-просвітницький центр (поблизу смт. Ділове), інформаційно-туристичний центр "Високогір'я Карпат" та інші об'єкти туристичної інфраструктури.

У зоні діяльності КБЗ розміщено 20 населених пунктів, де проживають близько 100 тисяч чоловік. Тут зосереджено величезні культурні і духовні цінності, зокрема, розміщується центр Закарпатської Гуцульщини, яка характеризується самобутньою культурою і побутом, в тому числі полонинським господарством. На ділянках полонин, що входять до складу території заповідника, щорічно випасається близько десять тисяч голів овець, півтори тисячі голів великої рогатої ху-

доби. Територія заповідника широко використовується для туризму та рекреації. Природні ресурси КБЗ використовуються у природоохоронних, науково-дослідних, оздоровчих, рекреаційних, освітньо-виховних цілях. Здійснюється їх облік в рамках моніторингу навколишнього природного середовища. Горяни забезпечуються дровами, сінокосами, заготовляють для своїх потреб дикорослі плоди, ягоди та гриби.

В межах КБЗ встановлено **диференційований режим охорони**, відтворення та використання його природних комплексів. Його територія поділена на чотири функціональні зони: заповідну, буферну, антропогенних ландшафтів і регульованого заповідного режиму. **Заповідна зона** складає 29,6 відсотка загальної площі заповідника і включає найбільш екологічно цінні території, призначені для збереження і відтворення генофонду рослинного і тваринного світу. Ці території повністю вилучаються із господарського використання. Тут забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідної зони, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на природу, зокрема будь-яке використання природних ресурсів та будівництво, розведення вогнищ, влаштування пунктів відпочинку, проїзд, прохід людей, геологорозвідувальні роботи, мисливство, збір колекцій тощо.

Буферну зону (29,7%) сформовано навколо заповідної. Тут обмежуються певні види господарської діяльності, допускається використання природних ресурсів та туристично-рекреаційна діяльність.

Зона антропогенних ландшафтів (35,1%) включає землі традиційного землекористування, лісоземлекористування, водокористування, місця поселення людей, рекреації та інших видів господарської діяльності. В ній забороняється мисливство. Насамкінець, **зона регульованого заповідного режиму** (5,6%) за питомою вагою є найменшою. В ній запроваджено певні обмеження вздовж туристичних маршрутів, шляхів прогону худоби через заповідну зону тощо.

Територія заповідника має кластерний характер і складається з окремих 8 масивів: Чорногірського, Свидовецького, Марамороського, Кузій-Трибушанського, Угольсько-Широколужанського, Долини нарцисів, Чорної гори та Юлівської гори (рис.3.1.).

3.1.1. Чорногірський масив розміщений на південному макросхилі Чорногірського хребта в межах висот від 600 до 2061 м над рівнем моря і займає площу 17134,8 га. На його території знаходяться п'ять із шести вершин-двохтисячників Українських Карпат, в тому числі і найвища вершина України – гора Говерла (2061 м).

У рельєфі Чорногірського масиву переважають круті схили, вирівняні пологі вершини з широкими пологіми хребтами. У субальпійському та альпійському поясах широко представлені давньольодовикові форми рельєфу – нивальні ніші, кари, моренні вали. Саме до цих форм рельєфу приурочені неглибокі високогірні озера. У Чорногірському масиві знаходяться Брецькульські озера, Туркульські озера (Верхнє і Нижнє) та найвищокогірніше озеро Українських Карпат – озеро Бербењаскул (1801 м). У лісових масивах переважає крутосхиловий рельєф, сильно

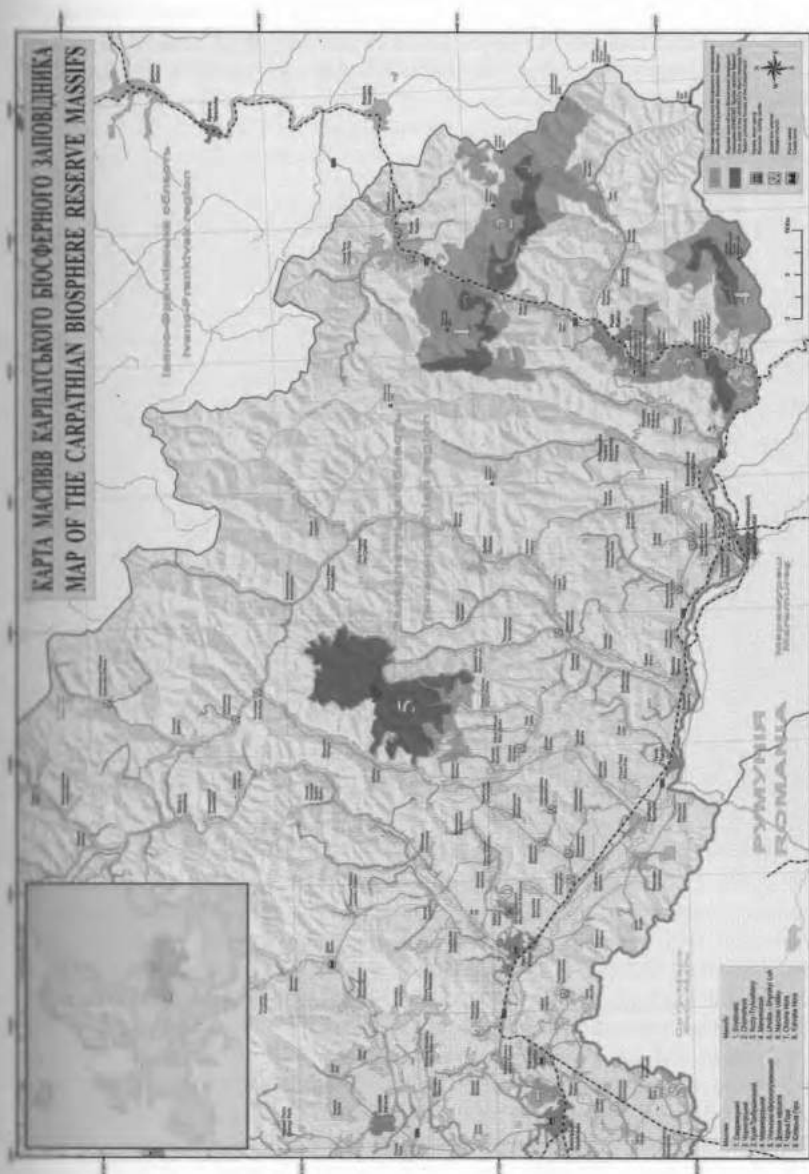

Рис. 3.1. Карта масивів Карпатського біосферного заповідника

розчленований ущелинами з гірськими потоками. Основною гірською породою є карпатський фліш, який складається із шарів пісковика та глинистих мінералів – алевроліту і аргіліту. Велетенська плита на південному схилі Говерли є шаром пісковика, що внаслідок рухів земної кори був піднятий на 650 м та завдяки своїй стійкості не зазнав руйнування.

Вид на г. Говерла

В схили масиву глибоко врізаються бурхливі і стрімкі потоки з великою кількістю природних перепадів, що сягають 100 м на 1 км. Одним з найбільших є потік Бребенескул, який витікає з однойменного озера та потік Білий, який бере свій початок на схилах г. Говерли і, зливаючись з Бербеняскулом, утворює річку Говерлу.

Чорногірський масив характеризується значною різноманітністю рослинного покриву. Тут зростає близько 600 видів квіткових рослин, із яких 50 занесені до Червоної книги України. Панівним типом рослинності тут є ліси. Лісовий покрив представлений переважно мішаними деревостанами з бука, ялиці та смереки. З висотою вони змінюються чистими зональними смеречниками, які, в свою чергу, переходять у добре виражений пояс криволісія із гірської сосни, вільхи зеленої та ялівцю сибірського. Верхня межа лісу проходить на висоті 1500-1650 м. Особливою унікальністю Чорногірського масиву є широко відомі чисті і мішані сме-

рекові, букові, яворові і ялицеві праліси. Характерною ознакою первісних лісів є виразна різновіковість і присутність дерев-велетнів. Наприклад, в урочищі Товстий Грунь у мішаних смерекових пралісах окремі дерева ялиці сягають 55 м висоти, до 1,6 м в діаметрі і містять до 35 кубічних метрів деревини. У лісовому поясі зростає багато рідкісних, ендемічних і реліктових рослин. Серед них гронянка півмісяцева (*Botrychium lunaria*), волошка карпатська (*Centaurea carpatica*), лілія лісова (*Lilium martagon*), чемерник червонуватий (*Helleborus purpurascens*) та ін.

Хвойний ліс Чорногори

Місяцями на межі лісового та субальпійського поясів від несприятливих умов низькоросле смерекове рідколісся поступово переходить в густе непрохідне плетиво чагарників сосни гірської та ялівцю сибірського. Характерними для високогір'я Чорногори є кам'яні розсипи, вкриті сланкими та чагарниками. Молоді пагони та шишки сосни гірської містять велику гаму ароматичних олій, які мають косметичні і лікувальні властивості. Здебільшого вище лісового поясу розташовані субальпійські та альпійські луки-полонини з домінуванням щучника дернистого (*Deschampsia caespitosa*), куничника волохатого (*Calamagrostis villosa*), біловуса стиснутого (*Nardus stricta*), осоки вічнозеленої (*Carex sempervirens*), костри-

ці лежачої (*Festuca supina*) та ситника трироздільного (*Juncus trifidus*). У травостой субальпіки зростає багато цінних рослин: аконіт молдавський (*Aconitum moldavicum*), жовтець платанолистий (*Ranunculus platanifolius*), багато видів дзвоників, тирличів, фіалок та ін.

У червні неповторної краси високогір'ю надають яскраво-червоні квіти ендеміка рододендрона миртолистого (*Rhododendron myrtifolium*). В народі його ще називають червона рута, альпійська троянда, бердулян. Дивовижну красу альпійських пейзажів доповнюють скорзонера рожева (*Scorzonera rosea*), жовтець аконітолистий (*Ranunculus aconitifolius*), дзвоники альпійські (*Campanula alpina*), сугайник, нечуй-вітри (*Hieracium*), родіола рожева (*Rhodiola rosea*) та інші.

Фауна хребетних Черногірського масиву представлена видами альпійського та тайгового комплексів. У високогір'ї, на висоті 1700-2000 м, зустрічаються гірський шеврик (*Anthus spinoletta*), кам'яний дрізд (*Monticola saxatilis*), альпійська тинівка (*Prunella collaris*), снігова нориця (*Chionomys nivalis*) та інші. Останні три види занесені до Червоної книги України.

У заростях гірської сосни знаходять притулок тетереуки, які відносяться до унікальної гірської раси. У невеликих водоймах високогір'я можна зустріти ще один "червонокнижний" вид – альпійського тритона (*Triturus alpestris*).

Видове різноманіття хвойних та мішаних лісів Черногори є багатим. Домінують види, характерні для всього лісового поясу Карпат. Ссавці представлені звичайною бурозубкою (*Sorex araneus*), рудою норицею (*Myodes glareolus*), жовтогорлою мишею (*Apodemus flavicollis*), лісовою кунницею (*Martes martes*), лисицею (*Vulpes vulpes*) та іншими. Тут зустрічаються усі види копитних – олень благородний (*Cervus elaphus*), козуля (*Capreolus capreolus*), дикий кабан (*Sus scrofa*), а також великих хижих звірів Українських Карпат. До останніх належать вовк (*Canis lupus*), рись (*Lynx lynx*) і ведмідь (*Ursus arctos*). Основу пташиного населення складають горобині. У великій кількості тут можна побачити різні види дроздових, славкових, синицевих, в'юркових та інших. Хвойні дерева є зручним місцем і добрим захистом для влаштування гнізд цих птахів. Лише тут серед густої хвої можна знайти гнізда снігурів. У недоторканих шпилькових і мішаних пралісах Черногори добре почувують себе глухарі (*Tetrao urogallus*). Весною птахи збираються на токовищах, де влаштовують шлюбні ігри, а влітку разом із пташенятами живляться ягодами чорниці та брусниці. Найвільніші затишних місць для гніздування, хороша кормова база та суворого охорона приваблює сюди і хижих птахів. Тут знайшли собі притулок такі рідкісні види, як беркут (*Aquila chrysaetos*), малий підорлик (*Aquila pomarina*), пугач (*Bubo bubo*), довгохвоста сова (*Strix uralensis*), волохатий сич (*Aegolius funereus*), сичик-горобець (*Glaucidium passerinum*) та ін. Загалом на території масиву зустрічається 14 видів птахів, що занесені до Червоної книги України.

Плазуни в Черногорі представлені переважно гадюкою звичайною, ящірками прудкою та живородною. Із земноводних найхарактернішими є два види тритонів – уже згаданий альпійський (*Mesotriton alpestris*) та карпатський (*Lissotriton montandoni*), жаба трав'яна (*Rana temporaria*) і ропуха звичайна (*Bufo bufo*). У холодних гірських потоках мешкає лише кілька видів риб, зокрема форель струмкова (*Salmo trutta*), харіус (*Thymallus thymallus*) і бабець-головач (*Cottus gobio*).

Чимало видів тварин зареєстровано в Україні тільки в Черногорі. Серед хребетних – це татранська нориця (*Terricola tatricus*), яка донедавна була відома лише з Високих Татр. Із безхребетних – це жуки, турун трансільванський, трехус плакатулус, дюваліус рутенський тощо. Усі вони є карпатськими чи східно-карпатськими ендеміками. З рідкісних комах в Черногірському масиві відмічено веснянку велику, акантолід сланцеву та жовтоголового, гірняка манто.

Татранська нориця
(*Terricola tatricus*)

Жук красотіл інквізитор
(*Calosoma inquisitor*)

3.1.2. Свидовецький масив розміщений на схилах однойменного хребта, який вінчас гора Близниця (1883 м). Заповідна територія, площею 10093 га, лежить в межах висот 350-1883 м. Поряд з високогірними ділянками, де велетенські прямовисні скелі нависають над льодовиковими цирками, карами і озерами, на території масиву представлені значні площі пралісів, що характеризуються великою різноманітністю флори і фауни. Мальовничими є місцеві високогірні озера. Найкрасивішим із них є озеро Орать, яке розташоване на висоті 1560 м під горою Гершаска. З озера витікає маленький потічок, що дає початок р. Кісві – правій притоці р. Тиса.

На північних схилах Свидовецького масиву протікає потік Труфанець, права притока Чорної Тиси. Він бере свій початок під горою Близниця на висоті 1720 м. Майже десята частина (230 м) його довжини протікає під землею серед дрімучого лісу, а перед самим впадінням в р. Тиса потік утворює мальовничий водоспад каскадного типу висотою 36 метрів.

Свидовецький масив характеризується специфічною флорою і рослинністю. Тут зростає більше 400 видів лише квіткових рослин, із яких 38 занесені до Червоної книги України. Грунтово-кліматичні умови південного макросхилу Свидовця оптимальні для бука. Букові ліси піднімаються тут до висоти 1380 м, що є їх найвищою межею в Українських Карпатах. На скельних формах рельєфу зустрічаються буково-яворові та буково-ясеневі-яворові ліси. На північних макросхилах є сприятливі умови для формування мішаних деревостанів. Завдяки холоднішому

клімату до їх складу домішується ялиця біла. Верхню межу лісу тут формують смерекові насадження. Вище лісового поясу поширене криволісся з вільхи зеленої та ялівцю сибірського.

Свидовець. Озеро Орать під горою Герешаска

Високогір'я Свидовця. Нарцис вузьколистий (*Narcissus angustifolius*)

Східні схили Свидовця до висоти 700-800 м вкриті переважно вторинними буковими лісами, а вище – смерековими. На висотах понад 1100 м збереглися смерекові праліси. У трав'яному ярусі цих лісів зустрічаються плаун-баранець (*Lycopodium selago*). На лісових галявинах зростає арніка гірська (*Arnica montana*), – цінна лікарська рослина.

На високогір'ї Свидовця в районі вершин Малої та Великої Близниць ростуть такі рідкісні аркто-альпійські види, як бартсія альпійська (*Bartsia alpina*), дріада восьмипелюсткова (*Dryas octopetala*), діфазіаструм альпійський (*Diphasiastrum alpinum*), ситник каштановий (*Juncus castaneus*), ллойдія пізня (*Lloydia serotina*), айстра альпійська (*Aster alpinus*), родіола рожева (*Rhodiola rosea*), верба списовидна (*Salix hastata*). В Українських Карпатах лише тут зростають крупка аїзовидна (*Draba aizoides*), очанка зальцбургська (*Euphrasia salisburgensis*), ломикамінь переломниковий (*Saxifraga androsacea*) та ін. Дуже рідкісними є також білотка альпійська (*Leontopodium alpinum*), орлики чорніючі (*Aquilegia nigricans*), свертія альпійська (*Swertia alpina*) тощо.

Родіола рожева (*Rhodiola rosea*)

Фауну Свидовецького масиву складають характерні для лісів Українських Карпат види. В річці Кісва знаходить сприятливі умови для проживання видра (*Lutra lutra*). Частіше, ніж на інших ділянках заповідника, тут зустрічається лісовий кіт (*Felis silvestris*). Чисельність його дуже мала і тенденція до зростання поки що не помітна. Обидва види занесені до Червоної книги України.

Хороші умови для проживання знаходить тут і ведмідь (*Ursus arctos*). Рись (*Lynx lynx*) не є постійним мешканцем масиву. Її мисливські угіддя виходять далеко за його межі. Однак вона нерідко відвідує заповідник, оскільки тут може знайти спокій, а також багату поживу. Обох згаданих хижаків також занесено до Червоної книги України.

Видра річкова (*Lutra lutra*)

Птахи представлені типовими гірськими та лісовими видами. У високогір'ї гніздяться альпійська тинівка (*Prunella collaris*), гірський щеврик (*Anthus spinoletta*), звичайна кам'янка (*Oenanthe oenanthe*), чорна горихвістка (*Phoenicurus ochruros*), боривітер звичайний (*Falco tinnunculus*). У заростях субальпійського

поясу можна зустріти тетеруків. Характерними жителями хвойних і букових лісів масиву є глухар (*Tetrao urogallus*), трипалій (*Picoides tridactylus*) та чорний дятли (*Picoides arcticus*), сіра сова (*Strix aluco*), звичайний канюк (*Buteo buteo*), різні види дроздів та в'юрків. У масиві зустрічаються й рідкісні види птахів, такі як пугач (*Bubo bubo*), волохатий сич (*Aegolius funereus*), довгохвоста сова (*Strix uralensis*), беркут (*Aquila chrysaetos*) тощо. Чисельність беркута тут є найвищою в Українських Карпатах.

Із плазунів тут можна зустріти гадюку звичайну (*Vipera berus*), вужа (*Natrix natrix*), веретільницю (*Anguis fragilis*), а також ящірок прудку (*Lacerta agilis*) і живородну (*Lacerta vivipara*). Звичайними представниками земноводних є саламандра плямиста (*Salamandra salamandra*) та карпатський (*Lissotriton montandoni*) і альпійський тритони (*Mesotriton alpestris*). Усі вони занесені до Червоної книги України.

Вусач альпійський
(*Rosalia alpina*)

3.1.3. Кузій-Трибушанський масив у орографічному відношенні розміщений на південному відрогові Свидовецького хребта, але за геолого-геоморфологічними особливостями відноситься до периферійної частини Марамороського кристалічного масиву.

Заповідна територія, площею 5662 га, лежить у межах висот 320-1409 м. Найвищими вершинами є гори Темпа (1089 м), Менчул (1242 м) і Лисина (1409 м). На території масиву знаходиться стела "Географічний Центр Європи". Звідси прокладена екологічно-пізнавальна стежка до форелевого господарства заповідника.

Кузій-Трибушанський масив розташований у південно-західній підобласті атлантико-континентального помірного клімату. Завдяки орографічному чиннику тут сформувався своєрідний мікроклімат. Вздовж долини річки Тиси переносяться теплі повітряні маси з Паннонської низовини, а різке збільшення висот перешкоджає прониканню холодного повітря.

Більшу частину масиву займають букові ліси, серед яких збереглися ділянки пралісів. Подекуди на більших висотних рівнях поширені зональні смеречники. Під впливом теплих повітряних мас з Марамороської долини у цьому районі створилися специфічні умови, які сприяють поширенню теплолюбних видів на значних висотах. Так, дуби звичайний та скельний піднімаються тут до висоти 1090 м, що є їх найвищим місцезростанням в Україні. Особливої уваги заслуговують осередки зростання тису ягідного, що збереглися на вапнякових скелях під наметом яворово-букових лісів. Осередок тису ягідного знаходиться на північній межі суцільного поширення дубово-букових лісів.

В урочищі Кузій, вздовж однойменного потоку, зустрічаються суцільні зарості скополії карніолійської (*Scopolia carnioolica*), а на кам'яних брилах і оброслих

мохом скелях – аспленій волосовидний (*Asplenium septentrionale*) – витонченої краси папороть із дрібненькими листочками. Не менш красивою, завдяки довгим суцільним листкам, є папороть листовик сколопендровий (*Phyllitis scolopendrium*), що зростає на вапнякових розсипах. В народі його ще називають турій язик, тобто язик дикого бика, що колись населяв ці лісові нетрі і був предком великої рогатої худоби. На скелі Довге Бердо зростає рідкісний вид – півники несправжньо-смикавцеві.

Серед численних рідкісних видів рослин масиву є багато представників орхідних: билінець комариний (*Gymnadenia conopsea*), пальчатокорінник бузиновий (*Dactylorhiza sambucina*), зозулинці блідий (*Orchis pallens*) і обпалений (*Orchis ustulata*) та ін. Загалом флора Кузій-Трибушанського масиву нараховує понад 450 видів судинних рослин, з яких 26 є червонокнижними.

Для фауни Кузій-Трибушанського масиву характерні типові для лісів Українських Карпат види. Завдяки сприятливим умовам для диких копитних тварин, урочище Кузій цього масиву здавна служило мисливським заказником. Сьогодні воно продовжує виконувати роль надійного прихистку для оленів, козул та кабанів. З великих хижих ссавців найчастіше зустрічається ведмідь, який полюбає тут зимувати.

Існуючі на території масиву тектонічні печери та покинуті штольні служать сховищами для 11 видів кажанів, з яких п'ять рідкісні: нічний довговуха і триколірна, широківух звичайний та підковоноси великий і малий.

Різноманіття типів лісів масиву визначає багатий видовий склад птахів. Тут зустрічаються види, що характерні для широколистяних і шпилькових лісів. До перших належать мухоловка-білошийка, велика синиця, чорний дрізд та багато інших. Тайгову фауну представляють довгохвоста сова, чорний дятел, кедрівка тощо. Завдяки великій кількості дуплистих дерев зустрічається багато птахів-дуплогніздників: повзики, синиці, мухоловки.

На цій території можна побачити всі види дятлів Українських Карпат. Багаті кормовою базою ліси Кузій-Трибушанського масиву та належна охорона приваблюють сюди такого рідкісного птаха, як беркут. Протягом останніх 5 років у масиві постійно гніздиться пара цих хижаків. Не є рідкістю й інший пернатий хижак – осоїд. Сприятливі кліматичні умови масиву та наявність лісових галявин зумовлюють велику кількість комах – основної їжі цього виду. Загалом на території масиву зустрічається 119 видів птахів, з яких 6 видів занесено до Червоної книги України. Це чорний делека (*Ciconia nigra*), малий підорлик (*Aquila pomarina*), беркут (*Aquila chrysaetos*), пугач (*Bubo bubo*), довгохвоста сова (*Strix uralensis*), волохатий сич (*Aegolius funereus*) і сичик-горобець (*Glauclidium passerinum*).

Із семи видів плазунів масиву найбільший інтерес представляє лісовий полоз (*Elaphe longissima*) або ескулапова змія. Саме цей вид обвиває чашу давньогрець-

Беркут (*Aquila chrysaetos*)

кого бога Ескулапа на загальновідомій емблемі медицини. Такої честі змія удостоїлася завдяки тому, що в античні часи утримувалася практично в кожній домівці для боротьби з гризунами – поширювачами небезпечних інфекційних хвороб. Своєрідний мікроклімат Кузій-Трибушанського масиву сприятливий для полоза, який у заповіднику зустрічається локально. Земноводні представлені саламандрою плямистою, тритоном карпатським, жабою трав'яною та кумкою гірською. З безхребетних тварин, що занесені до Червоної книги України, тут знайдено молоска – дробацію банатську (*Drobacia banatica*) та представника комах – жука-самітника (*Ostoderma barnabita*).

3.1.4. Марамороський масив. Розміщений на північному мегасхилі Рахівських гір – одному з відрогів Марамороського кристалічного щита. Заповідна територія, площею 8916 га лежить в межах висот 450-1940 м. Основним гірським вузлом є гора Піп Іван Марамороський (1940 м).

Масив складений твердими кристалічними породами – гнейсами, слюдяними і кварцовими сланцями протерозою, мармуровидними вапняками юрського періоду, що обумовлює специфічні риси рельєфу, ґрунтового покриву, флори і рослинності. Рельєфу властиві глибокі міжгірні долини, численні скелясті гребені та вершини. Тут найкраще в Українських Карпатах представлені сліди кайнозойського зледеніння – льодовикові цирки з вузькими і стрімкими скелястими каньйонами, що дуже нагадують Альпи. Це й обумовлює другу назву Мараморощ-Гуцульські Альпи. В межах масиву знаходяться басейни потоків Білий і Квасний, які є, відповідно, притоками Тиси і Білої Тиси.

Флора вищих судинних рослин нараховує тут понад 500 видів, з яких 7% є рідкісними та зникаючими. В субальпійському та альпійському поясах зростають рідкісні рослини: анемона нарцисовіта (*Anemone narcissiflora*), молодило гірське (*Sempervivum montanum*), нарцис вузьколистий (*Narcissus angustifolius subsp. radiiflorus*), роман карпатський (*Anthemis carpatica*), сон білий (*Pulsatilla alba*), тирлич без стебловий (*Gentiana acaulis*), первоцвіт малий (*Primula minima*), тирлич жовтий (*Gentiana lutea*), тирлич крапчастий (*Gentiana punctata*), тонконіг Дейла (*Poa deyllii*), а в лісовому поясі – дзвоники карпатські (*Campanula carpatica*), скополія карніолійська (*Scopolia carniolica*), тис ягідний (*Taxus baccata*).

Білоцвіт весняний (*Leucojum vernum*)

рідше – грабом. Букові праліси представлені на південних схилах та на багатих кальцієм ґрунтах. Найбільші площі займають мішані ліси. На північних більш холодних схилах і на верхній межі лісу, яка проходить тут на висоті 1600-1700 м, зрос-

тають чисті смеречники. Це найвища верхня межа лісу в Українських Карпатах. Вище розташовані субальпійські та альпійські луки з фрагментами заростей криволісся, здебільшого з гірської сосни. Значного поширення тут набули угруповання з рододендрона східнокарпатського та чагарничків – чорниці, бруслиці та лохини.

Фауна масиву багата в чому нагадує тваринний світ Чорногори, але має свої особливості, що обумовлені більш скелястим рельєфом. Тут представлені види широколистяного, тайгового та альпійського комплексів. Домінують види ссавців, що характерні для всього лісового поясу Карпат. Це гірські підвиди оленя благородного (*Cervus elaphus*) та кабана (*Sus scrofa*), козулі (*Capreolus capreolus*), лисиці (*Vulpes vulpes*), борсука (*Meles meles*), куниці лісової (*Martes martes*) і кам'яної (*M. foina*), а також великих хижих ссавців – рисі (*Lynx lynx*), вовка (*Canis lupus*) і ведмідя (*Ursus arctos*). Тут збереглася європейська норка (*Mustela lutreola*) та її найбільший конкурент – видра (*Lutra lutra*), що занесені до ЧКУ.

На території масиву, у старих штольнях, вік яких нараховує кількесот років, літають і зимують понад 10 видів кажанів, серед яких є ряд повсюдно рідкісних. Це, зокрема, підковноси великий і малий, а також довгокрилець. Останній вид уже понад 10 років не реєструється на території України і, можливо, поповнив список видів, що зникли. Останні спостереження виду в Україні походять саме з марамороських штолень.

Орнітофауністичне ядро складають типові лісові та гірські види. Характерними птахами є сіра сова, трипалий дятел, жовтоголовий корольок, чорна синиця, гірський дрізд, ялиновий шишкар та звичайна оляпка. Завдяки більш скелястому ландшафту високогір'я краще представлені мешканці кам'янистих розсіпів, зокрема альпійська тинівка, гірський шеврик, звичайна кам'янка, чорна горихвістка, чеглок та звичайний боривітер. У масиві досить висока щільність популяцій глухаря та тетерука.

З плазунів тут поширені гадюка звичайна і ящірка живородна. Рідше трапляються ескулапова змія, веретільниця та ящірка прудка. Земноводні представлені жабою трав'яною, кумкою гірською і ропухою звичайною. Невеликі стоячі водойми використовують для розмноження ендемічний тритон карпатський (*Triturus montandoni*) та його найближчий родич – тритон гірський або альпійський (*T. alpestris*). Обидва занесені до ЧКУ.

Рись звичайна (*Lynx lynx*)

Норка європейська (*Mustela lutreola*)

Гірські річки Мараморошу населяють струмкова форель, харіус (*Thymallus thymallus*) або пир, бабець-головач (*Cottus gobio*) та інші. Зрідка зустрічається й ендемічний представник круглоротих – мінога угорська.

Чимало видів безхребетних – карпатських та східнокарпатських ендеміків – зареєстровано в Українських Карпатах здебільшого тут. Серед них 3 види турунів: карабус фабриція, небрія трансільванська та трехус карпатський, що приурочені до скельних виходів.

У Мараморошському масиві збереглися умови для існування альпійського бабака та серни, які повністю зникли з Українських Карпат у першій половині XX сторіччя. Їх реінтродукція з інших регіонів Карпат дозволить стабілізувати вразливі високогірні природні комплекси.

3.1.5. Угольсько-Широколужанський масив. Він розміщений на південних відрогах хребта Красна, розчленованих потоками Лужанка, Мала та Велика Угольки, і займає їх водозбірні долини та вододільні хребти. Заповідна територія площею 15033 га лежить в межах висот 380-1501 м. Основним гірським вузлом є гора Менчіл (1501 м). До найвищих вершин масиву відносяться Угольська Плеша (1108 м), Поганська Кичера (1092 м), Видножанська Кичера (1072 м), Вежа (937 м). Південна частина масиву знаходиться у

Карстовий міст

Пенінській зоні стрімчаків, для якої характерна наявність великих блоків вапняку з добре розвинутим карстом. Тут представлені найрізноманітніші підземні карстові об'єкти: печери, гроти, шахти, колодязі тощо. Тільки на території заповідного масиву їх налічується понад тридцять. Серед них і найбільша печера Українських Карпат – “Дружба”, сумарна довжина ходів якої становить більше одного кілометра. Серед надземних виходів вапняків виділяються оригінальні геологічні утворення – вапнякові стрімчаки, висота яких сягає понад сімдесят метрів. У Широколужанській частині масиву

вапняки практично відсутні. Замість них тут домінують алевроліти, гравеліти та пісковики, які місцями утворюють високі скелясті стрімчаки.

У нижній частині Угольсько-Широколужанського масиву сформувалися світло-бурі середньо-суглинні потужні ґрунти, вище – темно-бурі лісові. На вапняках

утворилися щебенисті, а в долинах річок – дернові, іноді глеєві ґрунти. Потужний хребет захищає масив від північних вітрів. Тут переважають вітри західних і південно-західних напрямків. Завдяки цьому клімат тут теплий і вологий, а у високогір'ї стає прохолодним і дуже вологим. Це, в свою чергу, сприяє поширенню багатьох теплолюбних видів флори й фауни. Угольсько-Широколужанський масив розташований у зоні букових лісів, які утворюють верхню межу на висотах 1200-1300 м. Особливою цінністю цього масиву є унікальні у світовому масштабі за площею (8835 га), станом збереження, будовою, багатством флори і фауни букові праліси. Серед них зустрічаються ділянки з домішкою явора, липи широколистої, ясеня, ільма та дуба скельного. Вздовж річок та потоків поширені угруповання вільхи сірої. Подекуди, на верхній межі лісу, збереглося зеленувільхове криволісся.

В оптимальних екологічних умовах бук відзначається високою життєвістю і утворює високопродуктивні насадження з запасом деревини понад 600 м³/га. На вапнякових оголеннях збереглися унікальні для Українських Карпат тисово-букові угруповання та єдине в цьому регіоні місцезростання ялівцю козачого. Тут охороняються понад 20 лісових угруповань, які занесені до Зеленої книги України. Серед них реліктові фітоценози дуба скельного, тисових бучин, а також бука за участю липи широколистої та інші. На території масиву описано понад 700 видів вищих судинних рослин, серед них 32, що занесені до Червоної книги України. Найбільш поширеними тут і водночас рідкісними в Україні є скополія карніолійська, лунарія оживаюча, листовик сколопендровий, аспленій волосовидний, страусове перо, молодило гірське, в'язіль стрункий. Відмічаються тут багатий і різноманітний світ мохів, лишайників та грибів, які збереглися завдяки первинності бучин.

Важливу наукову та історичну цінність становлять осередки тису ягідного – реліктового й легендарного дерева, про яке написано десятки наукових праць і художніх творів. Від назви тису, який в цих місцях колись був дуже поширеним, походить назва однієї з найбільших приток Дунаю – річки Тиси, а також назви сіл та урочищ (Тисолово, Тисоватий, Тисовець тощо). У заповідному масиві тис зростає на вапнякових скелях в урочищах Гребінь, Чурь, Молочний Камінь, Копиця та ін. Всього на території масиву нараховується приблизно 1500 екземплярів цієї рослини. Деревя, віком 100-150 років, сягають не більше 8-10 м висоти і 20-25 см у діаметрі.

Аспленій волосовидний
(*Asplenium septentrionale*)

У північно-східній частині масиву, завдяки дещо холоднішому клімату, збереглися букові ліси за участю хвойних порід – ялиці та смереки (урочище Ялинкувате). Вздовж берегів річки Лужанки високі скелясті стрімчаки піднімаються на 400 і більше метрів. На цих схилах, в урочищі Татри, зустрічаються фрагменти реліктових смерекових лісів із домішкою берези та рідкісних трав'яних видів.

Печера Чур

них дуплах дерев. У букових пралісах заповідника птах знайшов оптимальні для проживання умови. В Угольсько-Широколужанських букових пралісах у великій кількості зустрічаються два ендемічні підвиди – карпатський білоспинний дятел та карпатська довгохвоста сова, зважаючи на наявність зручних для гніздування місць. В цілому, фауна птахів Угольсько-Широколужанського масиву нараховує 135 видів птахів, з яких 77 гніздяться.

Різноманітна фауна рукокрилих масиву, більшість з яких пов'язана з карстовими печерами. Загалом їх нараховується 20 видів, з яких 7 належать до рідкісних. Це підковоноси великий і малий, широковух звичайний, нічниця триколірна, довгоуха і війчаста та вечірниця мала. Зимою скупчення рукокрилих у підземних сховищах налічують близько півтори тисячі особин, основну частину яких становить нічниця велика. Тільки в печері “Дружба” зимує понад 1000 кажанів, які належать до 14 видів.

Із рідкісних хребетних тварин, занесених до Червоної книги України, зустрічаються кутора мала (*Neomys anomalus*), горностай, видра (*Lutra lutra*), чорний лелека (*Ciconia nigra*), малий підорлик (*Aquila pomarina*), беркут (*Aquila chrysaetos*), сапсан, пугач (*Bubo bubo*), довгохвоста сова (*Strix uralensis*), волохатий сич, полоз лісовий (*Elaphe longissima*), тритон карпатський (*Triturus montandoni*) тощо.

Комахи представлені типовими середньоевропейськими видами. Серед них такі рідкісні види, як жук-самітник, жук-олень (*Lucanus cervus*), вусач альпійський (*Rosalia alpina*), метелики мнемозина (*Parnassius mnemosyne*), сатурнія аглія

Фауна букових пралісів Угольсько-Широколужанського масиву дуже своєрідна. Тут зустрічаються, як суто тайгові види – рись, довгохвоста сова, волохатий сич, чорний дятел, снігур, так і види, характерні для широколистяних лісів. Це ліщиновий вовчок, лісовий кіт, кабан, саламандра.

Звичайними на території масиву є олень благородний, лісова куниця, руда нориця, канюк, повзик, трав'яна жаба – види, які поширені по всьому лісовому поясу Карпат.

Фауна птахів Угольсько-Широколужанського масиву представлена типовими лісовими видами, що характерні для широколистяних лісів. Основу авіфауністичного ядра складають горобині: дрозди, славки, мухоловки та в'юрки. У букових пралісах гніздиться ціла група птахів, біологія яких пов'язана з дулистими деревами: різні сови, мухоловки, повзики, синиці та ін. Тут досить численним є голуб-сяняк, який гніздиться виключно в природ-

та інші. В карстових печерах Угольки відмічена унікальна фауна безхребетних-троглобіонтів, серед яких є ряд вузькоендемічних видів, зокрема жук довгалиусь закарпатський та ногохвістка відлемія віри.

Лише на території Угольсько-Широколужанського масиву знайдено рідкісні, занесені до Червоної книги України, види моллюсків: гранарію зернову, серуліну зубчасту, хондрину вісвану.

3.1.6. Долина нарцисів. “Долина нарцисів” – це єдиний масив Карпатського біосферного заповідника, який репрезентує Закарпатську рівнину. Він розміщений у західній частині Хустсько-Солотвинської улоговини в межах заплавної тераси р. Хустець неподалік від міста Хуста. Масив, площею 256 га, лежить у межах висот 180-200 м. Його рельєф має плоскорівнинний характер, ускладнений незначними пониженнями на місці річкових стариць.

На території масиву знаходиться найбільше в світі рівнинне місцезростання нарцису вузьколистого. Цей рідкісний середньоевропейський вид поширений у високогір'ї Альп, Балкан і Карпат в межах висот 1500-2500 м. Вважається, що нарцис спустився з Карпатських вершин у льодовиковий період. У минулому, територія Долини нарцисів була вкрита дубовим рідколіссям з трав'янистим покри-

Нічниця довгоуха (*Myotis bechsteini*)Нарцис вузьколистий (*Narcissus angustifolius*)

вом, у якому, серед багатьох інших вологолюбних рослин, траплявся й нарцис. З приходом сюди людини ліс вирубали і на його місці утворилися луки, які здавна використовували для заготівлі сіна та випасу худоби. Такий спосіб господарювання виявився сприятливим для нарциса і він почав домінувати у травостої. Зараз більша частина Долини нарцисів зайнята вологими і перезволоженими луками, на яких власне й росте нарцис вузьколистий. У масиві щороку проводять сінокосіння після дозрівання нарцису. На окремих ділянках Долини нарцисів не ведеться жодна господарська діяльність.

На території масиву зустрічаються тварини, яких не зустрінеш на інших ділянках Карпатського біосферного заповідника. Вони є характерними мешканцями заплавлених лук Закарпатської рівнини. Фауна ссавців представлена білозубкою малою, норницею звичайною, мишою польовою, мишкою луговою, ондатрою, зайцем-русаком та іншими видами, зовсім не властивими для гірських масивів заповідника. Серед птахів характерними є луговий та чорноголовий чекани, луговий шеврик, жовта плиска, звичайна вівсянка і сіра славка. У більш зволожених місцях гніздяться чагарникова очеретянка, річковий цвіркун та деркач. У чагарниках вздовж річки Хустець можна побачити фазана, ремеза, голубу рибалочку та східного соловейка. З плазунів зустрічаються вуж звичайний і прудка ящірка. Характерними земноводними Долини нарцисів є ставкова жаба, сіра ропуха, звичайний і гребінчастий тритони. Багатою є іхтіофауна річки Хустець, яка нараховує близько 20 видів риб.

Багатим є світ метеликів. Звичайними тут є красені адмірал, денне павичеве око, жалібниця, малий винний та середній винний бражники, жовтянка шафранова, перламутрівка Діа, шашечниця цінксія та багато інших. Можна побачити і рідкісних махаона, подалірія, бражника Прозерпіну, сатурнію малу, червонця непарного, синявця аріона тощо. Перші чотири види занесені до Червоної книги України. Завдяки багатству фауни метеликів це місце могло б також називатись Долиною метеликів.

3.1.7. Масив “Чорна гора”. Створений на базі ботанічного заказника загальнодержавного значення, який увійшов до складу КБЗ у 1997 р. Розташований у Вулканічних Карпатах на Чорній горі (568 м), що поблизу м. Виноградово. Площа 765 га. Геологічну основу утворюють вулканічні породи з переважанням ліпаритів, туфів та андезит-базальтів, які місцями виходять на поверхню у вигляді стрімчакових скель. На цих вулканічних породах сформувалися буроземні ґрунти різної потужності.

Рослинний покрив найкраще зберігся на скелястих схилах верхньої частини гори. Панівними є формації дубових та букових лісів. Букові ліси поширені в основному на північному мегасхилі. Діброви сформовані рідкісними видами дубів, зокрема скельним, багатоплідним і Далешампе. Поодинокі зустрічаються береза та липа срібляста. На виходах андезитових порід збереглася єдина на Україні популяція реліктового виду ясена білоцвітого (*Fraxinus ornus*). Із чагарників тут зростають такі теплолюбні види, як бирючина, бруслина європейська, глід одноматочковий, дерен і виноград лісовий. На крутих південних схилах наявні локалітети

остепнених і скельних фітоценозів. Тут ростуть рідкісні вишня степова, жостір проносний, ковила прегарна, клокичка периста, рокитник австрійський та інші. Загалом на території заказника зростає близько 400 видів вищих судинних рослин, з яких 24 види є рідкісними і занесені до Червоної книги України.

Цікавим є тваринний світ масиву. Особливий інтерес представляє ентомофауна, яка налічує чимало видів з південно-європейськими зв'язками. Серед них співоча цикада, богомол, аскалаф, рідкісні види перетинчастокрилих і лускокрилих. Хребетні представлені типовими видами передгір'я Українських Карпат. Із ссавців це козуля, ласць-русак, білка, лисиця, тхір, ласка; з птахів зустрічаються фазан, сіра куріпка, припугень, деркач, польовий жайворонек, луговий чекан, різні види славкових та ін. Характерними видами плазунів є веретільниця ламка, ящірки прудка та зелена, вуж звичайний і водяний, мідянка, лісовий полоз; земноводних – тритон звичайний і гребінчастий, квакша, часничниця, кумка звичайна, ропуха зелена та ін.

3.1.8. Масив “Юлівська гора”. Масив “Юлівська гора”, як заказник загальнодержавного значення, увійшов до складу КБЗ у 1997 р. Розташований на площі 176 га на схилах однойменного острівного масиву Вигорлат-Гутинського хребта, який відзначається найтеплішим кліматом в Українських Карпатах. У Юлівських горах переважають пологісті північні та досить круті південні схили, ускладнені уступами, що утворилися при виливах магми. Їх геологічна основа складає вулканічними породами: ліпаритами, туфами, андезитами тощо. Теплий клімат істотно вплинув на формування рослинного покриву масиву, для якого характерним є наявність багатьох балканських та середземноморських видів. Тут поширені дубово-букові ліси та діброви з дубів скельного, Далешампе і багатоплідного. Особливий інтерес представляють унікальні для України фітоценози дуба бургундського та липи сріблястої. Виразно виділяється рослинність лісостепового характеру, елементами якої є астрагал борозенчастий, гострокільник волосистий, ковила прегарна, тимофіївка степова, клокичка периста, виноград лісовий та ін. Загалом на території масиву виявлено близько 400 видів вищих судинних рослин, з яких 10 занесено до Червоної книги України.

Багатою є і фауна. Із ссавців характерними є козуля, білка, куниця кам'яна, ласць-русак, горностаї, лисиця, борсук, їжак, кріт та ін. Птахи представлені фазаном, сірою совою, звичайною горлицею, строкатими дятлами, шпаком, різними видами синиць, дроздів та в'юрків. Із плазунів зустрічаються веретільниця ламка, ящірки прудка та зелена, лісовий полоз, а із земноводних – часничниця, квакша, жаба прудка, ропухи зелена та звичайна. Проте найбільшою цінністю масиву

Реліктовий ясен білоцвітний (*Fraxinus ornus*)

Ковила закарпатська
(*Stipa transcarpathica*)

Фазан (*Phasianus*)

є безхребетні, серед яких є чимало рідкісних південних видів.

3.1.9. **Історико-культурні об'єкти.** Територія КБЗ багата на культурно-історичні пам'ятки різних часів і народів. До найвідоміших із них належить геодезичний знак і стела "Географічний центр Європи", розміщені на правому березі Тиси поблизу с. Ділове. На геодезичному знакові латиною викарбувані слова: "Locus Perennis Dilicentissime cum libella librationis quae est in Austria et Hungaria confecta cum mensura gradum meridionalium et parallelorum Europaeum... MD CCC LXXXVII", які в перекладі означають: "Постійне, точне, вічне місце. Дуже точно, із спеціальним апаратом, який виготовлений в Австрії і Угорщині, зі шкалою меридіанів і паралелей, встановлено цей європейський знак. 1887".

Значний історичний інтерес представляє також ур. Кузій, що знаходиться в південній частині Кузій-Трибушанського масиву заповідника. За часів династії Габсбургів тут були мисливські угіддя принца Євгена Савойського (1663-1736) – австрійського феодала і переможця над турками. Лише він та його гості мали право полювати на цій території. Фундамент мисливського будиночка та віковична алея з лип, ясенів та інших порід, що була закладена за часів правління Габсбургів, збереглися до наших днів. Від залишків мисливського будинку династії Габсбургів до гори Соколине Бердо облаштований цікавий екотуристичний маршрут, пройшовши яким відвідувач зможе ознайомитися з красою та біорізноманіттям масиву.

Найдавнішою історико-культурною пам'яткою КБЗ є пізньо-палеолітична стоянка стародавньої людини, знайдена у карстовій вапняковій печері "Молочний камінь" на території Угольського природоохоронного науково-дослідного відділення. За результатами проведених тут науковцями Інституту археології Національної Академії наук археологічних розкопок встановлено, що первісні люди, так звані троглодити, жили на цій території понад 20 тисяч років тому, вели кочовий спосіб життя і займалися збиральництвом, рибальством та полюванням. Загалом ця печерна стоянка має не тільки історичне, але й наукове значення.

Ще однією перлиною Угольського відділення є так званий Карстовий міст. Він знаходиться в урочищі Чурь і являє собою вражаюче диво природи – вапнякову кам'яну арку, сформовану впродовж тисячоліть карстовими процесами. До цього ж місця було приурочене капище поганів, що поклонялися сонцю. Їх культ про-

Географічний центр Європи поблизу с. Ділове

існував тут до XVI ст., а місіонерська діяльність православної церкви щодо його викорінення призвела до появи тут низки монастирів та церков. Вони є чи не найдавнішими на Закарпатті і мають неповторні архітектурні риси. Карстовий міст у свій час справив велике враження на послів російського царя Івана Грозного, які відвідали ці місця у 1552 р., повертаючись з Константинополя в Москву. Після відвідали також місцевий православний монастир, який знаходився поблизу Малої Угольки і був на той час центром православ'я у колишній Марамороській окрузі, поки в 1788 р. не був закритий указом австрійського імператора Йосипа Другого. Залишки монастиря збереглися до цього часу.

Загалом територія Карпатського біосферного заповідника представляє значний інтерес для збереження культури горян – гуцулів, бойків та лемків. Тут збереглися чудові зразки місцевої дерев'яної архітектури, зокрема Струківська та Колоднянська церкви, мережа водозапірних гатей-кляуз на гірських річках у верхів'ях Білої та Чорної Тиси тощо. До цього часу практикуються високогірне молочне вівчарство, а також різьбярство, килимництво, ліжникарство та багато інших народних промислів і ремесел. Регулярно проводиться низка фестивалів, на яких передаються збережені народні традиції і культура етносів. Найпопулярніші фольклорні фестивалі "Гуцульська бринза", "Берлибаський бануш", "Діловецькі калачі" та ін.

3.1.10. **Наукова, еколого-просвітницька та рекреаційна діяльність.** Карпатський біосферний заповідник є відомим світовій спільноті науковим та еколого-просвітницьким центром. В КБЗ діють наукові лабораторії, наукова бібліотека, створено мережу моніторингових ділянок, наукових полігонів, фенологічних пунктів і маршрутів, гідро- та метеопостів, виділені десятки постійних дослідних пробних площ у лісових і лучних екосистемах, використовуються сучасні інфор-

маційні технології для спостережень, організовано спільно з Інститутом геофізики НАН України роботу сейсмічної станції “Рахів” тощо. Науковцями КБЗ спільно з вітчизняними та зарубіжними вченими виконано низку важливих досліджень, зокрема за міжнародними проектами “Збереження біорізноманіття Карпат” (за підтримки Світового Банку (1993-1997 рр.), “Створення передумов для екологічно-зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області” (за підтримки Карпатського фонду та фонду “Відродження”, 1997-2000 рр.), “Вивчення букових пралісів Карпат” (за підтримки Швейцарської наукової фундації та Швейцарського федерального інституту лісових, снігових та ландшафтних досліджень, 2000-2003 рр.), “Інвентаризація пралісів Закарпаття” (за участі Голландського королівського товариства охорони природи, 2006-2007 рр.), “Ознакування Закарпатського туристичного шляху та лісівничі дослідження у Чорногірських монокультурах смереки” (за участі українсько-швейцарського проекту FORZA, 2006-2008 рр.) та ін.

Регулярно на базі КБЗ проводяться наукові форуми, зокрема, науковці заповідника були організаторами таких важливих міжнародних науково-практичних конференцій: “Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку” (1998 р.); “Екологічні та соціально-економічні аспекти катастрофічних стихійних явищ у Карпатському регіоні (повені, селі, зсуви)” (1999 р.); “Гори і люди (у контексті сталого розвитку)” (2002 р.); “Природні ліси помірної зони Європи: цінності та використання” (2003 р.); “Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат” (2005 р.); “Проблеми сталого природокористування в Карпатському регіоні (екологія, освіта, бізнес)” (2006 р.); “Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах” (2007 р.) та ін. КБЗ підтримує широкі міжнародні контакти, зокрема реалізує проект створення українсько-румунського біосферного резервату “Марамороські гори”, налагодив довготривалу творчу співпрацю зі Швейцарським федеральним інститутом лісових, снігових та ландшафтних досліджень, підтримує зв'язки з науковими і природоохоронними установами та навчальними закладами Польщі, Чехії, Румунії, Словаччини, Німеччини та ін. За здобутки у збереженні природної та історико-культурної спадщини Радою Європи відзначений у 1997 р. Європейським дипломом, який підтверджено у 2002 і 2007 роках.

Важлива робота проводиться в КБЗ в царині екологічної освіти та виховання, розвитку туризму. Створено Музей екології гір та історії природокористування в Карпатах (м. Рахів), Музей нарцису (м. Хуст), еколого-освітні центри у географічному центрі Європи та в Кевелівському природоохоронному науково-дослідному відділенні. На території заповідника розвинута туристична інфраструктура: діють інформаційно-туристичний центр “Високогір'я Карпат”, мережа візит-центрів і високогірних екопунктів, міні-готель, стаціонарні наметові майданчики, облаштована й ознакована ділянка Закарпатського туристичного шляху, прокладено 24 екотуристичні маршрути тощо. З 1994 року видається Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал “Зелені Карпати”, а з 2006 р. випускається також регіональна екологічна газета “Вісник Карпатського біосферного заповідника”.

3.2. Національний природний парк “Зачарований край”

Адреса адміністрації:
90100, Україна, Закарпатська обл.,
Іршавський р-н, с. Ільниця,
вул. Партизанська, 2
тел./факс: (0344) 7-98-02; 7-97-03

Історія. Створений Указом Президента України №343 від 21.05.2009 року в Іршавському районі на базі однойменного регіонального ландшафтного парку, який діяв з січня 2002 р. Його площа 6101 га. Підпорядкований Державній агенції лісового господарства України. Розташований у басейні річки Боржава, притоки р. Тиса. Перші згадки про цінні лісові масиви на території парку датуються XV століттям. До XVIII століття ліси користували угорські князі. Пізніше тривалий час вони були мисливськими угіддями родини Шенборнів. За радянської доби ці лісові масиви входили до складу Мукачівського, Кушницького, Довжанського і Загітянського державних лісгосподарських підприємств. На їх території діяли заказник загальнодержавного значення “Зачарована долина” (1978 р., 150 га), гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення “Чорні багна” (1975 р., 15 га) та низка заказників і пам'яток природи місцевого значення.

Найціннішими об'єктами та територіями, що ввійшли до складу НПП “Зачарований край” є: геологічний заказник державного значення “Зачарована долина”, що являє собою унікальні міжгір'я, де з вторинних кварцитів після вивітрювання залишилися оригінальні кам'яні утвори; гідрологічна пам'ятка природи болото “Чорні багна” – унікальне верхове сфагнове болото, з якого бере початок р. Іршава, де зростають рідкісні рослини (росичка круглолиста, журавлина, пухівка широколиста, водянка чорна та інші), а також букові праліси [48].

Зонування території парку наведено на карті (рис. 3.2.).

Геологічна будова. У геологічному відношенні територія парку лежить у зоні Закарпатського внутрішнього прогину, що складений Мукачівською і Солотвинською улоговинами з накладеною на них Вигорлат-Гутинською грядою, де зустрічаються відклади юрської системи. Найявні відклади крейдової системи, що беруть участь у будові фундаменту. До них відносять теригенно-карбонатну флішодного типу товщу, складену чорними аргілітами, алевролітами, пісковиками, мергелями й вапняками. Її потужність сягає кількох сотень метрів.

Неогенова система у Закарпатському прогині, до якого відноситься територія парку, представлена породами моласового комплексу, які відображають орогенний етап розвитку Карпат. В основі залягають сірі карбонатні пісковики, що належать до бурдигалу. Їх змінюють різногалечні конгломерати з червоним і сірим цементом. Вище залягають зеленувато-сірі новоселицькі туфи з прошарками ту-

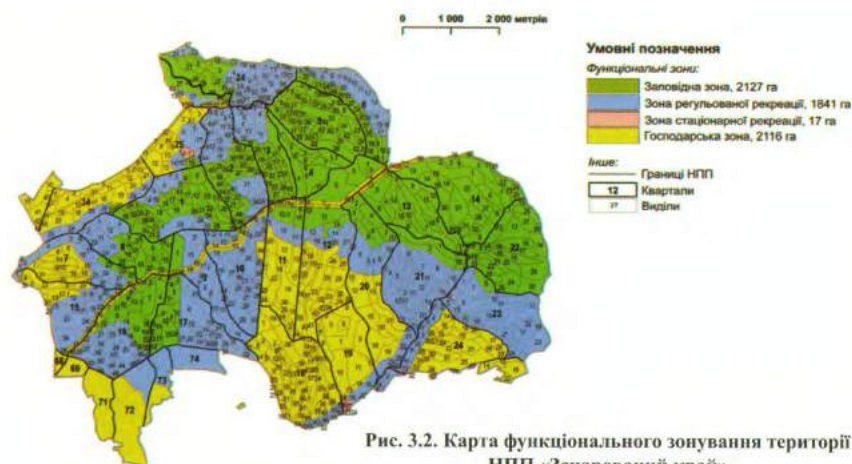

Рис. 3.2. Карта функціонального зонування території НПП «Зачарований край»

фітнів, аргілітів і мергелів. Потужність конгломератів до 100 м. Вони належать до гельвету. Товщина туфів до 700 м, їх вік – тортон. Крім новоселицьких туфів, до тортону належать також потужна товща глинистих порід з прошарками пісковиків і туфів. Загальна потужність тортонських відкладів не менше 2-2,5 км. Відклади сармату складені в нижній частині розрізу переважно глинами, алевроитами й пісковиками, у верхній – глинами. Їх потужність до 1 км.

Стратиграфічний комплекс паннону, що включає відклади верхнього сармату, меотису і понту, виявлені головним чином глинами, до яких подекуди приєднуються андезити, туфи й туфіти. До відкладів антропогенного віку належать різноманітні схилі нагромадження гірської частини парку. Вигорлат-Гутинську грядку в межах парку будують такі стратифіковані магматичні неогенові утворення бужорської світи як крупнопорфірові андезити й базальти. До південної частини парку приурочена Ільницька світа, яка складена туфогенно-осадово-вугленосним комплексом, що містить характерні вулканічні скла (обсідіани), утворення якої датують пліоценом. З міоценовими товщами в околицях с. Ільниця пов'язані поклади бурого вугілля.

Геоморфологія. За характером рельєфу територія НПП «Зачарований край» приурочена до передгір'я, а в межах нього до найбільшого хребта Вулканічної гряди Карпат – Великого Долу, який повністю складений трахітовими туфами, товщина яких перевищує 300 м. Північну межу парку утворюють пологі південно-західні схили центрального хребта Великого Долу, які спускаються до р. Іршава. У верхній течії р. Іршава утворює розширену поздовжню долину, яка на півдні відмежовується паралельним до головного хребта відрогом гори Бужора. Південні схили цього відрогу спускаються до Іршавської улоговини, підходять до сіл Підгірне, Ільниця, Осій. Найвищі двох хребтів є однією з характерних рис цієї частини гряди. Східну частину парку формує верхня водозбірна територія р. Снявки, на півдні – р. Ільнички.

Південні схили Вигорлат-Гутинської гряди, до якої приурочена територія парку, пологіші, мають більшу протяжність, ніж північні. Є припущення, що гірські вершини масиву Великий Діл являють собою дрібні вулкани. Середня крутизна схилів – від 15 до 25°. Найбільш стрімкі схили зустрічаються у північній частині масиву (до 40°). Переважаючими висотами на території парку є 400-700 м н.р.м., мінімальні – 350 м, максимальна – 1086 м (г. Бужора).

До ерозійних морфоскульптур території відносять річкові долини, балки та яри. Річки переважно гірського типу, характеризуються глибоко врізаними долинами. За походженням долини полігенетичні: на окремих ділянках ерозійно-тектонічні, на інших – антецендентні. Переважають поперечні долини.

Південно-східні схили г. Бужора сильно почленовані ярами і вирівняними конусами виносу, які представлені мезоплейстоценовими (середньочетвертинними) алювіальними відкладами четвертої надзаплавної тераси. Відносна висота тераси найчастіше коливається в межах 25-45 м. Балки і яри приурочені до міоценових і пліоцен-антропогенових утворень. Річкові долини у межах Вигорлат-Гутинської

гряди здебільшого розлогі й терасовані. Руслові утворення четвертої тераси побудовані дрібним галечником з великою домішкою червонувано-бурої глини. Галечники перекриваються лесоподібними суглинками.

Біля підніжжя гори Бужора поширені еоплейстоценові алювіальні відклади, які відносяться до Ділоцького рівня, який складений дрібнозернистими світлими пісковиками з кремнистим цементом. Руслові еоплейстоценові галечники перекриваються 2-7-метровим шаром бурувато-сірих, щільних, сильно оглесних і озалізненних супісків або суглинків. Вигорлат-Гутинська гряда складена грубопорфіровими андезитами і базальтами бужорської світи, які належать до наймолодших вулканічних порід еоплейстоцену. Делювій Вигорлат-Гутинської гряди представлений суглинками жовтого, рожевого і червонувано-бурого кольору і містить значну кількість подрібненого і перевідкладеного вулканічного матеріалу. Ділянками делювіальні суглинки набувають рис, характерних для лесоподібних порід. Вік делювіально-пролювіальних відкладів середньо-верхньо-плестоценової епохи.

Місцями розвинуті осипища, які приурочені переважно до високих інтенсивно розчленованих ділянок рельєфу та зсуви, які складені інтенсивно зім'ятими глинами або аргілітами з домішкою уламків пісковиків.

Тронний Камінь

Ландшафти. Ландшафт території НПП "Зачарований край" відноситься до групи низькогірних ландшафтів, а саме до вулканічного виду. Основою його є вивержені породи (андезити, андезити-базальти, базальти та їх туфи, а також дацити, діпарити і їх туфи), виливи і вибухи, яких відбувались протягом міоцену та пліоцену. Цими виверженнями створене низькогірне пасмо з середніми висотами 500-600 м, крутосхилими та важкодоступними ландшафтами, що є однією з причин малої заселеності вулканічної гряди.

Найбільшою вершиною на території парку є гора Бужора (1086 м), дещо нижчими є гори Берегів, Стіг, Синяк, Стойкаш, Кичера. Своєрідним є ландшафт із унікальними природними впадинами – урочище Банища, Багонце, Романова Вапа. Біля підніжжя Бужори, в одній із впадин, знаходиться урочище Чорні Багна із відомим оліготрофним болотом. Воно є найглибшим (майже 7 м) торфовим болотом Українських Карпат, що має виражену опуклу поверхню.

Урочище Смерековий Камінь відзначається своєрідними рідкісними формами скельного рельєфу. Тут переважають монокварцити зі зразками гетиту, у верхній частині урочища є брили опалоліту та своєрідні великопорфірові андезити та андезитобазальти. На цій ділянці в результаті водно-повітряної ерозії виникли оригінальні кам'яні утвори висотою до 100 м. Окремі з них мають назви: Стрімчак, Кам'яна Смерека, Кам'яний Верблюду, Руїни Замку, Тронний камінь, тощо.

Характерною рисою ландшафтів вулканічної гряди на території заповідника є майже суцільне поширення лісів: букових з домішкою дуба скельного до висоти приблизно 450 м над рівнем моря і далі чистих букових та ялинових аж до самих вершин.

Клімат. Територія парку входить до атлантико-континентальної кліматичної області, в помірній, помірній та прохолодних вертикальних термічних зонах Карпат. Клімат, зважаючи на гірський рельєф, є перехідний від помірної-теплого західно-європейського до континентального східно-європейського. Панує західне перенесення повітряних мас. Однак загальний напрямок циркуляційних процесів різко порушується гірськими хребтами. Так, атлантичні повітряні маси, що надходять із заходу та північного заходу, рухаються майже паралельно гірським хребтам і практично не затримуються. Водночас ті маси, що надходять із Середземномор'я (південний захід) та Арктики (північний схід) рухаються майже перпендикулярно хребтам і суттєво впливають на клімат. Так, під час проходження через гори південно-західних циклонів випадає основна кількість опадів. Крім цього, гірський рельєф спричинює різні типи місцевої циркуляції: фени, гірсько-долину циркуляцію, схилі вітри. Для регіону характерні надлишкове зволоження, неспекотне літо, м'яка зима і тепла осінь. Максимальні літні температури сягають +30°, мінімальні –33°C. Спостерігаються відносно високі середньорічні температури: (+7 – +8° C). Тривалість вегетаційного періоду 195 днів. Літо триває до 2,5 місяця. Осінь тепла і суха, триває до 2,5 місяця. Середньорічна кількість опадів 872 мм. За час вегетаційного періоду випадає 70% опадів.

Зима триває близько 4 місяців. В цілому зима м'яка, з частими і тривалими відлигами. Погода дуже нестійка протягом цього періоду, теплі дні змінюються

Долина річки Синявка

морозними зі снігом. Пізні весняні заморозки можливі до 30 квітня, а ранні осінні – з першої декади жовтня.

Перший сніговий покрив з'являється наприкінці листопада і до кінця грудня стає стійким. Сніговий покрив може в будь-який час зими зійти повністю внаслідок частих відлиг з дощами. Як правило, стійкий сніговий покрив триває близько 2-3 місяців. Глибина промерзання ґрунту 59 см. Постійний сніговий покрив встановлюється в грудні місяці. Час сходження снігу – перша декада квітня. Вітри переважають південно-східного напрямку. З квітня починається інтенсивне танення снігу, яке триває до кінця місяця

Ґрунти. Всі ґрунти даного регіону належать до типу бурих лісових з усіма характерними для них ознаками. Ґрунти під буковими лісами на висоті до 700 м над рівнем моря відносять до світло-бурих гірсько-лісових, а розташовані вище 700 м – до темно-бурих гірсько-лісових. Серед бурих гірсько-лісових ґрунтів, які утворились на продуктах вивітрювання магматичних порід, виділяють такі групи:

- бурі ненасичені (ступінь насиченості 20-25%) не опідзолені, вони формуються на продуктах вивітрювання андезитів і андезито-базальтів у верхніх частинах схилів;
- бурі насичені (ступінь насичення 60-80%) неопідзолені, які формуються на продуктах вивітрювання основних порід (базальтів і андезито-базальтів);
- бурі ненасичені й слабонасичені опідзолені, що утворюються на дуже розкладених делювіально-елювіальних відкладах андезито-базальтів, а також ліпаритів, дацитів.

Ґрунти хребта Великий Діл сформувалися на продуктах вивітрювання вулканічних порід – андезито-базальтів, андезитів, рідше ліпаритів, дацитів, туфів. Передгір'я складено в основі магматичними, переважно середніми породами (андезити та ін.) Вигорлат Гутинського хребта, який входить до складу гірської буроземно-лісової зони. У нижчих передгірних поясах (175-275 м н.р.м) за материнські породи ґрунтів служать щебенюватий делювій магматичних порід, у тому числі й червоноколірні глини, щебенюватий і неглибокий елювій, що підстилається плитою цих же порід; делювій і елювій флішу, у тому числі місцями й вапняків. Тerasи річок, які перерізають передгір'я, складені щебенюватими піщаними і супіщаними породами. По днищах широких понижень залягає глинистий і суглинковий маловодопроникний делювій. Передгір'я сильно еродоване. Йому властивий горбисто-пасмовий рельєф. Рівень підґрунтових вод після опадів піднімається до поверхні, чим обумовлюється оглеєння ґрунтів. Локально на болотах, у міжгірських депресіях сформувалися болотні ґрунти торфувато-болотних відмін.

Рослинний покрив, флора. На території парку виявлено дванадцять типів воєкливих, рідкісних і загрожуваних біотопів, які внесені до європейської Директиви про біотопи (Council Habitats Directive 92/43/EEC). В гірських ландшафтах завдяки значній варіабельності екологічних умов спостерігається висока видова різноманітність. На території НПП "Зачарований край" ростуть 28 видів рослин, занесених до ЧКУ, 19 видів знаходяться на межі свого ареалу, 7 видів є реліктами третинного й один льодовикового періодів. Крім цього, тут відмічено зростання ендемічного карпатського виду волошки карпатської (*Centaurea carpatica*). Се-

ред видів, занесених до Червоної книги України, три знаходяться під загрозою зникнення (*Erythronium dens-canis*, *Huperzia selago*, *Oxycoccus microcarpus*), вони потребують особливої охорони. Тринадцять видів мають статус вразливих, інші – рідкісних. Близько половини червонокнижних видів (12 видів) відносяться до родини орхідних, що вказує на високу представленість цієї групи рослин у флорі парку.

Еритроній собачий зуб
(*Erythronium dens-canis*)

Територія парку розміщена у поясах передгірних дубових лісів з дуба скельного та букових лісів, в межах яких виділяють висотні смуги (чистих букових лісів і ялиново-букових лісів). Дуб скельний поширений в дубових, буково-дубових і дубово-букових передгірних лісах. До поясу передгірних дубових і букових лісів відносяться південні схили Вигорлат-Гутинського хребта (до 450-500 м н.р.м.). Основним ценозоутворювачем виступає дуб скельний. В деревному ярусі крім нього ростуть бук, граб, ясен та ін.; у чагарниковому ярусі – ліщина, калина, бузина чорна, свидина, верба козяча, вовчі ягоди; у трав'яному покриві – осока волосиста (*Carex pilosa*), зубниця залозиста (*Dentaria glandulosa*), медунка (*Pulmonaria*), чистець лісовий (*Stachys sylvatica*) та ін. На більш вологих ґрунтах вулканічного хребта поширені дубові бучини.

До південно-західних схилів Вулканічного передгір'я приурочені угруповання з теплолюбного скельного дуба. Їх фітоценотичне ядро – група типів букових дібров (*Fageto – Quercetum petraeae*), зонально поширених на південних мегасхилах вулканічного хребта. Переважають у групі свіжі букові діброви, представлені асоціацією маренкових дібров (*Fageto – Quercetum petraeae asperulosum*), а на затінених місцях вологі букові діброви з домінуванням у трав'яному покриві зубниці бульбистої (асоціація *Fageto – Quercetum petraeae dentariosum*). Бук, завдяки вираженій тіневитривалості, утворює переважно чисті монодомінантні чи майже чисті клімаксові угруповання. Лише у менш сприятливих кліматичних умовах – на межі з поясами дубових і ялинових лісів, а також в екстремальних едафічних умовах (кам'янисті й щебенясті ґрунти, круті схили) він формує змішані деревостани. Ялина представлена штучно створеними монокультурами, з домішкою бука, явора.

На північних схилах Вигорлат-Гутинського хребта, у помірній й прохолодній кліматичних зонах поширені головним чином ліси субформації чистих бучин (*Fagetum sylvaticae*). Вони формуються на середньопотужних і потужних буро-земних ґрунтах, що утворилися на твердих вулканічних породах – трахітах, андезитах та ін. Монодомінантні бучини характеризуються простою ценотичною структурою. Частіше вони одно-двоярусні. Підлісок у них переважно відсутній, його ценотичну функцію у розріджених деревостанах заміняє рясний підріст

Масив Троїний Камінь. Вигляд із південно-східного боку

бука. Флористичний склад трав'яного покриву чистих бучин не багатий. В ньому нараховується 20-30 видів, серед яких домінують анемона дібровна (*Anemone nemorosa*), зубниця залозиста (*Dentaria glandulosa*), зубниця бульбиста (*D. bulbifera*) та інші ефемероїди.

У межах свіжих і вологих евтрофних бучин вищленовані асоціації маренкової (*Fagetum asperulosum*), осокової (*Fagetum caricosum pilosae*), зубницевої (*Fagetum dentariosum*), живокостевої (*Fagetum symphytosum*), ожинової (*Fagetum rubosum hirtae*), переліскової (*Fagetum mercurialidosum*), безщитникової (*Fagetum athyriosum*) та черемшової бучин (*Fagetum alliosum ursinae*). Тут бук формує високопродуктивні фітоценози з запасом деревини від 40-500 до 600-650 м³ на 1 га. У приполюнній смузі біля верхньої межі лісу, де випадає більша кількість опадів, в більш бідних і холодних лісорослинних умовах поширені свіжі, вологі й сирі мезотрофні й оліготрофні бучини. Тут поширені бучини квасеницевої (*Fagetum oxalidosum*), чорницевої (*Fagetum myrtillosum*), аденостилесової (*Fagetum adenostylosum*), що відзначаються нижчою продуктивністю.

Післялісові лучні формації гірського лісового поясу виникли на місці зрубаних дубово-букових, букових, буково-ялинових лісів. Вологий клімат сприяє багатству флористичного складу та високій продуктивності лучних формацій. Найбільш поширені луки з переважанням костриці червоної (*Festuceta rubrae*), мітлиці звичайної (*Agrostideta vulgaris*), костриці лучної (*Festuceta pratensis*), трясучки середньої (*Brizeta mediae*), конюшини лучної (*Trifolieta pratensis*). У смузі смерекових лісів поширені щучники (*Deschampsia caespitosa*).

До річкових долин приурочені вільхові ліси з вільхи сірої (формація *Alnetea incanae*), які зростають на бідних супіщаних або несформованих ґрунтах. Характерною рисою сіровільшаників є наявність у трав'яному покриві бореальних і монтанних видів. Переважаючими є чисті вільхові ліси, які невеликими ділянками поширені у вологих й сухих місцезростаннях перших річкових терас і заплав з намулисто-піщаними (з великим вмістом гальки) дерново-глеєвими ґрунтами, які характеризуються поганою аерацією. Як домішка у деревному ярусі може траплятися явір, ясен звичайний, ялина. Трав'янистий ярус багатий і нараховує до 30 видів, серед яких переважають гідрофільні, мезо- й евтрофні рослини. Чисті сіровільшаники представлені наступними асоціаціями: сирим мезотрофним сіровільшаником з трясучкою й осоками, сирі евтрофні сіровільшаники з жіночою папороттю, а також вологі евтрофні сіровільшаники з переліскою й шавлією.

У верхів'ях струмків лісового поясу формується болотна рослинність. Це рідкісні для Карпат фітоценози, у складі яких панують реліктові види рослин, у тому числі занесені до Червоної книги України. Найбільша болотна екосистема даного регіону – болото Чорне Багно – розташоване на схилах гори Бужора на висоті 840 м н.р.м. і відноситься до оліготрофних верхових. Болото займає одне з провідних позицій у переліку оліготрофних болотних комплексів у зв'язку з потужністю торфових покладів та своєрідним рослинним покривом. Глибина торфових покладів складає тут до 5,9 м. Ще у 60-і роки минулого століття тут спостерігалось виразне підвищення центральної частини над краями до 3 м, яке внаслідок спроби

осушування значно зменшилося. Поверхня болота дрібнокупиняста з великими моховими купинами з помірним зволоженням, тобто без води на поверхні. Рослинність оліготрофна з мезотрофною окраїною. У складі мохового покриву невисоку роль відіграє *Sphagnum acutifolium*. Трав'яно-чагарничковий покрив невисокий, дво- або триярусний, флористично бідний та одноманітний. Його складають в основному типові оліготрофні види – пухівки піхвові (*Eriophorum vaginatum*), журавлина болотна (*Oxycoccus palustris*), журавлина дрібнопліва (*O. microcarpus*), росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia*), верес звичайний (*Calluna vulgaris*), андромеда (*Andromeda polifolia*). Моховий покрив майже скрізь суцільний або майже суцільний (90-100%) і представлений в основному *Sphagnum acutifolium*, *S. magellanicum* та ін. Деревний ярус представлений пригніченими горбиновим та ялиново-березовим рідколіссям (*Picea abies*, *Betula verrucosa*, *B. pendula*) [56].

Тваринний світ. На території парку виявлено близько 1500 видів тварин, що відносяться до семи типів: найпростіші (*Protozoa*), плоскі черви (*Plathelminthes*), круглі черви (*Nemathelminthes*), кільчасті черви (*Annelides*), молюски (*Mollusca*), членистоногі (*Arthropoda*), хордові (*Chordata*).

Переважає більшість видів належить до класу комах (*Insecta*). Серед виявлених видів тварин 32 занесено до ЧКУ, 11 – до Європейського червоного списку, 36 видів – до Карпатського списку загрозованих видів. Крім того, особливої охорони і спеціальних заходів із збереження потребують види, занесені до додатку II і III Бернської конвенції (139 видів). Ще близько 50 видів тварин належать до рідкісних, ендемічних і реліктових для Українських Карпат.

Фауна хребетних парку є типовою для нижнього лісового і частково передгірного поясу Вулканічного хребта. Всього тут зареєстровано 5 видів риб, 8 видів земноводних, 8 видів плазунів, 86 видів птахів та 34 види ссавців. Основною лісоутворюючою породою тут є бук. Площі старих букових лісів скоротились, і в теперішній час схили вкриті переважно середньовіковими лісами. Фауна таких лісів є порівняно бідною через специфічні умови існування: значна зімкнутість крон, мала кількість хворих і дуплих дерев, відсутність підросту, трав'яної і чагарникової рослинності. Тут знаходять укриття козулі, роблять нори лисиці і борсуки. Більшість рослиноїдних і хижих ссавців і птахів здійснюють добові міграції в пошуках їжі. Ядро тварин, характерних для поясу букових лісів, найкраще представлено в старих лісах і пралісах. Разом з тим, ялинові насадження, що займають досить значні площі, не є типовими для поясу букових лісів, тому їх фауна збіднена.

Росичка (*Drosera rotundifolia*)

Водойми масиву Великий Діл, що входять до складу парку, представлені здебільшого гірськими струмками і потоками. Тут водяться струмкова форель (*Salmo trutta morpha fario*), бабець пістрявоногий (*Cottus poecilopus*), бабець-головач (*Cottus gobio*), голяк (*Phoxinus phoxinus*), а також харіус (*Thymallus thymallus*), занесений до Червоної книги України. Серед амфібій для вказаних територій характерні саламандра плямиста (*Salamandra atra*), тритон карпатський (*Triturus montandoni*), кумка гірська (*Bombina variegata*), жаба трав'яна (*Rana temporaria*). Рідше зустрічаються тритон звичайний (*Triturus vulgaris*), ропуха звичайна (*Bufo bufo*), квакша (*Hyla arborea*), жаба прудка (*Rana dalmatina*). Всі вони охороняються Бернською конвенцією, а саламандра, тритон карпатський і жаба прудка занесені до Червоної книги України.

Лелека чорний (*Ciconia nigra*)

“Червонокнижними” є також плазуни полоз лісовий (*Elaphe longissima*), що зустрічається на теплих кам'янистих схилах, а також мідянка (*Coronella austriaca*). Крім них, у відкритих біотопах вказаної території виявлені ящірка живородяча (*Lacerta vivipara*), ящірка прудка (*Lacerta agilis*), веретільниця ламка (*Anguis fragilis*), вуж звичайний (*Natrix natrix*), гадюка звичайна (*Vipera berus*).

Орнітофауна території НПП “Зачарований край” є типово лісовою і нараховує 86 видів. Переважна більшість із них охороняється Бернською конвенцією, а види лелека чорний (*Ciconia nigra*), шуліка рудий (*Milvus milvus*), підорлик малий (*Aquila pomarina*), пугач (*Bubo bubo*), сова довгохвоста (*Strix uralensis*), сорокопуд сірий (*Lanius excubitor*) занесені до Червоної книги України. Найпоширенішими видами тут є зяблик (*Fringilla coelebs*), малинівка (*Erithacus rubecula*), волове око (*Troglodytes troglodytes*), лісова тинівка (*Prunella modularis*), вівчарик-ковалик (*Phylloscopus collubita*), повзик (*Sitta europea*), чорний дрозд (*Turdus merula*), співочий (*Turdus philomelos*) дрозд. Не рідко зустрічаються яструб малий (*Accipiter nisus*), канюк (*Buteo buteo*), сова довгохвоста (*Strix uralensis*), сойка (*Garrulus glandarius*), синиця велика (*Parus major*), зозуля (*Cuculus canoris*), великий строкатий дятел (*Dendrocopos major*), шеврик лісовий (*Anthus trivialis*). Рідкісними видами є переважна більшість не хижих птахів, вальдшнеп (*Scolopax rusticola*), білоспинний дятел (*Dryocopus leucotos*), сивий дятел (*Picus canus*), зелений дятел (*Picus viridis*), підкоришник (*Certhia familiaris*).

Серед ссавців на природній території парку можна зустріти три види буроzubок, з яких буроzubка альпійська – *Sorex alpinus* занесена до ЧКУ. По берегах водойм живе кутора мала – *Neomys anomalus*. Характерними видами є лісова ку-

ниця (*Martes martes*), олень (*Cervus elaphus*), козуля (*Capreolus capreolus*), кабан (*Sus scropha*), лисиця (*Vulpes vulpes*). Рідше зустрічаються нічниця велика (*Myotis myotis*), широкоух звичайний (*Barbastella barbastella*), рись (*Lynx lynx*), борсук (*Meles meles*), лісовий кіт (*Felis silvestris*), що занесені до Червоної книги України. Останнім часом спостерігається збільшення популяції вовка – *Canis lupus*.

Серед ногохвісток (*Collembola*) є види-ендемики, що потребують охорони. Це *Frisea hodschkini*, *Odontella pseudolamelifera* та інші.

Відносно добре вивченими є твердокрилі (*Coleoptera*), в т.ч. водні жуки. Серед рогачів *Lucanus cervus* – жук-олень – рідкісний вид (II категорія ЧКУ), що зустрічається лише в широколистяних пралісах. *Rosalia alpina* – розалія альпійська (III категорія ЧКУ) – рідкісний вид, що, зокрема, зустрічається в гірських лісах. Серед жуків-турунів зустрічаються карпатські ендемічні види *Carabus zawadzskii*, *C. hampei*, *C. obsoletus*, *Trechus latus*, а вид *Carabus intricatus* занесений до Європейського червоного списку. В букових пралісах збереглися рідкісні види твердокрилих *Rhyssodes sulcatus*, *Ceruchus chrysomelinus*, *Curimus decorus*, *Dicercia berlinensis*, а також занесений до Європейського червоного списку *Cucujus cinnabarinus*.

Своєрідною є фауна оліготрофного сфагнового болота Чорне Багно у верхів'ях р. Іршава. Зокрема, тут живуть реліктові плавуни *Hydroporus melanocephalus*, *H. brevis* і *Agabus clypealis*. Місцезнаходження двох останніх видів є найпівденнішим у Європі. З бабок тут зустрічається дозорець-імператор – *Anax imperator* (III категорія ЧКУ). Серед інших безхребетних слід назвати слипих бокоплавів з роду *Niphargus*, а також рідкісного аркто-альпійського рачка *Arcticocamptus cuspidatus*.

Денні лускокрилі (*Lepidoptera*) найкраще представлені на великих лісових галявинах, де наявне велике видове багатство трав'янистих рослин. Тут мешкають переважно широкопоширені види: *Gonepteryx rhamni*, *Pieris napi*, *P. brassicae*, *P. rapae*, *Vanessa atalanta*, *V. cardui*, *Inachis io*, *Aglaia urticae*, *Nymphalis antiopa*, *Polygonia C-album*, *Argynnis paphia*, *Clossiana selena*, *Coenonympha pamphilus*, *Neodes tityus*, *Polyommatus icarus* та інші. Із рідкісних видів, що занесені до ЧКУ та Європейського Червоного списку, слід назвати *Aglaia tau*, *Callimorpha dominula*, *Parnassius mnemosyne*, *Apatura iris*. Більшість з цих метеликів трофічно зв'язані з деревною та чагарниковою рослинністю на стадії гусениці, за винятком *P. mnemosyne*, гусениці якого живляться трав'янистими рослинами. Часто можна зустріти ще одного представника ЧКУ – махаона (*Papilio machaon*), який мігрує літку з місць постійного перебування. Серед перетинчастокрилих комах відмічена *Formica rufa*, що занесена до Міжнародної Червоної книги.

В чистих водоймах природної території зустрічаються личинки одноденок, бабок, веснянок, волохокрильців, жуки-водобродки і вертячки, а також представники ракоподібних: бокоплавів з роду гамарус (*Gammarus*) і рак вузькопалий (*Astacus leptodactylus*). З інших безхребетних на території масиву можна зустріти рідкісних молюсків, таких як великий лісовий слизень *Bielzia coerulans*.

Історико-культурні об'єкти. З найдавніших пам'яток на територіях, що розташовані навколо національного парку, збереглися руїни Бронецького та Довжан-

ського замків, а також городища в селах Арданово і Білки та на горах Баданів та Стремтура, що на околицях смт. Іршава.

Бронецький замок, руїни якого знаходяться на околиці с. Бронька, найменш відомий серед замків Закарпаття. Вперше він згадується в 1273 р. в Грамоті угорського короля Владислава IV, в якій сказано, що замок взято у ворогів його батька, короля Іштвана V. Повідомлення про Бронецький замок є також в Грамоті останнього представника роду Арпадовичів – короля Ендре III.

Довжанський замок XV-XVIII ст. (реконструйований 1712 р.) обведений міцними стінами з наріжними баштами. За фортечною стіною знаходиться замковий парк, що зберіг свій первісний вигляд. Руїни замку знаходяться на околиці смт. Довге.

Городище поблизу с. Арданово відноситься до ранньозалізного періоду X-VIII ст. до н.е. Воно розміщене посередині хребта Гат, на горі Богослов. Городище округлої форми, оточене високим земляним валом, а в деяких місцях із західної сторони – стрімкими скелями. З двох сторін – з півночі і сходу – захищене міцним валом, який і зараз сягає висоти 2-4 м. В'їзд до городища укріплений великими кам'яними валунами. Довкола городища відбувалися битви, оскільки на північно-західному схилі під Богословом в урочищі Рокутний Т. Легоцьким розкопано кілька поховань воїнів з залізною зброєю. Поховання віднесено до вандалських другої половини II ст.

Унікальними пам'ятками минувшини Іршавщини є дерев'яні церкви, які збудовано без єдиного гвіздка в с. Дешковиця (Церква Покрови Пр. Богородиці, 1839 р.), с. Івашковиця (Церква св. арх. Михайла, 1658 р.) і с. Локоть (Церква Введенія Пр. Богородиці, 1734 р.). З пізніших пам'яток дерев'яних церков заслуговує на увагу церква в с. Климовиця (Церква Св. Духа, 1922 р.). Окрім збережених дерев'яних церков, значну культурну та історичну цінність, становлять також муровані церкви краю, більшість з яких мають понад півтора столітній вік, виконані в різних стилях та є чудовими пам'ятками архітектури. Зокрема, Імстичівський монастир (1773 р.), кам'яна церква в с. Ільниця (церква св. арх. Михайла, 1797 р.). Окрім пам'яток сакральної культури на Іршавщині збереглося чимало об'єктів, що характеризують побут наших предків, наприклад музей-кузня "Гамора" в с. Лисичове. На території парку, в урочищі "Хрести", розташований пам'ятний знак, пов'язаний з Другою світовою війною. На цьому місці у серпні 1944 року десантувалась партизанська група І.С. Прищепи.

Рекреаційна та просвітницько-виховна діяльність. В освітньо-виховній діяльності парк робить перші кроки. В 2010 році створено Ільницьке та Підгірнянське учнівські шкільні лісництва, про що підписано спільні накази та положення з керівництвом загальноосвітніх шкіл. Випущено перший ознайомлювальний буклет. З метою виховання екологічної культури в населення та відвідувачів парку в районній газеті "Нове життя" систематично друкуються статті, створено вебсторінку наукової установи, яка налагоджує зв'язки творчої співпраці з вітчизняними та зарубіжними партнерами.

3.3. Національний природний парк "Синевир"

Адреса адміністрації:
90041, Україна, Закарпатська обл.,
Міжгірський р-н, с. Синевир,
тел/факс (03146) 2-77-40, 2-76-18
e-mail: npp-synevir@ Rambler.ru

Історична довідка. Національний природний парк "Синевир" створений згідно Постанови Ради Міністрів УРСР від 5 січня 1989 року № 7 і наказу Міністерства лісової промисловості УРСР від 17.01.1989 р. № 9 на базі створеного в 1974 р. ландшафтного заказника республіканського значення "Синевирське озеро". Він був третім серед національних парків України після Карпатського та Шацького. НПП "Синевир" крім вищезгаданого включає загальнодержавний лісовий заказник "Кам'янка" та ще сім об'єктів місцевого значення: іхтіологічний заказник "Кантіна", гідрологічний заказник "Озірце" та 5 гідрологічних пам'яток природи [50]. Загальна площа парку до 2010 р. складала 40696 га, з них у постійному користуванні 32294 га. Решта земель (8402 га) належать громадам сіл, вони включені в територію парку без вилучення у користувачів. Розпорядниками цих земель є сільські ради сіл Синевирська Поляна, Синевир, Негровець і Колочавка та Міжгірська районна рада. Указом Президента України від 20.12.2009 р. №1118 площа парку розширена до 42704 га. Підпорядкований з 1993 р. Міністерству екології і природних ресурсів України, а до того парк був у підпорядкуванні Міністерства лісової промисловості, а потім – Міністерства промисловості УРСР.

Розташування та функціональне зонування. Національний природний парк "Синевир" розташований в центрі південного макросхилу Українських Карпат в північно-східній частині Міжгірського району на території середньо-висотних хребтів та груп Приводороздільних Горган і межує на півночі і північному сході по водороздільному хребту з лісовими масивами Івано-Франківської області, на сході – з лісництвами Міжгірського держлісгоспу. Південно східний масив НПП "Синевир" розташований в регіоні Полонинського Хребта і межує з територією Тячівського і Хустського районів. Протяжність території парку з півночі на південь складає 31 км, зі сходу на захід – 20 км.

Територія національного природного парку "Синевир" поділена на сім ПОНДВ: Вільшанське, Квасовецьке, Колочавське, Негровецьке, Остріцьке, Синевирське, Синевирсько-Полянське, Чорноріцьке.

За геоморфологічним районуванням Карпат НПП "Синевир" розташований в районі середньо-висотних хребтів та угруповань Приводороздільних Горган Володороздільно-Верховинської області (600-700 м н.р.м.). Найбільші вершини сягають 1600-1719 м н.р.м. Перепад висот у межах парку сягає 530-1719 м. Рельєф гірських масивів представляє систему звивистих хребтів з відрогами різної величини. Схили переважно пологі, хребти – широкі. Клімат формується під впливом процесів атмосферної циркуляції в складному гірському рельєфі і є перехідним від помірно-атлантично-континентального західно-європейського до континентального.

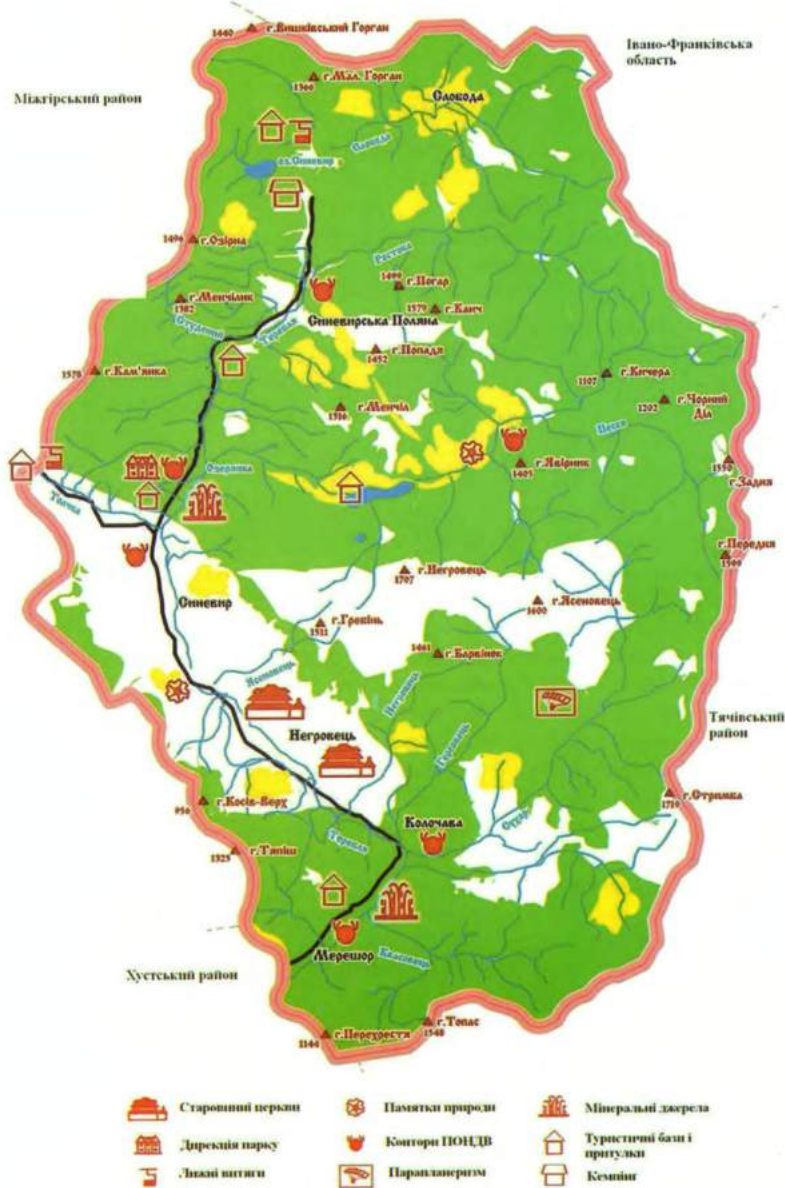

Рис.3.3. Карта-схема території НПП «Синевир»

тального східно-європейського. Переміщення атмосферних фронтів паралельно до хребтів, що має місце в цій частині Карпат, спричинює інтенсивні зливи, бурі, вітровали, повені, зсуви. У межах парку виділять чотири висотні зони: помірну до висоти 850 м н.р.м. (з тривалістю вегетації 165 днів і середньою температурою найтеплішого місяця 17° С та -6° С найхолоднішого); прохолодну на висотах 850-1250 м н.р.м. (126 дн., 13 С та -8° С); помірно-холодну на висотах до 1500 м н.р.м. (120-125 дн., 12° С та -10° С); холодну на висотах вище 1500 м н.р.м. (110 дн, 12° С та -12° С, відповідно).

За гідрологічною характеристикою НПП «Синевир» має досить густу гідрологічну мережу з характерним порогово-водоспадним типом русел загальною протяжністю 426,9км. Налічується п'ять річок, що мають на території парку протяжність понад 10 км: Тересля (права притока р. Тиса), Озерянка, Сухар, Росток і Бродолець. Водний режим гідрологічної мережі суттєво змінюється на протязі року, формується талими і дощовими водами. Весь теплий період року характеризується частими зливовими дощами, внаслідок чого виникають паводки 5-10 разів протягом року, спричинюються ерозійні і зсувні процеси. Повені найчастіше проходять весною та осінню. Швидкоплинні гірські річки не замерзають навіть у найсуворіші морози. Перлиною парку є високогірне озеро Синевир, яке справедливо ввійшло в число найпривабливіших туристичних пам'яток природи в Україні. Воно утворилось понад 10 тис. років тому в результаті зсуву гірських порід гори Красна і перегородили долину потоку Озінного. У озеро впадають ще два потоки. Рівень води в ньому змінюється, підвищується навесні та влітку, коли надходження дощових та талих вод є більшим. Відповідно змінюється площа водного дзеркала від 4,5 до 7,5 га, а глибина – від 19 до 23 м. При зниженні рівня води в озері з'являється острівець В урочищі Гропа, на висоті 1000 м, розташоване ще одне гірське озеро – Озерце та верхове сфагнове болото – Глуханя.

Грунтовий покрив території НПП «Синевир» сформувався в кліматичних умовах, типових для гірської частини Карпат. На території НПП «Синевир» виділено шість типів ґрунтів: гірсько-лугові – 782,8 га (2,4%); гірсько-підзолисті – 1010,9 га (3,13%); бурі гірсько-лісові – 29890,1 га (92,6%); дернові – 249,2 га (0,77%); лучно-болотні – 42,2 га (0,13%); кам'яністі розсипи – 103,6га (0,3%). Найбільшу площу займають бурі гірсько-лісові ґрунти, які розподілені на підтипи: темно-бурі (86%), світло-бурі (5%), дерново-буроземні (1%). Решта (0,5%) площ займають ріки, струмки, озера.

Рослинний покрив. Рослинний покрив парку різноманітний. Добре простежується вертикальна поясність. Виділяються три типи рослинності: деревно-чагарниковий, трав'янистий та мохово-лишайниковий.

Ліси є основним типом рослинності парку. Землі лісогосподарського призначення складають 30576га (94,7% від земель постійного користування). Лісовкриття землі складають 28528 га (93,3%). Загальний розподіл площ вкритих лісовою рослинністю земель даних у постійне користування НПП «Синевир» становить: яліводняки – 5050га (18%); середньо вікові – 16035 га (55%); пристигаючи – 3555 га (13%); стиглі і перестійні 3888га (14%). З не заліснених земель найбільші площі займають пасовища (1033га), сіножаті (210га), води (215 га), болота (36 га) та садби (39 га).

Озеро Синевир

Місцевий клімат сприяє росту і розвитку ялини, бука, ялиці, зональні угруповання яких займають тут найбільшу площу. Серед насаджень домінують хвойні (17277 га) та твердолистяні (10478 га) породи. На м'яколистяні припадає тільки 265 га. За віковими групами в усіх насадженнях значно переважають середньовікові. Ліси парку підпорядковані вертикально – зональним і поясным закономірностям і утворюють зону букових лісів, мішаних ялинових та ялицевих лісів.

Букові ліси на території парку займають четверте після монодомінантних та мішаних ялинових деревостанів, але мають виняткове наукове значення тому, що яскраво ілюструють залежність мезоструктури корінного лісового покриву (тобто розподілу рослинності певних типів у межах окремих висотно-кліматичних поясів) від геологічної будови території. Букові ліси знаходяться в Квасовецькому, Колочавському, Негровецькому ПОНДВ в урочищах полонин Красна, Чертежина, Горбик, Бояринський, урочищах Сухар, Гирсовець, а подекуди невеликими смугами заходять в мішані ліси урочищ Квасовець і Піщадь. Мішані листяно-хвойні ліси характерні для Синевирського, Остріцького ПОНДВ (ур. Гедешова, Мала Гропка, Студений, Товчка). Смереково-ялиново-ялицеві ліси зростають в Чорноріцькому заповідному та Синевирсько-Полянському ПОНДВ (ур. Пищаріка, Зелена Яворина, Розтока, Слобода, Красний).

У післяльодовиковий період бук розселявся разом з ялицею. Корінні букові лісостани на території парку не завжди займають найтепліші південні схили та

нижні гіпсометричні рівнини. Значна тінистість і багатоярусність букових лісів, а також наявність товстого шару підстилки не сприяють розвитку флористично багатого трав'яного покриву. Серед мішаних ялинових лісів ялиново-буково-ялицеві ліси займають найбільшу площу і широко представлені на всій території парку аж до верхньої межі лісу. Зона мішаних лісів поділяється на два пояси. В нижній частині першого поясу в складі насаджень переважає ялиця і бук з незначною частиною ялини. Бук лісовий в мішаних лісах найкраще зростає на висоті 600-800 м і доходить до висоти 1200 м. Здебільшого бук і ялина в цих умовах утворює складні насадження. Лише явір є постійним супутником, дерева якого поодинокі вкраплені в їх насадження. У верхній частині перемагає ялина з незначною домішкою у пригніченому стані бука і ялиці. До головних порід домішується в невеликій кількості явір, клен гостролистий, ясен, вільха, ліщина, зрідка можна зустріти граба.

В підліску буково-ялицево-ялинових лісів зустрічаються жимолость чорна (*Lonicera nigra*), вовче лико (*Daphne mezereum*), горобина (*Sorbus aucuparia*). В цих лісах в трав'яному покриві панують такі рослини: квасениця звичайна (*Oxalis acetosella*), зеленчук жовтий (*Caleobdolon luteum*) та інші.

На висоті 900-1000 м бук в пригніченому стані входить в окремих випадках до складу ялинових лісів. Тут дерева бука низькорослі, покривлені. Ценози мішаних лісів з квасеницею звичайною панують до висоти 1100-1200 м і займають транзитні частини схилів різноманітної експозиції та крутизни, де поширені середньоглибокі суглинні буроземи. Згадані вище види, типові для вологих буково-ялинових і ялицево-букових сураменів, характерні передусім для угруповань квасеницевої серії асоціацій. Фітоценози буко-ялиново-ялицево-папоротникові поширені на території парку фрагментарно, на тих частинах тінєвих схилів, крутизна, яких звичайно не перевищує 15°, а режим дещо надмірно зволожений ґрунтів постійний.

Понад 60 % вкритої лісом площі в парку займають ялиця і смерека. Найбільш поширеною серед хвойних порід є ялина європейська, висота дерев якої сягає до 40 м. Стовбур гнучкий, повно деревний, у лісах очищений від сучків. Ялина формує домінуючі угруповання на південно-західних мегасхилах гори з висоти 1250-1270 м, на північно-східному з висоти 1100-1200 м, тобто в екологічних умовах коли понижена життєвість бука, ялиці, явора, що виступають у вигляді субдомінантів, або аспектаторів ялинових лісів у нижче розташованих рослинних ступенях. З висотою над рівнем моря погіршується механічний склад ґрунтів, збільшується їх скельність, зменшується родючий ґрунтовий шар. Тому в смугі ялинових лісів переважають мезотрофні, оліго-мезотрофні і оліготрофні типи умов місцезростання, які належать до сураменей та суборів, лише зрідка трапляються рамені.

Морфоструктура чистих смерекових лісів збереглась на території парку. У сураменях смерека формує однарусні фетоценози. Оптимальні висоти межі для її росту 900-1100 м. Під густим наметом ялини ярус підліску не виражений. Поодинокі виступають горобина звичайна, таволга в'язолиста, вовче лико звичайне. На верхній межі поширена оліготрофна група, в якій виділено вологі, сирі і мокрі ялинові субори. Евтрофна група типів трапляється зрідка і представлена окремими раменями.

Криволісся. В межах субальпійського поясу панівною є чагарникова та трав'яна рослинність: зарості криволісся сосни гірської (*Pinus mugo*), яловця сибірського (*Juniperus sibirica*), душекії зеленої (*Alnus viridis*), чорнично-мохові пустощі, зелені мохи, а також фонові та рідкісні і зникаючі види рослин.

Жереп на кам'яних розсипах-греготах

У підліску зустрічаються верба козяча (*Salix caprea*), верба силезійська (*Salix silesiaca*), таволга в'язолиста (*Spiraea ulmifolia*), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia*), жимолость (*Lonicera nigra*), вовче лико (*Daphne mezereum*), смородина карпатська (*Ribes carpatica*), які є типовими представниками високогірної рослинності.

Корінною чагарниковою рослинністю криволісся являється сосна гірська (*Pinus mugo*); яловець сибірський (*Juniperus sibirica*); вільха зелена (*Alnus viridis*), що природно сформовані в основному непрохідними заростями криволісся. У верхній межі лісу сформувались своєрідні кліматичні умови. У поєднанні з ними снігові лавини, що постійно сходять із верхів'я гір вниз, сприяють формуванню характерного криволісся, яке стелиться до землі. Значні площі цього поясу зайняті також луками і вторинними луками.

Ареал поширення на території НПП „Синевир” заростів криволісся – розірваний. Він складається із відокремлених масивів біля вершин гір і хребтів. Його нижня межа збігається з верхньою межею лісу, що має велике природоохоронне значення. Чагарникові зарості криволісся зростають вище гірсько-лісового поясу на висоті від 1300 до 1700 метрів над рівнем моря. На території парку вони займа-

ють загальну площу 569,6 га. Вище заростей криволісся, а також на крутих схилах розташовані кам'янисті розсипи, часто вкриті накипними і кушовими лишайниками та мохами. На скелястих розсипах зустрічаються жовтець платанолістий, перестріч Гербіха. В парку зустрічаються також рідкісні болотні види рослин: шейхцерія болотна, андромеда багатоліста, рінхоспора біла, журавлина дрібно-плода, росичка круглолиста, бобівник трилистий та ін., а на торф'яному плавні поблизу озера Озерце та на сфагновому болоті Глуханя поширені зозуліні сльози серцелисті. На річкових терасах ростуть ендемічні та субендемічні види, зокрема крем'яник гарний, осот Вальштейна.

Флора НПП „Синевир” нараховує 830 видів судинних рослин (804 видів аборигенної, 26 видів адвентивної фракції флори) із 2613 видів на Закарпатті. 804 аборигенних видів флори НПП „Синевир” відноситься до 361 роду, 103 родин та 5 відділів. Судинні спорові та голонасінні грають незначну роль (22 види). Флора НПП „Синевир” характеризується значним видовим та родовим різноманіттям, що пояснюється давністю цієї території, флорогенезисом, екотопологічним багатством та особливостями антропопресії.

Фауна. Територія НПП „Синевир” в системі зоогеографічного районування віднесена до бореально-лісової зони Карпатської гірсько-лісової зоогеографічної округи, Українсько-Карпатського зоогеографічного району.

Гірсько-Карпатський тваринний світ характеризується наявністю деяких ендемічних видів і підвидів хребетних та безхребетних. Зоогеографічною специфікою Карпат є те, що в цю гірську зону проникає багато мешканців відкритих місцевостей (з полів, водойм, лук).

Серед фауни переважають види бореального комплексу (див. табл. 3.1). Із ссавців поширені бурий ведмідь (*Ursus arctos*), вовк (*Canis lupus*), дикий кабан (*Sus scrofa*), рись (*Lynx lynx*), кунія лісова (*Martes martes*) та кам'яна (*M. foina*), видра (*Lutra*

Дзвоники карпатські
(*Campanula carpatica* J.)

Папороть страусове перо

Табл. 3.1.

Дані про склад фауни в НПП "Синевир"

№ п/п	Класифікаційні одиниці	К-сть видів	У тому числі						
			Фонових	Рідкісних	Занесених до Червоної книги	Ендемічних	Реліктових	Мігруючих	Акліматизованих
1	Хребетні усього в тому числі:	170	122	30	32	3	1	14	1
	- ссавці	42	29	10	16	1	-	2	1
	- птахи	89	72	7	6	-	1	11	-
	- плазуни	7	3	3	2	1	-	-	-
	- земноводні	12	6	5	4	1	-	-	-
	- риби	19	12	5	3	-	-	1	-
- круглороті	1	-	-	1	-	-	-	-	
2	Безхребетні всього в тому числі:	373	356	14	11	3	2	-	-
	- паразитичні черви	72	72	-	-	-	-	-	-
	- круглі черви	11	11	-	-	-	-	-	-
	- комахи	258	241	14	10	3	-	-	-
	- ракоподібні	1	1	-	1	-	-	-	-
- багатоніжки	31	31	-	-	-	-	-	-	
3	Всього видів	543	478	44	43	6	3	15	1

lutra), борсук (*Meles meles*), горностай (*Mustela erminea* L.). Досить часто зустрічаються олень (*Cervus elaphus montanus*), козуля (*Capreolus capreolus* L.), білка (*Sciurus vulgaris* L.) та ін. Багатий видовий склад орнітофауни. В смерекових лісах та криволісся гніздяться глухар (*Tetrao urogallus*), тетерук (*Lyrurus tetrix*), рябчик (*Tetrastes bonasia*), трапляється яструб великий (*Accipiter gentilis*), канюк (*Buteo buteo*), пугач (*Bubo bubo*), довгохвоста сова, різні види дятлів (*Picidae*) та дроздів (*Turdus*) тощо. На торф'яні болота іноді залітають білий і чорний лелеки (*Ciconia ciconia* і *C. nigra*), а на озеро Синевир – дикі качки (*Anatinae*).

Бурій ведмідь (*Ursus arctos*)Борсук (*Meles meles*)

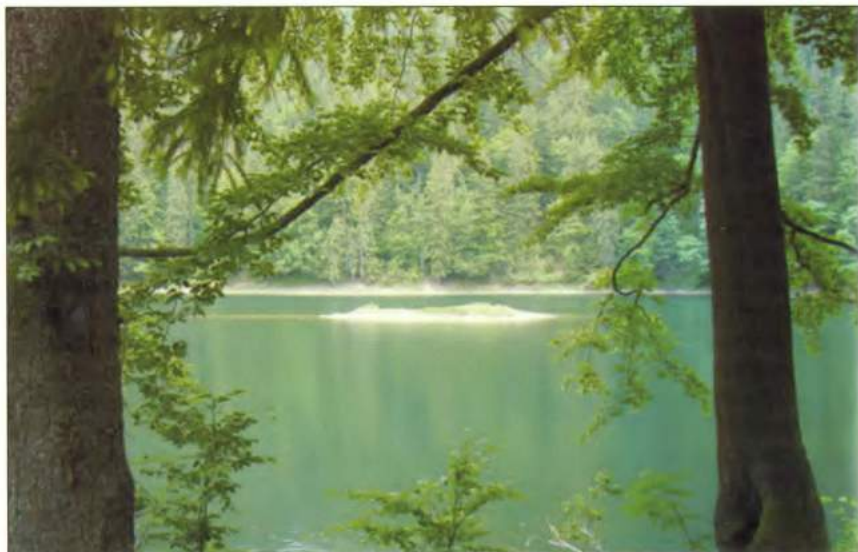
Клас земноводних у парку представлений саламандрою плямистою (*Salamandra salamandra*), тритонами карпатським (*Triturus montandoni*) та альпійським (*T. alpestris*), жабою трав'яною (*Rana temporaria*), ропухою звичайною (*Bufo bufo*). З плазунів зустрічаються гадюка звичайна (*Vipera berus*), ящірки прудка (*Lacerta agilis*) і живородяча (*L. vivipara*). У гірських потоках водяться струмкова форель (*Salmo trutta morfa fario*), хариус (*Thymallus thymallus*) та голяк (*Phoxinus phoxinus*). У озері Синевир сформувалася особлива озерна форма форелі (*Salmo trutta morfa palustris*).

Гадюка звичайна (*Vipera berus*)

Еколого-освітня робота. НПП "Синевир" є центром організації екологічного виховання та просвіти у регіоні верхів'я Тереблянської долини Закарпаття, цілеспрямованого впливу на формування екологічної свідомості населення, залучення до збереження природної спадщини. Колектив працює за такими основними напрямками:

- проводить еколого-виховні акції та практичні природоохоронні заходи із залученням широкої громадськості, в т.ч. засобів масової інформації;
- веде активну пропагандистсько-роз'яснювальну роботу щодо раціонального природокористування, гармонізації стосунків людини з природою в контексті стійкого розвитку територій, в т.ч. через періодичне видання еколого-освітнього часопису "Синій Вир", листівок, буклетів, а також шляхом публікацій і виступів по радіо і телебаченню;
- співпрацює у цій царині із засобами масової інформації, інтернет-виданнями, громадськими об'єднаннями, органами місцевого самоврядування, релігійними громадами, навчальними закладами і науковими установами;
- організує тематичні фестивалі, виставки, творчі конкурси школярів, роботу шкільних гуртків та літніх таборів студентської і учнівської молоді, зокрема щодо кращого знайомства з природною та історико-культурною спадщиною гірського краю;
- проводить систематичну роботу з учнями середніх шкіл краю, сприяє роботі їх екологічних, лісівничих та красназавчих гуртків, а також тісно співпрацює з церквою, зокрема в спрямуванні роботи учнівських катехитичних шкіл і на бережливе ставлення до створіння.

Рекреаційна та еколого-просвітницька діяльність. На території НПП „Синевир” діють 3 екологічні, 2 науково-пізнавальні стежки та 8 туристичних маршрутів. Зокрема, маршрут екологічної стежки "Синевирське озеро" (пішохідний, довжина 2,2 км). В плані природно-просвітницької роботи він дає можливість показати унікальні куточки дикої природи, мальовничі гірські пейзажі, величні карпатські ліси, побачити раритетних представників флори і фауни, чаруючий краєвид Синевирського озера.

З екологічної стежки видно чудовий краєвид озера Синевир

Озеро Озірце на північному схилі гори Пішкочія

3.4. Ужанський національний природний парк

Адреса адміністрації:
89000, Україна, Закарпатська обл.,
смт. Великий Березний,
вул. Незалежності, 7
тел./факс: (03135) 2-10-37
e-mail: uzhanskij@gmail.com

Історична довідка. Ужанський національний природний парк (Ужанський НПП) створено Указом Президента України від 27 вересня 1999 р. № 1230/99 на території Великоберезнянського району на площі 39159,3 га на базі регіонального ландшафтного парку “Стужиця”. З них 14904,6 га земель, що надані парку у постійне користування, та 24254,7 га земель, що включені до складу парку без вилучення у землевласників та землекористувачів. Ужанський НПП є природоохоронною науковою установою, яку створено з метою збереження, відтворення та раціонального використання природних ландшафтів у верхів'ї басейну р. Уж, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення [49]. Підпорядкований Міністерству екології та природних ресурсів України.

У межах сучасної території парку створення природоохоронних об'єктів розпочалося ще на початку минулого століття. У 1908-1912 рр. з метою збереження пралісових букових та яворово-букових угруповань у верхів'ях р. Стужиця Міністерством сільського і лісового господарства Австро-Угорської імперії був створений лісовий резерват “Стужиця” на площі 331,8 га, а у верхів'ях р. Уж – лісовий резерват “Тиха” площею 14,9 га. Коли Закарпаття увійшло до складу Чехословаччини (1919-1938 рр.), за ініціативи відомого чеського геоботаніка-лісівника професора А. Златніка, площа резервату “Стужиця” була розширена до 560 га, а резервату “Тихий” – до 110 га. На горі Явірник був створений однойменний резерват площею 130 га. В резерватах, які охоплювали цінні пралісові екосистеми, були проведені фундаментальні педологічні і фітоценологічні дослідження та закладено перші в Карпатах моніторингові ділянки. У повоєнні роки цим резерватам було завданно значної шкоди через рубки деревини і тільки на початку 1970-х років природоохоронний режим резерватів “Стужиця”, “Тихий” і “Явірник” було відновлено, але уже тільки у статусі заказників та пам'яток природи. У 1974 році Державним комітетом охорони природи Української РСР був створений лісовий ландшафтний заказник “Стужиця” республіканського значення на площі 2542 га. Пізніше на його базі спочатку був створений регіональний ландшафтний парк “Стужиця” (1992 р.), а у 1999 році – Ужанський НПП, який увійшов до складу Міжнародного біосферного резервату (МБР) “Східні Карпати”. З 2009 року – Ужанський НПП є членом федерації Європарк.

Розташування. Ужанський НПП розташований у західній частині Закарпатської області (рис. 3.4). Його територія займає майже половину площі Великоберезнянського району (48%). Охоплює верхню частину басейну р. Уж від його витоків (5 км східніше Ужоського перевалу на висоті 889 м н.р.м.) до села Забродь (221 м н.р.м.). Має видовжену форму завдовжки 45 км із змінною шириною 3-18 км.

Ріка Уж в околиці с. Забродь

Географічні координати центральної частини парку становлять $49^{\circ}00'$ пн. широти та $22^{\circ}40'$ сх. довготи. Від пункту стику кордонів Словаччини, Польщі і України (гора Кремінець) межа парку проходить по державному кордону з Польщею до Ужоцького перевалу (889 м н.р.м.) протяжністю 33 км, а в протилежному напрямі – по державному кордону із Словаччиною (29 км). На північному сході парк межує з Надсянським ландшафтним парком Львівщини, а на південному сході – з територією Воловецького району. Західна та центральна частини парку розташовані в межах Полонинсько-Черногірської області середньогірних субальпійсько-лісових Карпат, а східна – знаходиться в області Верховинських низькогірних лісо-лучних Карпат. У системі ландшафтної регіоналізації Українських Карпат західна та центральна частини парку відносяться до Полонинського виду ландшафтів середньогірно-полонинського типу, а східна частина – до Пікуйського виду середньогірно-скибового типу та фрагментарно – до Турківського виду Міжгірно-верховинського типу.

Геологічна і геоморфологічна будова. В межах Ужанського НПП розташовано два тектонічних покриви складчастих філішевих Карпат: Дуклянський та Кросненський. Більша частина території розташована в межах Дуклянської тектонічної зони, що відрізняється більшою лускуватістю і численними виходами на денну поверхню нижньокрейдових (K_1) та особливо – верхньокрейдових (K_2) відкладів, що певною мірою свідчить про припіднятність в її межах підфілішевого фундаменту. Для цієї тектонічної одиниці характерна складна будова із серією

складок інтенсивно розчленованих поперечними та поздовжніми розривами і насунутих одна на одну в північно-східному напрямку. Кросненська тектонічна зона розташована у східній частині парку, саме в цій зоні знаходяться найдавніші на території парку відклади нижньої крейди верхньошипотської та яловецької світ.

Територія парку, як і всього Карпатського регіону, відноситься до сейсмічно небезпечних. Згідно схеми сейсмічного районування інтенсивність землетрусів в цьому районі сягає 5-7 балів.

У **геологічній будові** території парку беруть участь відклади мезозою (Mg) та кайнозою (Kr) загальною потужністю 1000-5000 м. Мезозою відповідають відклади нижнього та верхнього відділу крейди ($K_1 K_2$), кайнозою – відклади палеогенового (P) та четвертинного (Q) відділів. Загальна потужність четвертинних відкладів (Q) складає 3-10 м. Вони характеризуються високою водопроникністю, низькою стійкістю до змінень. Нижньокрейдові відклади (K_1) є найдавнішими філішевими породами, що виходять на поверхню в межах парку. Палеогеновий фліш у парку досягає максимальної потужності у перетині с. Вишка – г. Черемха. Серед олігоценів товщ різко відрізняються два літолого – фаціальні комплекси: нижній – менілітового типу і верхній – кросненського.

До Верхньоберезнянських світ ($K_2 br_2$), які добре простежуються в Яворницькій та Жорнавській ущелинах, приурочені привабливі скелясті утворення: „Дірява скеля”, скелі вздовж відрогів г. Голаня, „Пороги” на р. Уж. Територія Ужанського НПП є неоднорідною за **геоморфологічною будовою**. В межах парку виділяються дві головних морфоструктури: Полонинська (II) та Верховинська (I). Більша частина його території розташована у районі Полонини Рівної Полонинсько-Черногірської геоморфологічної області. Тільки крайній схід парку знаходиться у районі Верховинського Вододільного хребта Вододільно-Верховинської геоморфологічної області.

Корисні копалини. Мінерально-сировинні ресурси представлені переважно будівельними матеріалами – пісковиками, травертинами, діатомітами. Заслужовують на увагу для промислового використання значні за запасами родовища бігунозних сланцюватих аргілітів (Сольське, Великоберезнянське). Цікавою з точки зору нафтогазопровів є ділянка в районі с. Луг. Вона приурочена до Лузької антиклинальної складки.

Рельєф території різноманітний, представлений серією хребтів переважно південно-східного спрямування, окремими вершинами середньовисотних гір, є також долиною р. Уж та долинами її притоків. Найвищою відміткою у парку прийнято вважати точку (1251 м н.р.м.) на південному схилі г. Велика Равка (1304 м н.р.м.), вершина якої знаходиться на території Польщі. Найвища гірська вершина у парку г. Кінчик Буковський (1250,8 м н.р.м.), яка знаходиться на хребті Буківська полонина на польсько-українському кордоні у східній частині парку. Найнижчою відміткою є місце злиття р. Улічки та р. Уж у с. Забродь (208 м н.р.м.).

За ознаками морфологічної структури та вираженості у рельєфі виділено шість індивідуальних ландшафтів, які виразно відрізняються між собою: Стужицький, Сільський, Рунський, Буківсько-Полонинський, Тарницький і Турківський.

Клімат. Ужанський НПП розташований в південно-західній підобласті атлантико-континентальної кліматичної області помірного поясу, в низькогірній зоні помірного відносно вологого клімату. Абсолютні максимуми температури найчастіше бувають у липні-серпні і становлять $+34^{\circ}\text{C}$ – $+37^{\circ}\text{C}$, в окремі роки припадають на квітень-травень. Абсолютні мінімуми температури припадають на січень-лютий і характеризуються показниками -28°C – -32°C . За характером вертикального розподілу кліматичних показників в районі розташування парку можна виділити дві термічні зони:

- 1) помірну вологу в межах висот 350-800 м н.р.м., з сумою активних температур 1800-2000 $^{\circ}\text{C}$;
- 2) прохолодну вологу в межах висот 800-1300 м н.р.м., з сумою активних температур 1400-1800 $^{\circ}\text{C}$.

Перепади на гірському потоці Бистрий

Період загальної вегетації триває у регіоні 195 днів. Остання дата пізніх весняних приморозків спостерігається 25 травня, а перша дата ранніх осінніх – 15 вересня. Ці приморозки проявляються періодично (через 3-4 роки) і тому істотного впливу на ріст і розвиток деревної рослинності не мають. Ґрунт взимку в середньому промерзає на глибину 40 см. Середня дата замерзання річок – 27 грудня.

Середньорічна кількість опадів становить 856-909 мм і коливається в окремі роки від 712 мм (маловодний 1893 р.) до 1223 мм (багатоводний 1963 р.). Для району характерні затяжні дощі, рідше – зливи. У зимовий період випадає понад 120 мм твердих опадів. Середня висота снігового покриву у регіоні становить

35 см. Значна кількість опадів та часті тумани обумовлюють високу відносну вологість повітря. Число днів з відносною вологістю повітря більше 80% становить 104, а з відносною вологістю менше 30% – тільки 7. Селище міського типу Великий Березний вважається найбільш грозовим містом України. Тут буває до 43 грозових днів на рік.

Ґрунти. У межах парку поширені переважно бурі гірсько-лісові ґрунти (буроземи), серед яких виділяються два підтипи: темно-бурі та світло-бурі гірсько-лісові ґрунти. На післялісових луках поширені дерново-буроземні ґрунти. Ці ґрунти сформувались на елювії-делювії карпатського флішу. Вздовж річок на сучасних алювіальних відкладах поширені дерново-алювіальні ґрунти. На сучасних алювіальних відкладах зустрічаються дерново-буроземні, дерново-глейові та світло-бурі ґрунти. Зважаючи на переважаючу гористість заповідної території та високу зволоженість, на території парку мають місце зсуви, ерозійні процеси, карст, осипища, селеві прояви, які спричинені природними та антропогенними чинниками.

Функціональне зонування. Функціональні зони земель, наданих у постійне користування парку, розподіляються так: заповідна – 3530,5 га (23,7%), регульованої рекреації – 5146,4 га (34,5%), стаціонарної рекреації – 89,1 га (0,6%), господарська – 6138,6 га (41,2%). Зонування в Ужанському НПП проведено за національним природоохоронним законодавством, а узгодження із функціональними зонами міжнародного біосферного резервату “Східні Карпати”, до якого він входить, здійснюється так: зона стаціонарної рекреації парку разом із господарською зоною співвідноситься із зоною антропогенних ландшафтів і транзитною зоною МБР, зона регульованої рекреації НПП – з буферною зоною резервату. У відповідності до Програми Літопису природи розміри функціональних зон визначені залежно від необхідності збереження екосистем різного ступеня стабільності, який встановлюється за переважаючими у зоні типом ландшафту та рослинності і рівнем їх збереженості. При функціональному зонуванні території парку взяті до уваги такі основні положення: природоохоронний статус НПП в рамках транскордонного біосферного резервату; гетерогенна структура гірських ландшафтів і різні форми антропогенної трансформації природних екосистем; наявність і територіальне розташування пралісів; соціально-економічна ситуація в регіоні.

Заповідна зона створена з метою довгострокового зберігання екосистем в режимі якнайменшого втручання у природні процеси. Тут можуть визначатися ділянки для виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів парку внаслідок антропогенного впливу – відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають тощо. Зазначимо, що відсутня можливість виділити заповідну зону і зону регульованої рекреації у вигляді суцільних територій, оскільки найбільші масиви заповідних ядер розташовані вздовж вододілу в прикордонній частині міжнародного біосферного резервату, а решта пралісів і інших цінних природоохоронних об'єктів розташовані мозаїчно

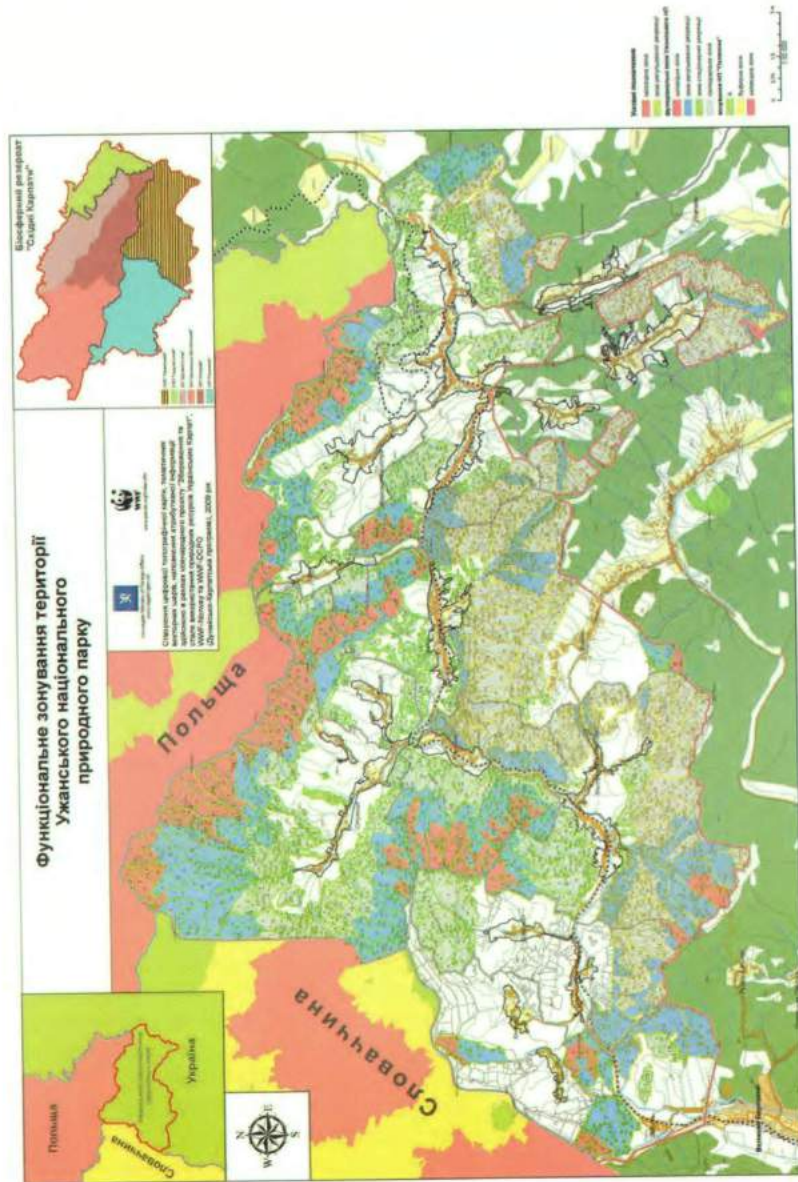

Рис. 3.4 Функціональне зонування території Ужанського НПП

на значній території. Це ускладнює їх охорону від зовнішнього впливу та не сприяє створенню системи екологічних коридорів. Позаяк неможливо використати метод розташування зон концентричними колами, застосована крупно мозаїчна модифікація функціонування території. З повидільної бази даних вибрані і нанесені на карти праліси і об'єкти природно-заповідного фонду, на їх основі сформовані ядра заповідної зони. При цьому враховували експериментальні дані щодо мінімальної площі, на якій можуть відбуватися всі характерні для букових пралісів фази розвитку (від фази розпаду фітоценозу до фази його відновлення), яка повинна становити 5-10 га. Заповідна зона, зазвичай, оточується зоною регульованої рекреації, іноді зоною стаціонарної рекреації, якщо вона на межі із заповідною зоною представлена природними територіями шириною не менше 250 м.

Зона регульованої рекреації включає природні території, що мають рекреаційне, еколого-освітнє, культурно-виховне та науково-пізнавальне значення. Ця зона створюється також для запобігання негативному впливу природних чи антропогенних чинників на екосистеми заповідної зони, тому вона оточує заповідну зону. Площу зони рекреації бажано б мати більшою за площу заповідної зони.

Господарська зона створюється з метою реалізації сталого природокористування з найменшим впливом на оточуючі природні екосистеми та процеси. Ця зона оточує зони стаціонарної та регульованої рекреації, а її розміри можуть мінятися в залежності від проблем, що виникають, зокрема вона може зменшуватися на користь зони стаціонарної рекреації. До господарської зони відносяться також землі, які знаходяться в охоронних зонах суворого режиму (джерела водопостачання, небезпечні зони газогонів, нафто- і продуктопроводів, компресорних і газорозподільчих станцій, прогони тварин, лінії електропередач тощо).

Зона стаціонарної рекреації межує із зоною регульованої рекреації та господарською зоною. У межах цієї зони розміщуються об'єкти рекреаційної інфраструктури та об'єкти історико-культурної спадщини, населені пункти. Площа цієї зони є найменшою в парку. Розподіл площі земель, наданих парку в постійне користування, за функціональними зонами показано в таблиці 3.2.

Рослинний покрив, флора. На території Ужанського НПП науковцями виявлено судинних 875 видів і підвидів рослин, 312 – лишайників, 143 – мохоподібних, 55 – грибів та 164 – водоростей. Це становить приблизно 38% флористичного багатства Українських Карпат, флора яких нараховує біля 2030 видів судинних рослин. До ЧКУ занесено 52 види судинних рослин (зокрема астранцію велику, піниоцвіт осінній, підсніжник білосніжний, білинець комариний, білоцвіт весняний та ін.), бузок східно-карпатський – до Червоного списку МСОП, смілку сумнівну – до Європейського Червоного списку, а у регіональній Червоній список рекомендовано включити 76 видів рослин, що збереглися на території парку. У липні 2007 року понад три тисячі гектарів буково-ялицево-яворових пралісів внесено до списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат". Отже, флора Ужанського національного парку має вагомe значення для збереження флористичного різноманіття як трilaterального біосферного резервату "Східні Карпати" так і гірської країни Карпат загалом.

Табл.3.2.

Розподіл площі земель, наданих Ужанському НПП
в постійне користування, за функціональними зонами

Назва природоохоронних науково-дослідних відділень (ПНДВ)	Загаль- на площа, га	Функціональні зони							
		заповідна		регульованої рекреації		стаці- онарної рекреації		господарська	
		га	%	га	%	га	%	га	%
Новостужицьке	4582,7	1285,5	28,1	1919,4	41,9	48,4	1,0	1329,4	29,0
Лубиянське	2637,7	743,2	28,2	751,9	28,5	4,5	0,2	1138,1	43,1
Ужочьке	2676,8	499,1	18,6	921,8	34,5	24,5	0,9	1231,4	46,0
Жорнавське	2471,6	678,2	27,4	922,6	37,3	7,2	0,3	863,6	35,0
Костринське	2535,8	324,5	12,8	630,7	24,9	4,5	0,2	1576,1	62,1
Разом:	14904,6	3530,5	23,7	5146,4	34,5	89,1	0,6	6138,6	41,2

Найбільшу площу на території парку займають букові ліси, що згідно флористичною класифікацією належать до класу *Querceto-Fagetum*, союзу *Asperulo-Fagion*, порядку *Fagetalia sylvaticae* Pawł. 1928 – *Athyrio distentifolii-Fagetum* Willner 2002, *Symphyto cordati-Fagetum* Vida 1959 typicum та букові ліси, що належать до класу *Quercetea robori-petraeae* Br.-Bl. ex R.Tx. 1943, союзу *Luzulo-Fagetalia Lohmeyer* 1954, порядку *Luzulo-Fagion Lohmeyer et Tüxen* in Tüxen 1954 – *Luzulo-Fagetum Meusel* 1937, *Calamagrostio villosae-Fagetum Mikyska* 1972.

Асоціація *Symphyto cordati-Fagetum* Vida 1959 займає найбільші площі. Вона належить до евтрофних угруповань, що поширені на висоті 500-800 м н.р.м. Участь бука (*Fagus sylvatica*) у деревостані – 100%. У підліску поодинокі зростають ліщина звичайна (*Corylus avellana*), калина звичайна (*Viburnum opulus*). У трав'яному ярусі найчастіше переважають зубниця залозиста (*Dentaria glandulosa*), зубниця бульбиста (*Dentaria bulbosa*), живокіт сердцелистий (*Symphytum cordatum*), підмаренник запашний (*Galium odoratum*), шавлія клейка (*Salvia glutinosa*), зеленчук жовтий (*Galeobdolon luteum*), дріоптерис чоловічий (*Dryopteris filix-mas*). З ранньовесняних ефемероїдів можна зустріти підсніжник звичайний (*Galanthus nivalis*), проліску дволисту (*Scilla bifolia*), ряст залозистий (*Corydalis solida*), ряст бульбистий (*Corydalis cava*), анемону дібровну (*Anemone nemorosa*), анемону жовтецеву (*Anemone ranunculoides*).

Асоціація *Luzulo-Fagetum* Meusel 1937 представлена субмонтанними ацидофільними бучинами, сформованими на бідних буроземних ґрунтах на висоті 650-850 м н.р.м. Деревостан одноярусний з незначною домішкою явора. Трав'яний ярус утворюють ожика гайова (*Luzula luzuloides*), ожика лісова (*Luzula sylvatica*), пренант пурпуровий (*Prenanthes purpurea*), ожика шорстка (*Rubus hirtus*),

Буковий праліс

Пізньоцвіт осінній
(*Colchicum autumnale*)Підсніжник білосніжний
(*Galanthus nivalis*)

жостриця лісолюбна (*Festuca drymeja*), живокіт сердцелистий (*Symphytum cordatum*), підмаренник запашний (*Galium odoratum*), дріоптерис чоловічий (*Dryopteris filix-mas*), кислиця звичайна (*Oxalis acetosella*), веснівка дволиста (*Majanthemum bifolium*).

Асоціація *Athyrio distentifolii-Fagetum* Willner 2002 зустрічається у верхніх частинах схилів на добре зволжених, іноді щербенистих ґрунтах. У склад дерево-

стану входить явір (*Acer pseudoplatanus*). У підліску зрідка зустрічаються ожика шорстка (*Rubus hirtus*), малина (*Rubus idaeus*), вовчі ягоди звичайні (*Daphne mezereum*). Трав'яний покрив флористично багатий, відзначається значною кількістю папоротеподібних, домінантом є безщитник розставленолистий (*Athyrium distentifolium*), дріоптерис чоловічий, просянка розлога (*Millium effusum*), жовтозілля дібровне (*Senecio nemorensis*), кислиця звичайна, щитник шартрський (*Dryopteris carthusiana*).

Угрупування класу Quercetea robori-petraeae Br.-Bl. ex R.Tx. 1943 союзу Quercion robori-petraeae Br.-Bl. 1932 порядку Quercetalia roboris Tüxen 1931 – Luzulo luzuloidis-Quercetum petraeae Hiltzer 1932 збереглися у Костринському ПНДВ, в околицях сіл Сіль та Кострино на теплих південних схилах. Деревостан складає дуб скельний (*Quercus petraea*) з домішкою граба звичайного (*Carpinus betulus*), бука лісового. У трав'яному ярусі зростають тонконіг карпатський (*Poa nemoralis*), зірочник лісовий (*Stellaria holostea*).

Угрупування Agunco-Aceretum Moor 1952 s.l. (incl. Lunario-Aceretum Grüneberg et Schült. 1957, incl. Mercuriali-Fraxinetum (Klika 1942 i Husova 1982) та Phyllitido-Aceretum Moor 1952 класу Tilio platyphylli-Acerion pseudoplatani Klika 1955 об'єднують неморальні ліси із значною участю явора на сильно скелетних, добре зволжених ґрунтах. Деревостан формують явір (*Acer pseudoplatanus*), бук лісовий (*Fagus sylvatica*), в'яз гладкий (*Ulmus glabra*). У підліску зустрічаються бузина чорна (*Sambucus nigra*), агрус відхилений (*Grossularia reclinata*), ожика шорстка. У трав'яному ярусі зростають медунка темна (*Pulmonaria obscura*), розхідник шорсткий (*Glechoma hirsuta*), багаторядник Брауна (*Polystichum braunii*), листовик сколопендровий (*Phyllitis scolopendrium*), дріоптерис чоловічий.

Угрупування Carici pilosae-Carpinetum Neuhäusl et Neuhäuslová 1964 (Quercus petraeae-Carpinetum Soó et Pócs 1957) класу Carpinion betuli Issler 1931 збереглося в урочищі „Дубовий гай” Костринського ПНДВ. Склад деревостану – 50% дуба звичайного (*Quercus robur*) та 50% дуба скельного (*Quercus petraea*). Поодинокі трапляється явір (*Acer pseudoplatanus*), граб звичайний (*Carpinus betulus*). Ярус підліску утворюють кверцетальні види: ліщина звичайна (*Corylus avellana*), бруслина європейська (*Euonymus europaea*). У трав'яному ярусі зростають зірочник лісовий, копитняк європейський (*Asarum europaeum*), зеленчук жовтий.

Угрупування Alnetum incanae Lüdi 1921 союзу Alnion incanae Pawl. 1928 (Alno-Ulmion Br.-Bl. et R. Tx. 1943) трапляються у долині річки Уж та її притоків.

Смугу криволісся в субальпійському поясі в Ново-Стужицькому та Ужозькому ПНДВ складають угруповання з домінуванням вільхи зеленої (*Duschekia viridis*), горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*), бука лісового. У травостой зустрічаються безщитник розставленолистий, куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), щитник австрійський (*Dryopteris dilatata*).

Лучні угруповання на території парку займають незначну площу, проте досить різноманітні у ценотичному відношенні. За своїм походженням вони є вторинними, оскільки сформувалися на місці вирубаних лісів і використовувались як пасовища та сінокоси. Поширені лучні фітоценози на вершинах гірських хребтів, у долинах річок та у незначній кількості серед лісових масивів. Лучні фітоценози Ужанського НПП відзначаються багатством видового складу, в тому числі і рідкісних видів рослин.

Луки субальпійського поясу в Ужанському НПП розміщені вище смуги букового криволісся та криволісся душекії зеленої на висоті вище 1000 м н.р.м. і належать до класу Mulgedio-Aconitetea Hadač et Klika in Klika 1948, союзів Adenostylion alliarie Br.-Bl. 1925, Calamagrostion Lugu. 1926, Rumicion alpini (Rübel 1933) Klika et Hadač 1944 та класу Nardo-Callunetea Preising. 1949, союзів Violion caninae Schwickerath 1944, Potentillo-Nardion Simon 1957, Nardion Br.-Bl. 1926 em. Oberd, 1959. Найбільші площі займають в Ужозькому ПНДВ (гірський масив Розсипанець-Полонина Буковська), також поширені в Ново-Стужицькому ПНДВ (гірський масив Кременець – Мала Равка). У минулому використовувались як високогірні пасовища та сінокоси, зараз ці луки розміщені у прикордонній зоні і не використовуються.

В угрупованнях класу Mulgedio-Aconitetea Hadač et Klika in Klika 1948, союзів Adenostylion alliarie Br.-Bl. 1925, Calamagrostion Lugu. 1926, Rumicion alpini (Rübel 1933) Klika et Hadač 1944 домінантами є *Athyrium distentifolium*, *Adenostyles allaria*, *Poa chaixii*, *Rumex alpinus*. Характерними видами є цицербіта альпійська (*Cicerbita alpina*), жовтець платанолістий (*Ranunculus platanifolius*), купина кільчата (*Polygonatum verticillatum*), шипшина повисла (*Rosa pendulina*), фітеума колосиста (*Phyteuma spicatum*), куничник очеретяний (*Calamagrostis arundinacea*), куничник волохатий (*Calamagrostis villosa*), золотушник альпійський (*Solidago virgaurea subsp. alpestris*).

В угрупованнях класу Nardo-Callunetea Preising. 1949, союзів Violion caninae Schwickerath 1944, Potentillo-Nardion Simon 1957, Nardion Br.-Bl. 1926 em. Oberd, 1959 характерними видами є ожика багатоквіткова (*Luzula multiflora*), нечуйвітер волохатенький (*Hieracium pilosella*), плаун булавовидний (*Lycopodium clavatum*), поросинець одноквітковий (*Hypochoeris uniflora*), підбілик альпійський (*Homogyne alpina*), перстач золотистий (*Potentilla aurea*), мітлиця тонка (*Agrostis tenuis*), скорзонера рожева (*Scorzonera rosea*).

Більшість лук лісового поясу належать до угруповань класу Molinio-Arrhenatheretea R.Tx. 1937, використовуються як сінокоси, поширені на висоті 400-800 м н.р.м.

На мезофітних луках, що належать до порядку Arrhenatheretalia elatioris Pawl. 1928, відмічені угруповання з домінуванням райграсу високого (*Arrhenatherum elatior*), костриці червоної (*Festuca rubra*), гребінника звичайного (*Cynosurus cris-*

tatus). Характерними видами є дзвоники розлогі (*Campanula patula*), підмаренник м'який (*Galium mollugo*), свербіжниця польова (*Knautia arvensis*), скереда дворічна (*Crepis biennis*).

Вологі луки (порядок *Molinietalia coeruleae* W.Koch 1926) в національному природному парку займають незначну площу. На них відмічені угруповання з домінуванням гадючника в'язолистого (*Filipendula ulmaria*), комишу лісового (*Scirpus sylvaticus*), щучника дернистого (*Deschampsia caespitosa*), буквиці лікарської (*Betonica officinalis*).

На теплих схилах на лісових галявинах та узліссях зрідка поширені угруповання класу *Trifolio-Geranietea sanguinei* Müller 1962. Тут зустрічаються парило звичайне (*Agrimonia eupatoria*), герань криваво-червона (*Geranium sanguineum*), коношина середня (*Trifolium medium*), перестріч гайовий (*Melampyrum nemorosum*).

Прибережно-водна та болотна рослинність поширені мало. Болотна рослинність займає площу лише 0,5 га в урочищі Чорні Млаки (Ново-Стужицьке ПНДВ) і представлена союзом *Carexion nigrae* Koch 1925. Тут зростають осока чорна (*Carex nigra*), пухівка піхвова (*Eriophorum vaginatum*). Прибережно-водна та водна рослинність представлена угрупованнями з домінуванням рогозу широколистого (*Typha latifolia*), рдесника плаваючого (*Potamogeton natans*), ряски малої (*Lemna minor*), виринниці болотної (*Callitriche palustris*).

На території парку трапляються скельні рослинні угруповання, що належать до класу *Asplenietea rupestris* Br.-Bl. 1934. Тут зростають ломикамінь волотистий (*Saxifraga paniculata*), смілка сумнівна (*Silene nutans* subsp. *dubia*), костриця лежача (*Festuca airoides*), багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare*).

Олень благородний (*Cervus elaphus*)

безхребетними – павуки, кліщі, цвіркуни і ін. На полонинах серед безхребетних переважають комахи. Це здебільшого наземні види жуків, багато з яких є

нелітаючими. Комахи парку представлені значною кількістю видів метеликів, найбільш вивченими з яких є денні метелики. Всього тут у різних стаціях зареєстровано більш як 70 видів цих комах. Серед них 6 видів занесені у Червону книгу України, один – у Червону книгу денних метеликів Європи та 15 видів мають статус вразливих у Європі.

Саламандра плямиста
(*Salamandra salamandra*)

Полоз лісовий
(*Elaphe longissima*)

Характерними представниками річок і потоків є амфібіотні комахи, преімагінальні стадії яких живуть у воді, а дорослі стадії – поза водоймами. Стоячі водойми парку представлені переважно ставками. Кількість і площі їх незначні, але фауна безхребетних цих водойм досить багата. Водойми у парку мають гірський характер, тому фауна безхребетних в них складається здебільшого з монтанних видів. У річках часто трапляються представники різних класів: звичайних губок, п'яскіх червів, ракоподібних. Серед комах найбільш вивчені денні метелики.

На території парку виявлено 194 види хребетних тварин: 50 видів ссавців, 107 птахів, 8 – плазунів, 12 – земноводних, 16 – риб, 1 – круглоротик, 26 видів занесено до Червоної книги України. Фауна земноводних представлена всього декількома видами. У букових лісах часто трапляється саламандра плямиста, яка стала символом парку. Серед безхвостих земноводних тут є ропухи, кумки, квакші та жаби. З плазунів отруйною є тільки гадюка звичайна. Всі види змій, а не тільки червонокнижні, потребують охорони.

Фауна ссавців парку різноманітна і належить до таких рядів: ратичні, хижі, гризуни та комахоїдні. З великих ссавців в Ужанському НПП є олень благородний, свиня дика, козуля європейська, ведмідь бурий, вовк, лисиця, заєць сірий, а також червонокнижні: рись звичайна, борсук, видра річкова. Щільність оленя в угіддях парку нерівномірна: в Ново-Стужицькому ПНДВ – 12 особин/1000 га, а середня по парку – 7 особин/1000 га. Середньогірський рельєф зумовлює достатню чисельність козулі в угіддях парку, середня щільність якої 17 особин/1000 га. Чисельність дикої свині в угіддях парку за даними таксації станом на 1 лютого 2010 року становила 135 особин. Гризуни представлені підвидом білки звичайної

та чисельними видами мишей, полівок, вовчків. Значну частину фауни ссавців складають представники ряду комахоїдних. Транскордонне розташування парку зумовлює постійну міграцію тварин з теренів України в Польщу, Словаччину і в зворотньому напрямку, що пов'язано із схожими природно-кліматичними умовами у регіоні та кормовою базою.

Орнітофауна, яка екологічно пов'язана з панівними на території парку буковими лісами, є домінуючою. Різноманітність біотопів, наявність сприятливих умов для розмноження, відсутність великих хижаків зумовили багатий склад птахів. Виявлено 107 видів, які належать до 39 родин. Типовими гірськими видами є бурозубка альпійська, плиска гірська, дрізд гірський та ін. Мисливські види пернатих представлені нечисленною групою – рябчик, вальдшнеп, голуб-синяк, куріпка сіра, фазан. У парку поширена велика група дятлів.

Гірські річки є місцями поселення та розмноження міноги угорської (*Eudonthomyzon danfordi*), форелі струмкової (*Salmo trutta m. fario*), голяна звичайного (*Phoxynus phoxynus*), хариуса, який занесений до Червоної книги України та ін.

Серед хребетних тварин парку ендемічними для Карпат є такі види як тритон карпатський, білка карпатська, рись карпатська, дятел білосніжний. Значно більше ендемічних видів серед безхребетних тварин, зокрема твердокрилих комах. Так, 6 видів комах занесені у ЧКУ, 1 – у Червону книгу денних метеликів Європи та 15 видів мають статус вразливих на континенті.

Основні стації фауни хребетних знаходяться в твердолистяних та мішаних лісах. У букових лісостанах спостерігаються як види тайгового фауністичного комплексу (ризь, сова довгохвоста, дятел чорний, снігур та ін.), так і види, характерні для широколистяних лісів (саламандра плямиста, дятел білоспинний, дрізд чорний, мухоловка білошия, костогриз, вовчок горішковий, кіт лісовий, свиня дика та ін.). Зважаючи на розташування парку, його територія є надзвичайно важливою для збереження і відтворення популяції бурого ведмедя, різних видів рукокрилих, чорного лелеки, довгохвостої сови. Окрім того, фауна парку сформована численними видами, що характерні для Карпат загалом. У фауні представлені види, характерні, насамперед, для всього лісового поясу Карпат: гірські підвиди оленя (*Cervus elaphus montanus*) і дикої свині, а також козуля європейська (*Capreolus capreolus*), вовк (*Canis lupus*), сова сіра (*Strix aluco*), пронурок (*Cinclus cinclus*) та інші.

Лісові масиви парку є місцем поселення значної кількості рукокрилих Карпатського регіону. Загалом тут виявлено 13 видів кажанів; серед них види, рідкісні в Європі: підковики великий (*Rhinolophus ferrumequinum*) і малий (*Rh. hipposideros*), нічниця війчаста (*M. nattereri*), широковух європейський (*Barbastella barbastellus*). Багато видів рукокрилих тісно пов'язана з підземними порожнинами, що знаходяться на території парку: тектонічні печери (Княгиня, Лубиенські печери) і штольні (Загорб).

Історико-культурні об'єкти. На теренах Ужанського НПП до унікальної етнокультурної спадщини належать стародавні дерев'яні храми та дзвіниці. Куль-

Церква Покрови Пресвятої Богородиці (1645 р.)

турну спадщину регіону утворюють також шедеври народної архітектури, побутові і обрядові традиції гірських етнічних груп – лемків та бойків, а також культурні пам'ятки, пов'язані з історико-культурною спадщиною сусідніх країн. Для розвитку культурологічного туризму парку слугують дерев'яні церковні храми XVII–XXIII століть. Історичні об'єкти мілітарної тематики стосуються часів Першої і Другої світових війн – військові цвинтарі, залишки фортифікаційної лінії оборони Арпада. Важливим елементом привабливості парку можуть стати об'єкти, пов'язані з історією господарського освоєння району, – залишки лісовозних вузькоколійок, давніх цехів лісопереробки і лісохімії, закладів лікувальної та туристичної інфраструктури. Оцінені за 22 показниками у 4 сферах (культурна спадщина, транспортна доступність, природна спадщина та стан екологічної ситуації) туристичні ресурси Великоберезнянського району показали, що їх туристичний потенціал має найвищий рейтинг у Закарпатській області.

Рекреаційна та просвітницько-виховна діяльність. Верхів'я басейну р. Уж, завдяки мальовничим середньо-висотним гірським ландшафтам, сприятливим кліматичним умовам, відсутності промислових підприємств, які забруднюють природне середовище, вигідному геопросторовому розташуванню, доброму застатичному і шосейному сполученню, є привабливим для розвитку рекреаційно-

туристичної сфери. Багатство природних ресурсів і унікальна історико-культурна спадщина найбільшого в Карпатах осередку лемків створюють добрі передумови для розвитку на території Ужанського НПП інфраструктури для раціонального використання його рекреаційно-туристичного потенціалу у всі пори року. Найціннішим є ландшафтне і біологічне різноманіття, букові праліси. Науково-пізнавальну, еколого-виховну і природну цінність парку складають букові й яворово-букові праліси, вершинні полонинські субальпійські луки, скельні утворення та джерела мінеральних вод. Щодо природоохоронних об'єктів неживої природи статус пам'ятки природи надано: печері „Княгиня”, скельному уступові „Стінка”. Особливої уваги заслуговують оглядові вершини парку – гора Явірник (1017,1 м), гора Плішка (1066 м), гора Черемха (1130,7 м), гора Студниця (1033,2 м), а також гора Вежа (878,2 м) та Ужоцький перевал (889 м). В селах Стужиця, Кострино, Сіль, Ужок є джерела мінеральних вод, що мають лікувальні властивості і здавна використовувалися місцевим населенням для оздоровлення. Функціонують гірськолижні бази „Красія”, „Щербин”, „Ужок” з сучасними крісельними та бугельними витягами. Останнім часом активно розвивається зелений туризм, вживаються заходи для відкриття пішохідних туристичних прикордонних переходів з Польщею та Словаччиною, відновлено 17 давніх гірських туристичних маршрутів тощо. Бальнеологічні ресурси місцевості представлені мінеральними водами в селах Сіль, Кострино,

Гірськолижний комплекс на горі Красія

Стужиця, Ужок. Всі джерела мають вільний доступ для відвідувачів. Загальна потужність джерел мінеральних вод оцінюється в 108,5 м³/добу.

На території парку унікальною скарбницею для розвитку культурологічного туризму є шість дерев'яних храмів XVII – XVIII ст. Це давні архітектурні пам'ятки з витонченим різбленням у бойківському та лемківському стилях: церква Покрови Пресвятої Богородиці (1645 р.) у с. Кострино, храм св. Івана Предтечі (1679 р.) у с. Сухий, храм св. архістратиґа Михаїла (1745 р.) у с. Ужок, храм св. Василя Великого (1703 р.) у с. Сіль, храм св. Миколи Чудотворця (1655 р.) у с. Гусний, храм св. архістратиґа Михаїла (1700 р.) у с. Вишка, а також церква XVIII ст. у с. Домашино, збудована у стилі закарпатських дерев'яних храмів з елементами бароко. У с. Зарічево зусиллями ентузіастів створено лемківський музей, а при Ужанському НПП створюється етнографічно-природничий музей.

Еколого-освітня робота на території парку здійснюється відповідно до Положення „Про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України” та Положення про Ужанський НПП. Головним напрямком еколого-просвітницької роботи є робота зі шкільною молоддю у селах, які розташовані на території парку. В п'яти школах створені екологічні гуртки. З учнями проводяться лекції та бесіди на природоохоронну тематику, екскурсії, тематичні творчі конкурси, видається еколого-освітній вісник „Ужик”, розповсюджуються листівки та проводяться природоохоронні заходи за тематикою „Ліс не смітник”, „Посади дерево”, „Допоможемо птахам взимку”, „Наша мета – чиста ріка”, „Благодустрій”, „До чистих джерел”, „День Довкілля”, „День Землі”, „Весняна толока”, „Перші провісники зими”, „Не рубай ялинку” тощо. Працівники парку разом з учнями шкіл в рамках еколого-виховних заходів прибирають періодично від сміття береги річок та потічків, узбіччя доріг та місць відпочинку. На базі Ново-Стужицького ПНДВ щорічно працює дитячий літній табір під назвою „Зв'язок з природою” за сприяння благодійного фонду „Європейський дім”.

Науково-дослідницька діяльність. Ужанський НПП є науково-дослідною установою загальнодержавного значення, підпорядкованого Міністерству екології та природних ресурсів України. Науково-дослідні роботи проводяться штатними науковцями парку у тісній творчій співпраці з вченими провідних академічних і вузівських центрів, зокрема з науковцями Інституту екології Карпат НАН України та Ужгородського національного університету.

Наукові дослідження на початковій стадії роботи (2002-2004 рр.) були присвячені інвентаризації видового складу флори і фауни, виявленню і картуванню цінних фіто- і зооценозів, червонокнижних, рідкісних видів флори і фауни. З 2004 року наукова робота скерована на ботанічні дослідження (вивчення вікової структури популяцій рідкісних видів, опис біоморфи і фітоценозів з участю рідкісних видів). Проводяться дослідження рослинності, визначення формацій та асоціацій, в тому числі рідкісних, що занесені до Зеленої книги України. Здійснюється картування рідкісних видів рослин та рідкісних рослинних угруповань. Виконано до-

слідження антропогенної трансформації флори парку. Закладено чотири постійні пробні площі з метою дослідження сукцесійних змін рослинності на приполонинних луках в зв'язку з припиненням сінокосіння та випасання худоби на заповідних площах. На десяти стаціонарних фенологічних пунктах ведуться регулярні спостереження за фазами розвитку окремих трав'янистих рослин, дерев та кущів.

За результатами проведених ботанічних досліджень загальний список флори поповнено 310 видами рослин і зараз він складає 878 видів. Виявлено 5 червонокнижних і рідкісних видів, які раніше не були відомі на території парку, виявлено новий для Українських Карпат вид – скрученик спіральний (*Spiranthes spiralis*). При картуванні рідкісних видів рослин Ужанського НПП виявлено 96 нових локалітетів 29 видів рослин.

Фауністичні дослідження направлені на вивчення якісного і кількісного складу фауни, виявлення місць поширення червонокнижних видів. Проводиться моніторинг фауністичних комплексів та ареалу поширення великих хижаків на території парку, а також якісного і кількісного складу рукокрилих у штольні „Загорб”. Проводяться спостереження за станом популяції оленя карпатського, козулі європейської. Виконано дослідження за екологічними особливостями ведмеда бурого. Виявлено основні місця знаходження тритонів – карпатського та альпійського, запропоновано заходи з їх охорони і збереження.

Міжнародна діяльність. Прикордонне розміщення Ужанського НПП сприяє розвитку міжнародної співпраці з різними установами багатьох країн. Активізація міжнародної співпраці розпочалася з часу включення Ужанського НПП до Міжнародного біосферного резервату „Східні Карпати”. Проводяться спільні експедиції, наради, робочі зустрічі і конференції, здійснюється обмін результатами моніторингових спостережень. Розроблена програма спільних наукових досліджень на прикордонних територіях Польщі, Словаччини та України. Науковці парку беруть участь у виконанні міжнародного Проекту „Збереження та стале використання природних ресурсів Українських Карпат” в рамках Карпато-Дунайської програми Міжнародного фонду охорони диких тварин.

На території парку в пралісових екосистемах знаходяться постійні пробні площі, закладені А. Златніком ще в 1934-1936 роках з метою дендрометричних та геоботанічних досліджень. На цих площах продовжуються в теперішній час спільні дослідження науковців парку та Лісового і сільськогосподарського університету ім. Менделя (м. Брно, Чехія), з яким співпрацю розпочато з 1998 р.

3.5. Ботанічний сад Ужгородського національного університету

Адреса адміністрації:
88000, Україна, м.Ужгород
вул. Ольбрахта, 6
тел./факс: (0312) 3-35-92
www.univ.uzhgorod.ua

Створений за Постановою Ради Міністрів УРСР № 311 від 22.07.1983 р. на базі парку-пам'ятки садово-паркової архітектури, який в 1979 р. отримав цей статус на базі пам'ятки природи республіканського значення. Ця пам'ятка була створена у 1963 р. на площі 4,5 га, на якій науковці і студенти формували ботанічний сад з часу заснування Ужгородського державного університету. Підпорядкування: ДВНЗ “Ужгородський національний університет”. Теперішня площа – 86,41 га, складається із двох відокремлених ділянок. Площа ботанічного саду збільшена Постановою Ради Міністрів УРСР № 61 у січні 1979 р. шляхом виділення та включення до його складу земельної ділянки площею 83,22 га із переважно заліснених земель радгоспу-заводу “Ужгородський” та Ужгородського ліскокомбінату в мікрорайоні “Шахта” м. Ужгорода.

Ділянка Ботанічного саду УжНУ

Ботанічний сад у своїй структурі має 5 відділів: тропічних та субтропічних рослин, декоративного квітникарства, інтродукції й акліматизації, природної флори і дендрології, ландшафтного дизайну та зеленого будівництва [51].

Колекційний фонд – понад 2500 видів, форм і сортів, у тому числі 348 видів і культиварів екзотичних рослин, 114 таксонів – квітничково-декоративних, 45 видів унікальних рослин, серед них є 21 вид, занесений до Червоної книги України. В оранжереї й теплиці саду зібрано колекцію субтропічних і тропічних рослин (150 видів). Основні напрями наукової діяльності: теоретичні та практичні питання інтродукції та акліматизації рослин у регіону, розроблення наукових засад збереження та охорони рослинного біорізноманіття; декоративне садівництво; ландшафтна архітектура; озеленення. У саду зберігається генофонд рідкісних рослин України. Є науково-навчальною базою університету, осередком екологічного виховання.

3.6. Заказники

3.6.1. Ландшафтні

Брадутьський. Тип: ландшафтний. Площа: 1026 га. Розташування: Брадутьське лісництво, квартали 1-5 (поблизу смт Уст-Чорна Тячівського району). Підпорядкування: ДП “Мокрянське лісомисливське господарство”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р.

Ялиновий ліс

Створений з метою охорони і збереження хвойних пралісів на схилах гори Попадя (1742 м) у Горганях. Ялинові лісові масиви мали тут поширення до висоти 1500-1550 м. Починаючи з висоти 1400 м, на кам'янистих схилах сформовано угруповання ялиново-кедрово-сосонових лісів чорницевих, які занесено до Зеленої книги України. Місцями трапляються біогрупи чистих кедрин. У субальпійській смузі сформовані зарості гірської сосни та фрагменти лучних асоціацій – ситника трироздільного, куничника волосистого, костриї червоної. На території заказника зростають занесені до Червоної книги України зозулині сльози яйцевидні, лілія лісова, сосна кедрова та інші. З тварин водяться козуля, свиня дика, лисиця, а також занесені до ЧКУ кіт лісовий, полоз лісовий, є тритони гірський і карпатський. Має наукову та лісознавчу цінність для вивчення та охо-

рони дуже розчленованого гірського ландшафту з лісовою рослинністю. На крутосхилах полонини Попадя (1000–1740 м н.р.м.) зростали різновікові ялинові ліси з домішкою бука, явора, в підліску бузина, горобина, вовче лико. У другій половині 80-х років минулого століття у заказнику мали місце численні вітровали, які спричинили масове поширення епітомошкідників та кореневої губки. У зв'язку з цим, за період з 1987 р. до 1997 р., на більшій частині заказника здійснено суцільні санітарні руби. Віціли лише приполонинні ліси.

Вовче лико (*Daphne mezereum*)

3.6.2. Лісові

Діброва. Тип: лісовий. Площа: 712 га. Розташування: Лужанське лісництво, квартали 5-10 (поблизу смт. Великий Бичків Рахівського району). Підпорядкування: ДП “Великобичківське ЛМГ”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р.

Об'єктом охорони є широколистяні ліси на горі Діброва, в яких у різних співвідношеннях поєднані дуб скельний, бук лісовий та граб звичайний. На висотному профілі гори Діброва (520 м н.р.м.) простежуються дві рослинні смуги буково-дубових та дубово-букових лісів, а також смуга букових лісів. Південні схили займають грабово-дубові ліси. У деяких кварталах на місці природних лісів у минулому створені культури модрина європейської, сосни веймутової та звичайної, які мають науково-дослідне лісівниче значення. На заповідній території росте ряд рідкісних для цього району деревних, чагарникових і трав'янистих рослин, що підлягають охороні. Це теплолюбиві берека, кипіт, пліщ, ломиніс та гірські види – тирлич ваточниковий, телекія гарна. З тварин варто відмітити саламандру плямисту, тритонів гірського і карпатського.

Наукове значення резервату полягає у можливості вивчення взаємодії основних екофікторів на східній межі зростання скельного дуба на південних мегасхилах Полонинських Карпат.

Росішний. Тип: лісовий. Площа: 461 га. Розташування: Нижньоволовецьке лісництво, квартали 19, 24, 25 (поблизу смт Воловець Воловецького району). Підпорядкування: ДП “Воловецьке ЛГ”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р.

Сосна Веймутова (*Pinus strobus*)

Створений з метою охорони ялицево-букових, грабово-ялицево-букових, буково-ялицевих пралісів з домішкою явора та їльма, та елітного ялицевого насадження на південно-західному мегасхилі Боржавського масиву між вершинами Стій та Великий Верх (800-1500 м н. р. м.). Вік насаджень – 140-180 років. Запас деревини – 950-1000 м³/га. Колись у заказнику росли ялиці з обхватом стовбура понад 6 м. У 1997 р. деякі дерева ялиці мали обхват понад 4,5 м. Зустрічається рідкісні і зникаючі види трав'яних рослин: листовик сколопендровий, страусове перо звичайне, підсніжник звичайний, дельфіній високий, шафран Гейфеля, любка дволиста, зозуліні сльози серцелисті, лілія лісова та ін. Має наукове значення, зокрема для вивчення умов зростання ялиці білої та виконує природоохоронні функції (грунтозахисну та водорегулюючу).

Лілія лісова (*Lilium martagon*)

Кам'янка. Тип: лісовий. Площа: 328,0 га. Розташування: Остріцьке лісництво, квартали 6, 9-11,15 в околиці с. Синевирська Поляна у Міжгірському районі. Створено Постановою Кабінету Міністрів УРСР від 28.10.1974 р. № 500. Підпорядкування: включений з 1989 р. до НПП "Синевир".

Об'єктом охорони є верхня межа лісу та соснове криволісся. Охороняються характерні приполонинні смерекові праліси та кам'янисті субальпійські розсипи, які порослі жерепом. Тут жереп регулярно плодоносить, дає життєздатне насіння, можна відстежити усі стадії розвитку сосни гірської від самосіву до дорослих дерев. Цікавою є можливість вивчення процесів природного заростання кам'янистих субальпійських розсіпів і, відповідно, процесу підняття верхньої межі лісу. Ці знання можуть бути використані при залісненні еродованих ділянок у гірській місцевості.

3.6.3. Ботанічні

Гладинський. Тип: ботанічний. Площа: 130 га. Розташування: Турбатське лісництво, квартал 23 виділ 1 (поблизу смт. Уст-Чорна Тячівського району). Підпорядкування: ДП "Брустурянське ЛМГ". Утворення: постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р.

Створений для охорони насаджень ялини і ялиці віком 300-400 років в урочищі Чортів, на південному мегасхилі Горган. У трав'яному покриві трапляються гірські види: блехнум колосистий, очиток карпатський та ін. Водяться типові для Карпат тварини. Найвні рідкісні представники земноводних, що занесені до

ЧКУ, – тритон гірський та саламандра плямиста. Заказник має важливе лісозахисне, селекційне, а також лісогосподарське значення як цінна лісонасаджена ділянка.

Горгани. Тип: ботанічний. Площа: 248 га. Розташування: Плайське лісництво, квартали 2,4,5 (поблизу смт Уст-Чорна Тячівського району). Підпорядкування: ДП "Брустурянське ЛМГ". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР від 28.10.1974 р. № 500.

Створений для охорони острівного незайманого лісу сосни кедрової європейської віком 200 років на південному мегасхилі Горган (1100-1500 м н.р.м.) На греотах - кам'яних осипищах збереглися з раннього голоцену кедрово-смерекові, смереково-кедрові праліси, серед яких місцями трапляються березово-кедрові та чисті кедрові бори. Має наукове значення як об'єкт вивчення післяльодовикової історії лісів та в'ясування взаємозв'язків між смерекою і сосною кедровою в умовах Горган. Має також ґрунтозахисну функцію, оскільки ліс тут сформувався на малопотужних ґрунтах кам'яних осипищ.

Кедринський. Тип: ботанічний. Площа: 166 га. Розташування: Кедринське лісництво, квартал 9, виділи 1-8, 10-24,27, 30,31,36-40,42-48 (поблизу смт. Уст-Чорна Тячівського району). Підпорядкування: ДП "Брустурянське ЛМГ". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р.

Створений для охорони ендемічної рослини – модрина польської та реліктового виду – сосни кедрової європейської на відрогах полонини Побитої, на південному мегасхилі Вододільних Горган. На території заказника на поверхню виходять крупнозернисті пісковики, на яких сформувались малопотужні бідні, кислі, місцями торф'янисті ґрунти. Збереження реліктового угруповання модрина польської і сосни кедрової серед суцільних смерекових лісів зумовлене наявністю елітотрофних едафічних умов. Модрина польська трапляється поодинокими особинами або у вигляді біогруп на південних та прилеглих до них схилах масиву у межах висот 1080-1240 м н.р.м. Основний осередок модрина зберігся на висоті 1200 м на південному схилі у вологому модриново-кедрово-смерековому суборі чорнищевому. Деревостан має вік 130-170 років. Другий ярус лісового угруповання сформований переважно березою повислою, зрідка буком, горобиною звичайною. Більш широке поширення має сосна кедрова, котра також приурочена до

Тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*)

Сосна кедрова (*Pinus cembra*)

оліготрофних типів лісорослинних умов. Найбільш поширеними є смерековий кедрач чорницевий і кедрова смеречина сфагново-чорницева. На південних схилах трапляються осередки букових смеречин, котрі зростають на буроземних ґрунтах.

Куниця (*Martes martes*)

Водяться ведмідь, куниця лісова та камяна, серед рідкісних червонокнижних – глухар, саламандра плямиста, кіт лісовий. Має наукове значення для дослідження історії розвитку лісів у голоцені, а також практичне значення як насіннева ділянка.

Керничний. Тип: ботанічний. Площа: 107 га. Розташування: Русько-Мокрянське лісництво, квартал 3, виділи 2-5 (поблизу смт Уст-Чорна Тячівського району). Підпорядкування: ДП “Мокрянське ЛМГ”. Утворення: Постанова РМ УРСР від 12.12.1983 р. № 495.

Створений для охорони сосни гірської та вільхи зеленої на кам'янистих осипищах південно-східних Горганів на висоті до 1400 м н.р.м. Зберігаються у природному стані лісові масиви як місця зростання рідкісних видів рослин, занесених до ЧКУ (зокрема, тирлича крапчастого), а також ендеміка - перестріча Гербіха. Має наукове та природоохоронне (зокрема, ґрунтозахисне) значення.

Сосна гірська (*Pinus mugo*)

Урочища Затінки і Тересянка. Тип: ботанічний. Площа: 13 га. Розташування: Квасівське лісництво, квартал 8, виділ 22 та квартал 10, виділи 8,9,18,19 (поблизу с. Білин Рахівського району). Підпорядкування: ДП “Рахівське ЛГ”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 383 від 03.08.1978 р. З 1997 р. передані до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення від землекористувача.

Створений з метою охорони популяції цінної лікарської рослини арніки гірської. На території заказника знаходиться найбільший у Закарпатті осередок зростання цього виду, який може забезпечити насінневий матеріал в промислових масштабах.

Арніка гірська (*Arnica montana*)

Урочища Странзул, Задня і Кедрин. Тип: ботанічний. Загальна площа: 510 га. Розташування: урочища Странзул і Задня-Брадульське лісництво, ДП “Мокрянське ЛМГ”, квартали 6/1-27,35; 29/30,35-44; 30/9-27; 32/4, 12, 13, 33-37; урочище Кедрин –

Плайське лісництво квартал 2/ 10,11, ДП “Брустурянське ЛМГ”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 383 від 3.08.1978 р.

Охороняються кедрово-смерекові, смереково-кедрові праліси що розташовані на південно-східному макросхилі масиву Горган (гора Кінець Горган, 1611 м), на південно-західному схилі Тавпіширки (1508 м). Тут, на кам'янистих осипищах збереглися. Місцями трапляються березово-кедрові, а також біогрупи чистих кедрові бори. Кедрові та кедрово-смерекові ліси ростуть у верхів'ї річки Мокрянки (до висоти 1500-1550 м) на південному макросхилі однієї з найвищих горганських вершин – гори Попада (1742 м). У субальпійському поясі поширені зарості сосни гірської, лучні асоціації костриці червоної, сунічника волохатого та ін. В урочищі Кедрин знаходиться найбільший в Україні природний осередок модрини польської, яка росте на південних крутосхилах Вододільних Горган на висоті 965-1400 м (відроги полонини Побита). Заповідний масив має наукове значення для вивчення поширення модрини і кедрового лісу післяльодовиковий період.

Модрина (*Larix sp.*)

3.6.4. Загальнозоологічні

Великодобронський. Тип: загальнозоологічний. Площа: 1736 га. Розташування: Великодобронське лісництво, квартали 1-24 (Ужгородський район). Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р. Підпорядкування: з 2009 р. включений до складу РЛП “Притисянський”.

Охороняється фауністичний комплекс широколистяних лісів низовини Закарпаття у заплаві р. Латориця. Флористичний склад заплави формують вологі ясеневі-грабові, в'язово-ясеневі та грабові діброви, в яких з винятковою повнотою представлений рослинний світ середньоевропейських заплавних лісів, який повсюдно зникає. У дібровах добре розвинений підлісок та трав'яний покрив, в якому ростуть занесені до ЧКУ білоцвіт літній, беладонна звичайна, рябчик шаховий, осока шетиниста, кілька видів орхідей, а також рідкісні для центральноєвропейського регіону виноград лісовий, леукантемелла пізня, зірочка чохлавата, жовтоцвіта багрове, омег банатський, зірочник болотний, фіалка висока, чина болотна та ін., а у водоймах – водяний горіх та ін. Тут збереглося значне різноманіття фауни рівнинного Закарпаття. Гніздяться або зупиняються під час міграцій цінні водно-болотні види птахів: коровайка, два види білих чапель тощо. Постійно мешкають: козуля, свиня дика, лисиця, заєць та ін. Дупла дерев служать сховищами для багатьох видів рукокрилих, зокрема нетопирів, вечірниць та нічниць. По

берегах р.Латориці є поселення видри та ондатри. Зустрічається чимало ссавців, які занесені до ЧКУ, зокрема: видра, кутора мала, горностай, кіт лісовий, нічний довговуха, триколірна і війчаста, та ін.

Рябчик шаховий (*Fritillaria meleagris*)

риб. Основними лісоутворюючими породами є бук, ялина європейська, липа серцелиста та ін. Тваринний світ є різноманітний: козуля, свиня дика, куниця, лісова лисиця та ін., а також трапляються занесені до Червоної книги України рись, кіт лісовий, норка європейська, лелека чорний, підорлик малий, пугач, сова довгохвоста, тритони гірський і карпатський, саламандра плямиста, жаба прудка.

Тур'є Полянський. Тип: загальнозоологічний. Площа: 2163 га. Розташування: Шипотське лісництво, квартали 55-75 (поблизу м. Перечин Перечинського району). Підпорядкування: ДП "Перечинське ЛГ". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 451 від 26.11.1985р.

Організований з метою збереження і відтворення лісової фауни, охорони оселення аборигенних видів тварин. Лісовий масив знаходиться в басейні річки Звур – правої притоки річки Тур'я на схилах гір Косак, Рівна Долина, Рівний Плай. Гори тут не перевищують 1000 м н. р. м. Схили їх вкриті буковими, буково-грабовими, зрідка смерековими та іншими лісами. Значні площі лісових угідь – це молодняки і вирубки. Природних старих і промислових лісів небагато. Через заказник пролягає туристичний маршрут № 96. На потічку Воєводині знаходиться найбільший водоспад Закарпаття – Шипот (висота 24 м). Найбільш численними видами на території заказника є благо-

Козуля (*Capreolus capreolus*)

Річанський. Тип: загальнозоологічний. Площа: 2408 га. Розташування: Річанське лісництво, квартали 11/10-15, 16-20, 25-27, 30-35 (поблизу с. Довге Іршавського району). Підпорядкування: ДП "Довжанське ЛМГ". Утворення: Постанова РМ УРСР № 451 від 26.12.1985 р.

Охороняється фауністичний комплекс гірського лісового масиву у верхів'ї басейну р.Боржава та її приток, які є місцями нересту і нагулу рідкісних видів риби, зокрема форелі струмкової, харіуса та інших видів

риб. Основними лісоутворюючими породами є бук, ялина європейська, липа серцелиста та ін. Тваринний світ є різноманітний: козуля, свиня дика, куниця, лісова лисиця та ін., а також трапляються занесені до Червоної книги України рись, кіт лісовий, норка європейська, лелека чорний, підорлик малий, пугач, сова довгохвоста, тритони гірський і карпатський, саламандра плямиста, жаба прудка.

Тур'є Полянський. Тип: загальнозоологічний. Площа: 2163 га. Розташування: Шипотське лісництво, квартали 55-75 (поблизу м. Перечин Перечинського району). Підпорядкування: ДП "Перечинське ЛГ". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 451 від 26.11.1985р.

Організований з метою збереження і відтворення лісової фауни, охорони оселення аборигенних видів тварин. Лісовий масив знаходиться в басейні річки Звур – правої притоки річки Тур'я на схилах гір Косак, Рівна Долина, Рівний Плай. Гори тут не перевищують 1000 м н. р. м. Схили їх вкриті буковими, буково-грабовими, зрідка смерековими та іншими лісами. Значні площі лісових угідь – це молодняки і вирубки. Природних старих і промислових лісів небагато. Через заказник пролягає туристичний маршрут № 96. На потічку Воєводині знаходиться найбільший водоспад Закарпаття – Шипот (висота 24 м). Найбільш численними видами на території заказника є благо-родний олень, козуля, кабан. Зустрічаються кіт лісовий, видра, чорний лелека, ескулапів полоз та інші види тварин, занесені до Червоної книги України.

Потік Оса. Тип: загальнозоологічний. Площа: 500 га. Розташування: Нижньоволовецьке лісництво, квартали 8, 9, 12, 13, 15, 16, 21 (поблизу смт Воловець Воловецького району). Підпорядкування: ДП "Воловецьке ЛГ". Утворення: Указ Президента України № 1341/98 від 09.12.1998 р.

Створено для охорони гірських лісів навколо річки Оса у верхів'ї басейну р. Латориця. Фоновими породами є бук лісовий, дуб звичайний, ялина європейська та липа серцелиста. Ліси багаті фауною. Тут водяться олень, козуля, свиня дика, лисиця, куниця та ін. із червонокнижних норка європейська, підорлик малий, лелека чорний, сова довгохвоста, пугач, саламандра плямиста, жаба прудка, кутора мала, бурозубка альпійська, тритони гірський і карпатський. Річка Оса та її притоки є місцем нересту рідкісних видів риби, зокрема форелі струмкової.

3.6.5. Орнітологічні

Соколові скелі. Тип: орнітологічний. Площа: 606 га. Розташування: Шипотське лісництво, квартали 13/1-9, 14, 15/1-12, 16, 25/1-7, 27/1-15 (поблизу м. Перечин Перечинського району). Підпорядкування: ДП "Перечинське ЛГ". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 383 від 03.08.1978 р.

Лісовий масив знаходиться в басейні р. Шипот на східних схилах полонини Руна. Рельєф дуже пересічений, крутизна схилів 15°- 45°, висота 700-1200 м н.р.м. В північній та східній частинах знаходяться оголені скелі вулканічного походження, порослі буковими лісами з домішкою смереки, явора, ясена, берези (вік 160 р.). По території заказника протікає потік Воєводин – права притока р. Шипот.

Створений для охорони місць гніздівель хижих птахів. Є місцем оселення рідкісних видів птахів, зокрема таких червонокнижних як підорлик малий, сова довгохвоста. Водяться козуля, лисиця, свиня дика. Заказник має значення для вивчення структури природного формування мішаних лісів з домішкою явора і бука. Насадження має вік 200-240 років.

3.6.6. Гідрологічні

Апшинецький. Тип: гідрологічний. Площа: 105 га. Розташування: Чорноуське лісництво, квартал 1/1,2,5,9-12,18-21 (поблизу смт. Ясиня Рахівського району). Підпорядкування: ДП "Ясинянське лісомисливське господарство". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 500 від 28.10.1974 р.

Об'єкт охорони – смерековий праліс з домішкою ялиці поблизу витоків річки Чорної Тиси на висоті понад 1260 м. У трав'яному ярусі переважають чорниця, класениця звичайна, трапляються анемона нарцисовита, асплені зелені та пів-

Сова довгохвоста (*Strix uralensis*)

Шафран Гейфеля
(*Crocus heuffelianus*)

нічний, ендемік жовтець карпатський. Ростуть занесені до ЧКУ шафран Гейфеля, лілія лісова, підсніжник білосніжний. Заказник виконує ґрунтозахисну та водорегулюючу функції, цінний для проведення науково-дослідних робіт.

3.6.7. Загальногеологічні

Зачарована Долина. Тип: геологічний. Площа: 150 га. Розташування: Львівське лісництво, квартал 16/1-4,7,12,15,19,20,26-31, 17/1-5,7-12,16,17,25 (поблизу с. Ільниця

Іршавського району). Підпорядкування: НПП "Зачарований край". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 383 від 03.08.1978 р.

Охороняється територія, де знаходиться унікальне міжгір'я на південному схилі г. Бужора, де з вторинних кварцитів шляхом водно-повітряної ерозії утворилися оригінальні кам'яні утвори висотою до 100 м. Окремі з них мають народні назви: "Нерукотворна скеля-стрімчак", "Закам'яніла смерека", "Кам'яний верблюд", "Руїни старовинного замку" "Піраміда" тощо. Площа заказника вкрита різновіковим буковим лісом з участю смереки. На березі потоку Смерекового знаходиться печера з мінеральним джерелом "Беркут". Фауна представлена типовими лісовими видами.

3.7. Пам'ятки природи

3.7.1. Комплексні

Гора Високий Камінь. Тип: комплексна. Площа: 22,0 га. Розташування: квартали 14/2,3 Підполозянського та квартали 13/6,7,10,11 Нижньоворітського лісництва (поблизу смт Воловець Воловецького району). Підпорядкування: ДП "Воловецьке ЛП". Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Створений з метою охорони реліктових післяльодовикових угруповань з домінуванням липи широколистої і сердцелистої та дуба скельного, які збереглися на крутих схилах і кам'янистому гребені на висоті 840 м н. р. м. На вершині гори також охороняється один з двох реліктових осередків сосни звичайної в Закарпатті. Тут зберігся рідкісний для Карпат фітоценоз вологого дубово-соснового субору чорницевого. На кам'янистих розсипах трапляються кущі порічок блискучих, агрусу відхиленого. Зростають листовик сколопендровий, лілія лісова, любка дволиста, підсніжник білосніжний тощо. З тварин водяться рябчик, голуб-синяк, сіра сова, яструб-тетерев'ятник, крук, лисиця. Біля підніжжя гори відслонюються темно-сірі пісковики, в яких трапляються дрібні чисті кристали кварцу (так звані мармароські діаманти). Є водоспади, пороги і каскади та мальовничі скелі. Має при-

родоохоронне та наукове значення для вивчення історії розвитку рослинності в післяльодовиковий період, а також ландшафтно-естетичне та науково-пізнавальне значення.

3.7.2. Лісові

Урочище "Голятин". Тип: лісова. Площа: 42 га. Розташування: Ізківське лісництво, квартал 9/39,41,42,44 (поблизу с. Ізки Міжгірського району). Підпорядкування: ДП "Міжгірське ЛП" Утворення: Розпорядження Ради Міністрів УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.

Об'єктом охорони є найбільше в Закарпатській області автохтонне реліктове лісове угруповання з домінуванням сосни звичайної, що зростають на висоті 700-844 м н.р.м. У трав'яному покриві зустрічаються квасениця звичайна, чорниця, брусниця, орляк звичайний, суніця лісова. Фауна характерна для лісових умов, з червонокишканих водиться глухар. Об'єкт оформлений також як генетичний резерват сосни звичайної. В урочищі трапляються тільки окремі дерева цієї сосни. На базі об'єкту виділено карпатський екотип сосни звичайної, адаптований до гірських умов, продуктивний, стійкий до пошкоджень вітро- і сніголамів. Виділено кілька плюсових дерев, матеріал з яких використано для створення клонових плантацій і активного впровадження у лісове виробництво.

3.7.3. Ботанічні

Гора Яворник. Тип: лісова. Площа: 100 га. Розташування: Костринське лісництво, квартал 16 /11,12,15,17,25,26,29,31,33 (поблизу с. Кострино Велико-Берегнянського району). Підпорядкування: Входить до складу Ужанського НПП без виділення земель у ДП "В. Березнянське ЛП". Утворення: Розп. Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Створений з метою охорони ялицево-букового пралісу з домішкою явора, ільма та ясени, віком 160-210 років в середній частині басейну р. Уж між хребтами

Листовик сколопендровий
(*Phyllitis scolopendrium*)

Глухар (*Tetrao urogallus*)

Льм гірський (*Ulmus*)

Гола Обруч і Солянський Поток на висотах 1000–1050 м н. р.м. Ще у 1932 р. за пропозицією професора А. Златніка тут на площі 130 га був створений лісовий резерват. Після війни частина букових і ялицево-букових лісів була вирубана. В 1969 р. згідно з рішенням облвиконкому на площі 86,4 га резерват “Явірник” було відновлено, а у 1983 р. його площа збільшена до теперішньої. З раритетних рослин тут трапляються листовик сколопендровий, лунарія оживаюча, вовче лико звичайне, пліощ, шафран Гейфелів, шипшина альпійська та ін. Характерними є угруповання бучин маренової та серцевидно-живокостової. Має природоохоронне та наукове значення для вивчення структури букових пралісів в умовах Полонинських Карпат.

Урочище Агак. Тип: ботанічна. Площа: 52 га. Розташування: Боржавське лісництво, квартал 21/2,7,14 (поблизу с. Яноші Берегівського району). Підпорядкування: РЛП “Притисянський”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Конвалія звичайна (*Convallaria majalis*)

Охороняються залишки рівнинних дібров, колись широко розповсюджених на Закарпатській низовині, на ділянці між річками Велика і Мала Боржава, що вкрита свіжою вологою грабовою, вологою ясенною та в'язовою дібровою. Деревостан відзначається хорошим приростом і високою продуктивністю. У трав'яному ярусі трапляються такі рідкісні види, як білоцвіт літній, конвалія звичайна, у підліску – реліктовий вид пліощ звичайний. Заповідані прибережні ліси виконують важливу ґрунто- та водозахисну функції.

Довгий потік. Тип: ботанічна. Площа: 75 га. Розташування: Кузій-Свидовецьке лісництво, урочище “Соколово”, квартал 17/13 та Трибушанське лісництво квартали 17 і 19. Підпорядкування: ДП “Великобичківське ЛМГ”. Утворення: Розпорядження Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Об'єкт охорони – місцезростання тиса ягідного (занесений до ЧКУ), який зберігся на вапняковому гребені. Росте поодиноким та невеликими групами, найстаріші дерева досягають висоти 8-9 м, подекуди утворює третій ярус. Переважає буковий ліс з домішкою явора, ясена та клена гостролистого. Деревостан високопродуктивний. У трав'яному покриві ростуть підмаренник запашаний, герань Роберта, ранник вузлуватий, листовик сколопендровий, чемерник червонуватий та ін. Тваринний світ представлений характерними для Українських Карпат видами.

Урочище Тепла Яма. Тип: ботанічна. Площа: 93 га. Розташування: Кам'яницьке лісництво, квартали 23/1,3, 24/1,3,4 (поблизу с. Камяниця Ужгородського району). Підпорядкування: ДП “Ужгородське лісове господарство”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Охороняється елітні насадження дуба скельного, явора, в'яза, ясена на висотах 250-560 м н. р. м. Тут представлені майже всі формації і субформації, характерні для Вулканічних Карпат. На південних схилах заказника сформована рослинна смуга буково-дубових та дубово-букових лісів з дуба скельного. Гребені і круті схили зайняті чистими дубовими та грабово-дубовими лісами. На північному і прилеглих до нього схилах поширені бучини з домішкою ясена звичайного, в'яза шорсткого, клена гостролистого та польового, граба, явора, липи серцелистої та липи широколистої. Збереглися та охороняються рідкісні для Вулканічних Карпат рослини, які потребують особливої охорони: берека, кизил, спірея середня, кизилник цілюкрайї, в'язіль стрункий, півники злаколисті, вероніка колосиста, конвалія, перлівка ряба, аспленій волосовидний, аспленій північний.

Скелі Близниці. Тип: ботанічна. Площа: 30 га. Розташування: Кевелівське лісництво, квартали 1/27,28,37,38,42,46 (поблизу м. Рахів Рахівського району). Підпорядкування: Введена до КБЗ Указом Президента України від 11.04.97 р. № 325. Утворення: Розпорядження Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Охороняється на північних схилах гірського масиву Свидовець, у субальпійському поясі вершин Близниць (1883 м), добре збережені сліди зледеніння, яке досягало висоти 1460 м. Післяльодовикові форми рельєфу мають значення для збереження ряду представників аркто-альпійської флори. Є виходи на поверхню порід, багатих на вапно, у зв'язку з чим тут трапляються кальцефільні види рослин. Особливе значення мають аркто-альпійські ендемічні асоціації з переважанням дриади восьмипелюсткової, костриці карпатської, верби Китайбеля, родюли рожевої. Тут є аркто-альпійські представники: айстра альпійська, товстянка альпійська, фіалка двоколірна, солодушка солодушкова, ллойдія пізня, бартея альпійська та кисличник двостовпчиковий; ендеміки: астрагал Крайни, котячі лапки карпатські, фіалка східнокарпатська. Унікальне місцезростання білотки альпійської (сдельвейса), з інших рідкісних видів рослин туї зростають подорожник гірський, троянка півмісяцева.

Тис ягідний (*Taxus baccata*)В'язіль стрункий (*Coronilla elegans*)

Білотка альпійська
(*Leontopodium alpinum*)

брусниця, квасениця звичайна, щитник шартрський та ін. Має важливе значення для вивчення й охорони пралісових бучин.

3.7.4. Гідрологічні

Болото “Чорні багна”. Тип: гідрологічна. Площа: 15 га. Розташування: Ільницьке лісництво, квартали 1/28, 2/21 (поблизу с.Загаття Іршавського району). Підпорядкування: НПП “Зачарований край”. Утворення: Постанова Ради Міністрів УРСР № 780-р від 14.10.1975 р.

Красвид болота “Чорні багна”

Урочища Великий Яворець та Обнога. Тип: ботанічна. Площа: 35 га. Розташування: Верхньобистрянське лісництво, квартали 26/9,12,13 (поблизу смт. Міжгір'я Міжгірського району). Підпорядкування: ДП “Міжгірське ЛГ”. Утворення: Розпорядження Ради Міністрів УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.

Охороняється масив букового лісу з домішкою ялиці білої і ялини європейської на висоті 600-1000 м над рівнем моря. Є поодинокі дерева тиса ягідного – рідкісного виду, занесеного до ЧКУ. У трав'яному покриві переважають звичайні для хвойних лісів види: чорниця,

Охороняється унікальне верхове сфагнове болото з рідкісними, реліктовими видами рослин. Є об'єктом, перспективним для внесення у перелік природних комплексів із статусом водно-болотного угіддя міжнародного значення.

3.8. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Парк санаторію “Карпати”. Площа: 38 га. Розташування: санаторій “Карпати” (поблизу смт. Чинадієво Мукачівського району). Підпорядкування: ЗАТ “Укрпрофоздоровниця”, ДП “Клінічний санаторій “Карпати”. Утворення: Постанова РМ УРСР від 29.01.1960 р. №105.

Започатковано закладання парку у 1848 р. навколо дерев'яного мисливського замку “Берегвар”, збудованого у стилі пізнього класицизму. Рельєф гірський зі значним перепадом висот. У 1895 р. на місці дерев'яного замку за проектом З. Грессона було зведено палац графа Шенборна. В радянську добу тут розміщено санаторій. Крім палацу, на території парку розташовані й інші корпуси санаторію. Є невелике озерце, два струмки. Налічується 60 видів деревних рослин, 8 культурварів. Переважає дуб звичайний. Збереглося багато старих дерев різних видів. Зростають тис, модрина, сосна Веймутова, кипарисовики Лавсона та горохоплідий (типові рослини та “Відстовбурчений”), псевдотсуга, ялиця біла, сосна кедрова європейська, бук лісовий (типові рослини та “Пурпуровий”), ясен звичайний (типові рослини та “Плакучий”), гібіск сирійський, гліцинія, юка, черемха дрібнопиляста (сакура), тюльпанне дерево, плющ та інші. Має естетичне, науково-пізнавальне, рекреаційне значення.

Санаторій “Карпати”

ТЕРИТОРІЇ ТА ОБ'ЄКТИ МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ

4.1. Регіональні ландшафтні парки

Притисянський. Площа: 10330,66 га. Розташування: території Ужгородського, Берегівського, Виноградівського, Мукачівського районів. Підпорядкування: Закарпатська обласна рада. Утворення: Рішення обласної ради від 07.08.2009 р. № 908.

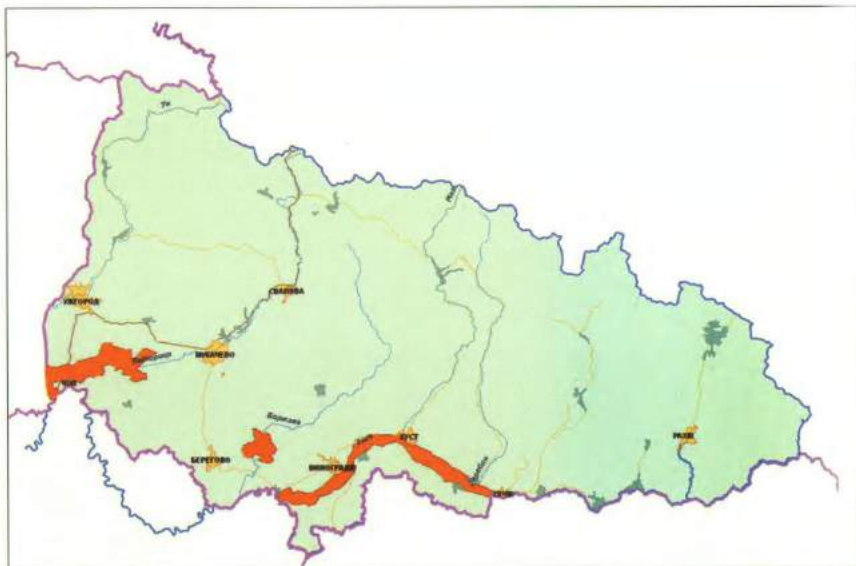

Рис. 4.1. Картошхема РЛП «Притисянський». Червоним кольором виділено масиви парку у заплавах річок Латориця, Боржава, Тиса

Охороняються особливо цінні природні комплекси Закарпатської низовини у басейнах річок Латориця, Боржава і Тиса. Представлені різні рівнинні біотопи прируслових ландшафтів, серед яких – ландшафти меандруючого багаторукавного русла річки Тиса з гальковими пляжами (при виході річки на рівнину) та

ландшафти типово рівнинних річок з повільною течією, звивистими руслами, непролазними вербово-тополевыми лісами-галереями, озерами-старицями та болітцями, заплавними луками та високотравними заростями. Збереглися заплавні та перезволожені ліси, масиви яких демонструють залишки колишніх домінуючих ландшафтів Закарпатської низовини. Найкраще вони представлені в Боржавському масиві парку, а також у пониззі Латориці. Близько 80% площ парку займають біотопи, визначені в Європі як такі, що підлягають збереженню та внесенню до переліку європейської Директиви про біотопи. Найявні всі типи водних угідь, характерних для Закарпатської низовини. Особливої уваги заслуговують: біотоп мілководдя прибережної зони водойм з низькорослими піонерними угрупованнями рослин за участі дуже рідкісної, зникаючої в Європі марсилії чотирилистої; біотоп рослинних угруповань текучих вод, виявлений тільки в поодиноких пунктах гирл струмків, що впадають у р. Тиса; біотоп намулисто-піщаних обмілин природних берегів річок та ін. Природоохоронне значення мають заплавні комплекси, зокрема заплавні луки, котрі на сьогодні майже зникли у Європі внаслідок зарегулювання рівнинних річок, та високотравні угруповання, поширені вздовж берегів та в заплавах річок, на лісових галявинах. Найявні також прируслові вербово-тополеві ліси-галереї уздовж русел та по берегах стариць Тиси і Латориці, а також біотоп аллювіальних вільхово-ясеневих лісів у заплаві р. Боржава.

Ліс у заплаві р. Боржава

Загальноєвропейську цінність має природний комплекс заплавних в'язово-ясеневих дібров, які за структурою, віковими показниками, багатством специфічної флори та фауни, унікальним ґрунтовим покривом можуть вважатися одними з найкраще збережених, по суті еталонних, лісів цього біотопу в Європі. При цьому старі вікові ліси (120-300-річного віку) займають 10-20% від загальної площі цих територій, що є одним із найвищих показників у Центральній Європі. Цікавим є реліктовий біотоп вільхових заболочених лісів, переважні площі якого зосереджено у пониззі р. Боржави. Ґрунтовий покрив заповідної території сформований різноманітними за походженням та морфологією ґрунтами, утвореними різним співвідношенням ґрунтоутворних процесів (буроземного, дернового, підзолисто-го, алювіального) та повсюдного прояву процесу оглеєння. Таке поєднання умов ґрунтоутворення на теренах України спостерігається лише в цій частині Закарпаття і є унікальним, потребує збереження наявного різноманіття ґрунтів.

Раритетна флора парку, яка нараховує 78 рідкісних видів, що становить понад 20% рідкісної флори Закарпаття (із них 28 видів із ЧКУ, а решта із Червоного Списку Закарпаття). Шість виявлених видів охороняються Бернською конвенцією. Це дозволяє вважати ці території одним із найбільш унікальних флористичних осередків краю, які за цінністю та багатством, а водночас і загрозою трансформації, повинні розглядатися на Закарпатті як пріоритетні для охорони та збереження.

Незважаючи на масштабні меліоративні осушення та зарегулювання русел річок, залишається високим видове багатство водної флори. Тут трапляються такі червонокнижні види, як плавуни щитолистий (*Nymphaoides peltata*), водяний горіх звичайний (*Trapa natans*), пухирник південний (*Urticularia australis*), папороть салвінія плавуча (*Salvinia natans*), рідкісні в Закарпатті латаття біле (*Nymphaea alba*) та сніжно-біле (*Nymphaea candida*), водяний жовтець завитий (*Batrachium circinatum*), найменша вища рослина України – вольфія безкоренева (*Wolffia arrhiza*), рдесник гостролистий (*Potamogeton acutifolius*) тощо. На мілководді незарегульованих річок зростають одні з найрідкісніших рослин України – марсілія чотирилиста (*Marsilea quadrifolia*), осока богемська (*Carex bohemica*), ліндернія простерта (*Lindernia procumbens*) та ряд інших рідкісних в Закарпатті рослин (ситовник жовтуватий (*Pycnus flavescens*), мулянка водяна (*Limosella aquatica*), види роду руслиця, скрипичниця китниковидна (*Crypsis alopecuroides*).

У пониззі р. Латориці сформувались рослинні угруповання, пристосовані до періодичного затоплювання річковими розливами та екстенсивного невиснажливого господарювання (сінокосіння, помірного нерегулярного випасання). Серед рідкісних видів тут зростають зірочник болотний (*Stellaria palustris*), самосил часниковий (*Teucrium scordium*), ситник темноцвітний (*Juncus atratus*) та ситник членистий (*Juncus articulatus*), фіалка висока (*Viola elatior*), чина болотна (*Lathyrus palustris*), стожильник сумнівний (*Cnidium dubium*), білоцвіт літній (*Leucocjum aestivum*). Високий показник рослинного різноманіття також демонструють позазаплавні низинні сінокісні луки, які сформувались у результаті вікового традиційного господарювання, що зберегло їх від заростання деревно-чагарниковою рослинністю.

Калюжниця болотна (*Caltha palustris*)Латаття біле (*Nymphaea alba*)

Унікальним є флористичний склад лісового заплавного комплексу, який формують вологі ясеневі-грабові, грабові діброви та особливо цінні – заплавні в'язово-ясеневі діброви. Саме в останніх з винятковою повнотою представлений рослинний світ середньоевропейських заплавних лісів. Тут трапляються червонокнижні білоцвіт літній (*Leucocjum vernalis*), рябчик шаховий (*Fritillaria meleagris*), осока щетиниста (*Carex strigosa*), чимало видів орхідей, зокрема лобка дволиста (*Platanthera bifolia*) та лобка зеленоквітка (*Platanthera chlorantha*), коручка білувата (*Epipactis albensis*), коручка пурпурова (*Epipactis purpurata*) та ін., а також рідкісні для центральноєвропейського регіону леукантемелла пізня (*Leucanthemella serotina*), виноград лісовий (*Vitis sylvestris*), зірочки чохлаваті (*Gagea spathacea*) та ін. В рослинних угрупованнях реліктових вільшників, які є залишками давніх молодих післяльодовикових епох, збереглися рідкісні види: папороть теліптерис болотний, кропива київська, смовдь болотна, живокіст донський.

Фауна водних жуків території парку нараховує 160 видів, серед яких понад третину запропоновано для регіональної охорони, а два внесені в міжнародні природоохоронні списки. Найбагатшою є фауна водних жуків меліоративних каналів і евтрофних боліт низовини, зокрема боліт у дубових лісах. Характерним для всіх низинних ділянок є значна участь видів, які не зустрічаються у вищих гірських поясах. Ці види є залишками багатой колись болотної фауни Закарпатської низовини, майже винищеної внаслідок осушувальної меліорації та обнесення річок дамбами.

Жук-олень (*Lucanus cervus*)

Заплавні комплекси є важливим осередком збереження на Закарпатті комах-однонок. Саме ті види, що населяють низинні ріки, виявились найбільш уразливими. Зокрема, три види належать до категорії "зникаючих" та два види – "вразливі", що становить понад 60% усіх рідкісних однонок Закарпаття. На території РЛП зафіксовано понад 60 видів денних метеликів, що є одним з най-

Лелека білий (*Ciconia ciconia*)

вищих показників видового різноманіття денних метеликів для подібних територій Заходу України. Для прикладу, лише у долині р. Боржава зафіксовано 52 види, з яких чотири – внесені до Червоної книги України, а сім – до міжнародних охоронних списків.

Хребетні на території парку представлені багатим видовим складом риб, земноводних, плазунів, птахів, ссавців.

Риби. Руслу рік Латориця й Боржава (особливо їх середні та нижні течії), а також верхня частина р. Тиси на теперішній час залишаються найбільш багатими в іхтіологічному відношенні серед річок Закарпаття.

Видовий склад іхтіофауни налічує близько 63 видів. Зустрічаються такі рідкісні для України види, як йорж смугастий (*Gymnocephalus schraetser*), чоп великий (*Zingel zingel*), чоп малий (*Zingel streber*), зрідка стерлядь (*Acipenser ruthenus*). Вказані ділянки населяють 33 види риб, що складає більш ніж 50% загального складу іхтіофауни області. Рівнинний характер ріки Боржава поблизу ур. Аток сприяє проникненню сюди великої кількості видів, які властиві нижнім течіям великих рік. До таких можемо віднести сома, судака, щуку. Окрім цих видів тут в значній кількості зустрічаються і представники ЧКУ: чоп великий (*Zingel zingel*), чоп малий (*Zingel streber*), йорж смугастий (*Gymnocephalus schraetser*). Руслу річки Тиси в межах РЛП “Притисянський” володіє повним видовим складом іхтіофауни Закарпатської області за винятком таких гірських видів, як форель струмкова, бабець – головач, бабець – барвистоперий. Для р. Тиси є характерними такі рідкісні для України види Червоної Книги, як лосось дунайський (*Hucho hucho*), йорж смугастий (*Gymnocephalus schraetser*), чоп великий (*Zingel zingel*), чоп малий (*Zingel streber*) та стерлядь (*Acipenser ruthenus*). Саме нижні та середні течії досліджуваних водойм сприяли швидкому відновленню видового складу риб русла р. Тиси, знищеного внаслідок отруєння ціанідами після аварій на румунських золотодобувних об’єктах.

Земноводні. У Прилаторицькій та Приборжавській рівнинних ділянках парку виявлено 9-12 видів земноводних, що складає 30-50% земноводних Закарпаття. Усі ці види охороняються Бернською конвенцією (Bern Convention, annex II, III). Серед них 3-4 види охороняються Міжнародним союзом охорони природи (IUCN): тритон гребінчастий, тритон дунайський, кумка червоночерева, рахавка звичайна. В міждамбовому просторі р. Тиса виявлено 7 видів земноводних, що складає приблизно 30 % фауни амфібій Закарпаття.

Плазуни. На заплавних територіях Латориці й Боржави виявлено 4 види плазунів, що складає 40% плазунів Закарпаття. Це ящірка прудка, вуж водяний, вуж

Стерлядь (*Acipenser ruthenus*)Йорж смугастий
(*Gymnocephalus schraetser*)Лосось дунайський (*Hucho hucho*)Чоп малий (*Zingel streber*)

звичайний та черепаха болотяна. Усі ці види охороняються Бернською конвенцією (Bern Convention, annex II, III). На міждамбовому просторі р. Тиси виявлено ці ж види плазунів, окрім черепахи болотної.

Птахи. Заплави парку відіграють виняткову роль у збереженні видового різноманіття птахів. Тут можемо зустріти понад 20% видів занесених до ЧКУ, близько 5 – 7% видів Європейського Червоного списку та близько 65% видів рідкісних для Закарпатської області, а також всі види, які внесені до третього додатку Бернської конвенції. Якщо врахувати, що видовий склад птахів Закарпатської області нараховує 229 видів, то на території парку зустрічаються в різні сезони року від 158 до 192 видів. Особлива значимість заплав нижньої течії р. Латориця для мігруючих птахів в період осінніх та весняних міграцій. Тільки тут ми можемо зустріти такі рідкісні для Закарпатської області та України види, як скопа (*Pandion haliaetus*), лелека чорний (*Ciconia nigra*), гоголь (*Bucephala clangula*), кроншнеп великий (*Numenius arquata*), сірий сорокопуд (*Lanius excubitor*). Заплави є місцем відпочинку для багатьох інших мігруючих видів, загальна чисельність яких перевищує 110. Частина Прилаторицької ділянки (7000 га) Міжнародним союзом охорони птахів та Українською Радою охорони птахів визнана пріоритетною (реєстраційний номер 051, додаток 1). Заповідні заплавні ділянки залишаються також територіями з максимальною чисельністю особин окремих видів, що знаходяться під загрозою зникнення за критеріями Європейських Червоних списків. До таких, насамперед, відноситься деркач, чисельність особин якого в заплавних ділянках в 2-4 рази перевищує середньоєвропейські показники.

Територія заплави р. Боржави, включаючи єдиний острів – урочище Атак, на теперішній час залишається єдиним масивом дубових лісів різного віку. Саме тут провадив свої дослідження проф. О.Б. Кістяківський в 40-х роках ХХ століття. Тут було знайдено колонії степового боривітра, сиворакші – видів, які входять до Червоного списку Закарпатської області, а перший з них – до ЧКУ. За останні 50 років відбулися негативні зміни у складі орнітофауни, особливо щодо вразливих видів, що вказує на необхідність охорони заплав. Згадана територія є осередком гніздування таких червонокнижних видів, як орел – карлик, чорний лелека, сова довгохвоста. Суцільний різновіковий лісовий масив заплави річки Боржава, урочище Атак та Лопош характеризується високою щільністю дуплогнізdnих птахів та високим відсотком видового різноманіття (близько 75% від загального числа).

Заплава р. Тиса (українська частина верхньої течії) виконує важливу роль міжнародного екологічного коридору для проникнення різних видів птахів від гірської гряди Східних Карпат. Наявні широка долина, велика кількість галькових острівців і меандрових островів із стійким комплексом рослинності сприяють формуванню та існуванню орнітокомплексів водно-болотних птахів та лісових видів, що характерне тільки цій ділянці долини р. Тиса. Саме тут збереглися колоніальні поселення крячка річкового, крячка малого, колонії яких складають близько 50% від кількості популяції всієї Середньодунайської низовини. Тут сконцентровані основні колоніальні поселення берегової ластівки, які складають понад 70% від загальної кількості в Закарпатській області загалом. В заплаві р. Тиса знаходяться гніздові локалітети деркача. Під час міграцій тут оселяються на від-

Шуліка чорний (*Milvus migrans*)Скопа (*Pandion haliaetus*)Дятел строкатий (*Dendrocopos minor*)Кроншнеп великий (*Numenius arquata*)

починок перед транскарпатським перельотом десятки тисяч зграй птахів. Влітку цю територію відвідують лелека чорний, косар, велика та мала білі чаплі, квак, бугай, тощо, а взимку зупиняються окремі рідкісні види: гоголь, лебідь – шипун, крохаль малий, різні види куликів. Русло річки Тиса є важливим осередком зимівлі пронурка (оляпки).

Ссавці. Фауністичний склад ссавців на території парку характеризується високим видовим багатством раритетних видів. Тут виявлено 53-56 видів, що становить 68-74% ссавців фауни Закарпатської області. З них до ЧКУ включено 13 видів. Зокрема, кутора мала (*Neomys anomalus*), кіт лісовий (*Felis silvestris*), горностаї (*Mustela erminea*), видра (*Lutra lutra*), підковик малий (*Rhinolophus hipposideros*), підковик великий (*Rhinolophus ferrumequinum*), нічниця довговуха (*Myotis bechsteini*), нічниця триколірна (*Myotis emarginatus*), нічниця війчаста (*Myotis nattereri*), нічниця ставкова (*Myotis dasycneme*), вечірниця мала (*Nyctalus leisleri*), широковух європейський (*Barbastella barbastellus*). Тут також виявлено 37-43 видів ссавців, включених до списків Бернської конвенції (Bern Convention, annex II, III), 7 – до Європейського Червоного списку (1991), а також 21-23 види, що представлені у Директиві про збереження рідкісних середовищ, видів флори і фауни на території Європи (Habitat Directive).

Заплавні ділянки є ключовими територіями для збереження в Закарпатській області таких рідкісних видів, як лісовий кіт й видра. Старі вікові дубові лісостани є життєво важливими місцеперебуваннями ряду дендрофільних видів кажанів, для яких ці біотопи відіграють важливе значення у виводковий, міграційний, а також у зимовий періоди.

Лісові масиви РЛП “Притисянський” є рівнинним осередком формування популяцій мисливських видів тварин, таких як свиня дика, козуля європейська. Взимку тут іноді з’являються рідкісний для рівнини олень благородний.

Парк є головним осередком природоохоронної мережі низовини Закарпаття і, зважаючи на суміжні з ним резервати Угорщини і Румунії, є реальні передумови для міжнародної співпраці з перспективою створення транскордонного природно-заповідного об’єкту вищого статусу. Налагодження такої міжнародної співпраці на території парку відповідатиме вимогам Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя.

4.2. ЗАКАЗНИКИ

4.2.1. Ландшафтні

Грабовець. Площа: 188,6 га. Розташування: Майданське лісництво, квартали 18, 21. Підпорядкування: ДП “Міжгірське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Охороняються реліктові зарості сосни звичайної в темнохвойних і мішаних лісах.

4.2.2. Лісові

Сосна Веймутова. Тип: лісовий. Площа: 5,0 га. Розташування: Діловецьке лісництво, квартал 7/25. Підпорядкування: ДП “Великобичківське ЛМГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.11.1969 р. З 1997 р. входить до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення території від землекористувача.

Об’єктом охорони є лісові культури з участю інтродуценту – сосни веймутової. Це єдине крупне місце зростання сосни веймутової (*Pinus strobus*) на Закарпатті. Доцільно б вивчити теперішній стан збереженості заповідного об’єкту, уточнити дані щодо стану дерев, їх деревної і насінневої продуктивності, використання насінневого матеріалу, розглянути необхідність вивчення процесів розвитку і розмноження породи в умовах Закарпаття, визначити і порівняти фізико-механічні показники деревини. Такі знання слугуватимуть впровадженню у виробництво лісових плантацій за участі сосни веймутової.

Урочище Анталовецька поляна. Площа: 193,1 га. Розташування: Ужгородське військово-лісництво, квартал 43/1-2, квартал 44/1, квартал 8/3-4, 6, квартал 9/8-11, квартал 14/3, квартал 39/1-8. Підпорядкування: Ужгородське військово-лісництво Мініборони України. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972.

Об’єктом охорони є буково-яворовий ліс віком 120-200 років. До його складу входить геологічний заказник місцевого значення Анталовські скелі площею 1 га, розташований на вершині Анталовської поляни. Тут зростають червонокнижні види рослин: підсніжник білосніжний, білоцвіт весняний, лілія лісова, скополія карпіолійська, беладонна звичайна, цибуля ведмежа.

Радянські Карпати. Площа: 648,9 га. Розташування: Станіславське (118,1 га), Чортотисянське (113,4 га), Довжанське (106,5 га), Лазещинське (142,8 га), Лопушанське (492 га), Свидовецьке (118,9 га) лісництва. Підпорядкування: ДП “Ясінянське ЛМГ”.

Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 07.03.1990 р. Частину території – 73,9 га передано Карпатському біосферному заповіднику, у користування лісгоспу залишено 575,0 га.

Об’єктом охорони є високопродуктивні, високоповнотні гірські смерекові, смереково-ялицеві ліси, які здебільшого складають лісонасінневу базу по хвойних породах.

Дубова. Площа: 3,9 га. Розташування: Костринське

Смереково-ялицевий праліс

Дуб скельний (*Quercus petraea*)

лісництво, квартал 1/18. Підпорядкування: ДП “Великобerezнянське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 253 від 23.10.1984 р. Заказник увійшов до складу Ужанського НПП без вилучення земель від постійного користувача.

Об’єктом охорони є залишки лісу з домінуванням дуба скельного. За останні століття відбувається штучне зниження верхньої межі зростання дуба скельного. Тому дуб скельний практично випав з насаджень Великобerezнянського, Воловецького, Міжгірського районів. Дане урочище є єдиним місцем зростання стиглого насадження з домінуванням дуба скельного у верхів’ї р. Уж на висоті 550-770 м н.р.м. Заказник має наукове значення для вивчення процесів природного поновлення дуба скельного у гірській місцевості, цінний як генетична база місцевих природних гірських екотипів дуба скельного.

Дугласова ялиця. Площа: 10 га. Розташування: Тур’є-Реметівське лісництво, урочище Розтоки, квартал 5/8,13,15. Підпорядкування: ДП “Перечинське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Дугласія (*Pseudotsuga*)

Об’єктом охорони є ділянка лісу, де ще на початку 20 сторіччя введено в культуру інтродуковану хвойну породу – псевдотсугу Мензіса (дугласію). За продуктивністю це насадження було визнане найпродуктивнішим на території Радянського Союзу. Дерева сягали близько 60 м у висоту при діаметрі 60 см, за комплексом лісівничих показників дуже високої якості, зокрема мало збіжистими, очищеними від сучків. За результатами таксації на початку 90 років ХХ сторіччя запас в переводі на 1 га становив 1400 куб. м.

Дерева. Доцільно б уточнити таксаційні показники на теперішній час та вивчити можливість і доцільність використання даної ділянки як лісонасінневої.

Красна долина. Площа: 218,8 га. Розташування: Ганьковицьке лісництво, квартали 17/15, 18/7, 20/3-6,8,18, 21/14. (в околиці с. Ганьковиця Свалявського району). Підпорядкування: ДП “Свалявське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 07.03.1990 р., розширено за Рішенням ХІІ сесії обласної Ради від 31.05.1993 р.

Об’єктом охорони є насадження, наближені до пралісів з домінуванням ясеня звичайного, з домішкою бука лісового, явора, клена гостролистого, ільма. Тип лісу – свіжа ясеня субучина (С₃ЯсБ). Насадження віком 180-200 р., середня висота ясеня 37 м, бука 38 м, клена-явора 37 м, діаметр 40-60 см, знаходяться на висоті 800-900 мн.р.м. Середня повнота 0,7-0,6; бонітет І^А. Характерною ознакою є високий відтворювальний потенціал насадження, висока щільність природного поновлення. У кварталі 20/3 заказника створений у встановленому порядку генетичний резерват бука лісового, є зареєстровані і оформлені плюсові дерева ясеня звичайного за №№ 2-7, 4-6, 3-1. Всього в межах області зареєстровано 7 плюсових дерев ясеня звичайного, найкращих і найпродуктивніших, які переважають у рості, у діаметрі та по стану інші дерева даної породи.

Остра. Площа: 6,8 га. Розташування: Чинадіївське лісництво, квартал 9/11 (в околиці с. Чинадієво Мукачівського району). Підпорядкування: ДП “Мукачівське ЛГ”. Утворення: Рішення Закарпатського облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Об’єктом охорони є старий буково-дубовий ліс. Тип лісу – свіжа букова діброва (Д₃Бс). До верхнього ярусу деревостану входить біля 5 порід – дуб скельний – головна порода з домішкою бука лісового, явора, ясеня, черешні. Насадження віком 190 р., середня висота дуба скельного 38-40 м, бука – 31-39 м, середній діаметр – 52-60 см. Насадження високоповнотне, надзвичайно продуктивне (середня повнота 0,7-0,8; бонітет І^А), знаходяться на висоті 300-400 мн.р.м. Ліс знаходиться на доволі стрімкому схилі, важко доступний. Це дало змогу зберегти елементи пралісу. Характерним є високий відтворювальний потенціал дуба скельного. На території заказника є діючий генетичний резерват, оформлені у встановленому порядку плюсові дерева дуба скельного. В середині минулого століття об’єкт активно досліджувався науковцями – лісівниками. Було б доцільним продовжити спостереження та вивчення відтворювальних процесів дуба скельного в заказнику, поживавити використання насінневого матеріалу при лісовідновленні в межах району, а також використовувати ліс як еталон при проектуванні лісовідновних процесів в захисних категоріях лісу.

Пінава. Площа: 30,0 га. Розташування: Ганьковецьке лісництво, квартали 25/28, 21/14. Підпорядкування: ДП “Свалявське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Об’єктом охорони є буковий ліс, наближений до пралісів з домішкою ясеня, явора, ільма. Тип лісу – свіжа бучина (Д₃Б). Насадження віком 190 р., середня висота ясеня становить 37 м, бука – 38 м, клена-явора – 37 м, діаметр – 40-50 см. Насадження знаходяться на висоті 600-800 мн.р.м. Середня повнота 0,7; бонітет І^А. Цінним є те, що на незначній площі в межах заказника “Пінава”, до складу деревостану входить 5 і більше деревних порід першої величини, не враховуючи інші яруси та підлісок. Це є доволі рідкісним явищем в лісах Закарпаття, де головний ярус деревостану представляє 1-2, зрідка більше порід. Надгрунтовий живий покрив складає щільний самосів деревних порід, в першу чергу ясеня звичайного, явора, у меншій мірі бука, клена гостролистого, ільма. Наявність природного поновлення ільма є дуже важливою передумовою відтворення цієї цінної зникаючої

деревної породи, збереження унікального генетичного матеріалу стійких до хвороби форм. Місця зростання букового пралісу з домішкою ільма, разом з іншими цінними породами – явором та ясенем були виділені під генетичний резерват, визначений за головною породою – буком лісовим. Основна функція генетичного резервату – збереження цінного генофонду бука, отримання генетичного матеріалу для лісовідновлення та лісорозведення. У 1972 році на базі генетичного резервату, з метою збереження цінних, унікальних лісових угруповань, створено лісовий заказник місцевого значення. В теперішній час зрідка трапляються стиглі насадження з участю ільмових порід, що сильно пошкоджуються голландською хворобою. У Свалявському районі склалися умови, коли у складі деревостану збереглися стиглі і, доволі продуктивні дерева ільма у доброму стані. Варто б дослідити зараженість ільма збудником голландської хвороби, можливо, дерева є носіями хвороби, але мають стійкість до нього і дають продуктивне потомство, а в такому разі необхідно відібрати кращі дерева (плюсові дерева у встановленому порядку) для подальшого використання при створенні нових продуктивних насаджень.

Темнатик. Площа: 1215,0 га. Розташування: Верхньоволовецьке лісництво, квартали 13-15, 20-28. Підпорядкування: ДП “Воловецьке ЛГ”. Утворення: Рішення Закарпатської обласної ради № 846 від 24.04.2009 р.

Охороняються букові та буково-ялицеві ліси, за структурою наближені до пралісових екосистем у басейні р. Латориця. Ліси розташовані на схилах однойменної гори Темнатик (1343 м н.р.м.), найближчої до смт. Воловець. Основні лісові масиви розташовані на висоті 1000-1200 м н.р.м. Доцільно б провести детальний опис стану насаджень, закласти пробні площі для вивчення їх репродуктивних властивостей.

Тихий. Площа: 25,0 га. Розташування: Волосянське лісництво, квартал 19/19. Підпорядкування: ДП “Великобerezнянське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 253 від 23.10.1984 р. Заказник увійшов до складу Ужанського НПП без вилучення земель від постійного користувача.

Створений для охорони насінневої ділянки буково-ялицевого пралісу віком понад 200 р. Ще у 1913 р. на площі 14,9 га на цих територіях був організований один з перших лісових резерватів Закарпаття. Тепер тут залишилися окремі скемпляри старих ялиць, а головною породою є бук. Незважаючи на це, відбувається активне природне поновлення ялиці, що дозволяє прогнозувати її відновлення на цій ділянці букового лісу. Заказник має наукове значення для вивчення процесів природного поновлення корінних деревостанів.

Уличанка. Площа: 9,6 га. Розташування: Костринське лісництво, квартал 11/18, 19, 30 (в околиці с. Кострино Великобerezнянського району). Підпорядкування: Ужанський НПП. Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 8.11.1969 р. та № 253 від 23.10.1984 р. З 1999 року заказник увійшов до складу Ужанського НПП з вилученням території від ДП “Великобerezнянське ЛГ”.

Об’єктом охорони є високопродуктивні насадження сосни звичайної, а також ділянки сосново-букових, смереково-соснових та дубово-соснових (дуб північний) культур. Вік насаджень понад 160 років. Сосна штучного походження,

Буковий праліс на території Ужанського НПП

ялишки найстаріших в області лісівничих дослідів. Ділянка закладена одною з перших на Закарпатті для вивчення процесів росту інтродуцентів з інших географічних регіонів в буковій зоні краю, з метою визначення перспектив впровадження їх для отримання високопродуктивних насаджень. Варто б продовжити в теперішній час систематичні дослідження у заказнику, уточнити стан найстарішого насадження сосни та лісівничі характеристики дерев, насінневу продуктивність та якість насіння

Явірник. Площа: 37,4 га. Розташування: Кедринське лісництво (в околиці с. Лопухово Тячівського району). Підпорядкування: ДП “Брустурянське ЛМГ”. Утворення: Рішення Закарпатського облвиконкому від 23.10.1984 р. № 253.

Об’єктом охорони є верхня межа букового лісу зі значною домішкою явора. Окремі ділянки можна вважати яворовими. Тип лісу С₂Б, середня повнота 0,5. Насадження знаходиться на висоті біля 1000 м н.р.м., тобто верхньої межі зростання букового лісу, тому лісівничі показники насадження невисокі. Значна вірогідність зростання явора з деревиною рідкісної текстури, в .ч. з резонансною деревиною.

Тополина. Площа: 74,4159 га. Підпорядкування: Солочинська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 265 від 12.08.2011 р.

Охороняються ландшафти на південно-східному схилі Полонинського хребта (650 м над р.м.). Рельєф нерівний, хвилястий. На території багато великих мурашників та мохових горбків (до 0,5 м в поперечнику), вкритих зозулиним льо-

Околиці с. Лопухово Тячівського району

ном і плевроцієм Шребера. Деревний ярус утворений березою пухнастою (*Betula pubescens*) із зімкненістю крон 0,5-0,6. Деревостан порівняно однорідний, вік більшості дерев берези – 45-50 років. Підлісок утворюють кущі ялівця звичайного (*Juniperus communis*) близько 1,5-2 м заввишки та поодинокі екземпляри підросту бука (*Fagus sylvatica*). У долинах потічків формуються зарості вільхи сірої (*Alnus incana*). У трав'яному ярусі домінує біловус стиснутий (*Nardus stricta*) (40-45%), а місцями (15-20%) співдомінантом є шафран Гейфеля (*Crocus heuffelianus*). Зростають підсніжник білосніжний, коручка морозниковидна, булатка довголиста, пальчатокорінник весняний.

4.2.3. Ботанічні

Ардов. Площа: 25,0 га. Розташування: знаходиться на вершині однойменного пагорбу на північній околиці м. Берегово у кварталі 18, виділі 1-10. Підпорядкування: філія "Береговодержспецлісгосп". Утворення: Рішення облвиконкому № 1143 від 08.07.2010 р.

Створений з метою охорони рідкісного для України реліктового виду – липи сріблястої, віднесених до Червоної книги України береки, подалірію, мідянки, махаону.

Арніка. Площа: 9,5 га. Розташування: лісництво ім. Томашука, квартал 23/28 (5,6 га), решта землі держземфонду. Підпорядкування: ДП "Великобичківське ЛМГ" та Кобилецько-Полянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 270 від 18.10.1983 р.

Охороняється місце зростання цінної лікарської рослини арніки гірської на горі Кобила.

Аршична. Площа: 24,5 га. Розташування: Кедринське лісництво, квартали 6/22, 9/25, 10/1. Підпорядкування: ДП "Брустурянське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняються природні угруповання арніки гірської – виду, занесеного до Червоної книги України на сінокісному масиві вододільного хребта (відроги полонини Побита).

Бертяник. Площа: 53,5 га. Розташування: Плайське лісництво, квартали 45/11, 13. Підпорядкування: ДП "Мокрянське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Створений для охорони заростей сосни гірської у субальпійському поясі полонини Берть.

Бузок угорський. Площа: 6,0 га. Розташування: Жденіївське лісництво, квартал 18/4,5. Підпорядкування: ДП "Воловецьке ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється рідкісний ендемічний вид бузку угорського (східно карпатського), який зустрічається тут у заростях сіровільшаників з домішкою ясена звичайного і явора. Підлісок формують горобина звичайна, бруслина європейська, жимолость пухнаста, крушина ломка, верба козяча, а в трав'яному покриві зустрічаються калюжниця болотна, гадючник в'язолистий, осока трясучковидна, чемериця біла, паслін солодко-гіркий, тирлич ваточниковий та ін. На Жденіївській частині об'єкту поновлення бузку угорського добре, а на Підполозницькій вид зникає.

Говерлянка. Площа: 2,5 га. Розташування: Білотисянське лісництво, урочище Говерлянка, квартал 21/23. Підпорядкування: ДП "Рахівське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створений з метою охорони арніки гірської – цінної лікарської рослини, що росте на висоті 1300 м н. р. м.

Арніка гірська (*Arnica montana*)Бузок угорський (*Syringa josikaea*)

Голаня. Площа: 89,4 га. Розташування: Жорнівське лісництво, квартали 9/27; 10/50, 51, 58, 59, 61, 64. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р. Увійшов до складу Ужанського НПП з вилученням території від ДП “Великобerezнянське ЛГ”.

Створений для збереження букових лісів з домішкою ялиці білої, явора, ясеня. Вік насаджень 90-140 р. Розташований в межах висот 700-800 м н. р. м. В насадженнях зустрічається цінна форма явора – “пташине око”. В трав’яному ярусі зустрічаються лунарія оживаюча, скополія карніолійська – рідкісні рослини, занесені до Червоної книги України.

Скополія карніолійська
(*Scopolia carniolica*)

Пізньоцвіт осінній
(*Colchicum autumnale*)

Голиця. Площа: 79,5 га. Розташування: в околиці смт. Нижні Ворота. Підпорядкування: Гірсько-Карпатська с/г дослідна станція “Карпати”. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створений з метою охорони рослин, занесених до Червоної книги України: вінничка крилатого, шафрана Гейфеля та інших рідкісних представників регіональної флори.

Егреш. Площа: 37,4 га. Розташування: Виноградівське лісництво, квартал 52, виділи 1,2. Підпорядкування: ДП “Виноградівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 1143 від 08.07.2010 р.

Створений з метою охорони вільхового масиву з домішками верби білої, верби ламкої, тополі чорної, а також таких трав’яних рослин: теліптерис болотний і страусове перо, занесеної до ЧКУ, а з тварин – видри річкової. На сьогоднішній день є найбільшим суцільним вільховим масивом Закарпаття. Єдиний заплавної ліс (окрім прируслоних вербово-тополевих лісів-галерей), а також єдиний вільшняк, що представляє минулий природний світ заплави р. Тиса, який зберігся тільки в межах української території.

Ерташі. Площа: 3,1 га. Розташування: Ставненське лісництво, квартал 12/33,30 (1,5 га в урочищі Ерташі та 0,6 га в урочищі Нижні Ерташі). Підпорядкування: Ужанський НПП. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 07.03.1990 р. Увійшов до складу Ужанського НПП з вилученням території від ДП “Великобerezнянське ЛГ”.

Створений з метою охорони місцезростань пізньоцвіту осіннього – рідкісного виду, занесеного до Червоної книги України. Основою заказника є волога лука, розташована в заплаві р. Уж.

Залуж. Площа: 3,0 га. Розташування: Лісництво Нове Село, квартал 1/2. Підпорядкування: ДП “Берегівське ЛГ”. Утворення: Рішення облради від 31.05.1993 р. Створений з метою охорони місця зростань популяції нарцису вузьколистого.

Косоньська гора. Площа: 9,0 га. Розташування: урочище Косоньська гора на сході с. Косонь Берегівського р-ну, східний та північно-східний схили транскордонної українсько-угорської Косоньської гори. Підпорядкування: філія “Береговодержспецілгосп”, кв. 7/7-9. Утворення: Рішення облвиконкому № 1143 від 08.07.2010 р.

Охороняються комплекси дуба гірського, а також червонокнижні: булатка довголиста, гніздівка звичайна, любка дволиста, конюшина червонувата, подалірій, мідянка, махаон та інші види рослин і тварин. Реліктовий ксеротермний комплекс на східному схилі Косоньської гори, основу якого формують термофільні низькорослі дубняки паннонського типу, є унікальним не тільки для Закарпаття, а, як один з найпівнічніших в Центральній Європі осередків лісів подібного типу, має загальноєвропейське значення.

Лілія. Площа: 1,0 га. Розташування: с. Видричка, урочище Видричка-ровінь. Підпорядкування: Богданська сільська рада. Утворення: Рішення облради від 31.05.1993 р.

Охороняється: лілія цибулинконосна (*Lilium bulbiferum*), занесена до регіонального списку рідкісних та зникаючих видів судинних рослин Закарпаття. Утворення: Рішення Закарпатської обласної ради від 26.05.2011 № 222.

Млаки. Площа: 58,0 га. Розташування: с. Видричка. Підпорядкування: Видричанська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створено з метою охорони арніки гірської в урочищі Млака на висоті 1000 м н. р. м.

Пасіки. Площа: 1,2 га. Розташування: с. Забродь, урочище Пасіки. Підпорядкування: Ужанський НПП. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р. Увійшов до складу Ужанського НПП з вилученням території від землекористувача.

Створено з метою охорони місцезростань пізньоцвіту осіннього гістерантного геофіту, занесеного до ЧКУ.

Пікуй. Площа: 425,3 га. Розташування: Пашківське лісництво, квартал 20; Нижньоворітське лісництво, квартали 2, 5; Підполоз’янське лісництво, квартал 6. Підпорядкування: ДП “Воловецьке ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Охороняється букове рідколісся із залишками букового криволісся на схилах гори Пікуй. Утворює територіально єдиний природоохоронний комплекс із заказ-

Букове рідколісся

Кіт лісовий
(*Felis silvestris*)

ніком Росішній. Має наукове та природоохоронне значення.

Сілаш. Площа: 75,5 га. Розташування: квартал 25, виділи 1-3, 5-6, 8-9, 11-12, кв. 26, виділи 1-7, філії “Береговодержспецлісгосп”. Підпорядкування: філія “Береговодержспецлісгосп”. Утворення: Рішення облвиконкому № 1143 від 08.07.2010 р.

Створено з метою охорони в'язово-ясеневих дібров та видів рослинного і тваринного світу, занесених до Червоної книги України: білоцвіту весняного, гніздівки звичайної, любки дволистої, kota лісового.

Станислав. Площа: 5,3 га. Розташування: Станиславське лісництво, урочище Станислав, квартали 18/6, 19/12. Підпорядкування: ДП “Ясінянське лісомисливське господарство”. Утворення: Рішення облвиконкому №55 від 07.03.1990 р.

Створено з метою охорони зникаючого виду пізноцвіту осіннього, занесеного до Червоної книги України.

Церлянка. Площа: 5,0 га. Розташування:

с. Видричка. Підпорядкування: Видричанська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створено з метою охорони цінної лікарської рослини арніки гірської. Розташований на висоті 950 м н. р. м.

Чорнянський деренковач. Площа: 260,0 га. Розташування: Виноградівське лісництво, квартали 34/1-12, 35/2,5-9,14,17-24, 36/1-23, 37/1-23. Підпорядкування: ДП “Виноградівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Охороняються види рослин, занесених до ЧКУ – підсніжника білосніжного, шафрана Гейфеля, пальчатокорінника травневого, зозулинця салепоного, дзвоників карпатських.

Шияня. Площа: 3,9 га. Розташування: південно-західна околиця с. Онок. Підпорядкування: Онокська сільська рада. Утворення: Рішення Закарпатської обласної ради № 377 від 11.01.2002 р.

Створено з метою охорони популяції рідкісних видів рослин: шафрана банатського та ломикаменя бульбистого в масиві Вигорлат-Гутинського хребта.

Ломикамінь бульбистий (*Saxifraga bulbifera*)Шафран банатський (*Crocus banaticus*)

4.2.4. Іхтіологічні

Кантіна. Площа: 25,0 га. Розташування: Синевирське ПНДВ, квартал 13. Підпорядкування: НПП “Синевир”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Створений з метою збереження озера Кантіна, через яке протікає потік Чорна ріка, що є місцем нересту та нагулу струмкової форелі. Увійшов до складу НПП “Синевир” із вилученням площі від землекористувача.

Кісва. Площа: 400,0 га. Розташування: Косівська-Полянське лісництво, квартали 1-4. Підпорядкування: КБЗ – 270 га із вилученням площі від землекористувача, ДП “Великобичківське ЛМГ” – 130 га. Утворення: Рішення облвиконкому № 377 від 11.01.2002 р.

Форель струмкова (*Salmo trutta*)

Створений з метою збереження нерестовищ цінних видів риб – хариуса європейського, міноги карпатської, яльця-андруги, занесених до ЧКУ.

Мінога угорська
(*Eudontomyzon danfordi*)

Харіус європейський
(*Thymallus thymallus*)

Усть-Чорна. Довжина: 13 км. Розташування: р. Тересва від смт. Усть-Чорна (квартал 12 Усть-Чорнянського лісництва) до с. Красна (квартал 12 Тиховецького лісництва). Підпорядкування: ДП "Мокрянське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створений з метою охорони та збереження місць нересту лососевих видів риби: дунайського лосося, харіуса, струмкової форелі.

4.2.5. Загальнозоологічні

Гать. Тип: зоологічний. Площа: 75,0 га. Розташування: Загатянське лісництво, квартал 2. Підпорядкування: ДП "Загатянське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Створений з метою охорони і розведення рудих лісових мурашок роду *Formica*. Спостереження показали, що кількість мурашників на даній території зменшується. Найімовірніша причина зменшення кількості мурашників пов'язана із зменшенням тут площі корінних деревостанів. Потребує встановлення системи моніторингу. Також тут зустрічаються червонокнижні види: саламандра плямиста, тритон карпатський, кумка жовточерева.

Жорнина. Тип: ентомологічний. Площа: 9,8 га. Розташування: Мукачівське лісництво, квартал 15, виділи 9 та 10. Підпорядкування: ДП "Мукачівське ЛГ".

Ріка. Площа: 394,0 га. Розташування: Річанське лісництво, квартали 28/1-15, 29/1-7. Підпорядкування: ДП "Довжанське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Створений з метою збереження, охорони і розведення цінних видів лососевих риби. Територіально входить до складу загальнозоологічного заказника загальнодержавного значення "Річанський".

Біла та Чорна Тиса. Довжина: 32,0 км. Розташування: вздовж р. Чорна Тиса від 1 кварталу Черно-тисянського лісництва до 15 кварталу Свидовецького лісництва. Підпорядкування: ДП "Ясінянське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Об'єкт створений для охорони місць нересту цінних видів риби, зокрема дунайського лосося, струмкової форелі та харіуса європейського.

Утворення: Рішення Закарпатської обласної ради № 265 від 12.08.2011 р.

Охороняється лісовий масив в урочищі Жорнина, як осередок значного біорізноманіття, високого ценотичного різноманіття, зокрема місця оселення рідкісних червонокнижних видів комах (жука-олена, плоскотілки червоної, вусача альпійського, вусача великого дубового).

4.2.6. Гідрологічні

Дідівський Міл. Площа: 15,4 га. Розташування: с. Дийда. Підпорядкування: Дийдянська сільська рада. Утворення: Рішення облради № 377 від 11.01.2002 р.

Створений з метою збереження гідрологічного режиму в урочищі Товар, одноразово охороняються рідкісні угруповання із співдомінуванням сальвінії плаваючої (зелена книга України). Є місцем існування водно-болотних птахів.

Став. Площа: 18,5 га. Розташування: с. Дийда. Підпорядкування: Дийдянська сільська рада. Утворення: Рішення облради № 377 від 11.01.2002 р.

Створений з метою збереження гідрологічного режиму в частині урочища Товар, одноразово охороняються рідкісні угруповання із співдомінуванням сальвінії плаваючої (Зелена книга України). Місце зростання осоки богемської (*Carex bohemica*) (ЧКУ). Є одночасно місцем існування водно-болотних птахів.

Озірце. Площа: 322,2 га. Підпорядкування: НПП "Синевир". Розташування: Синевирське ПНДВ, квартали 21-23. Утворення: Рішення облвиконкому № 270 від 18.10.1983 р.

Охороняється унікальне природне озеро в урочищі Гропа площею 1,8 га, розташоване на висоті 1000 м н. р. м. Увійшов до складу НПП "Синевир".

Омножанський. Площа: 495,3 га. Розташування: Міжгірське лісництво, квартали 11-12 та 4-13 (частково). Підпорядкування: ДП "Міжгірське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 541 від 22.06.2005 р.

Створений з метою збереження потоку Омножанський та ялиново-ялицево-букових лісів віком 100-140 років. Трапляються такі рідкісні рослини як билище довгоногий, пальчатокорінник Фукса, пальчатокорінник плямистий, коручка чомерниковоїдна, гніздівка звичайна, траунштейнера куляста, любка дволиста.

Вусач великий дубовий
(*Cerambyx cerdo*)

Мурашник

Озеро Озірце

Водяться занесені до ЧКУ (2009 р.) саламандра плямиста, тритон карпатський, тритон альпійський, кумка жовточерева.

4.2.7. Орнітологічні

Товар. Площа: 49,9 га. Розташування: с. Дийда, Берегівський район. Підпорядкування: Дийдянська сільська рада. Утворення: Рішення Закарпатської обласної ради № 377 від 11.01.2002 р.

Охороняється місце гніздування та оселення птахів водно-болотного комплексу. Зустрічаються під час міграцій такі рідкісні для Закарпатської області види, як гоголь, лебідь-шипун, кроншнеп великий, сіра та білолоба гуска, чубата та червоноголова чернь, різні види куликів.

4.3. Заповідні урочища

Берегівське горбогір'я. Площа: 33,3 га. Розташування: Боржавське лісництво, квартали 40/3,12,15,16. Підпорядкування: ДП "Берегівське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 07.03.1990 р.

Створене з метою забезпечення охорони липи сріблястої, яка утворює тут угруповання двох типів: дубовий липняк тонконоговий та липову діброву яглицеву. Середній вік дерев – близько 120 років. Підлісок сформований глодом одноматочковим, кленом татарським, свидиною кров'яною. У трав'яному ярусі зрос-

тають тонконіг дібровний, ожика гайова, підмаренник весняний, живокіст Попова, смілка поникла.

Боржава. Площа: 150 га. Розташування: Шаланківське лісництво, квартали 1, 4, 7, 11, 14. Підпорядкування: ДП "Виноградівське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 270 від 18.10.1983 р.

Охороняються залишки заплавлених дібров в басейні р. Боржава. Тут представлені ділянки буково-дубових, грабово-дубових, ясеневодубових, в'язово-ясеневодубових, вільхово-дубових лісів. Підлісок утворений калиною, свидиною криваво-червоною та бруслиною європейською. У трав'яному покриві зустрічається маренка запашна, шалін солодко-гіркий, переліска багаторічна, омег банатський, а також рідкісні види – білоцвіт літній, конвалія звичайна.

Гора Біганська. Площа: 5,0 га. Розташування: с. Велика Бийгань, квартал 7/10,21. Підпорядкування: філія "Берегодержспецігосп". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 07.03.1990 р.

Угруповання рідкісного для України реліктового виду – липи пухнастої.

Деренів. Площа: 300,0 га. Розташування: урочище Деренів, Чинадіївське лісництво, квартали 24, 29. Підпорядкування: ДП "Мукачівське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Охороняється урочище є типовим для передгірної смуги лісів з бука та дуба скельного, яке розташоване на схилах Вулканічного хребта на лівому березі р. Латориця. Добре відмежоване від інших угідь. В урочищі збереглися ділянки віршинних типів буково-дубових насаджень стиглого віку, зберігся осередок ясена на кам'янистих ґрунтах. В насадженнях бука і дуба скельного трапляються крупні екземпляри явора, клена гостролистого, черешні, зрідка наявні зарості кизилу.

Дуброви. Площа: 10 га. Розташування: смт. Буштино. Підпорядкування: ДП "Буштинське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому №55 від 7.03.1990 р.

Об'єктом охорони є залишки унікального низинного лісу на сфагновому болоті. Об'єкт є незначною частиною цілого масиву, основу насадження якого

Липа срібляста (*Tilia argentea*)Білоцвіт літній (*Leucojum aestivum*)

складає зріджений старий дубовий ліс з домінуванням дуба черешчатого. Насадження неоднорідні за станом і породним складом. Відмічені ділянки з густими молодняками тополі і верби, тополі і берези, ділянки, порослі чагарниками, зокрема ожиною. У переважній більшості це стиглий і перестійний дубовий ліс, що зазнає антропогенного впливу від місцевого населення. Урочище є місцем зростання рідкісних рослин – нарциса вузьколистого, шафрана банатського, білоцвіту весняного, перстачу білого. Деревна рослинність є місцем гніздування соколинних хижих птахів. Вплив господарської діяльності на стан їх популяцій потребує вивчення.

Мочар. Площа: 8,0 га. Розташування: смт. Буштино. Підпорядкування: філія “Тячівдержспецлісгосп”, квартал 35, виділ 10. Утворення: Рішення облвиконкому №55 від 7.03.1990 р.

Охороняється місце зростання конвалії, білоцвіту весняного, шафрана банатського, перстача білого – рідкісних видів рослин, занесених до Червоної книги України.

Розтоки. Площа: 430 га. Розташування: Тур’є-Реметівське лісництво, квартали 1,2,5,6. Підпорядкування: ДП “Перечинське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 270 від 18.10.1989 р.

Об’єктом охорони є стиглі і пристигаючі бучини, де ще в 1906 році введено в культуру високопродуктивну інтродуковану хвойну породу – псевдотсугу Мензіса (дугласію). В межах заповідного урочища є осередки з монокультурами дугласії, а також осередки її природного поновлення. Крім дугласії, вводилися у різні періоди і інші породи, зокрема модрина європейська, ялина, ялиця біла та ялиця велична, введена як експеримент вже в кінці 80-х років ХХ сторіччя. В межах урочища дугласія і модрина – найпродуктивніші. Вони дають життєздатне природне поновлення, яке частково використовується для введення в лісові культури.

Ловачка. Площа: 90,0 га. Розташування: Мукачівське лісництво, квартали 27, 28. Підпорядкування: ДП “Мукачівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому від 31.05.1993 р.

Шипшина (*Rosa*)

Створено з метою охорони рідкісних видів шипшини на території урочища, що представляє собою фрагмент південно-західних схилів Вигорлатських передгір’їв в басейні р. Латориця на висоті 300 м н.р.м.

Широкий. Площа: 5,0 га. Розташування: Мукачівське лісництво, квартал 19, виділи 16, 18. Підпорядкування: ДП “Мукачівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому від 31.05.1993 р.

Охороняється унікальна плантація субтропічної культури чайної рослини (*Thea sinensis*) на території заповідного урочища. Має наукове значення.

4.4. Пам’ятки природи

4.4.1. Ботанічні

Андромеда. Площа: 8,9 га. Розташування: с. Чорна Тиса, урочище Марковець. Підпорядкування: Чорнотисянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 90 від 7.03.1990 р.

Створена з метою охорони верхового оліготрофного сфагнового болота, на території котрого зростають андромеда багатоліста, росичка круглолиста, шолудивник лісовий, журавлина болотна – види, занесені до Червоної книги України та Червоного списку Закарпаття. Має природоохоронне та наукове значення.

Берека європейська. Площа: 16,7 га. Розташування: Загатянське лісництво, 12/19, 13/9,10. Підпорядкування: ДП “Загатянське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Створений для охорони рідкісного виду береки європейської (*Sorbus torminalis*). Близько 20 екземплярів береки зростає тут в насадженнях дуба скельного з буком та домішкою ясена. Вік дерев – біля 130 років.

Бузок угорський. Площа: 0,5 га. Розташування: Жденівське лісництво, квартал 18 та Підполозянське лісництво, квартали 14,18. Підпорядкування: ДП “Воловецьке ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.10.1969 р.

Створено з метою охорони рідкісного ендемічного виду бузку угорського (інша назва – бузок східнокарпатський), занесеного до Червоної книги України. Бузок трапляються тут у заростях сіровільників з домішкою ясена звичайного, горобини звичайної і явора, і разом з бруслиною європейською, жимолостю пухнастою, крушиною ламкою, вербою возячою формує тут підлісок. У трав’яному покриві зустрічаються калюжниця болотна, гадючник в’язолистий, осока трясучковидна, чемериця біла, паслін солодко-гіркий, тирлич ваточниковий та деякі інші.

Андромеда багатоліста
(*Andromeda polifolia*)

Журавлина болотна
(*Oxycoccus palustris*)

Великий ліс. Площа: 1,5 га. Підпорядкування: ДП “Виноградівське лісове господарство”. Розташування: Шаланківське лісництво, квартал 1/1, урочище Великий Ліс. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється ділянка заплавної діброви басейну р. Боржава з участю слітних дерев дуба звичайного, ясена вузьколистого і звичайного та екземплярів реліктового виду – плюща звичайного. Територія пам’ятки знаходиться на території заповідного урочища “Боржава”.

Горобина домашня. 0,01 га, 1 дерево. Розташування: Червона гора. Підпорядкування: Мукачівський міськзеленгосп. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Дуб бургундський (*Quercus cerris*)
у м. Берегово

Охороняється дерево віком близько 100 років.

Дуб бургундський. 2 дерева/0,02 га. Розташування: м. Берегово. Підпорядкування: Берегівська міська лікарня. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 600 років.

Дуб звичайний. 1 дерево/0,01 га. Розташування: смт. Міжгір’я, вул. Шевченка, 132. Підпорядкування: Міжгірська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняються дерева віком понад 500 років.

Дуб звичайний. 1 дерево/0,01 га. Розташування: с. Березники. Підпорядкування: Санаторій “Човен”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється дерево віком понад 600 років.

Дуб звичайний. 1 дерево/0,01 га. Розташування: с. Душино. Підпорядкування: Ду-

шинська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється дерево віком понад 400 років.

Дуб звичайний. 1 дерево/0,01 га. Розташування: м. Свалява, вул. Головна. Підпорядкування: Свалявська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється дерево віком понад 300 років.

Дуб звичайний. 1 дерево/0,01 га. Розташування: с. Крайниково. Підпорядкування: Крайниківська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється дерево віком понад 500 років.

Дуб звичайний. 1 дерево/0,01. Розташування: с. Стара Стужиця. Підпорядкування: Стужицька сільська рада, територія входить до Ужанського НПП без вилучення площі від землекористувача. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється дерево віком понад 1000 років. Поблизу росте Дідо-дуб, 1300-річний велетень, який має вражаючі параметри: окружність стовбура – 9,1 м, діаметр – 3 м, висоту – 30 м, площу крони 20*25 м², запас деревини – 74 м³.

Дуб звичайний. Площа: 0,01 га. Розташування: урочище Теплиця, Виноградівське лісництво, 15/24. Підпорядкування: ДП “Виноградівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється дерево віком понад 500 років.

Дуб звичайний. Площа: 0,01 га. Розташування: с. Руське Поле. Підпорядкування: Руськополівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється дерево віком понад 400 років.

Дуб пірамідальний. 2 дерева/0,02 га. Розташування: м. Виноградів, вул. Тюльпанів. Підпорядкування: Виноградівська міська рада. Утворення: рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 100 років.

Каштан їстівний. 5 дерев/0,5 га. Розташування: м. Мукачево. Підпорядкування: Мукачівська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Вік дерев близько 290 років.

Охороняються дерева віком понад 320 років.

Каштановий гай. Площа: 1,0 га. Розташування: околиці с. Лінці та Кібляри. Підпорядкування: виконком Кіблярської сільської ради. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється дерево віком понад 160 років.

Кедр європейський. 60 дерев/3,0 га. Розташування: Станиславське лісництво, 4/10. Підпорядкування: ДП “Ясінянське ЛМГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 240 років.

Дуб звичайний (*Quercus robur*)
«Дідо-дуб»

Кедр європейський (*Pinus cembra*)

Кедр європейський. 102 дерева/2,0 га. Розташування: Діловецьке лісництво, 20. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. Увійшов до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняються дерева віком понад 240 років.

Кедр європейський. 87 дерев/2,0 га. Розташування: Білотисянське лісництво, 14, Богданське лісництво, 17. Підпорядкування: ДП "Рахівське ЛДГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 240 років.

Кипарис болотний. 1 дерево/0,01 га. Розташування: м. Ужгород, вул. Собранецька, 96. Підпорядкування: обласна санепідемстанція. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється дерево віком понад 210 років. Цінний екзот, має наукове значення.

Липи вікові 5 дерев/0,2 га. Розташування: с. Довге, вул. Перемоги. Підпорядкування: Іршавський тубдиспансер. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 220 років.

Менчул Квасівський. Площа: 1,81 га. Розташування: полонина Менчул Квасівський. Підпорядкування: Квасівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створений з метою збереження існуючих колекцій рідкісних рослин та колекцій дослідних ділянок, що використовуються для поліпшення кормовиробництва на високогірних луках і пасовищах. Територія біологічного стаціонару Львівського національного університету ім. І. Франка. Має науково-пізнавальне та господарське значення.

Невицький кар'єр. Площа: 2,8 га. Розташування: с. Невицьке, Кам'яницьке лісництво, квартал 39, виділ 5. Підпорядкування: ДП "Ужгородське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому від 13.06.1990 р.

Об'єкт створений з метою охорони екзотичного рослинного угруповання сосни чорної. Має природоохоронне та наукове значення.

Рододендрон. Площа: 1,5 га. Розташування: хребет Чорногори. Підпорядкування: ДП "Рахівське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Створено для забезпечення охорони популяції рідкісної ендемічної високогірної рослини, занесеної до Червоної книги України – рододендрона миртолистого.

Рододендрон. Площа: 1,0 га. Розташування: хребет Свидовець. Підпорядкування: ДП "Рахівське ЛДГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Створена для забезпечення охорони популяції рідкісної ендемічної високогірної рослини, занесеної до Червоної книги України – рододендрона миртолистого.

Секвоя. 4 дерева/0,5 га. Розташування: Лужанське лісництво, квартал 17. Підпорядкування: ДП "Великобичківське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняються дерева віком понад 140 років.

Сосна звичайна. Площа: 13,0 га. Розташування: Ізківське лісництво, околиці с. Ізки. Підпорядкування: ДП "Міжгірське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються насадження сосни звичайної віком близько 200 років, які мають важливе природоохоронне значення. Територія входить до складу лісової пам'ятки природи загальнодержавного значення "Урочище Голятин".

Сосна гірська "Жереп". Площа: 3,0 га. Розташування: Діловецьке лісництво, 4. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняються зарості сосни гірської, які мають важливе природоохоронне значення.

Сосна гірська "Жереп". Площа: 2,0 га. Розташування: хребет Чорна Клева, Близниці. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняються зарості сосни гірської, які мають важливе природоохоронне значення.

Рододендрон східнокарпатський (*Rhododendron kotschyi*)Сосна гірська (*Pinus monticola*)

Сосна гірська “Жереп”. Площа: 0,5 га. Розташування: Плайське лісництво, урочище Тавпіширка, квартал 10, виділ 1. Підпорядкування: ДП “Брустуранське ЛМГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються зарості сосни гірської, які мають важливе природоохоронне значення.

Сосна чорна. 50/3,2 га. Розташування: с. Оноківці, урочище “Лиса гора”, правий берег водоканалу. Підпорядкування: Оноківська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.10.1984 р.

Охороняються дерева віком понад 160 років.

Тис ягідний. 45 дерев/1,5 га. Розташування: Підполоз'янське лісництво, г. Пікуй. Підпорядкування: ДП “Воловецьке лісове господарство”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняються дерева віком понад 290 років.

Тис ягідний. 256 дерев, 6,0 га. Розташування: Діловецьке лісництво, 26/26,28,29. Підпорядкування: ДП “Великобичківське ЛМГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.11.1969 р.

Охороняється цінний, рідкісний, занесений до Червоної книги України, вид дерев віком понад 300 років.

Тис ягідний. 116/9,0 га, дерев. Розташування: Устріцьке лісництво, 1/28, Говверлянське лісництво, 8, 13, 18. Підпорядкування: ДП “Рахівське ЛДГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.11.1969 р.

Охороняється цінний, рідкісний, занесений до Червоної книги України вид дерев віком понад 300 років.

Тюльпанне дерево. 4 дерева/0,1 га. Розташування: с. Вишково, урочище Варгедь. Підпорядкування: Вишківська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 170 років.

Клокичка периста (*Staphylea pinnata*)

Холмовець. Площа: 1,0 га. Розташування: Затисянське лісництво, 67/15. Підпорядкування: ДП “Виноградівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.10.1984 р.

Охороняється місцезростання рідкісного виду чагарника – клокички перистої.

Церціє європейській. 4 дерева/1,0 га. Розташування: Лужанське лісництво, квартал 14. Підпорядкування: ДП “Великобичківське ЛМГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 120 років.

Ясен звичайний. 18 дерев/3,0 га. Розташування: смт. Ясіня. Підпорядкування: Ясінянська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються дерева віком понад 310 років

Ясен Масарика. 1 дерево/0,0016 га. Розташування: м. Ужгород, набережна Незалежності, 2. Підпорядкування: Ужгородська міська рада. Утворення: Рішення облради № 265 від 12.08.2011 р.

Охороняється ясен звичайний, котрий росте на березі р. Уж.

Ясен Масарика у м. Ужгород

4.4.2. Геологічні

Анталовецькі скелі. Площа: 1,0 га. Розташування: Ужгородське військове лісництво, 44/1. Підпорядкування: Ужгородське військове лісництво. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р.

Вершина гори Великий Камінь. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район, с. Широкий Луг. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняються оголені зурські вапняки з великою кількістю решток викопної фауни.

Відслонення альбдатської товщі крейди. Площа: 5,0 га. Розташування: с. Новоселиця на березі потоку Тисало (права притока р. Лужанка). Підпорядкування: Новоселицька сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.10.1984 р.

Охороняються оголені сірі, рожеві, зеленуваті мертелі з прошарками чорних вапняків аргілітів із залишками викопної фауни.

Відслонення гірських порід синього кольору. Площа: 3,0 га. Розташування: Лісництво ім. Морозова, квартал 8/6. Підпорядкування: ДП “Мукачівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняються оголені гірські породи дольодовикового періоду під вершиною гори Буз.

Виходи кам'яної солі на поверхню. Площа: 3,0 га. Розташування: смт. Солотвино. Підпорядкування: Солотвинська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.10.1984 р.

Охороняється унікальне природне явище.

Ворочівські скелі. Площа: 5,0 га. Розташування: Кам'яницьке лісництво, 29/1,5,6. Підпорядкування: ДП “Ужгородське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється Невицький останець, жерлова частина вулкану, утворений туфоловою неогенового віку.

Залізорудна шталня. Площа: 1 га. Розташування: Перечинський район. Підпорядкування: Ужгородське військове лісництво. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється відома з XIV століття штольня видобування залізної руди.

Залізорудна шталня. Площа: 5,0 га. Розташування: Ужгородське лісництво, квартал 34/7. Підпорядкування: ДП “Ужгородське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.02.1984 р.

Охороняється відома з XIV століття штольня видобування залізної руди.

Кам'яні останці з різними формами вивітрювання “Сокоlecь”. Площа: 4,0 га. Розташування: Ужгородське військове лісництво, частина г. Синаторій. Підпорядкування: Ужгородське військове лісництво. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняються кам'яні останці з різними формами вивітрювання. Має наукове і естетичне значення.

Каолінова печера Кукля. Площа: 5,0 га. Розташування: Боржавське лісництво. Підпорядкування: ДП “Берегівське лісове господарство”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється відома з XV століття господарська споруда. Представляє собою штучну печеру шахтного типу, в якій добували каолін. Печера є сховищем та місцем зимівлі для рукокрилих, занесених до ЧКУ (2009 р.). Має історико-наукове значення.

Липовецькі скелі. Площа: 2 га. Розташування: Турицьке лісництво, квартал 30/1. Підпорядкування: ДП “Перечинське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.02.1984 р.

Охороняються андезито-базальти неогенового віку, залишки вулканічного інверження. Об'єкт має наукове та природоохоронне значення.

Обавське відслонення-стрімчак (Обавський Камінь). Площа: 1 га. Розташування: Лісництво ім. Морозова, квартал 16/2. Підпорядкування: ДП “Мукачівське лісове господарство”. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється територія, на якій знаходиться жерлова частина вулкану, нагромадження кам'яних брил. Має пізнавальне та естетичне значення.

Оголені скелі на березі р. Квасної. Площа: 4,0 га. Розташування: Рахівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р. Включений до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється оголений тонкозернистий пісковик з прошарками алевролітів та аргілітів з лінзами конгломератів, включеннями нумолітів та рештками викопної фауни.

Оголені скелі на березі р. Терєбля. Площа: 5,0 га. Розташування: с. Драгово. Підпорядкування: Драгівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється оголений тонкозернистий пісковик з прошарками алевролітів та аргілітів з лінзами конгломератів, включеннями нумолітів та рештками викопної фауни.

Оголені скелі на вершині гори Великий Каменець. Площа: 5,0 га. Розташування: с. Новоселиця, урочище Камінці. Підпорядкування: Новоселицька сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняються оголені юрські вапняки з численними рештками викопної фауни. Має наукове палеонтологічне та зоогеографічне значення.

Печера Вів. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Включено до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та естетичне значення.

Печера Гребінь. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та естетичне значення.

Печера Дружба. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

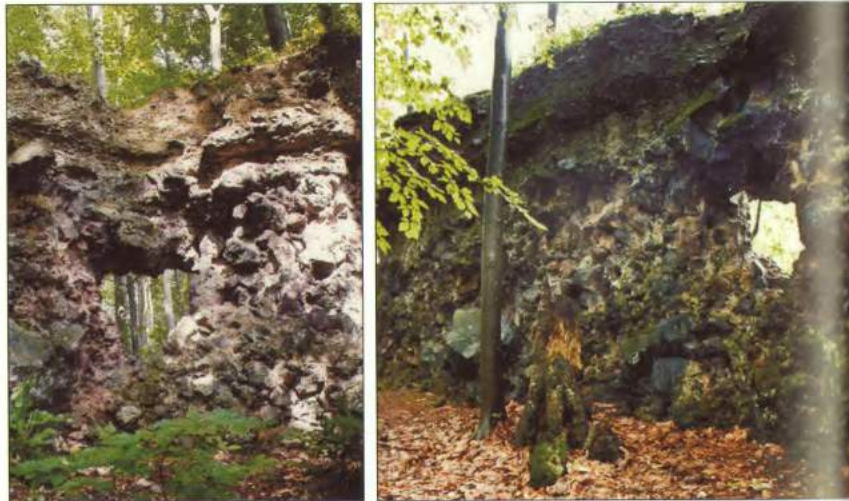
Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та історичне значення.

Печера Кам'яні ворота. Площа: 4,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та естетичне значення.

Печера Дружба

Печера Дірявий камінь

Печера Княгиня. Площа: 1,5 га. Розташування: с. Княгиня. Підпорядкування: філія "Великоберезнянський держспецлісгосп". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється карстова печера шахтного типу.

Печера Дірявий камінь. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та естетичне значення.

Печера Молочний камінь. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та історичне значення.

Печера Перлина. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Включено до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та естетичне значення.

Печера Синаторій. Площа: 1,0 га. Розташування: Ужгородське військове лісництво, 26/14. Підпорядкування: Ужгородське військове лісництво. Утворення: рішення облвиконкому № 414 від 23.02.1984 р.

Охороняється печера на вершині гори Синаторій. Рідкісне явище природи, має наукове та естетичне значення.

Печера Термокса мала. Площа: 3,0 га. Розташування: Терелянське лісництво, 10/8, урочище Термокса. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється печера на вершині гори Синаторій. Рідкісне явище природи, має наукове та естетичне значення.

Печера Ур. Площа: 0,5 га. Розташування: урочище Пастелькові Луки, Ужгородське військове лісництво, квартал 9/12. Підпорядкування: Ужгородське військове лісництво. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється печера тектонічного походження, цікава в геоморфологічному відношенні, представляє інтерес як туристичний об'єкт.

Печера Чертеж. Площа: 3,0 га. Розташування: с. Кричово. Підпорядкування: Кричівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та естетичне значення.

Печера Чур. Площа: 5,0 га. Розташування: Тячівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.1969 р. Увійшла до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється карстова печера, рідкісне явище природи. Має наукове та історичне значення.

Свидовецькі скелі. Площа: 5,0 га. Розташування: Свидовецьке лісництво, квартал 9/1. Підпорядкування: ДП "Ясінянське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р. З 1997 р. входить до складу КБЗ без вилучення від землекористувача.

Охороняються мальовничі скелі, в породах яких виявлено відбитки давньої фауни і флори.

Скалка (Соколів камінь). Площа: 3 га. Розташування: Дубриницьке лісництво, квартал 25/6,10. Підпорядкування: ДП "Перечинське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.02.1984 р.

Охороняються скелі вулканічного походження (мальовничі скелі з включенням альб-секоманських мергелів та викопної фауни тисальської свити).

Скелі. Площа: 51,0 га. Розташування: Велятинське лісництво, квартал 6/2,3,4,6,7, квартал 7/3, урочище Поточок. Підпорядкування: ДП "Хустське ЛМГ". Утворення: Рішення облради № 694 від 12.01.2006 р.

Скелі з ієрогліфами. Площа: 0,7 га. Розташування: с. Середнє Водяне. Підпорядкування: Середньоводянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються скелі із зображеннями, що нагадують ієрогліфи, що розміщені на східних схилах гори Бужори.

Скелі Тростянець. Площа: 1,5 га. Розташування: Квасівське лісництво, квартал 2/31. Підпорядкування: ДП "Рахівське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р. З 1997 р. входить до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення від землекористувача.

Охороняється стратиграфічна пам'ятка природи.

Скеля. Площа: 3,0 га. Розташування: Перечинське лісництво, 14/6. Підпорядкування: ДП "Перечинське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються кам'яні останці з різними формами вивітряння. Мають наукове та естетичне значення.

Скеля-стрімчак над с. Костилівка. Площа: 1,0 га. Розташування: с. Костилівка. Підпорядкування: Костилівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється залягання аргілітів, конгломератів та міоценових відкладів. Стратиграфічна пам'ятка природи.

Скеля-стрімчак над Білим Потокком. Площа: 2,0 га. Розташування: Діловецьке лісництво, 15/16. Підпорядкування: ДП "Великобичківське ЛМГ". Утворення: рішення облвиконкому №253 від 23.02.1984 р. З 1997 р. входить до складу Карпатського біосферного заповідника без вилучення від землекористувача.

Охороняється вихід на денну поверхню мармурів білого, чорного, сірого і зеленого кольорів. Унікальна мінерало-петрографічна та естетична пам'ятка.

Стовп з вулканічного туфу. Площа: 3 га. Розташування: Кам'яницьке лісництво, квартал 30/3. Підпорядкування: ДП "Ужгородське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється останець з вулканічного туфу висотою 10 м. Жерлова частина вулкану, складена туфолавою неогенового віку.

Червона скеля-стрімчак над рікою Ріка. Площа: 2 га. Розташування: м. Хуст. Підпорядкування: Хустське ВУКГ. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється скеля-стрімчак, з якою пов'язана легенда з історії Хустського замку.

4.4.3. Гідрологічні

Водоспад Городилів. Площа: 0,12 га. Розташування: Хустське лісництво, квартали 11/9, урочище Городилів. Підпорядкування: ДП "Хустське лісове господарство". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється мальовничий водоспад на крутосхилі гори Городилів на висоті 460 м н. р. м.

Водоспад. Площа: 1,4 га. Розташування: Турицьке лісництво, урочище Лумшори, квартал 11/6,7. Підпорядкування: ДП "Перечинське лісове господарство". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється водоспад висотою 12 м. Має естетичне та рекреаційне значення.

Водоспад Плішка. Площа: 0,2 га. Розташування: Перечинське лісництво, квартал 29/2,5,7, схил г. Плішка (висота 780 мн.р.м.) Підпорядкування: ДП "Перечинське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється мальовничий водоспад та лісове озеро.

Водоспад Свидовець. Площа: 0,3 га. Розташування: Рахівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. Включено до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється водоспад. Має природоохоронне та естетичне значення.

Водоспад Скакало. Площа: 0,4 га. Розташування: лісництво ім. Морозова, квартал 29/25. Підпорядкування: ДП "Мукачівське лісове господарство". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється розташований на схилі г. Грабіжниця, урочище Нижня Грабіжниця, триступінчастий водоспад. Має естетичне значення.

Водоспад Трофанець. Площа: 0,25 га. Розташування: Рахівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. Включено до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється мальовничий водоспад. Має значення як об'єкт, привабливий для туристів.

Водоспад Шипіт. Площа: 0,19 га. Розташування: Ізківське лісництво, урочище Шипіт, квартал 12. Підпорядкування: ДП "Міжгірське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється рідкісна пам'ятка природи, що має наукове, естетичне та рекреаційне значення.

Водоспад Шипот

Озеро гірське Бербеняскул

Водоспад Шипот. Площа: 0,7 га. Розташування: Шипотське лісництво, урочище Шипот, потік Воєводин, квартал 15/3. Підпорядкування: ДП "Перечинське лісове господарство". Утворення: Рішення облвиконкому №253 від 23.02.1984 р.

Охороняється рідкісна пам'ятка природи, водоспад висотою 24 м. Знаходиться на території заказника Тур'є-Полянський. Має наукове, естетичне та рекреаційне значення.

Озеро Солоне. Площа: 2,5 га. Розташування: с. Данилово. Підпорядкування: Данилівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється водойма, що містить солону воду, котра має лікувальне значення.

Озеро Апшинець. Площа: 2,6 га. Розташування: урочище Апшинець. Підпорядкування: Чортотисянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється високогірне озеро на висоті 1500 м н.р.м. з кришталєво чистою водою, населене фореллю.

Озеро Бербеняскул. Площа: 0,68 га. Розташування: Рахівський район. Підпорядкування: КБЗ. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р. Включено до складу КБЗ із вилученням площі від землекористувача.

Охороняється найвисокогірніше (1801 м н.р.м.) озеро.

Озера на полонині Боржава. Площа: 2,4 га. Розташування: полонина Боржава. Підпорядкування: ДП "Довжанське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.11.1969 р.

Охороняється гірське озеро, яке має природоохоронне значення.

Озеро Велике Тростя. Площа: 1,9 га. Розташування: Турицьке лісництво, 14/4. Підпорядкування: ДП "Перечинське лісове господарство". Утворення: Рішення облвиконкому №414 від 18.11.1969 р.

Охороняється озеро, що має естетичне, природоохоронне та наукове значення.

Озеро Ворожеска. Площа: 0,7 га. Розташування: урочище Ворожеска. Підпорядкування: Чортотисянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється озеро на висоті 1460 м н.р.м., що має естетичне, природоохоронне та наукове значення.

Озеро Ворочівське. Площа: 0,3 га. Розташування: вершина г. Анталовецька Поляна. Підпорядкування: Ужгородське військове лісництво, квартал 15/3,1. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється озеро, що утворилося в кратері згаслого вулкану, який заповнився водою. Має естетичне, природоохоронне та наукове значення.

Озеро Герешаска. Площа: 1,2 га. Розташування: урочище Герешаска. Підпорядкування: Косівсько-Полянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється озеро, що утворилося під скелястою стіною на висоті 1577 м н. р. м. Розкинулося мальовниче озеро у вигляді прямокутника. Живить водами річки Кісву. Має естетичне, природоохоронне та наукове значення

Озеро Липовецьке (Морське Око). Площа: 0,3 га. Розташування: с. Липовець. Підпорядкування: Липовецька сільська рада. Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється гірське озеро на висоті 600 м н. р. м. Мальовнича скеля, що височить над озером, є частиною колишнього кратера вулкану. Має ландшафтну, історичну та естетичну цінність.

Озеро Репинне. Площа: 0,97 га. Розташування: Лисичанське лісництво, 17/3, урочище Репинне. Підпорядкування: ДП "Довжанське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється мальовниче лісове озеро. Має природоохоронне та естетичне значення.

Озеро Синє. Площа: 3,0 га. Розташування: лісництво ім. Морозова, квартал 9/4, урочище Синяк. Підпорядкування: ДП "Мукачівське ЛГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.02.1984 р.

Охороняється гірське озеро-болото на висоті 600 м н.р.м., розташоване у вулканічному кратері. Живиться водами щонайменше двох джерел, вода одного з яких за своїм складом є сірководнево-сульфатно-кальцієвою і має лікувальне значення. Флористичний склад болота досить бідний. На ньому зростають такі види рослин як очерет звичайний (*Phragmites australis*), одикарник європейський (*Trientalis europaea*), росичка круглолиста (*Drosera rotundifolia*), крушина ламка (*Frangula*

Озеро Синє

almus), осока їжакова (*Carex echinata*). Синє озеро промторово є різнотипним, елементи оліготрофності тут проявляються слабо, що може бути пов'язано з фактом живлення джерельною водою, а також з особливостями хімічного складу води.

Озеро Солоне. Площа: 2,0 га. Розташування: смт. Солотвино. Підпорядкування: Солотвинська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється солоне озеро, що має лікувальне і наукове значення.

Солоні озера. Площа: 0,3 га. Розташування: с. Теремля. Підпорядкування: Теремлянська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.10.69 р.

Охороняється солоне озеро, що має лікувальне і наукове значення.

Солоне озеро. Площа: 2,7 га. Розташування: с. Олександрівка, вул. Миру, урочище Герц. Підпорядкування: Олександрівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється солоне озеро, що має лікувальне і наукове значення.

Сфагнове болото Синяк. Площа: 1,0 га. Розташування: лісництво ім. Морозова, урочище Синяк, кв.13/4. Підпорядкування: ДП "Мукачівське ЛП". Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється солоне озеро, що має лікувальне і наукове значення.

4.4.4. Зоологічні

Лилики. Площа: 1,0 га. Розташування: Ужгородське лісництво, 34/9.

Підпорядкування: ДП "Ужгородське ЛП". Утворення: Рішення облвиконкому № 55 від 7.03.1990 р.

Створений з метою охорони місць оселення рідкісних видів кажанів, занесених до Червоної книги України – великого та малого підковоносів, нічниці довгоухої, нічниці Наттерера, широкоуха європейського.

4.5. Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва

Арборетум у дворі райвиконкому. Площа: 0,3 га. Розташування: смт. Великий Березний. Підпорядкування: Великоберезнянська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк – пам'ятка, заснований у 1885 році. Зростають екзотичні види дерев та кущів.

Парк "Боздоський". Площа: 50 га. Розташування: м. Ужгород. Підпорядкування: Ужгородський міськвиконком. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р., облради №220 від 26.05.2011 р.

Охороняється парк з широколистяними насадженнями в прибережній зоні р. Уж, який є місцем відпочинку населення та проведення масових гулянь і культурних заходів жителів обласного центру. Наявні джерело мінеральної води, майданчики та атракціони для дітей, інші об'єкти інфраструктури рекреації.

Липова алея. Площа: 1,0 га. Розташування: м. Ужгород, наб. Незалежності. Підпорядкування: Ужгородська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється найдовша липова алея у Європі.

Міський парк і палісадник винрадгоспу. Площа: 2,7 га. Розташування: м. Виноградів. Підпорядкування: Виноградівська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється парк відпочинку, в якому зростає 37 видів дерев.

Палісадник обласної лікарні. Площа: 0,7 га. Розташування: м. Ужгород, вул. Капушанська, 22. Підпорядкування: обласна лікарня. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк, заснований на початку ХХ століття, в якому ростуть кельрейтерія, форзиція, роза сірійська, юкка та інші цінні екзоти.

Палісадник хімкорпусу Державного університету. Площа: 0,4 га. Розташування: м. Ужгород. Підпорядкування: Ужгородський національний університет. Утворення: Рішення облвиконкому 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється палісадник, в якому зростають голуба ялина, тис ягідний.

Парк. Площа: 0,9 га. Розташування: смт. Буштино, вул. Тополівка. Підпорядкування: Буштинська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Палісадник біля корпусу хімічного факультету Ужгородського національного університету

Парк-арборетум. Площа: 3,0 га. Розташування: смт. Великий Березний. Підпорядкування: Великоберезнянська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.01.1972 р.

Охороняється парк, заснований у XIX столітті, в якому ростуть дуб пірамідальний та червоний, гінкго, бундук, сосна веймутова, сосна кедрова європейська, софора ряболиста та ін.

Парк-арборетум. Площа: 2,0 га. Розташування: с. Руське Поле. Підпорядкування: Русько-Полівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Парк відпочинку. Площа: 5,0 га. Розташування: смт. Ясіня. Підпорядкування: Ясінянська селищна рада. Утворення: Рішення облради № 708 від 04.12.2008 р.

Охороняється парк відпочинку, заснований у 1946 році.

Парк відпочинку. Площа: 4,0 га. Розташування: м. Виноградів. Підпорядкування: Виноградівська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Заснований у 1849 році.

Охороняється парк відпочинку, в якому зростають цінні екзотичні види.

Парк відпочинку. Площа: 4,8 га. Розташування: Рахівське лісництво, квартали 5/11,25,26,29,40. Підпорядкування: ДП "Рахівське ЛМГ". Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк відпочинку, заснований у XVII столітті.

Парк відпочинку. Площа: 5,0 га. Розташування: смт. Буштино. Підпорядкування: Буштинська селищна рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Парк відпочинку. Площа: 1,0 га. Розташування: м. Ужгород. Підпорядкування: ВАТ "Модуль". Утворення: Рішення облвиконкому № 243 від 25.07.1972 р. Охороняються чагарникові екзотичні насадження.

Парк відпочинку. Площа: 10,864 га. Розташування: м. Мукачево. Підпорядкування: КП "Комбінат благоустрою". Утворення: Рішення облради № 708 від 04.12.2008 р.

Охороняються чагарникові екзотичні насадження.

Парк відпочинку. Площа: 1,0 га. Розташування: с. Мужієво. Підпорядкування: Мужіївська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р.

Охороняються чагарникові екзотичні насадження.

Парк культури і відпочинку. Площа: 6,0 га. Розташування: с. Велика Бакта. Підпорядкування: філія "Берегівдержпецлісгосп". Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняється парк відпочинку, заснований у XVIII столітті, в якому зростають цінні екзоти.

Парк відпочинку районної лікарні. Площа: 4,0 га. Розташування: м. Берегово. Підпорядкування: Берегівська районна лікарня. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк відпочинку, заснований у XVIII столітті, в якому зростають цінні екзоти.

Парк відпочинку. Площа: 4,0 га. Розташування: с. Великі Геєвці. Підпорядкування: Великогеївська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк відпочинку, закладений у XIX столітті.

Парк відпочинку. Площа: 1,5 га. Розташування: с. Великі Лази. Підпорядкування: Великолазівська ЗОШ. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється насадження рослин, закладене у XIX столітті.

Парк "Чертеж". Площа: 6,0 га. Розташування: с. Чертеж. Підпорядкування: Худівська сільська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 253 від 23.10.1984 р.

Охороняються чагарникові екзотичні насадження.

Парк "Чонок". Площа: 6,1 га. Розташування: Свалявський район. Підпорядкування: Дитячий санаторій "Човен". Утворення: Рішення облвиконкому № 243 від 25.07.1972 р., рішення облради № 708 від 04.12.2008 р.

Охороняються чагарникові екзотичні насадження.

Партерний сквер. Площа: 1,5 га. Розташування: м. Ужгород, пл. Народна. Підпорядкування: Ужгородська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняються чагарникові екзотичні насадження.

Парк "Підзамковий". Площа: 4,0 га. Розташування: м. Ужгород. Підпорядкування: Ужгородський міськвиконком. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р., облради № 220 від 26.05.2011 р.

Охороняється парк відпочинку, закладений у XVIII столітті.

Розарій в дворі зеленгоспу. Площа: 0,1 га. Розташування: м. Виноградів. Підпорядкування: Виноградівська міська рада. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р.

Розарій ЗАТ “Закарпатліс”. Площа: 0,51 га. Розташування: м. Ужгород, вул. Собранецька, 60. Підпорядкування: Дирекція ЗАТ “Закарпатліс”. Утворення: Рішення облвиконкому № 377 від 11.01.2002 р.

Сквер. Площа: 1,0 га. Розташування: м. Берегово, площа Героїв. Підпорядкування: Берегівський міськвиконком. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р.

Сквер міський. Площа: 0,5 га. Розташування: м. Мукачево. Підпорядкування: КП “Комбінат благоустрою”. Утворення: Рішення облвиконкому № 243 від 25.07.1972 р.

Міський сквер (парк ім. Горького). Площа: 2,288 га. Розташування: м. Мукачево, вул. Парканія. Підпорядкування: Мукачівська міська рада. Утворення: Рішення облради № 708 від 04.12.2008 р.

Сквер міської лікарні. Площа: 1,0 га. Розташування: м. Мукачево. Підпорядкування: Мукачівська міська лікарня. Утворення: Рішення облвиконкому № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк відпочинку, в якому ростуть цінні екзоти.

Сквер міськлікарні (“Дендросад Лаудона”). Площа: 0,4 га. Розташування: м. Ужгород. Підпорядкування: Ужгородська міська лікарня та Ужгородський міськвиконком. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк відпочинку, у якому зростають гінкго, тсуга, ялина нормандська, кипарисовик болотний та ін. У трав'яному покриві – цибуля ведмежа (черемша).

Дендросад Лаудона

Палісадник університетської бібліотеки. Площа: 0,5 га. Розташування: м. Ужгород, вул. Капітульна. Підпорядкування: Ужгородський національний університет. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р.

Охороняється парк відпочинку, в якому зростають цінні екзоти.

Палісадник університетської бібліотеки

4.6. Дендрологічні парки

Березинка. Площа: 34,0 га. Розташування: лісництво Березинка, 3/19-42, урочище Нодьлігет. Підпорядкування: ДП “Мукачівське ЛГ”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р., облради № 325 від 26.12.2003 р.

Охороняється парк, заснований у 1950 році, в якому зростає біля 375 видів дерев та чагарників, серед них є екзоти.

Учнівський дендрологічний парк. Площа: 0,9 га. Розташування: м. Мукачево. Підпорядкування: Міський еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 18.11.1969 р., № 243 від 25.07.1972 р., облради № 541 від 22.06.2005 р.

Охороняється парк, закладений у XIX столітті.

Дендрарій винзаводу. Площа: 1,0 га. Розташування: м. Берегово, вул. Шевченка, 120. Підпорядкування: СТОВ “Берегівське”. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк, у якому зростає біля 70 видів екзотичних дерев.

Дендропарк школи № 4. Площа: 2,0 га. Розташування: м. Виноградів. Підпорядкування: Дирекція ЗОШ № 4. Утворення: Рішення облвиконкому № 414 від 17.11.1969 р. та № 243 від 25.07.1972 р.

Охороняється парк, в якому зростають цінні екзотичні види.

Розділ 5.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПЗФ

5.1. Національний та європейський досвід

Україна чітко визначила свій намір інтегрування в Європейський Союз, що вимагає зближення національного законодавства та підходів у всіх сферах господарювання з європейським. До того ж Україна підписала низку міжнародних угод та конвенцій у галузі природоохоронної справи, тим самим взяла на себе відповідні зобов'язання. Порівняльний аналіз показує, що здебільшого система природно-заповідних територій в Україні відповідає європейській та світовій практиці та міжнародним конвенціям, зокрема конвенціям про біорізноманіття (Бразилія, 1992 р.), про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (Париж, 1972 р.), про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Берн, 1979 р.), про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.), про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер (Гельсінкі, 1992 р.), про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Еспоо, 1991 р.), щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай та інших. Однак, як зазначають фахівці [10], класифікація ПЗФ в національному законодавстві за кількісним і якісним складом геосозологічних категорій є незавершеною. Розвинені країни світу використали інтеграційний підхід при виборі системи організації ландшафтного і біологічного різноманіття, а також системи режимів їх збереження, використання та відтворення. Система управління об'єктами, в залежності від наукового і прикладного природоохоронного призначення, орієнтована на ієрархічний рівень (міжнародний, національний, регіональний, місцевий). Для запровадження такої системи необхідно насамперед адаптувати вітчизняну класифікацію територій та об'єктів ПЗФ до стандартів Міжнародного Союзу охорони природи та природних ресурсів (МСОП). Для цього необхідно ввести деякі нові категорії, проект пропозиції яких приведено в Табл. 5.1.

Найсуттєвіші розбіжності в змісті категорії НПП, якому відповідає за МСОП національний парк, де забороняється господарська діяльність з використанням природних ресурсів, а також спортивне полювання і риболовля, тоді як у вітчизняних парках така діяльність має місце. До національного парку за МСОП можуть бути включені і порушені території для їх відновлення, що не характерно для НПП. Заповідна зона НПП за сутністю відповідає найвищій категорії МСОП.

Пропозиції класифікації ПЗФ України у відповідності до міжнародних стандартів [10]

КАТЕГОРІЇ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ			
легітимні		запропоновані для України	значення
Україна	МСОП		
1. Біосферний заповідник	IX. Біосферний резерват	1. Біосферний резерват	Міжнародне
2. Природний заповідник	I. Суворий природний резерват/ Дика природа	2. Національний заповідник	Загально-державне
2а. Відділення, філіал, частина природного заповідника	Iа. Суворий природний резерват	3. Суворий рефугій	Загальнодержавне
3. Урочище заповідне	Iб. Дика природа	4. Заповідне урочище	Місцеве
4. Національний природний парк	II. Національний парк	5. Національний парк	Загальнодержавне
5. Регіональний ландшафтний парк	II. Національний парк	6. Регіональний парк	Місцеве
6. Заказник загальнодержавного значення	IV. Територія управління екотопами/видами	7. Національний заказник	Загальнодержавне
6а. Заказник місцевого значення	IV. Територія управління екотопами/видами	8. Регіональний заказник	Місцеве
7. Пам'ятка природи місцевого значення	III. Пам'ятка природи	10. Регіональна пам'ятка природи	Місцеве
	X. Об'єкт світової спадщини	11. Пам'ятка природи світової спадщини	Міжнародне
	VI. Територія охорони ресурсів	12. Природний об'єкт	Місцеве
	V. Територія охорони ландшафтів	13. Край, що охороняється	Загальнодержавне
	VII. Антропологічний резерват	14. Екоетнічне оселище	Загальнодержавне
	VIII. Територія багатотільового використання	15. Еко регіон	Загальнодержавне

Регіональний ландшафтний парк співставляється згідно наведеного в табл. 5.1, з V. Територією охорони ландшафтів, а пам'ятки природи відповідають категорії III. Пам'ятка природи. Однак режим охорони у вітчизняних об'єктах (джерела, дерева, печери тощо) є суворіший.

Пропонуються нові категорії, зокрема загальнодержавного значення: “область охоронного ландшафту”, “регіон екологічного природокористування” та місцевого значення: “зелена стрічка”, “екологічний міст” або “екологічний коридор”. Останні, як категорії, сприяли б упорядкуванню понятійного апарату при формуванні екологічної мережі.

5.2. Регіональні проблеми та шляхи їх вирішення

В Закарпатській області успішно розбудовується як мережа ПЗФ, так і екологічна мережа, постійно розширюються зв'язки міжнародної співпраці [45-56]. Водночас наявні низка проблем управлінського, законодавчого та організаційно-виконавчого характеру, які потребують врегулювання. Насамперед зазначимо, що передбачене законодавчо складання кадастру ПЗФ реалізується надзвичайно повільно. На теперішній час потрібно провести інвентаризацію об'єктів живої і неживої природи ПЗФ із застосуванням сучасних інформаційних технологій, позаяк достовірна інформація про значну кількість із них, особливо місцевого значення, відсутня. Чимало об'єктів потребують уточнення статусу і режиму заповідання. Фонові спостереження в наукових установах вищого рівня заповідання також потребують кращого оснащення новітньою технікою, застосування автоматизованих систем збору та первинного опрацювання інформації. В управлінській сфері неможливо досягти ефективної роботи за умов, коли об'єкти ПЗФ знаходяться у підпорядкуванні багатьох відомств, що історично склалося в Україні. Отже, назріла потреба навести лад у цій галузі.

В законодавчо-нормативному забезпеченні якнайшвидше необхідно усунути розбіжності з європейськими підходами як щодо класифікації територій та об'єктів ПЗФ, так і щодо функціонального зонування територій, уніфікації режимів охорони. Зважаючи, що процес збільшення заповідних територій неминучий, не можна зволікати із вдосконаленням законодавчо-нормативної бази в частині оптимізації використання унікальних природних ресурсів на цих територіях, розвитку туристичної і рекреаційної інфраструктури, узгодження інтересів місцевих громад, органів їх самоуправління, рекреантів та адміністрацій заповідних установ. Якщо не буде досягнуто злагоди між ними, то апіорі не матимуть успіху жодна із амбітних цілей сьогодення щодо сталого розвитку територій на віддалену перспективу. А саме для цього ми розбудовуємо екомережу, і як її важливу складову мережу заповідних об'єктів і територій. Насамкінець, зазначимо, що силами спеціально уповноважених природоохоронних структур та адміністрацій, без залучення наукової громадськості та засобів масової інформації розв'язати багато з наявних регіональних проблем не вдасться. Тому важливо знайти формат консолідації на місцевому рівні зусиль зацікавлених природоохоронних структур, органів місцевої влади та самоуправління, науково-освітніх установ на плідну довготривалу співпрацю у цій царині.

Значну допомогу в реалізації поставлених цілей можна отримати від європейської та світової спільноти, адже Українські Карпати – це важлива частина гір-

ської країни, що має надзвичайну значимість для стабілізації кліматоутворюючих процесів на континентальному і планетарному рівнях, має унікальні ландшафтне і біологічне різноманіття та рекреаційний потенціал.

5.3. Регіональна екологічна мережа: стан та перспективи розбудови

Згідно із Законом України “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки” національна екологічна мережа може включати території природно-заповідного фонду, ліси, водні об'єкти, водоохоронні об'єкти та прибережні захисні смуги водних об'єктів, інші землі водного фонду, водно-болотні угіддя, сіножаті, пасовища, полежахисні лісові смуги, землі оздоровчого та рекреаційного призначення, транспорту, оборони та інші, що мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, насамперед, видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України. Виконання цієї Програми передбачає проектування національної екологічної мережі шляхом розробки Генеральної схеми екологічної мережі України, відповідних регіональних схем Автономної республіки Крим та адміністративних областей, а також місцевих схем екологічної мережі міст Києва і Севастополя та адміністративних районів. Ця складна і багаторівнева робота виконується у рамках Генеральної схеми планування території України, складовою якої має бути Генеральна схема екологічної мережі України. В свою чергу ця схема має бути узгоджена із Всеєвропейською екологічною мережею у відповідності до міжнародних зобов'язань України. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, основою якої є формування Всеєвропейської екомережі, була схвалена Міністрами довіклі країн Європи у 2005 році.

Базові принципи, якими потрібно керуватися при розробці екомережі, визначено наступні:

- модель екомережі з її ключовими елементами у вигляді природних ядер, природних коридорів (перехідних зон між природними осередками) і буферних зон є природним каркасом збереження і відновлення біорізноманіття;
- вибір моделі має визначатися природними умовами та адміністративними обставинами різних країн і регіонів;
- екомережа має бути багаторівневою;
- екомережа має стати динамічним засобом розвитку і реалізації політики збереження дикої природи;
- екомережа має враховувати взаємозв'язок і особливості системи природно-заповідних територій і соціально-економічного розвитку регіону.

Зазначимо, що екологічна мережа формується на принципах цілісності та структурності території, представляє собою сукупність природно-заповідних територій, єдність та взаємопов'язаність яких забезпечується організованою системою за спеціально розробленими принципами управління. Норми структурно-територіальної організації національної екологічної мережі законодавчо зазначені в Законі України "Про екологічну мережу України" (2004 р.) та в інших нормативно-правових актах з природоохранного та формування екологічної мережі України та її регіонів. Керуючись ними, а також рекомендаціями Панєвропейської стратегії щодо формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій з природними або частково зміненими ландшафтами, науковцями розроблено проект регіональної екомережі Закарпатської області [55]. В попередніх розділах цієї книги розглянуто об'єкти і території ПЗФ Закарпатської області, які оптимально виконуватимуть роль ядрових (ключових) елементів структури регіональної екомережі.

У Закарпатській області території, що належать до заповідних станом на 01.01.2011 р. досягли 13,8 % від загальної площі області, що є одним з кращих показників серед регіонів України. Особливо важливим є те, що більшість цієї площі займають об'єкти найвищої категорійності заповідання, мають добре збережені ландшафти і біологічне різноманіття. Це створює добрі передумови для формування регіональної екомережі, ключовими елементами якої є саме ці заповідні території. Водночас варто зазначити, що при створенні мережі природно-заповідних територій не завжди вдається сформувати бажану просторову систему. Тому подальше їх об'єднання в єдину функціональну систему регіонального рівня з наступною інтеграцією у національні і міждержавні природоохоронні і екологічні мережі стикається з певними труднощами, зокрема щодо геопросторового забезпечення належних фізичних умов життєдіяльності біоти.

Екологічна мережа повинна сполучити між собою просторово роз'єднані території мережі ПЗФ та утворити функціональну цілісну систему, здатну забезпечити взаємодію природних систем. Розглянувши структуру такої системи, можна виділити території, які повинні до неї входити. Насамперед, це абсолютно заповідні території, ділянки з найвищим ступенем збереженості біо- та ландшафтного різноманіття, які відносимо до ключових (ядрових). Сюди відносимо заповідні зони біосферних та природних заповідників, заповідні зони національних природних і регіональних ландшафтних парків. До наступної ланки – заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, а також інші об'єкти природно-заповідного фонду. Окрім природно-заповідних територій до регіональної екомережі відносимо інші території, які в регіоні займають значні площі і представлені захисними категоріями земель водного і лісового фонду, рекреаційного, оздоровчого і частково сільськогосподарського призначення (пасовища, луки, сіножаті і навіть деградовані та селітебні зони). В Закарпатті тільки на захисні землі лісгосподарського призначення припадає близько 35% загальної площі

області. Ключові елементи екомережі визначаються з врахуванням наступних чинників: ступінь природності території та її різноманіття; репрезентативність ендемічних, реліктових та рідкісних видів, ландшафтно-ценотична та видова представленість; оптимальність розміру і природність меж; функціональне призначення. Визначені ключові території екомережі сполучаються лінійними об'єктами, що відіграють роль екологічних коридорів. Захист ключових територій, поєднаних екологічними коридорами, від негативного антропогенного впливу забезпечується наявними навколо них буферними зонами. Формування екологічної мережі Закарпатської області полегшується тим, що переважна частина площ із статусом заповідних припадає на поліфункціональні об'єкти вищих категорій заповідності, а саме: Карпатський біосферний заповідник, НПП "Синевир", Ужанський НПП, НПП "Зачарований край" і РЛП "Притисянський". Разом вони займають 87,3% від загальної площі природно-заповідного фонду Закарпатської області. Водночас понад 400 інших об'єктів та територій ПЗФ за площею є незначними (див. табл. 5.2.), тобто мають недостатню екологічну ємність для збереження генофонду та умов існування біоти. Але разом із великими та середніми за площею об'єктами ПЗФ незаперечна суттєва роль цих об'єктів як важливих допоміжних елементів збереження біорізноманіття. Для збільшення ролі ключових об'єктів їх з'єднано між собою екологічними коридорами та іншими об'єктами нижчого рівня заповідання.

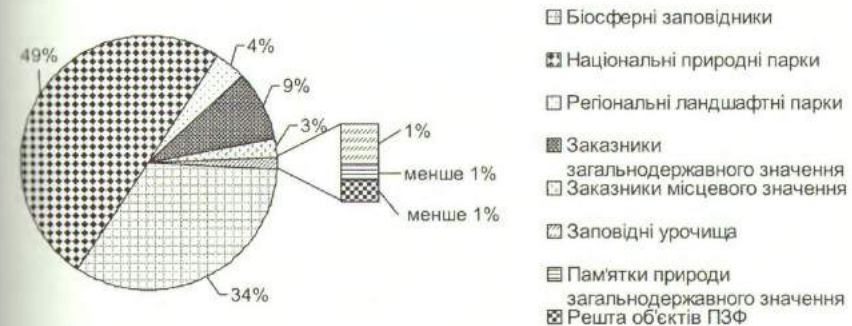

Рис. 5.1. Діаграма розподілу площ природно-заповідного фонду Закарпатської області за категоріями

Сполучення ядрових елементів регіональної екомережі з'єднуючими екологічними коридорами для вирішення проблеми природного різноманіття та підтримання екологічного балансу регіону запропоновано реалізувати за наступною схемою. Від Ужанського НПП на північному заході – до Чорногірського та Марамороського масивів КБЗ на південному сході, як це видно із карти на рис. 5.2.

Таблиця 5.2.

Структура ПЗФ Закарпаття станом на 01.01.11 р.

№ п/п	Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
		Загально-державного значення		Місцевого значення		Всього	
		Кількість	Площа	Кількість	Площа	Кількість	Площа
1.	Біосферні заповідники	1	58035,8			1	58035,8
2.	Національні природні парки	3	87964,3	-	-	3	87964,3
3.	Дендрологічні парки	-	-	4	37,9	4	37,9
4.	Регіональні ландшафтні парки	-	-	1	10330,66	1	10330,66
5.	Заказники – всього, в т.ч.:	19	12368,0	45	5564,8	64	17932,8
	ландшафтні	1	1026,0	1	188,4	2	1214,4
	лісові	3	1501,0	12	2403,5	15	3904,5
	ботанічні	8	2173,0	21	1177,6	29	3350,6
	загальнозоологічні	4	6807,0	1	75,0	5	6882,0
	орнітологічні	1	606,0	1	49,9	2	655,9
	іхтіологічні	-	-	5	819,0	5	819,0
	гідрологічні	1	105,0	4	851,4	5	956,4
	загальногеологічні	1	150,0	-	-	1	150,0
6.	Пам'ятки природи – всього, в т.ч.:	9	464,0	329	474,71	338	938,71
	комплексні	1	22,0	-	-	1	22,0
	ботанічні	6	385,0	40	88,35	46	473,35
	лісові	1	42,0	-	-	1	42,0
	гідрологічні	1	15,0	250	211,16	251	226,16
	зоологічні	-	-	1	1,0	1	1,0
	геологічні	-	-	38	174,2	38	174,2
7.	Ботанічні сади	1	86,41	-	-	1	86,41
8.	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	38,0	32	130,73	33	168,73
9.	Заповідні урочища	-	-	9	1184,3	9	1184,3
	РАЗОМ	34	158956,51	420	17723,10	454	176679,61

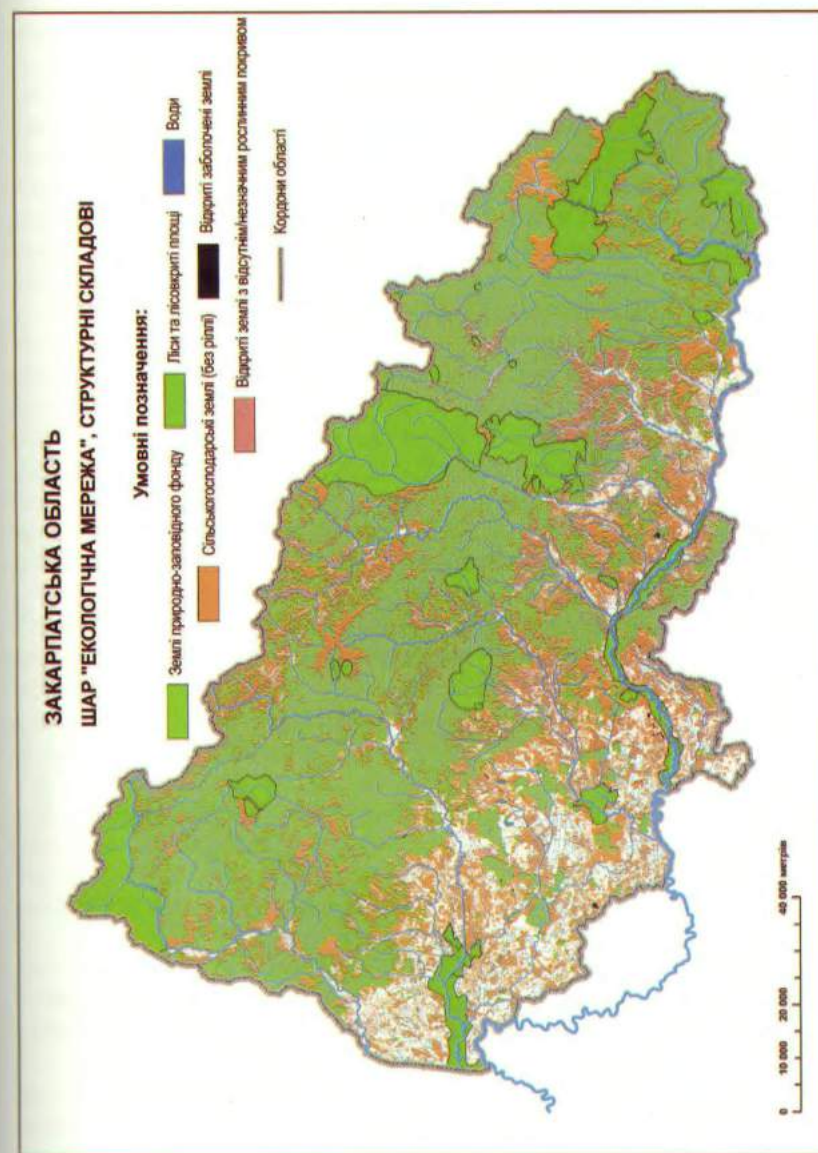

Рис. 5.2. Картошма екологічної мережі Закарпатської області

Найбільшим за розмірами є екологічний коридор (ЕК-1), який з'єднає територію Ужанського НПП із територією НПП "Синевир". Цей коридор виходитиме із лісових масивів Ужанського НПП поблизу с. Кострино, далі прохідтиме через лісові масиви Великоберезнянського лісгоспу в околицях с. Костринська Розтока в напрямку на г. Красія (1036 м), перейде на Полонинський хребет г. Песій Верх (876 м), г. Лаутанська Голиця (1374 м), г. Рівна (1482 м), далі західніше г. Високий Камінь (1202 м) через урочище Майдан і лісові масиви Воловецького лісгоспу біля с. Абрамка та с. Занька (тут у коридор включено заказник "Оса") вийде на г. Томнатик (1344 м) та г. Великий Верх (1598 м). Далі цей екологічний коридор прохідтиме по території Міжгірського району, через лісові насадження ДП "Міжгірське ЛГ" до г. Менчул (1247 м) та г. Мерша (1317 м). Даний екологічний коридор має три розгалуження. Перше – від гори Томнатик (1344 м) до г. Магура (1088 м) і г. Погар (792 м) територіями лісового фонду Воловецького та Свалявського лісгоспів у напрямі г. Бужора (1081 м) до РЛП "Зачарований край". Друге розгалуження коридору від г. Мерша (1317 м) до г. Кам'янка (1578 м), яка знаходиться в НПП "Синевир". Третє – від г. Мерша (1317 м) до г. Телеш (1324 м), яка знаходиться поблизу НПП "Синевир". Другий екологічний коридор (ЕК-2) з'єднуватиме території НПП "Синевир" з Угольсько-Широколужанським масивом Карпатського біосферного заповідника. Ці території доцільно з'єднати по всій межі примикання за рахунок земель лісового фонду ДП "Хустське ЛДГ". Коридор пройде біля г. Топас (1548 м).

Великий за довжиною екологічний коридор (ЕК-3) з'єднає заповідні території НПП "Синевир" та Свидовецького масиву КБЗ. Він запланований в напрямку від г. Додина (1529 м) в НПП "Синевир" на територію ДП "Мокрянське ЛМГ", через заказник загальнодержавного значення "Странзул" (площа заказника ввійде у коридор повністю), а далі по території ДП "Бруструянське ЛМГ" у напрямку на г. Берть (1666 м), г. Латундур (1443 м), г. Братківська (1788 м) – до межі з ДП "Ясінянське ЛМГ". Навколо г. Братківська (1788 м) необхідно створити заповідний об'єкт. Адже це місце є своєрідним вододілом, звідси витікають притоки і сама р. Чорна Тиса, а в протилежний бік витікають притоки р. Турбату. Від г. Братківська коридор продовжиться до Свидовецького масиву КБЗ східніше г. Унгарська (1707 м) та г. Догяска (1761 м).

Свидовецький масив доцільно з'єднати із Кузійським масивом КБЗ за допомогою коридору (ЕК-4), який почнеться поблизу г. Стара (1471 м) і простягнеться лісовими насадженнями Рахівського лісового дослідного господарства у напрямі до урочища Довгий Потік і далі до Кузійського масиву КБЗ.

Це один коридор (ЕК-5) з'єднає Черногірський масив із Марамороським масивом КБЗ. Цей коридор виходитиме з південно-східної частини Черногірського масиву і територіями лісового фонду ДП "Рахівське ЛМГ" пройде біля г. Перехрест (1317 м) до Марамороського масиву КБЗ.

Коридорами (ЕК-6) та (ЕК-7), які завершують загальну схему регіональної екомережі Закарпаття передбачається з'єднати Марамороський масив із Кузійським масивом та Черногірський масив із Свидовецьким масивом КБЗ.

Запропоновані сім екологічних коридорів простягаються переважно по гірських хребтах. Вони займатимуть здебільшого площі, які зайняті полонинами, приполонинськими лісами та високогірною чагарниковою рослинністю, лісовими насадженнями захисних категорій високогірних лісів (вище 1100 м, протиерозійні ліси – на крутосхилах, вище 30° на південних і вище 35° на північних експозиціях схилів), а також ліси природно-заповідного фонду. Тому ширину екологічних коридорів планується проєктувати значною – від хребта (гори) по різні (навколо) сторони до межі категорії захисних лісів з експлуатаційними лісами.

В запланованих екокоридорах наявні в окремих місцях техногенні перешкоди у вигляді пересічень автомобільними дорогами загальнодержавного та місцевого сполучення. Тому для вдосконалення екомережі необхідно запроваджувати низку інженерно-технічних та інших заходів для усунення подібних бар'єрів на міграційних шляхах поширення біоти.

Запропоновані екокоридори об'єднують лише ключові заповідні території передгірної та гірської зони. Запроєктованою екомережею не охоплена значна частина дрібних об'єктів заповідного фонду. Деякі з них у подальшому можна включити в екомережу через додаткові лінійні сполучення. Об'єднати всі заповідні об'єкти проблематично, а подекуди і неможливо. Перелік та короткий опис об'єктів і територій природно-заповідного фонду Закарпаття, які відіграють роль ключових елементів структури регіональної екомережі, приведено у розділах 3 і 4, а також у Додатку 1.

5.4. Міжнародне співробітництво

В основу міжнародного співробітництва з питань екології, охорони навколишнього природного середовища і заповідної справи покладено базові принципи Першої всесвітньої конференції з питань довкілля (Стокгольм, 1972) та Конференції з довкілля і розвитку під егідою ООН (Ріо-де-Жанейро, 1992, схвалених нею Конвенцію про біорізноманіття та Порядку денного на XXI ст.). Спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН (1997), а також черговим Всесвітнім самітом (2002 р. м. Йоганнесбург) прийнято Програму дій з подальшого здійснення Порядку денного на XXI ст. та визначено головне завдання у прискоренні виконання усіма державами глобального партнерства щодо реалізації прийнятих у Ріо-де-Жанейро рішень, спрямованих на справедливе задоволення потреб сучасного та наступних поколінь. Досягнення поставленої мети можливе лише на основі комплексного підходу у вирішенні екологічної, економічної та соціальної складових в системі людина – навколишнє середовище.

Транскордонна співпраця щодо охорони природи у Карпатах розпочалася у 1924 році з ідеї створення двохстороннього польсько-чехословацького Парку Природи в Пенінських горах. Цей проект реалізовано у 1934 році шляхом створення першої у Європі міждержавної спільної природоохоронної території.

Закарпатська область, зважаючи на географічне розташування і наявність кордонів з 4 європейськими державами – членами ЄС, має вагомий здобуток та значні перспективи щодо розвитку міжнародного співробітництва в природоохоронній сфері, зокрема щодо створення міжнародних природних резерватів, розбудови панєвропейської екологічної мережі. Прикладом успішного міжнародного співробітництва є створення у жовтні 1998 року першого у Європі транскордонного українсько-польсько-словацького біосферного резервату „Східні Карпати”. Його діяльність здійснюється у рамках виконання програми ЮНЕСКО „Людина і біосфера”. До складу цього біосферного резервату від України входять Ужанський національний природний парк (Закарпатська область) та Надсянський регіональний ландшафтний парк (Львівська область). Резерват включає гірські території з найменш зміненими природними комплексами, зокрема, частину найбільшого у Європі комплексу природних букових пралісів і східно-карпатські гірські луки – „полоніни”. Тут охороняються ендемічні та ті, що перебувають під загрозою зникнення види і угруповання рослин. Територія резервату являється рефугіумом природного поширення великих ссавців у Європі.

Значним досягненням міжнародної екологічної співпраці, як уже зазначалося, є визнання на світовому рівні українсько-словацької номінації “Букові праліси Карпат”. Комітетом у справах світової спадщини ЮНЕСКО (м. Крайстчерч, Нова Зеландія, 2007 р) до переліку об’єктів Світової природної спадщини ЮНЕСКО до цієї номінації включено праліси Карпатського біосферного заповідника (12,6 тис.га), Ужанського НПП (2,5 тис.га) та словацького парку “Полоніни” (понад 0,9 тис.га). Два останні входять до Міжнародного біосферного резервату “Східні Карпати”.

Багатовекторне міжнародне співробітництво щороку проводить Карпатський біосферний заповідник, який з 1992 р. входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. За успіхи в збереженні ландшафтного і біологічного різноманіття КБЗ відзначений у 1997 і 2002 роках Європейським дипломом Ради Європи.

Карпатським біосферним заповідником у 2009 році погоджено проектні матеріали про надання статусу водно-болотних угідь міжнародного значення для „Долини нарцисів” площею 256,0 га та „Печери Дружба” на площі 0,13 га, а у 2010 році – територіям в урочищі „Марамороське високогірне” на площі 2128,0 га та „Озірний-Бербенякул” на площі 1656,91 га.

Перспективним є створення міжнародного українсько-румунського транскордонного біосферного резервату “Марамороські гори”. З української сторони до нього планується включити частину діючої території Карпатського біосферного заповідника (до 10,0 тис. га). З цієї метою проведено ряд робочих зустрічей пред-

ставників Карпатського біосферного заповідника та природного парку “Марамороські гори” (Румунія), підписано декларацію про наміри, визначено пріоритети співпраці, обговорено можливі варіанти спільних проєктів.

У прикордонному з Угорщиною басейні р. Тиса у 2009 році створено регіональний ландшафтний парк „Притисянський” загальною площею 10330,6 га. В біогеографічному плані територія парку ідентична з угорською природоохоронною областю “Сатмар – Берег” і складає один природоохоронний комплекс. В ньому збереглися унікальні для Центрально-Східної Європи фрагменти водно-болотних угідь. Зокрема, флора налічує більше 50 видів, рослинність понад 20 угруповань, які увійшли у Червоні книги України, а фауна прикордонних територій парку нараховує 78 рідкісних видів, в т.ч. 28 видів Червоної книги України. Із них 20% червонокнижних видів орнітофауни і до 7-ми видів Європейського Червоного Списку.

На базі ландшафтного парку “Притисянський”, враховуючи унікальні не лише для Закарпаття та України, а й для Європи комплекси заплавної біотопів, пропонується створити українську частину транскордонного українсько-угорського біосферного резервату, який поряд із збереженням біорізноманіття, сприятиме транскордонному співробітництву, збереженню природної і культурно-історичної спадщини народів, що тисячоліттями населяють Верхнє Потисся.

5.5. Перспективи розвитку заповідної справи

Перспективи розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі в області визначено Програмою перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі в Закарпатській області на 2006-2020 роки, яка затверджена рішенням Закарпатської обласної ради від 12.01.2006 №695 та Планом заходів, спрямованих на розвиток регіональної мережі територій та об’єктів природно-заповідного фонду місцевого значення на території Закарпатської області на період 2009-2013 років. Цей план затверджено Закарпатською обласною державною адміністрацією на виконання Указу Президента України від 14.08.2009 № 611/2009 „Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні”. Цими документами планується розширення діючих об’єктів ПЗФ, а також створення нових. Так, передбачається з 2011 року створення об’єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею до 10-14 тис. га. Серед природно-заповідних об’єктів місцевого значення найбільш вагомими за площею стануть: розширення території регіонального ландшафтного парку „Притисянський” у межах Хустського та Тячівського районів у заплавах територіях р. Тиса. По завершенню наукових досліджень Шаянських гір (Тячівський та Хустський райони), опрацюватимуться наміри щодо створення регіонального ландшафтного парку „Шаянський”. З 2015 року заплановано створення на площі біля

10 тис. га регіонального ландшафтного парку „Жденівський” у Воловецькому районі.

На перспективу до 2020 року розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення вбачається можливим розширення територій Ужанського національного природного парку у Великоберезнянському районі (10,0 тис. га), національного природного парку „Зачарований край” у Іршавському районі та створення національного природного парку „Закарпатські Бескиди” у Перечинському, Воловецькому та Свалявському районах (орієнтовна площа до 40 тис. га).

На перспективу 2012-2020 років передбачається створення спільних міжнародних природоохоронних територій на базі регіонального ландшафтного парку „Притисянський” з угорськими та румунськими природоохоронними територіями та створення українсько-румунського біосферного резервату „Мараморошські гори” за участю Карпатського біосферного заповідника та Мармарошського природного парку (Румунія).

За умови розширення діючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду та створення нових таких територій протягом 2011-2020 років відсоток фактичної площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду до загальної площі області становитиме близько 18 відсотків.

ПІСЛЯМОВА

Автори ініціювали написання і вихід у світ цього видання, в якому намагалися донести до читача не тільки найважливішу інформацію про території та об'єкти ПЗФ в Закарпатській області, але й проаналізували історію становлення заповідної справи, теперішній стан та перспективи подальшого розвитку і раціонального використання його потенціалу. Книга добре ілюстрована, містить необхідні кольорові картографічні матеріали та світлини, що презентують багатство живої природи, ландшафтне різноманіття, окремі цінні архітектурні та історико-культурні об'єкти. Її зміст орієнтований на висвітлення окремих питань, в тому числі і проблемних, знання з яких важливі насамперед для освітан і науковців та, водночас, корисні кожному, хто має щастя жити і творити в цьому чарівному куточку нашої планети, який не випадково називають Срібною Землею.

Переконані, що переважна більшість читачів, які прочитають або ж хоча б погортають книгу, долучиться до просвітницької роботи, доноситиме до широкого загалу значимість збереження якісного стану оточуючого нас природного середовища і пропагуватиме особливу роль в цьому заповідних територій та об'єктів. Нагадаємо, що наявність різних режимів охорони на найбільших за площею територіях ПЗФ Закарпаття (функціональне зонування) передбачає їх використання не тільки для наукових спостережень, власне збереження біологічного і ландшафтного різноманіття та історико-культурної спадщини, але й для рекреаційних, освітніх та пізнавальних цілей. Тому справою кожного з нас, жителів краю, туристів і рекреантів є дбати про збереженість біологічного і ландшафтного різноманіття, оберігати привабливість живої природи та історико-культурних надбань. Всі ми прагнемо постійно покращувати якість життя, а для цього потрібно господарювати в гармонії з природою, вивчати її і вчитися у неї, як цього досягати і не порушувати екологічного балансу в геосоціосистемах, збалансувати потреби людини та можливості природи в контексті глобальної задачі цивілізації на ХХІ століття – концепції сталого розвитку на всіх територіях планети Земля.

Колектив авторів висловлює подяку обласній державній адміністрації та обласній раді за сприяння яких видана ця корисна книга.

Джерела та література

1. Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення. К: ТОВ "Центр екологічної освіти та інформації, 2009. – 332 с.
2. Природно-заповідний фонд Закарпатської області (Довідник). Кол. авторів: Антосяк В.М., Довганич Я.О., Павлей Ю.М., Покиньючерда В.Ф., Поляновський А.О., Чумак В.О. Ужгород, 1998. – 304 с.
3. Поп С.С. Природні ресурси Закарпаття. Ужгород: Карпати, 2009. – 337с.
4. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине. Киевский эколого-культурный центр, К: 2002. – 272 с.
5. Стойко С.М. Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат. Ужгород: Карпати, 1966.
6. Корнеев О.П. Короткий нарис історії охорони природи на Україні. В зб. "Матеріали про охорону природи на Україні", вип. 2. К: Вид-во АН УРСР, 1960.
7. Шалит М.С. Заповідники та пам'ятки природи України. Харків: Вид-во Укр. комітету охорони пам'яток природи, 1932.
8. Липа О.И., Федоренко А.П. Заповідники та пам'ятки природи України. К: Вид. "Урожай", 1969. – 185 с.
9. Природно-заповідний фонд Української РСР.- К: Урожай, 1986. – 224 с.
10. Заповідна справа в Україні: Навчальний посібник./ За загальною редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка.– К: Географіка, 2003. – 306 с.
11. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа. Навчальний посібник – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
12. Фурдичко О.І., Сівак В.К., Гродзинський М.Д. Заповідна справа в Україні, Підручник.- Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 336 с.
13. Ковальчук А.А. Заповідна справа. –Ужгород: "Ліра", 2002. – 312 с.
14. Стойко С.М. Праліси Карпат та їх світове значення. "Зелені Карпати", № 1-2, Рахів, 2007. – С. 18-21.
15. Kohl G. Die heilende Erde. – В.- W., 1845.
16. Рах F. Grundzuge der Pflanzen- verbreitung der Karpaten. – Leipzig, 1898.
17. Закон України "Про екологічну мережу України. В Зб. Законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. Спеціальний випуск. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004, т.10. – С.559-563.
18. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" в Зб. Законодавчих актів України про охорону навколишнього природного середовища. Спеціальний випуск. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004, т.10. – С. 7-25.
19. Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" від 21.09.2000 р. № 1989-III. Там же. – С. 269-282.

20. Закон України "Про Червону книгу України" (2002 р.). Там же.- с.366-370.
21. Програма перспективного розвитку заповідної справи в Україні ("Заповідники"). Відом. ВР України, 1994, № 48. – С.430.
22. Закон України "Про природно-заповідний фонд України". Відомості ВР України, 1992, №34, с.502; з доповненнями від 21.01.10 р.№ 1826-УІ.
23. Севільська стратегія біосферних резерватів. - К.: Держслужба заповідної справи, 2001. – 30 с.
24. Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, м. Берн, Швейцарія, 1979 р). К.: Вид-во Мінекобезпеки України, 1998. – 76 с.
25. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (Рамсарська конвенція, м. Рамсар, Іран, 1971 р)
26. Рамкова угода про охорону та сталий розвиток Карпат. Жива Україна // Екологічний журнал № 4-5, 2005. – С. 7-10.
27. Конвенція про охорону біологічного різноманіття (Ріо-де-Жанейро, 1992) К.: ВІК, 2003. – 24 с.
28. Червона книга України. Рослинний світ. К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
29. Червона книга України. Тваринний світ. К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
30. Стеценко М.П., Попович С.Ю. Транскордонні природно-заповідні території і перспективи створення в Україні // В кн. Развитие системы природных международных особо охраняемых территорий. К., 1996. – С. 93-97.
31. Положення про порядок оголошення заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ" // М.П. Стеценко, В.С. Борейко, О.В. Гуцул та ін. – К.: Держслужба заповідної справи Мінекоресурсів України. 2004 р. – 9 с.
32. Шершун М. Розвиток екологічного законодавства України в контексті правової системи Європейського Союзу. Рахів: Зелені Карпати. 1-2, 2009. – С.28-30.
33. Гетьман В. Управління заповідною справою. Рахів: Зелені Карпати. 1-2, 2009. – С. 31-36.
34. Іванюк Д.П., Шульга І.В. Управління природоохоронною діяльністю. Навч. посібн. – К: Алерта, 1997. – 368 с.
35. Розбудова екомережі України // За ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонка. (Програма розвитку ООН. Проект екомережі) К: 1999. – 127 с.
36. Горленко І.А., Руденко Л. Г., Олещенко В.И. Украина на пути к устойчивому развитию: геоэкологические аспекты). К: Ин-т географии НАНУ, 2000. – 29 с.
37. Голубець М. А. Біотична різноманітність і наукові підходи до її збереження. – Львів: Ліга-Прес, 2003. – 33 с.
38. Царик Л.П. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2005. – 172 с.
39. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Гродзинський М.Д., Романенко В.Д. Методы и критерии создания экосети Украины. – К.: 2004. – 144 с.

40. Кубійович В. Лемки. Енциклопедія українознавства. Т.4. Париж-Нью-Йорк, 1962. – С. 1275-1280.
41. Стойко С.М., Крук Д. Є. Значення НПП та біосферного заповідника у збереженні етнокультурної спадщини Гуцульщини. Фізична географія та геоморфологія. Вип.47, 2005. – С.30-37.
42. Парпан В.І. Європейські основи сталого користування. Необхідність їх впровадження // Лісовий та мисливський журнал. – 2006, № 3. – С. 358-368.
43. Сова П.П. Знакомьгесь – “Морское око” // Карпатские заповедники / Редколл.: Комендар В.И. (отв. ред.) и др. – Ужгород: Карпаты, 1966. – С. 224.
44. Hrabar S. Asvany-, noveny- es allatvilag // Ungvar es Ung varmegye / Varmegyei Szociografiak. – Budapest: Varmegyei Szociografiak kiadohivatala, 1940. – IX-X kotet. – Old. 78-87.
45. Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника. – К: Інтерекоцентр, 1997. – 710 с.
46. Зачаровані Карпати. Заг. ред. Гамор Ф.Д. і Комендар В.І. – Ужгород: Карпати, 2005. – 320 с.
47. Праліси Закарпаття. Інвентаризація та менеджмент. Гамор Ф.Д., Довганич Я.О., Покинчереда В.Ф. та ін. – Рахів, 2008. – 86 с.
48. НПП “Зачарований край”, www.ekores.uzn.ukrtel.net.
49. Ужанський національний природний парк. За ред. Крічфалушій В.В. Ужгород: 2001. – 120 с.
50. НПП “Синевир”, www.synevir.karpat.org
51. Сойма Д.Ю. Ботанічний сад Ужгородського національного університету // Ботанічні сади та дендропарки України / Червченко Т.М., Волков С.С. (відп. ред.). – Київ, 2010. – С. 220-224.
52. Кіш Р., Проць Б., Поляновський А. та ін. Регіональний ландшафтний парк “Притисянський” – збереження природної спадщини рівнинного Закарпаття. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2009. – 20 с.
53. Мигаль А.В. Рослинний покрив оліготрофних сфагнових боліт Закарпатської області // Болотні екосистеми регіону Східних Карпат в межах України / Під заг. ред А.А. Ковальчука. – Ужгород: Ліра, 2006. – С. 38-46.
54. Dr. Jozsef Namar, www.carpathianbasinspecies.eu
55. Проект екологічної мережі Закарпатської області. Наук. кер. Кічура В.П. Ужгород, 2009. – 78 с.
56. Комендар В.І., Мигаль А.В., Андрик Є.Й. та ін. “Підготовка матеріалів до проекту створення Національного природного парку “Зачарований край”. – Ужгород, 2006. – 163 с.

Додаток 1

Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Закарпатської області станом на 01.01.2011 року

№ п/п	Назва об'єкта ПЗФ	Тип	Площа, га	Адміністративне розташування та місцезнаходження об'єкта ПЗФ (в тому числі квартали і виділи)	Назва підприємства, організації, установи – землекористувача (землевласника), у віданні якого знаходиться об'єкт ПЗФ	Рішення, згідно з яким створено (оголошено) даній об'єкт ПЗФ, зміною його площу тощо
Території та об'єкти ПЗФ загальнодержавного значення						
Біосферні заповідники						
1	Карпатський біосферний заповідник (КБЗ)	Біосферний заповідник	58035,8*	Рахівський, Тячівський, Хустський, Виноградівський райони	КБЗ м. Рахів	Указ Президента України від 26.11.1993 р. № 563/93.
Разом:		1	58035,8			
Національні природні парки						
1	НПП “Синевир”	Національний природний парк	42704,0	Міжгірський р-н	НПП “Синевир” с.Синевир-Остріки	ПРМ УРСР від 05.01.1989 р. № 7 Указ Президента України від 29.12.2009 р. № 1118/2009.
2	Ужанський НПП	Національний природний парк	39159,3	Великоберезнянський р-н	Ужанський НПП смт. В.Березнян	Указ Президента України від 27.09.1999 р. № 1230/99.
3	НПП “Зачарований край”	Національний природний парк	6101,0	Іршавський р-н	ДП “Загатянське ЛП”	Указ Президента України від 21.05.2009 р. № 343/2009
Разом:		3	87964,3			
Заказники						
Ландшафтні						
1	“Брадутьський”	Ландшафтний	1026,0	Тячівський р-н, ДП “Мокрянське ЛМГ”, Брадутьське л-во, квартал 1-5	ДП “Мокрянське ЛМГ”	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.
Разом:		1	1026,0			

Лісові						
1	"Росішний"	Лісовий	461,0	Воловецький р-н, ДП "Воловецьке ЛП", Нижньоволовецьке л-во квартал 19, 24, 25	ДП "Воловецьке ЛП"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.
2	"Діброва"	Лісовий	712,0	Рахівський р-н, ДП "Великобичківське ЛМГ", Лужанське л-во, квартал 5-10	ДП "Великобичківське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.
3	"Кам'янка"	Лісовий	328,0	Міжгірський р-н, ДП "Міжгірське ЛП", Острівське л-во, квартал 15, 6, 9, 10, 11	НПП "Синевир"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500 (Увійшов до складу НПП "Синевир" Постановою РМ УРСР від 5 січня 1989 р. №7).
Разом:		3	1501,0			
Ботанічні						
1	"Чорна гора"	Ботанічний	823,0	Виноградівський р-н, ДП "Виноградівське ЛП", Виноградівське л-во, квартал 16-18, 20-25	ДП "Виноградівське ЛП"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500 (747 га передано до КБЗ Указ Президента від 11.04.1997 р. №325/97).
2	"Юлівська гора"	Ботанічний	176,0	Виноградівський р-н, ДП "Виноградівське ЛП", Затисянське л-во, квартал 59, виділ 1-16	ДП "Виноградівське ЛП"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500 (Передано до КБЗ б/в Указ Президента від 11.04.1997 р. № 325/97).
3	Урочища "Затінки і Тересянка"	Ботанічний	13,0	Рахівський р-н, ДП "Рахівське ЛДГ", Квасівське л-во, квартал 8, виділ 22, квартал 10, виділ 8, 9, 18, 19	ДП "Рахівське ЛДГ"	ПРМ УРСР від 03.08.1978 р. №383 (Передано до КБЗ б/в Указ Президента від 11.04.1997 р. № 325/97).
4	"Гладинський"	Ботанічний	130,0	Тячівський р-н, ДП "Брустуранське ЛМГ", Турбатське л-во, урочище "Чортів" квартал 23, виділ 1-24, 26-33	ДП "Брустуранське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.

5	"Горгани"	Ботанічний	248,0	Тячівський р-н, ДП "Брустуранське ЛМГ", Плайське л-во, квартал 2 (виділ 7, 21-25, 27-29, 30-32) квартал 4 (виділ 2, 4, 5-15, 21, 22, 25, 27, 28), квартал 5 (виділ 2-5, 8, 9, 16, 17, 29)	ДП "Брустуранське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.
6	"Кедринський"	Ботанічний	166,0	Тячівський р-н, ДП "Брустуранське ЛМГ", Кедринське л-во, квартал 9, виділ 1-8, 10-24, 27, 30, 31, 36-40, 42-48	ДП "Брустуранське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.
7	"Керничний"	Ботанічний	107,0	Тячівський р-н, ДП "Мокрянське ЛМГ", Мокрянське л-во, квартал 3, виділ 2-5	ДП "Мокрянське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 12.12.1983 р. № 495.
8	Урочища "Страгуз", "Задня"	Ботанічний	500,0	Тячівський р-н, ДП "Мокрянське ЛМГ", Брадульське л-во, квартал 6 (виділ 1-27, 35), квартал 29 (виділ 30, 35-44), квартал 30 (9-27), квартал 31 (виділ 1-22), квартал 32 (виділ 4, 12, 13, 33-37)	ДП "Мокрянське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 03.08.1978 р. № 383.
	"Кедрин"		10,0	ДП "Брустуранське ЛМГ", Плайське л-во, квартал 2, виділ 10, 11	ДП "Брустуранське ЛМГ"	
Разом:		8	2173,0			
Загальнозоологічні						
1	"Річанський"	Загальнозоологічний	2408,0	Іршавський р-н, ДП "Довжанське ЛМГ", Річанське л-во, квартал 16-20, квартал 25-27, квартал 30-35, квартал 11, виділ 10-15	ДП "Довжанське ЛМГ"	ПРМ УРСР від 26.12.1985 р. № 451.
2	"Тур'є Полянський"	Загальнозоологічний	2163,0	Перечинський р-н, ДП "Перечинське ЛП", л-во Шипот, квартал 55-75	ДП "Перечинське ЛП"	ПРМ УРСР від 26.12.1985 р. № 451.
3	"Великодобронський"	Загальнозоологічний	1736,0	Ужгородський р-н, ДП "Ужгородське ЛП", Великодобронське л-во, квартал 1-24	ДП "Ужгородське ЛП"	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.

4	„Потік Оса”	Загально-зоологічний	500,0	Воловецький р-н, ДП „Воловецьке ЛП”, Нижньоволовецьке л-во, квартал 8, 9, 12, 13, 15, 16, 21	ДП „Воловецьке ЛП”	Указ Президента України від 09.12.1998 р. № 1341/98.
Разом:		4	6807,0			
Орнітологічні						
1	„Соколові скелі”	Орнітологічний	606,0	Перечинський р-н, ДП „Перечинське ЛП”, л-во Шпигот, квартал 13, (виділ 1-9), квартал 14, квартал 15 (виділ 1-12), квартал 16, квартал 25, (виділ 1-7), квартал 27, (виділ 1-15)	ДП „Перечинське ЛП”	ПРМ УРСР від 03.08.1978 р. № 383.
Разом:		1	606,0			
Гідрологічні						
1	„Апшинецький”	Гідрологічний	105,0	Рахівський р-н, ДП „Ясінянське ЛМГ”, Чорнотисянське л-во, квартал 1, виділ 1, 2, 5, 9-12, 18-21	ДП „Ясінянське ЛМГ”	ПРМ УРСР від 28.10.1974 р. № 500.
Разом:		1	105,0			
Загальногеологічні						
1	„Зачарована долина”	Геологічний	150,0	Іршавський р-н, ДП „Загатянське ЛП”, Льницьке л-во, квартал 16, виділ 1-4, 7, 12, 15, 19, 20, 26-31, квартал 17, виділ 1-5, 7-12, 16, 17, 25	ДП „Загатянське ЛП”	ПРМ УРСР від 03.08.1978 р. № 383.
Разом:		1	150,0			
Нам'ятки природи						
Комплексні						
1	„Гора Високий камінь”	Комплексна	22,0	Воловецький р-н, ДП „Воловецьке ЛП”, Підполозьке л-во, квартал 14, виділ 2, 3, Нижньоворітське л-во, квартал 13, виділ 6, 7, 10, 11	ДП „Воловецьке ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780.
Разом:		1	22,0			
Ботанічні						
1	„Гора Яворник”	Ботанічна	100,0	Великоберезнянський р-н, ДП „В.Березнянське ЛП”, Костринське л-во, квартал 16, виділ 11, 12, 15, 17, 25, 26, 29, 31, 33	ДП „В.Березнянське ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р Ріш ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшла до складу НПП „Ужанський” Указ Президента від 27.09.1999 р. № 1230/99)

2	„Урочище „Тепляма”	Ботанічна	93,0	Ужгородський р-н, ДП „Ужгородське ЛП”, Кам'яницьке л-во, квартал 23, виділ 1, 3, квартал 24, виділ 1, 3, 4	ДП „Ужгородське ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.
3	Урочище „Довгий потік”	Ботанічна	75,0	Рахівський р-н, ДП „Великобичківське ЛМГ”, Кузій-Свидовецьке л-во, урочище „Соколово”, квартал 17, виділ 13, Трибушанське л-во, квартал 17, 19	ДП „Великобичківське ЛМГ”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.
4	„Скелі Близниці”	Ботанічна	30,0	Рахівський р-н, ДП „Великобичківське ЛМГ”, Кевелівське л-во, урочище „Свидовець”, квартал 1, виділ 27, 28, 37, 38, 42, 46	КБЗ	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р (Увійшла до складу КБЗ Указ Президента від 11.04.1997 р. № 325/97).
5	„Великий Яворець та Обнога”	Ботанічна	35,0	Міжгірський р-н, ДП „Міжгірське ЛП”, Верхньобистрянське л-во, квартал 26, виділ 9, 12, 13	ДП „Міжгірське ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.
6	Урочище „Атак”	Ботанічна	52,0	Берегівський р-н, ДП „Берегівське ЛП”, Боржавське л-во, квартал 21, виділ 2, 7, 14	ДП „Берегівське ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.
Разом:		6	385,0			
Лісові						
1	Урочище „Голятин”	Лісова	42,0	Міжгірський р-н, ДП „Міжгірське ЛП”, Ізківське л-во, квартал 9, виділ 39, 41, 42, 44	ДП „Міжгірське ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.
Разом:		1	42,0			
Гідрологічні						
1	Болото „Чорні багна”	Гідрологічна	15,0	Іршавський р-н, ДП „Загатянське ЛП”, Льницьке л-во, квартал 1, виділ 28, квартал 2, виділ 21	ДП „Загатянське ЛП”	Розп. РМ УРСР від 14.10.1975 р. № 780-р.
Разом:		1	15,0			

Ботанічні сади						
1	Ботанічний сад УжНУ	1	86,41	м. Ужгород, вул. Ольбрахта 6, вул. Тімірязєва	УжНУ	ПРМ УРСР від 22.07.1983 р. № 31.
Разом:		1	86,41			
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва						
1	Парк санаторію "Карпати"		38,0	Мукачівський р-н урочище "Берегвар"	Санаторій "Карпати"	ПРМ УРСР від 29.01.1960 р. № 105.
Разом:		1	38,0			
	Всього загальнодержавного значення	34	158956,51			
Території та об'єкти ПЗФ місцевого значення						
Регіональні ландшафтні парки						
1	РПП "Притисянський"	Регіональний ландшафтний парк	10330,66	Берегівський р-н, ДП "Берегівське ЛП", Боржавське л-во, квартал 21 (виділ 1, 3-6, 8-13), квартал 24 (виділ 1-10), квартал 26 (виділ 8-15), квартал 28 (виділ 14-23), Виноградівський р-н, ДП "Виноградівське ЛП", Шаланківське л-во, квартал 1 (виділ 1-10), квартал 4 (виділ 1-9), квартал 7 (виділ 1-7), квартал 11 (виділ 1-7, 32, 33), квартал 14 (виділ 1-11), Мукачівський р-н, Ужгородський р-н, ДП "Ужгородське ЛП", Великодобронське л-во, квартал 1-24	Відповідно до додатків рішення обласної ради від 07.08.2009 р. № 908	Рішення обласної ради від 07.08.2009 р. № 908
Разом:		1	10330,66			
Заказники						
Ландшафтні						
1	"Грабовець"	Ландшафтний	188,4	Міжгірський р-н ДП "Міжгірське ЛП", Майданське л-во, урочище "Грабовець" квартал 18, 21	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш.ОБК від 07.03.1990 р. № 55.
Разом:		1	188,4			

Лісові						
1	"Тихий"	Лісовий	25,0	Великобerezнянський р-н, ДП "В.Березнянське ЛП", Волосянківське л-во, урочище "Тихий", квартал 19, виділ 19	ДП "В.Березнянське ЛП"	Ріш.ОБК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Президента від 27.09.1999 р. № 1230/99).
2	"Дубова"	Лісовий	3,9	Великобerezнянський р-н, ДП "В.Березнянське ЛП", Костринське л-во, квартал 1, виділ 18	ДП "В.Березнянське ЛП"	Ріш.ОБК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Президента від 27.09.1999 р. № 1230/99).
3	"Уличанка"	Лісовий	9,6	Великобerezнянський р-н, ДП "В.Березнянське ЛП", Костринське л-во, квартал 11, виділ 18, 19, 30	Ужанський НПП	Рішення ОБК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Президента від 27.09.1999 р. № 1230/99).
4	"Остра"	Лісовий	6,8	Мукачівський р-н, ДП "Мукачівське ЛП", Чинадівське л-во, квартал 19, виділ 10	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш.ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
5	"Красна долина"	Лісовий	218,8	Свалявський р-н, ДП "Свалявське ЛП", Ганьковецьке л-во, квартал 17, виділ 15, квартал 18, виділ 7, квартал 20, виділ 3-6, 8, 18, квартал 21 виділ 14	ДП "Свалявське ЛП"	Ріш. 12 сесії 21 склик. облради від 31.05.1993.
6	"Пинава"	Лісовий	30,0	Свалявський р-н, ДП "Свалявське ЛП", Ганьковецьке л-во, квартал 25, виділ 28, квартал 21, виділ 14	ДП "Свалявське ЛП"	Ріш.ОБК від 25.07.1972 р. № 243.
7	"Сосна Веймутова"	Лісовий	5,0	Рахівський р-н, ДП "Великобичківське ЛП", Діловецьке л-во, квартал 7, виділ 25	ДП "Великобичківське ЛП"	Ріш.ОБК від 18.11.1969 р. № 414 (Увійшов до складу КБЗ Указ Президента від 11.04.1997 р. № 325/97).

8	"Радянські Карпати"	Лісовий	648,9	Рахівський р-н, ДП "Ясінянське ЛМГ", Лазешинське л-во, квартал 9, 17, 18, 26, 22, 25, Лопушанське л-во, квартал 1, 11, 12, 19, Чорнотисянське л-во, квартал 11, 12, 2, 3, Довжанське л-во, квартал 17, 19, 15, 12, Свидовецьке л-во, квартал 7, 12, 14, Станіславське л-во, квартал 20,	ДП "Ясінянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55, (Увійшов до складу КБЗ розпорядження голови облдержадміністрації від 05.04.2006 р. № 203).
9	"Явірник"	Лісовий	37,4	Тячівський р-н, ДП "Брустурянське ЛМГ", Кедринське л-во, квартал 6, виділ 25, 26, 28, 29, 30, квартал 10, виділ 11, 38	ДП "Брустурянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	"Дугласова ялиця"	Лісовий	10,0	Перечинський р-н, ДП "Перечинське ЛП", Тур'я-Реметівське л-во, квартал 5, виділ 8, 13, 15	ДП "Перечинське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Ур. "Анталовська поляна"	Лісовий	193,1	Ужгородський р-н, Ужгородське військове лісництво, квартал 43 (виділ 1, 2) квартал 44 (виділ 1), квартал 3 (виділ 17), квартал 8 (виділ 6), квартал 9 (виділ 8-11), квартал 14 (виділ 3), квартал 39 (виділ 1, 8), квартал 8 (виділ 3, 4)	Ужгородське військове лісництво	Ріш. ОВК від 25.07.1972 р. № 243.

12	"Темнатик"	Лісовий	1215,0	Воловецький р-н, ДП "Воловецьке ЛП", Верхньоволовецьке л-во, квартал 13 (виділ 10, 9), квартал 14 (виділ 12-14), квартал 15 (виділ 50-52, 54 (1), 55, 57), квартал 20 (виділ 23, 41, 43, 44), квартал 21 (виділ 1-10), квартал 22 (виділ 1-14 (1), 15 (1), 16, 17, 19-22, квартал 23 (виділ 17, 24-26, 32, 33, 35, 38, 39), квартал 24 (виділ 20, 22, 28-33), квартал 25 (виділ 1-32), квартал 26 (виділ 1-43), квартал 27 (виділ 1-56), квартал 28 (виділ 1-28)	ДП "Воловецьке ЛП"	Рішення обласної ради від 24.04.2009 р. № 846
Разом:		12	2403,5	Ботанічні		
1	"Голаня"	Ботанічний	89,4	Великобerezнянський р-н, ДП "Великобerezнянське ЛП", Жорнавське л-во, квартал 9, виділ 27, квартал 10, виділ 51, 58, 59, 61, 64, 65	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Президента від 27.09.1999 р. № 1230/99).
2	"Ерташі"	Ботанічний	3,1	Великобerezнянський р-н, ДП "В. Бerezнянське ЛП", Ставненське л-во, квартал 12, виділ 33, 37	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Презид. від 27.09.1999 р. № 1230/99).
3	"Пасіки"	Ботанічний	1,2	Великобerezнянський р-н, околиці с. Забрідь	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Презид. від 27.09.1999 р. № 1230/99).
4	"Пікуй"	Ботанічний	425,3	Воловецький р-н, ДП "Воловецьке ЛП", Пашківське л-во, квартал 20, Нижньоворітське квартал 2, 5, Підполозьське л-во, квартал 6	ДП "Воловецьке ЛП"	Рішення ОВК від 07.03.1990 р. № 55.

5	“Толія”	Ботанічний	79,5	Воловецький р-н, смт. Нижні Ворота, урочище “Межишоточини”	Гірсько – Карпатська с/г дослідна станція “Карпати”	Рішення ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
6	“Млаки”	Ботанічний	58,0	Рахівський р-н, с. Видричка	Видричівська сільська рада	Ріш.ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
7	“Церлянка”	Ботанічний	5,0	Рахівський р-н, с. Видричка	Видричівська сільська рада	Ріш.ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
8	“Говерлянка”	Ботанічний	2,5	Рахівський р-н, ДП “Рахівське ЛДГ”, Білотисянське л-во, квартал 21, виділ 23	ДП “Рахівське ЛДГ”	Ріш.ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
9	“Станіслав”	Ботанічний	5,3	Рахівський р-н, ДП “Ясінянське ЛМГ”, Станіславське л-во, квартал 18, виділ 6, квартал 19, виділ 12	ДП “Ясінянське ЛМГ”	Ріш.ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
10	“Арніка”	Ботанічний	9,5	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, л-во ім. Томащука, квартал 23, виділ 40	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш.ОВК від 18.10.1983 р. № 270.
11	“Аршична”	Ботанічний	24,5	Тячівський р-н, ДП “Брустурянське ЛМГ”, Кедринське л-во, квартал 6, виділ 22, квартал 9, виділ 25, квартал 10, виділ 1	ДП “Брустурянське ЛМГ”	Ріш.ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
12	“Бертяник”	Ботанічний	53,5	Тячівський р-н, ДП “Брустурянське ЛМГ”, Плайське л-во, квартал 45, виділ 11, 13	ДП “Брустурянське ЛМГ”	Ріш.ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
13	“Бузок угорський”	Ботанічний	6,0	Воловецький р-н, ДП “Воловецьке ЛГ”, Жденівське л-во, квартал 18 виділ 4, 5	ДП “Воловецьке ЛГ”	Ріш.ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
14	“Лілія”	Ботанічний	1,0	Рахівський р-н, околиці с. Видричка, урочище “Видричкарівні”	Богданська сільська рада	Ріш.12 сесії 21 скликання обласної ради 31.05.1993 р.
15	“Чорнянський дерезковач”	Ботанічний	260,0	Виноградівський р-н, ДП “Виноградівське ЛГ”, Виноградівське л-во, квартал 34, (виділ 1-12), квартал 35 (виділ 2, 5-9, 14, 17-24), квартал 36 (1-23), квартал 37 (1-23)	ДП “Виноградівське ЛГ”	Ріш.ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
16	“Залуж”	Ботанічний	3,0	Берегівський р-н, ДП “Берегівське ЛГ”, л-во Нове село, квартал 1, виділ 2	ДП “Берегівське ЛГ”	Ріш.12 сесії 21 скликання обласної ради 31.05.1993 р.

17	“Шияня”	Ботанічний	3,9	Виноградівський р-н, с. Онок	Оноцька сільська рада	Ріш. облради від 11.01.2002 р. № 377.
18	“Егреш”	Ботанічний	37,4	Виноградівський р-н, ДП “Виноградівське ЛГ”, Виноградівське л-во, квартал 52, (виділ 1-2), урочище “Егреш”	ДП “Берегівське ЛГ”	Рішення Закарпатської обласної ради від 08.07.2010 р. № 1143.
19	“Ардов”	Ботанічний	25,0	Берегівський р-н, філія “Берегово-держспецлісгосп”, кв.18 (виділи 1-10), урочище “Ардов”	філія “Берегово-держспецлісгосп”	Рішення Закарпатської обласної ради від 08.07.2010 р. № 1143
20	“Сілаш”	Ботанічний	75,5	Берегівський р-н, філія “Берегово-держспецлісгосп”, кв.25 (виділи 1-3, 5-6, 8-9, 11-12), кв. 26 (виділи 1-7), урочище “Сілаш”	філія “Берегово-держспецлісгосп”	Рішення Закарпатської обласної ради від 08.07.2010 р. № 1143.
21	“Косоньська гора”	Ботанічний	9,0	Берегівський р-н, філія “Берегово-держспецлісгосп”, кв.7 (виділи 7-9), урочище “Косоньська гора”	філія “Берегово-держспецлісгосп”	Рішення Закарпатської обласної ради від 08.07.2010 р. № 1143.
Разом:		21	1177,6			
Зоологічні						
1	“Гать”	Зоологічний	75,0	Іршавський р-н, ДП “Загатянське ЛГ”, Загатянське л-во, квартал 2, виділ 1, 3, 4, 7, 10-13	ДП “Загатянське ЛГ”	Ріш.ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		1	75,0			
Орнітологічні						
1	“Товар”	Орнітологічний сезонний	49,9	Берегівський р-н, с. Дийда	Дийдянська сільська рада	Ріш. облради від 11.01.2002 р. № 377.
Разом:		1	49,9			
Іхтіологічні						
1	“Ріка”	Іхтіологічний	394,0	Іршавський р-н, ДП “Довжанське ЛМГ”, Річанське л-во, квартал 28, виділ 1-15, квартал 29, виділ 1-7	ДП “Довжанське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.10.1983 р. № 270 Ріш ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (В межах загальноозол. заказника “Річанський”).
2	“Усть-Чорна”	Іхтіологічний	13 км	Тячівський р-н, ДП “Мокрянське ЛМГ”, Усть-Чорнянське л-во, квартал 9, Тиховецьке л-во, квартал 12	ДП “Мокрянське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.

3	“Кантіна”	Іхтіологічний	25,0	Міжгірський р-н, ДП “Міжгірське ЛП”, Синевирське л-во, квартал 13	НПП “Синевир”	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП “Синевир” ПРМ УРСР від 05.01.1989 р).
4	“Біла та Чорна Тиса”	Іхтіологічний	32 км	Рахівський р-н, ДП “Ясінянське ЛМГ”, Свидовецьке л-во, квартал 13, 15, 26, Чорнотисянське л-во, квартал 1, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 14, Станіславське л-во, квартал 4, 5, 6, 7, 8, 17, 18, 19.	ДП “Ясінянське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
5	“Кісва”	Іхтіологічний	400,0	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, Косівсько-Полянське л-во, квартал 1, 2, 3, 4	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш. облради від 11.01.2002 р. № 377.
Разом:		5	819,0			
Гідрологічні						
1	“Озірце”	Гідрологічний	322,2	Міжгірський р-н, ДП “Міжгірське ЛП”, Синевирське л-во, квартал 21, 22, 23	НПП “Синевир”	Ріш. ОВК від 18.10.1983 р. № 270 (Увійшов до складу НПП “Синевир” Постановою РМ УРСР від 05.01.1989 р).
2	“Ділівський Міц”	Гідрологічний	15,4	Берегівський р-н, с. Дийда	Дийдянська сільська рада	Ріш. облради від 11.01.2002 р. № 377.
3	“Став”	Гідрологічний	18,5	Берегівський р-н, с. Дийда	Дийдянська сільська рада	Ріш. облради від 11.01.2002 р. № 377.
4	„Омножанський”	Гідрологічний	495,3	Міжгірський р-н, ДП “Міжгірське ЛП”, Міжгірське л-во, квартал 11, 12, та 4, 13 (частково)	ДП “Міжгірське ЛП”	Ріш. облради від 22.06.2005 р. № 541.
Разом:		4	851,4			
Заповідні урочища						
1	“Дуброви”		10,0	Тячівський р-н, Філія “Тячівдержспецлісгосп”, квартал 35, виділ 14	Буштинська селищна рада	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
2	“Розтоки”		430,0	Перечинський р-н, ДП “Перечинське ЛП”, Тур’яреметівське л-во, квартал 1, 2, 5, 6	ДП “Перечинське ЛП”	Ріш. ОВК від 18.10.1989 р. № 270.

3	“Берегівське горбогір’я”		33,3	Берегівський р-н, ДП “Берегівське ЛП”, Боржавське л-во, квартал 40, виділ 3, 12, 15, 16	ДП “Берегівське ЛП”	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
4	“Боржава”		150,0	Виноградівський р-н ДП “Виноградівське ЛП”, Шаланківське л-во, квартал 1 (виділ 1-10), квартал 4 (виділ 1-9), квартал 7 (виділ 1-7), квартал 11 (виділ 1-7, 32, 33), квартал 14 (виділ 1-11)	ДП “Виноградівське ЛП”	Ріш. ОВК від 18.10.1983 р. № 270.
			153,0	Берегівський р-н, ДП “Берегівське ЛП”, Боржавське л-во, квартал 21 (виділ 1, 3-6, 8-13), квартал 24 (виділ 1-10), квартал 26 (виділ 8-15), квартал 28 (виділ 14-23)	ДП “Берегівське ЛП”	Ріш. ОВК від 18.10.1983 р. № 270.
5	“Гора Біганська”		5,0	Берегівський р-н, філія “Береговодержспецлісгосп”, квартал 7, виділ 10, 21	філія “Береговодержспецлісгосп”	Рішення ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
6	“Деревів”		300,0	Мукачівський р-н, ДП “Мукачівське ЛП”, Чинадійське л-во, квартал 24, 29	ДП “Мукачівське ЛП”	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
7	“Широкий”		5,0	Мукачівський р-н, ДП “Мукачівське ЛП”, Мукачівське л-во, урочище “Широкий” квартал 19, виділ 16, 18	ДП “Мукачівське ЛП”	Ріш. облради від 31.05.1993 р.
8	“Ловачка”		90,0	Мукачівський р-н, ДП “Мукачівське ЛП”, Мукачівське л-во, квартал 27, 28	ДП “Мукачівське ЛП”	Ріш. облради від 31.05.1993 р.
9	“Мочар”		8,0	Тячівський р-н, Філія “Тячівдержспецлісгосп”, квартал 35, виділ 10	Буштинська селищна рада	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
Разом:		9	1184,3			
Пам’ятки природи						
Ботанічні						
1	“Великий ліс”	Ботанічна	1,5	Виноградівський р-н, ДП “Виноградівське ЛП”, Шаланківське л-во, квартал 1, виділ 1	ДП “Виноградівське ЛП”	Рішення ОВК від 23.10.1984 р., № 253.

2	“Берека європейська”	Ботанічна	16,7	Іршавський р-н, ДП “Загатянське ЛП”, Загатянське л-во, квартал 12, виділ 19, квартал 13, виділ 9, 10	ДП “Загатянське ЛП”	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	“Невицький кар’єр”	Ботанічна	2,8	Ужгородський р-н, ДП “Ужгородське ЛП”, Кам’яницьке л-во, квартал 39, виділ 5	ДП “Ужгородське ЛП”	Рішення ОВК від 13.06.1990 р.
4	“Каштановий гай”	Ботанічна	1,0	Ужгородський р-н, с. Ліпці	Кіблярська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р.
5	“Чорна сосна”	Ботанічна	3,2	Ужгородський р-н, с. Оноківці, урочище “Лиса гора”	Оноківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	“Холмовець”	Ботанічна	1,0	Виноградівський р-н, ДП “Виноградівське ЛП”, Записанське л-во, квартал 67, виділ 15	ДП “Виноградівське ЛП”	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Виноградівський р-н, ДП “Виноградівське ЛП”, Виноградівське л-во, урочище “Теплиця”, квартал 15, виділ 24	ДП “Виноградівське ЛП”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
8	“Дуб пірамідальний”	Ботанічна	2/0,02	м. Виноградів, вул. Тюльпанів	Виноградівська міська рада	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
9	“Дуб бургундський”	Ботанічна	2/0,02	м. Берегово, парк міськлікарні, вул. Ліннера 2	Берегівська міська лікарня	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
10	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Великоберезнянський р-н, с. Стужиця	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414 (Увійшов до складу Ужанського НПП Указ Президента від 27.09.1999 р. № 1230).
11	“Тис ягідний”	Ботанічна	1,5	Воловецький р-н, Підполозянське л-во квартал 10 виділ 6	ДП “Воловецьке ЛП”	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
12	“Бузок угорський”	Ботанічна	0,5	Воловецький р-н, ДП “Воловецьке ЛП”, Підполозянське л-во квартал 25 виділ 14, 18	ДП “Воловецьке ЛП”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
13	“Липи вікові (5 екз.)”	Ботанічна	5/0,2	Іршавський р-н, с. Довге, вул. Перемоги	Іршавський тубдиспансер	Ріш. ОВК від 18.11.1969 року, № 414.
14	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Міжгірський р-н, смт. Міжгір’я, вул. Шевченка 132	Міжгірська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.

15	“Горобина домашня”	Ботанічна	1/0,01	Мукачівський р-н, Червона гора	Радгосп “Червона гора”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
16	“Каштан їстівний”	Ботанічна	5/0,5	м. Мукачєво	Мукачівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
17	“Андромеда”	Ботанічна	8,9	Рахівський р-н, с. Чорна Гіса, урочище “Марковець”	Чортотисянська сільська рада	Рішення ОВК від 07.03.1990 р. № 90.
18	“Рододедранд”	Ботанічна	1,5	Рахівський р-н, ДП “Рахівське ЛДГ”, хребет Черногори, Білотисянське л-во, квартал 20	ДП “Рахівське ЛДГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
19	“Рододедранд”	Ботанічна	1,0	Рахівський р-н, ДП “Рахівське ЛДГ”, хребет Свидовець, Устрицьке л-во, квартал 23	ДП “Рахівське ЛДГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
20	Сосна гірська “Жерег”	Ботанічна	3,0	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, Діловецьке л-во, квартал 4	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
21	Сосна гірська “Жерег”	Ботанічна	2,0	Рахівський р-н, хребет Чорна Клева, Близниці	ДП “Ясинянське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
22	“Цертіс європейський”	Ботанічна	4/1,0	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, Лужанське л-во	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
23	“Кедр європейський”	Ботанічна	60/3,0	Рахівський р-н, ДП “Ясинянське ЛМГ”, Станіславське л-во, квартал 4, виділ 10	ДП “Ясинянське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
24	“Кедр європейський”	Ботанічна	87/2,0	Рахівський р-н, Білотисянське л-во, квартал 14, Богданське л-во, квартал 17	ДП “Рахівське ЛДГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
25	“Кедр європейський”	Ботанічна	102/2,0	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, Діловецьке л-во, квартал 20	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
26	“Тис ягідний”	Ботанічна	256/6,0	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, Діловецьке л-во, квартал 26, виділ 26, 28, 29	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
27	“Тис ягідний”	Ботанічна	116/9,0	Рахівський р-н, ДП “Рахівське ЛДГ”, Білотисянське л-во, Устрицьке л-во, квартал 1, 28, Говерлянське л-во, квартал 8, 13, 18	ДП “Рахівське ЛДГ”	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.

28	“Ясен звичайний”	Ботанічна	18/3,0	Рахівський р-н, смт. Ясіня	Ясінянська селищна рада	Ріш. ОВК від 18.01.1969 р. № 414.
29	“Секвоя”	Ботанічна	4/0,5	Рахівський р-н, ДП “Великобичківське ЛМГ”, Лужанське л-во, квартал 17, виділ 11	ДП “Великобичківське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
30	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Свалявський р-н, с. Березники	Санаторій “Човен”	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
31	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Свалявський р-н, с. Душино	Душинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
32	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	м. Свалява, вул. Головна	Свалявська міська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
33	Сосна гірська “Жерен”	Ботанічна	0,5	Тячівський р-н, ДП “Брустурянське ЛМГ”, Плайське л-во, урочище “Талпіншрка” квартал 10, виділ 1	ДП “Брустурянське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
34	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Тячівський р-н, с. Руське Поле	Русько-Полівська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
35	“Каштановий гай”	Ботанічна	3/1,0	Ужгородський р-н, с. Лінці, урочище “Стара гора”	Кіблярська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
36	“Кипарис болотний”	Ботанічна	1/0,01	м. Ужгород, вул. Собранецька 96	Обласна санепідемістанція	Ріш. ОВК від 23.10.1984 № 253.
37	“Дуб звичайний”	Ботанічна	1/0,01	Хустський р-н, с. Крайниково, вул. Дружби	Крайниківська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
38	“Тюльпанне дерево”	Ботанічна	4/0,1	Хустський р-н, с. Вишково, урочище “Варгедь”	Вишківська селищна рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
39	“Сосна звичайна”	Ботанічна	13,0	Міжгірський р-н, ДП “Міжгірське ЛГ”, Ізківське л-во, околиці с. Ізки	ДП “Міжгірське ЛГ”	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
40	“Менчул квасівський”	Ботанічна	1,81	Рахівський р-н, с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
Разом:			40	88,35		
Зоологічні						
1	“Лиліки”	Зоологічна	1,0	Ужгородський р-н, с. Нижче Солотвино, ДП “Ужгородське ЛГ”, Ужгородське л-во, квартал 34, виділ 10	ДП “Ужгородське ЛГ”	Ріш. ОВК від 07.03.1990 р. № 55.
Разом:			1	1,0		
Гідрологічні						
1	Водоспад Шипіт		0,19	Міжгірський р-н, ДП “Міжгірське ЛГ”, Ізківське л-во, урочище “Шипіт” квартал 12	ДП “Міжгірське ЛГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.

2	Водоспад Скакало		0,4	Мукачівський р-н, ДП “Мукачівське ЛГ”, л-во ім. морозова, квартал 29, виділ 25	ДП “Мукачівське ЛГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
3	Водоспад		1,4	Перечинський р-н, ДП “Перечинське ЛГ”, Турицьке л-во, урочище “Лумшори” квартал 11, виділ 6, 7	ДП “Перечинське ЛГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
4	Водоспад Плішка		0,2	Перечинський р-н, ДП “Перечинське ЛГ”, Перечинське л-во, квартал 29, виділ 2, 5, 7	ДП “Перечинське ЛГ”	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
5	Водоспад Шипот		0,7	Перечинський р-н, ДП “Перечинське ЛГ”, л-во Шипот, квартал 15, виділ 3	ДП “Перечинське ЛГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
6	Озеро Синь		3,0	Мукачівський р-н, ДП “Мукачівське ЛГ”, л-во ім. Морозова урочище “Синь” квартал 9, виділ 4	ДП “Мукачівське ЛГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
7	Озеро Велике Тростя		1,9	Перечинський р-н, ДП “Перечинське ЛГ”, Турицьке л-во, квартал 14, виділ 4	ДП “Перечинське ЛГ”	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
8	Озеро Ворочівське		0,3	Перечинський р-н, Ужгородське військово-лісництво, квартал 15, виділ 3, 1	Ужгородське військово-лісництво	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
9	Озеро Апшиньць		2,6	Рахівський р-н, полонина Апшиньська	Чорнотисянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
10	Озеро Репинне		0,97	Іршавський р-н, ДП “Довжанське ЛМГ”, Лисичівське л-во, урочище “Репинне”, квартал 17, виділ 3	ДП “Довжанське ЛМГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
11	Водоспад Городилів		0,12	Хустський р-н, ДП “Хустське ЛДГ”, Хустське л-во, урочище “Городилів”, квартал 11, виділ 9	ДП “Хустське ЛДГ”	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
12	Липовецьке “Морське око”		0,3	Хустський р-н, с. Липовець	Липовецька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.

13	Водоспад Трофаниць		0,25	Рахівський р-н	КБЗ	Рішення ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Увійшов до складу КБЗ Указ Президента від 11.04.1997 р. № 325/97).
14	Солоні озера.		0,3	Тячівський р-н, с. Теремля, урочище "Дубник"	Тереблянська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
15	Солоне озеро		2,0	Тячівський р-н, смт. Солотвино	Солотвинська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
16	Солоне озеро		2,7	Хустський р-н, с. Олександрівка, вул. Миру, урочище "Герц"	Олександрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
17	Озеро Солоне		2,5	Хустський р-н, с. Данилово, урочище "Ями"	Данилівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
18	Озеро Бербеня-скул		0,68	Рахівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
19	Водоспад Свидовець		0,3	Рахівський р-н, Свидовецьке л-во, квартал 12	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
20	Озеро Ворожеска		0,7	Рахівський р-н, полонина Ворожеска	Чорнотисянська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
21	Озеро Герешаска		1,2	Рахівський р-н, полонина Герешаска	Косівсько-Поллянська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
22	Сфагнове болото Синяк		1,0	Мукачівський р-н, ДП "Мукачівське ЛП", л-во ім. Морозова, урочище "Синяк" квартал 13, виділ 4	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
23	Озера на полонині Боржава (5 шт.)		2,4	Іршавський р-н, урочище "Ретинне"	ДП "Довжанське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
Разом:			23	26,11		
Джерела						
Великоберезнянський р-н						
1	Джерело № 1		1,0	с. Сіль, урочище "Княгининський потік"	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР від 27.09.1999 р. № 1230/99).

2	Джерело № 11		0,5	с. Кострино, урочище "Солотвинка"	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР від 27.09.1999 р. № 1230/99).
3	Джерело № 2		0,3	с. Кострино	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР від 27.09.1999 р. № 1230/99).
4	Джерело № 1		0,5	с. Ужок, урочище "Перевал"	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР від 27.09.1999 р. № 1230/99).
5	Джерело № 2		0,5	с. Ужок, урочище "Ужоцький потік"	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР від 27.09.1999 р. № 1230/99).
6	Джерело № 3		0,5	с. Ужок, урочище "Біля школи"	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшов до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР від 27.09.1999 р. № 1230/99).
7	Джерело № 7		0,3	с. Костева Пастіль, урочище "Горбок"	Розтоцько-Пастільська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело № 8		0,25	с. Розтоцька Пастіль	Розтоцько-Пастільська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
9	Джерело № 1		0,5	с. Черногорова ДП "В.Березнянське ЛП", Черногородівське л-во, квартал 2, виділ 22	ДП "В.Березнянське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

10	Джерело № 2		0,5	с. Черноглова ДП "В.Березнянське ЛГ", Черногловівське л-во, квартал 13, виділ 8	ДП "В.Березнянське ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Джерело № 2		0,5	с. Сіль, урочище "Росіл"	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійш. до складу НПП "Ужанський" ПРМ УРСР № 1230 від 27.09.1999).
12	Джерело № 1		0,5	с. Жорнава	ДП "В.Березнянський ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
13	Джерело № 2		0,5	с. Жорнава	Ужанський НПП	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		13	6,35			
Виноградівський р-н						
1	Джерело № 1		0,3	с. Нове Клиново	Неветленфолівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Джерело № 1		0,5	м. Виноградів ДП "Виноградівське ЛГ", Виноградівське л-во, квартал 15, виділ 14	ДП "Виноградівське ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 2		0,5	ДП "Виноградівське ЛГ", Виноградівське л-во, урочище "Теплиця", квартал 15, виділ 23	ДП "Виноградівське ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		3	1,3			
Воловецький р-н						
1	Свердловина № 1		0,5	с. Жденієво ДП "Воловецьке ЛГ", Жденієвське л-во, урочище "Кочилово" квартал 6, виділ 5	ДП "Воловецьке ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Джерело № 2		3,0	Ур. "Занька" ДП "Воловецьке ЛГ", Нижньоволовецьке л-во квартал 1 виділ 42	ДП "Воловецьке ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 1		3,0	Ур. "Занька" ДП "Воловецьке ЛГ", Нижньоволовецьке л-во, квартал 1, виділ 42	ДП "Воловецьке ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 3		0,5	с. Лазі урочище "Кобза"	Лазівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

5	Джерело № 1		0,3	с. Латірка	Біласовицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело № 2		0,3	с. Латірка	Біласовицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело № 3		0,5	с. Підполоззя ДП "Воловецьке ЛГ", Підполоззьке л-во урочище "Майдан" квартал 25 виділ 5	ДП "Воловецьке ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело № 1		0,5	с. Скотарське ДП "Воловецьке ЛГ", Верхньоволовецьке л-во квартал 3, виділ 2	ДП "Воловецьке ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		8	8,6			
Ужгородський р-н						
1	Джерело Б/н		5,0	с. Нижнє Солотвино	Сан. "Деренівська купіль"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Свердловина б/н		5,0	с. Нижнє Солотвино	Сан. "Деренівська купіль"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело Б/н		5,0	с. Циганівці, територія табору "Трембіта"	Львівське управління залізницею	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Свердловина № 1		3,0	с. Розівка	Холмківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Свердловина № 221		0,3	м. Ужгород	Міськвиконком	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело № 1		0,3	м. Ужгород	Міськвиконком	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело Б/н		1,5	с. Пацканьово, урочище "Свята вода"	Пацканівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		7	20,1			
Рахівський р-н						
1	Джерело № 2		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Білин", Квасівське л-во, квартал 26, виділ 8	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Джерело № 2		0,5	с. Богдан	Богданська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 1		0,5	с. Луги	Лугівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 2		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Луги", Говерлянське л-во, квартал 18, виділ 42	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

5	Джерело № 3		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Луги", Білотисянське л-во, квартал 16, виділ 21	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело Б/н		0,3	с. Верхнє Водяне	Верхньоводянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело № 1		3,0	с. Водичя вул. Шевченка	Верхньоводянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело № 2		3,0	с. Водичя	Верхньоводянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
9	Джерело № 3		0,5	урочище "Водичя"	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	Джерело № 1		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Говерла", Говерлянське л-во, квартал 14, виділ 10	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Джерело № 2		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Говерла", Говерлянське л-во, квартал 6, виділ 25	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
12	Джерело Б/н		0,5	с. Ділове	Ділівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
13	Джерело № 1		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
14	Джерело № 2		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
15	Джерело № 3		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
16	Джерело № 4		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
17	Джерело № 5		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
18	Джерело № 6		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
19	Джерело № 7		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
20	Джерело № 8		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
21	Джерело № 9		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

22	Джерело № 10		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
23	Джерело № 11		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
24	Джерело № 12		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
25	Джерело № 13		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
26	Джерело № 14		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
27	Джерело № 15		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
28	Джерело № 16		0,5	с. Кваси	Квасівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
29	Джерело № 8		0,5	с. Кобилецька Поляна, ДП "Великобичківське ЛМГ", Середньо-Ріцьке л-во, урочище Росолово, квартал 20, виділ 57	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
30	Джерело № 7		0,5	с. Кобилецька Поляна, ДП "Великобичківське ЛМГ", Середньо-Ріцьке л-во, урочище Григоцел, квартал 17, виділ 11	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
31	Джерело № 1		0,5	с. Косівська Поляна ДП "Великобичківське ЛМГ", Косівсько-Полянське л-во, ур. "Боркут", квартал 6, виділ 31	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
32	Джерело № 2		0,5	с. Косівська Поляна ДП "Великобичківське ЛМГ", Косівсько-Полянське л-во, квартал 16, виділ 25	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
33	Джерело № 3		0,5	с. Косівська Поляна, ДП "Великобичківське ЛМГ", урочище "Лопухи", Косівсько-Полянське л-во, квартал 21, виділ 11	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

34	Джерело № 4		0,5	с. Косівська Поляна, ДП "Великобичківське ЛМГ", урочище "Квасний", Косівсько-Полянське л-во, квартал 40, виділ 9	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
35	Джерело № 5		0,5	с. Косівська Поляна ДП "Великобичківське ЛМГ", Косівсько-полянське л-во, квартал 39, виділ 15, урочище "Андрейково"	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
36	Джерело № 6		0,5	с. Косівська Поляна ДП "Великобичківське ЛМГ", Косівсько-Полянське л-во, урочище "Лазинці", квартал 12, виділ 19	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
37	Джерело № 7		0,5	с. Косівська Поляна ДП "Великобичківське ЛМГ", Косівсько-полянське л-во, урочище "Лопухи", квартал 23, виділ 3,	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
38	Джерело № 1		0,5	с. Костелівка ДП "Великобичківське ЛМГ", урочище "Ліщинка", Костилівське л-во, квартал 7, виділ 49	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
39	Джерело № 2		0,5	с. Костелівка ДП "Великобичківське ЛМГ", урочище "Великий потік", Костилівське л-во, квартал 18, виділ 4	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
40	Джерело № 1		0,5	с. Лазещина	Лазещинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
41	Джерело № 2		0,5	ур. "Лазещина"	Лазещинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
42	Джерело № 3		0,5	ур. "Лазещина"	Лазещинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
43	Джерело № 4		0,5	с. Луг ДП "Великобичківське ЛМГ", Лузанське л-во, урочище "Банський", квартал 17, виділ 7	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

44	Джерело Б/н		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Підділ", Рахівське л-во, квартал 6, виділ 31	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
45	Джерело № 1		0,5	ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Буркут", Рахівське л-во, квартал 5, виділ 11	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
46	Джерело № 2		0,5	м. Рахів, ур "Менчул"	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
47	Джерело № 3		0,5	м. Рахів, ДП "Рахівське ЛДГ", урочище "Циплин", Рахівське л-во, квартал 5, виділ 14	ДП "Рахівське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
48	Джерело № 4		0,5	м. Рахів, вул. Буркут	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
49	Джерело № 5		0,5	м. Рахів, вул. Буркут	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
50	Джерело № 6		0,5	м. Рахів, вул. Довженка	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
51	Джерело № 7		0,5	м. Рахів, вул. Довженка	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
52	Джерело № 8		0,5	м. Рахів, вул. Гагаріна	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
53	Джерело № 9		0,5	м. Рахів, вул. Новоселиця	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
54	Джерело № 10		0,5	м. Рахів	Турбаза "Тиса"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
55	Джерело № 11		0,5	м. Рахів	Турбаза "Тиса"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
56	Джерело № 12		0,5	м. Рахів	Турбаза "Тиса"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
57	Джерело № 13		0,5	м. Рахів, вул. Миру	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
58	Джерело № 14		0,5	м. Рахів	Рахівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

59	Джерело № 1		0,5	ДП "Ясінянське ЛМГ", урочище "Свидовець", Свидовецьке л-во, квартал 12	ДП "Ясінянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
60	Джерело № 2		0,5	смт. Ясіня	Турбаза "Едельвейс"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
61	Джерело № 3		0,5	смт. Ясіня	Турбаза "Едельвейс"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		61	35,3			
Перечинський р-н						
1	Свердловина б/н		3,0	с. Зарічово, урочище "Лазі-Калодуб"	Зарічівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Джерело Б/н		0,3	с. Дубриничі, урочище "Шахове"	Дубриницька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 1		0,3	с. Новоселиця, урочище "Полянка"	Новоселицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 2		0,3	с. Новоселиця, урочище "Поляни"	Новоселицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Джерело № 1		0,5	с. Турички ДП "Перечинське ЛГ", Перечинське л-во, квартал 34, виділ 9	ДП "Перечинське ЛГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		5	4,4			
Свалявський р-н						
1	Джерело № 1		0,5	с. Голубине	Голубинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Свердловина б/н		0,5	с. Драчино	Свалявська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 1		0,5	с. Драчино	Драчинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 2		0,3	с. Драчино	Драчинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Джерело Б/н		0,3	с. Оленьово	Плосківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	б/н "Квасок"		0,3	с. Плоске	Плосківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

7	Джерело № 1		0,3	с. Павлово	Плосківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело Б/н		0,5	с. Пасіка	Сусківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
9	Джерело № 3		0,5	с. Солочин	Солочинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	Джерело № 4		0,5	с. Солочин	Солочинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Джерело № 5		0,5	с. Солочин	Солочинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		11	4,7			
Тячівський р-н						
1	Джерело Б/н		0,5	с. Чумальово, урочище "Сокирниця"	Чумалівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Свердловина Б/н		3,0	с. Вільхівці, урочище "Ропи"	Вільшецько-Лазівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело Б/н		3,0	с. Добрянське, урочище "Ропи"	Добрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 1		0,5	с. Ганичі, урочище "Стримба"	ДП "Мокрянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Джерело № 2		0,5	с. Ганичі	Ганичівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело № 3		0,5	с. Ганичі	Ганичівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело Б/н		0,5	с. Комсомольськ, ДП "Мокрянське ЛМГ", Комсомольське л-во, урочище "Прислоп", квартал 17, виділ 20	ДП "Мокрянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело Б/н		0,5	с. Красне, ДП "Мокрянське ЛМГ", Краснянське л-во, урочище "Підчос" квартал 17, виділ 47	ДП "Мокрянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
9	Джерело № 1		0,5	с. Кричово, урочище "Одаров"	Кричівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	Джерело № 2		0,5	с. Кричово, урочище "Одаров"	Кричівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Джерело Б/н		3,0	с. Криве, урочище "Глибока долина"	Кривська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

12	Джерело Б/н		5,0	с. Лази, урочище "Чорна вода"	Лазівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
13	Джерело Б/н		0,5	с. Новобарово	Новобарівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
14	Джерело № 1		3,0	с. Новоселиця, урочище "Солоний", вул. Заріка	Новоселицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
15	Джерело № 1		0,5	с. Руська Мокра, урочище "Клиновець"	Русько-Мокрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
16	Джерело № 2		0,5	с. Руська Мокра, урочище "Звурниць"	Русько-Мокрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
17	Джерело № 3		0,5	с. Руська Мокра, вул. Миру, 290 А 292	Русько-Мокрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
18	Джерело № 4		0,5	с. Руська Мокра, урочище "Облаз", вул. Миру, 342	Русько-Мокрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
19	Джерело № 5		0,5	с. Руська Мокра, урочище "Клиновець"	ДП "Мокрянське ЛІГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
20	Джерело Б/н		0,5	с. Руське Поле	Русько-Полівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
21	Джерело Б/н		5,0	с. Тарасівка, ДП "Буштинське ЛІГ", Тарасівське л-во, урочище "Куртенький", квартал, виділ 21	ДП "Буштинське ЛІГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
22	Джерело № 2		3,0	с. Тарасівка, урочище "Буркут"	ДП "Буштинське ЛІГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
23	Джерело № 3		3,0	с. Тарасівка	ДП "Буштинське ЛІГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
24	Свердловина Б/н		0,5	с. Теремля	Тереблянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
25	Джерело № 1		0,5	м. Тячів	Тячівська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
26	Джерело № 1		0,5	с. Мала Уголька	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшло до складу КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).

27	Джерело № 2		1,0	ур. "Мала Уголька"	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшло до складу КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
28	Джерело № 3		0,5	ур. "Мала Уголька"	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшло до складу КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
29	Джерело № 4		0,5	с. Мала Уголька, урочище "Мирово"	Углянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
30	Джерело № 5		0,5	с. Мала Уголька, урочище "Монастир"	Углянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
31	Джерело № 1		0,5	с. Велика Уголька	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшло до складу КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
32	Джерело б/н		5,0	смт. Усть-Чорна, ДП "Брустурянське ЛІГ", Лопухівське л-во, квартал 6, виділ 18	ДП "Брустурянське ЛІГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
33	Джерело б/н		3,0	с. Широкий Луг	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		33	48,0			
Міжгірський р-н						
1	Джерело № 1		5,0	с. Верхній Бистрий, ДП "Міжгірське ЛІГ", Майданське л-во, урочище "Квас", квартал 2, виділ 22	ДП "Міжгірське ЛІГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Джерело № 4		1,0	с. Верхній Бистрий, біля санаторію "Менчул"	Верхньобистрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 5		0,5	с. Верхній Бистрий	Верхньобистрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 3		0,5	с. Верхній Бистрий	Верхньобистрянська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

5	Джерело Б/н		0,3	с. Вучкове, Філія "Міжгір'я ДСЛП", урочище "Петровець",	Філія "Міжгір'я ДСЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело Б/н		0,3	с. Вучкове, ДП "Міжгірське ЛП", Вучківське л-во, квартал 4, виділ 6	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело Б/н		0,5	ДП "Міжгірське ЛП", урочище "Рудаець", Майданське л-во, квартал 5, виділ 20	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело Б/н		0,5	ДП "Міжгірське ЛП", урочище "Рудаець", Майданське л-во, квартал 6, виділ 18	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
9	Джерело № 3		0,5	с. Голятин	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	Джерело № 4		0,5	с. Голятин, урочище "Біля верби"	Голятинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Джерело № 5		0,5	с. Голятин, урочище "Біля кірпічного"	Голятинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
12	Джерело № 6		0,5	с. Голятин, урочище "Щовб"	Голятинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
13	Джерело № 7		0,5	с. Голятин, урочище "Стежер"	Голятинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
14	Джерело № 8		0,5	с. Голятин	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
15	Джерело № 9		0,5	с. Голятин	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
16	Джерело № 10		0,5	с. Голятин	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
17	Джерело № 13		0,5	с. Голятин	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
18	Джерело № 11		0,5	с. Голятин	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
19	Джерело № 12		0,5	с. Голятин, урочище "Обляска"	Голятинська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
20	Джерело Б/н		0,5	ур. "Ізки"	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

21	Джерело Б/н		0,5	ур. "Кантина"	НПП "Синевир"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253, проект організації території НПП "Синевир"
22	Джерело № 226		0,5	ДП "Міжгірське ЛП", урочище "Келечин", Ізківське л-во, квартал 18, виділ 4	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
23	Джерело № 329		0,5	ДП "Міжгірське ЛП", Ізківське л-во, урочище "Келечин", квартал 18	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
24	Джерело № 1		0,5	с. Колочава	НПП "Синевир"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшло до складу НПП "Синевир" ПРМ УРСР від 05.01.1989 р.).
25	Джерело Б/н		0,5	с. Майдан, вул. Верховинська 124	Майданська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
26	Джерело № 2		0,5	с. Майдан	Майданська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
27	Джерело № 3		0,5	с. Майдан	Майданська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
28*	Джерело № 1		0,5	смт Міжгір'я	Міжгірська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
29	Джерело № 2		0,5	смт Міжгір'я	Міжгірська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
30	Джерело № 3		0,5	смт Міжгір'я	Міжгірська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
31	Джерело № 1		0,5	ур. "Остріки"	НПП "Синевир"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Увійшло до складу НПП "Синевир" ПРМ УРСР від 05.01.1989 р.).

32	Джерело № 2	0,5	ур. "Остріки"	НПП "Сине-вир"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Уві-йшло до складу НПП "Синевир" ПРМ УРСР від 05.01.1989 р.).
33	Джерело № 3	0,5	с. Синевир /Остріки/	НПП "Сине-вир"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Уві-йшло до складу НПП "Синевир" ПРМ УРСР від 05.01.1989 р.).
34	Джерело Б/н	0,5	с. Пилипець	Пилипецька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
35	Джерело Б/н	0,5	ур. "Подобовець"	Пилипецька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
36	Джерело Б/н	0,5	с. Репинне, ДП "Міжгірське ЛП", урочище "Гиль"	ДП "Міжгірське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
37	Джерело № 1	0,5	с. Річка, урочище "Коло Лядяника"	Річанська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
38	Джерело № 2	0,5	с. Річка, урочище "На млаці"	Річанська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
39	Джерело № 3	0,5	с. Річка	Річанська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
40	Джерело № 4	0,5	с. Річка	Річанська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
41	Джерело Б/н	0,5	с. В.Студений	Н.Студенівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
42	Джерело Б/н	0,5	с. Н.Студений	Н.Студенівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
43	Джерело Б/н	0,5	с. Тюшка	Тюшківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		43	26,1		
Іршавський р-н					
1	Джерело № 1	0,3	с. Білки, урочище "Пінковиці-Городище"	Білківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

2	Джерело № 2	0,5	с. Білки, урочище "Ковбасово"	Білківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 3	0,5	с. Довге, Філія №1 „Іршавський лісгосп” ДП „Агроспецсервіс”, урочище "Митьова", квартал 39, виділ 10	Філія №1 „Іршавський лісгосп” ДП „Агроспецсервіс"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 1	0,5	с. Доробратово, урочище "Гравівка"	Доробратівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Джерело № 2	0,5	с. Негрово	Негрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело Б/н	0,5	с. Кушниця	Кушницька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Свердловина Б/н	0,5	с. Кушниця, урочище "Кваси"	Кушницька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Джерело № 2	0,5	с. Доробратово, урочище "Підгаг"	Доробратівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253..
9	Джерело № 1	1,5	с. В. Ростока	Дубрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	Свердловина №1	2,0	с. М. Розтока	Дубрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		10	7,3		
Мукачівський р-н					
1	Джерело Б/н	0,3	с. Завидово	Завидівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Свердловина Б/н	0,5	с. Лалово	Лалівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело № 1	5,0	с. Грабово, ДП "Мукачівське ЛП" Майданське л-во, урочище "Солені млаки" квартал 35, виділ 29	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 2	3,0	с. Грабово, ДП "Мукачівське ЛП", Майданське л-во, урочище "Солені млаки" квартал 35, виділ 39, 28	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

5	Джерело № 1		0,5	с. Лавки	Лавківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело № 2		0,5	с. Лавки	Лавківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело Б/н		0,5	с. Баркасово	Серіяньська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		7	10,3			
Берегівський р-н						
1	Свердловина № 5		0,3	с. Мала Бийгань	Великобийганська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Свердловина № 99		0,5	с. Мала Бийгань	Закарпатська геоекспедиція	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Свердловина № 108		0,5	с. Велика Бийгань	Закарпатська геоекспедиція	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Свердловина № 274		0,5	с. Мала Бийгань	Закарпатська геоекспедиція	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Свердловина № 50		0,5	с. Гут	Гутівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Свердловина № 55		0,5	с. Яноші	Яношівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		6	2,8			
Хустський р-н						
1	Джерело Б/н		0,5	с. Нижній Бистрий	Нижньобистрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Джерело Б/н		0,3	с. Боронява, урочище "Проба"	Боронявська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
3	Джерело Б/н		0,5	с. Вишковоур, урочище "Варгель"	Вишківська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
4	Джерело № 1		0,5	с. Вишково, урочище "Нодьтейчевидь"	Вишківська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
5	Джерело № 2		0,5	с. Вишково, урочище "Нодьтейчевидь"	Вишківська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Джерело № 4		0,5	с. Драгово, урочище "Буркют"	Драгівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
7	Джерело № 1		0,5	с. Копашнево, урочище "Зелений кут"	Копашнівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.

8	Джерело № 2		0,5	с. Копашнево, ДП "Хустське ЛДГ", Драгівське л-во, квартал 27, виділ 29	ДП "Хустське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
9	Джерело № 1		0,5	с. Крайниково, вул. Дружби	Крайниківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
10	Джерело № 2		0,5	с. Крайниково, урочище "Березник"	Крайниківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Джерело Б/н		0,5	с. Крива, ДП "Хустське ЛДГ"	ДП "Хустське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
12	Джерело Б/н		0,5	с. Липовець, ДП "Хустське ЛДГ", Велятинське л-во, квартал 4, виділ 1	ДП "Хустське ЛДГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
13	Свердловина Б/н		0,5	с. Липча	Липчанська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
14	Джерело Б/н		0,5	с. Нанково, урочище "Глибокий"	Нанківська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
15	Джерело № 1		0,5	с. Нижнє Селище, урочище "Бундарка"	Нижньоселищенська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
16	Джерело № 2		0,5	с. Нижнє Селище, урочище "Діброва-Хрещатик"	Нижньоселищенська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
17	Джерело № 1		0,5	с. Олександрівка, урочище "Кічера"	Олександрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
18	Джерело № 2		0,5	с. Олександрівка, урочище "За берег"	Олександрівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
19	Джерело Б/н		0,5	с. Стеблівка, урочище "Під горбом"	Стеблівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
20	Джерело Б/н		0,5	м. Хуст, вул. Логойдових	Хустська міська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
Разом:		20	9,8			
Геологічні						
1	Відслонення гірських порід синього кольору		3,0	Мукачівський р-н, ДП "Мукачівське ЛП", л-во ім. Морозова, квартал 8, виділ 6	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.

2	Обавське відслонення		1,0	Мукачівський р-н, ДП "Мукачівське ЛП", л-во ім. Морозова квартал 16, виділ 2	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
3	Липовецькі скелі		2,0	Перечинський р-н, ДП "Перечинське ЛП", Турицьке л-во, квартал 30, виділ 1	ДП "Перечинське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
4	Скеля		3,0	Перечинський р-н, ДП "Перечинське ЛП", Перечинське л-во, квартал 14, виділ 6	ДП "Перечинське ЛП"	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
5	Скалка – високий стрімчак над с. Новоселиця		3,0	Перечинський р-н, над с. Новоселиця, ДП "Перечинське ЛП", Дубриницьке л-во, квартал 25, виділ 6, 10	ДП "Перечинське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
6	Кам'яні останці "Соколень"		4,0	Перечинський р-н, Ужгородське військове лісництво, урочище "Соколень", квартал 26, виділ 15	Ужгородське військове лісництво	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
7	Скелі Тростянець		1,5	Рахівський р-н, ДП "Рахівське ЛДП", Квасівське л-во, квартал 2, виділ 31	ДП "Рахівське ЛДП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253 (Передано до КБЗ Указ Президента від 11.04.1997 р. № 325/97).
8	Свидовецькі скелі		5,0	Рахівський р-н, ДП "Ясінянське ЛМГ", Свидовецьке л-во, квартал 9, виділ 1	ДП "Ясінянське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
9	Стовп з вулканічного туфа (10 м)		3,0	Ужгородський р-н, ДП "Ужгородське ЛП", Кам'яницьке л-во, урочище "Замкова гора" квартал 30, виділ 3	ДП "Ужгородське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
10	Червона скеля - стрімчак над р. Ріка		2,0	Хустський р-н	Хустське ВУКГ	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
11	Печера "Княгиня"		1,5	Великобerezнянський р-н, Філія Великобerezнянський держспецлігосп, квартал 4, виділ 5	Філія Великобerezнянський держспецлігосп	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253 (У складі Ужанського НПП).

12	Печера на горі "Синагорій"		1,0	Перечинський р-н, Ужгородське військове л-во, квартал 26, виділ 14	Ужгородське військове лісництво	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
13	Печера "Ур"		0,5	Перечинський р-н, Ужгородське військове лісництво, квартал 9, виділ 12	Ужгородське військове лісництво	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
14	Залізнорудна штальня XIV ст.		5,0	Ужгородський р-н, ДП "Ужгородське ЛП", Ужгородське л-во, квартал 34, виділ 7	ДП "Ужгородське ЛП"	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
15	Печера "Чертеж"		3,0	Тячівський р-н, с. Кричово, урочище "Чертеж"	Кричівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
16	Печера "Термоксамала"		3,0	Тячівський р-н, Філія Тячівдержспецлігосп, Терблянське л-во, урочище "Термокса", квартал 10, виділ 8	Філія Тячівдержспецлігосп	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
17	Печера "Чур"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
18	Печера "Дружба"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
19	Печера "Перлина"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
20	Печера "Требінь"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).

21	Печера "Молочний камінь"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
22	Печера "Дірявий камінь"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
23	Печера "Кам'яні ворота"		4,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
24	Печера "Вів"		5,0	Тячівський р-н	КБЗ	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 12.11.1968 р. № 568).
25	Залізорудна штольня "Радванська печера"		1,0	Перечинський р-н	Ужгородське військово-лісництво	Ріш. ОВК від 23.02.1984 р. № 253.
26	Каолінова шахта "Кукля"		5,0	Берегівський р-н ДП "Берегівське ЛГ", Боржавське л-во, квартал 40, виділ 10, 14, 24	ДП "Берегівське ЛГ"	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
27	Ворочівські скелі		5,0	Ужгородський р-н, с. Кам'яниця, ДП "Ужгородське ЛГ", Кам'яницьке л-во, квартал 29, виділ 1, 5, 6	ДП "Ужгородське ЛГ"	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
28	Анталовенські скелі		1,0	Ужгородський р-н Ужгородське військово-лісництво, квартал 44, виділ 1	Ужгородське військово-лісництво	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.

29	Скелі з ієрогліфами на схилі г. Бужора		0,7	Рахівський р-н, с. Середнє Водяне	Середньоводянська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
30	Оголені скелі на березі р. Квасної		4,0	Рахівський р-н ДП "Рахівське ЛДГ", Устрицьке л-во, квартал 7, 11	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 30.05.1990 р. № 119).
31	Вершина г. Великий Камінь		5,0	Тячівський р-н, с. Широкий Луг	КБЗ	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
32	Оголені скелі на березі р. Теремля		5,0	Хустський р-н, с. Драгово	Драгівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
33	Скеля-стрімчак над с. Костилівка		1,0	Рахівський р-н, с. Костилівка	Костилівська сільська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
34	Виходи кам'яної солі на поверхню		3,0	Тячівський р-н, смт. Солотвино	Солотвинська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
35	Оголені скелі на вершині г. Великий Каменець		5,0	Тячівський р-н, с. Новоселиця, урочище "Камінці"	Новоселицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
36	Відслонення альбдатської товщі крейди		5,0	Тячівський р-н, с. Новоселиця, вул. Заріка, урочище "Солоний"	Новоселицька сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
37	Скеля-стрімчак над Білим потоком		2,0	Рахівський р-н ДП "Великобичківське ЛМГ", Діловецьке л-во, квартал 15, виділ 16	ДП "Великобичківське ЛМГ"	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253 (Передано до КБЗ ПРМ УРСР від 30.05.1990 р. № 119).
38	Скелі		51,0	Хустський р-н, ДП "Хустське ЛДГ", Велятинське л-во, урочище "Поточок" квартал 6, виділ 2, 3, 4, 6, 7, квартал 7, виділ 3	ДП "Хустське ЛДГ"	Ріш. облради від 12.01.2006 р. № 694.
Разом:		38	174,2			

Дендрологічні парки						
1	Дендрарій винзаводу		1,0	м. Берегово, вул. Шевченка 120	СТОВ "Берегівське"	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Дендрарій школи № 4		2,0	м. Виноградів, площа Миру 33	Дирекція школи	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414.
3	Дендрарій "Березинка"		34,0	Мукачівський р-н, ДП "Мукачівське ЛП" л-во Березинка, урочище "Нодьлігет", квартал 3, виділ 19-42	ДП "Мукачівське ЛП"	Ріш. 9 сесії обл. ради від 26.12.2003 р. № 325.
4	Учнівський дендрологічний парк		0,9	м. Мукачево	Міський еколого-натуралістичний центр учнівської молоді	Ріш. облради від 22.06.2005 р. № 541.
Разом:		4	37,9			
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва						
1	Парк-арборетум		3,0	смт. Великий Березний	В. Березнянська селищна рада	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
2	Парк "Підзамковий"		4,0	м. Ужгород, вул. Підградська 33	Ужгородський міськвиконком	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414. Ріш. облради від 26.05.2011 р. № 220.
3	Парк Боздоський		50,0	м. Ужгород, вул. Боздоська дорога 5	Дирекція парку	Ріш. облради від 04.12.2008 р. № 708.
4	Парк відпочинку		2,67	Ужгородський р-н, с. В.Гейвіці	В. Гевецька сільська рада	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253 (Ріш. В. Гевецької сільради від 22.05.2002).
5	Парк відпочинку		1,5	Ужгородський р-н, с. Великі Лази	Великолазівська загальноосвітня школа	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
6	Палісадник облікарні		0,7	м. Ужгород, вул. Перемоги 22	Обласна лікарня	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414.
7	Парк культури і відпочинку		6,0	Берегівський р-н, с. Велика Бакта	Філія Берегівдержспецлісгосп	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
8	Парк відпочинку		1,0	Берегівський р-н, с. Мужівце	Мужівська сільська рада	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414.

9	Парк відпочинку (Парк Перемоги)		10,8640	м. Мукачево, вул. Садова	КП "Комбінат благоустрою"	Ріш. облради від 04.12.2008 р. № 708.
10	Парк відпочинку		5,0	Тячівський р-н, смт. Буштино	Буштинська селищна рада	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
11	Парк-арборетум		2,0	Тячівський р-н, с. Руське Поле, вул. травнева	Русько-Полівська сільська рада	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
12	Парк відпочинку		4,8	ДП "Рахівське ЛДП", Рахівське л-во, квартал 5, виділ 11,25, 26, 29, 40	ДП "Рахівське ЛДП"	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.
13	Парк відпочинку		5,0	Рахівський р-н, см. Ясіня	Ясінянська селищна рада	Ріш. облради від 04.12.2008 р. № 708.
14	Сквер міськлікарні		0,4	м. Ужгород, вул. Ференца Ракоці 3	Ужгородська міська лікарня	Ріш. ОБК від 25.07.1972 р. № 243.
15	Палісадник університ. бібліотеки		0,5	м. Ужгород, вул. Капітульна 9	УжНУ	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414.
16	Липова алея		1,0	м. Ужгород, набережна Незалежності	Ужгородський міськвиконком	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414, 25.07.1972 р. № 243.
17	Партерний сквер		1,5	м. Ужгород, площа Народна	Ужгородський міськвиконком	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414.
18	Сквер міський		0,5	м. Мукачево	КП "Комбінат благоустрою"	Ріш. ОБК від 25.07.1972 р. № 243.
19	Палісадник хімкорпусу Держуніверситету		0,4	м. Ужгород, вул. Фединця, 53	УжНУ	Ріш. ОБК від 18.11.1969 р. № 414.
20	Сквер міськлікарні		1,0	м. Мукачево	Мукачівська міська лікарня	Ріш. ОБК від 25.07.1972 р. № 243.
21	Міський сквер (парк ім. Горького)		2,2880	м. Мукачево, вул. Парканія	Мукачівський міськвиконком	Ріш. облради від 04.12.2008 р. № 708.
22	Парк відпочинку районної лікарні		4,0	м. Берегово	Берегівська районна лікарня	Ріш. ОБК від 23.10.1984 р. № 253.

23	Сквер		1,0	м. Берегово, площа Героїв	Берегівський міськвикон- ком	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
24	Парк від- починку		1,0	м. Ужгород	ВАТ „Мо- дуль”	Ріш. ОВК від 25.06.1972 р. № 243.
25	Міський парк і па- лісадник винрад- госпу		2,7	м. Виноградів	Виноградів- ська міська рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
26	Парк від- починку		4,0	м. Виноградів	Виноградів- ський міськ- виконком	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
27	Розарій в дворі зе- ленгоспу		0,1	м. Виноградів	Виноградів- ський міськ- виконком	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414, 25.07.1972 р. № 243.
28	Арборе- тум у дво- рі райви- конкому		0,3	сmt. Великий Берез- ний	В. Березнян- ська селищна рада	Ріш. ОВК від 18.11.1969 р. № 414.
29	Рокарій ЗАТ “Закарпат- ліс”		0,51	м. Ужгород, вул. Собранецька 60	Дирекція ЗАТ “Закарпатліс”	Ріш. облради від 11.01.2002 р. № 377.
30	Парк		0,9	Тячівський р-н, сmt. Буштино, вул. Тополівка	Буштинська селищна рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
31	Парк „Чо- нок”		6,1	Свалявський р-н	Дитячий санаторій „Човен”	Ріш. ОВК облради від 25.07.1972 р. № 243, 04.12.2008 р. № 708.
32	Парк “Чертеж”		6,0	Ужгородський р-н, с. Чертеж	Худлівська сільська рада	Ріш. ОВК від 23.10.1984 р. № 253.
	Разом:	32	130,732			
	Всього місцевого зна- чення	420	17723,102			
	Всього загально- державного та місцевого значення	454	176679,61			

Додаток 2

Перелік видів судинних рослин, що підлягають особливій охороні
на території Закарпатської області.
(Регіональний червоний список)

1	<i>Achillea pannonica</i> Scheele Деревій паннонський
2	<i>Achillea setacea</i> Waldst. et Kit. Деревій щетинистий
3	<i>Acinos alpinus</i> (L.) Moench subsp. <i>baumgartenii</i> (Simk.) Pawl. (<i>Acinos baumgartenii</i> (Simk.) Klok.) Щебрушка альпійська Баумгартена
4	<i>Aconitum bucovinense</i> Zapal. Аконіт буковинський
5	<i>Aconitum x czarnohorensse</i> (Zapal.) Mitka Аконіт чорногірський
6	<i>Aconitum degenii</i> Gyer (<i>A. paniculatum</i> Lam. nom illeg.) Аконіт Дегена
7	<i>Aconitum firmum</i> Rchb. subsp. <i>firmum</i> Аконіт міцний типовий
8	<i>Aconitum firmum</i> Rchb. subsp. <i>fissurae</i> Nyárády (<i>A. romanicum</i> Woloszcz.) Аконіт міцний вузьколистий
9	<i>Aconitum x gayeri</i> Starmühl. Аконіт Гайсра
10	<i>Aconitum gracile</i> Reichenb. (<i>A. variegatum</i> L. subsp. <i>gracile</i> (Rchb.) Gayer) Аконіт стрункий
11	<i>Aconitum hosteanum</i> Schur (<i>A. moldavicum</i> Hacq. subsp. <i>hosteanum</i> (Schur) Graebn. et P. Graebn. Аконіт Госта
12	<i>Aconitum lasiocarpum</i> (Rchb.) Gayer
13	<i>Aconitum x nanum</i> (Baumg.) Simonk. Аконіт маленький
13	<i>Adenophora liliifolia</i> (L.) A. DC. Аденофора лілієлиста
15	<i>Aegonychon purpureocaeruleum</i> (L.) Holub (<i>Buglossoides purpureocerulea</i> (L.) I.M. Johnston; <i>Lithospermum purpureo-caeruleum</i> L.) Егоніхон фіолетово-голубий
16	<i>Agrostemma githago</i> L. Кукіль звичайний
17	<i>Aira elegans</i> Willd. ex Gaudin (<i>A. capillaris</i> Host non al, <i>A. elegantissima</i> Schur) Аїра витончена
18	<i>Alchemilla babiogorensis</i> Pawl. Приворотень баб'єгірський
19	<i>Alchemilla braun-blanquetii</i> Pawl. Приворотень Браун-Бланке

20	<i>Alchemilla sumatophylla</i> Juz. Приворотень хвилястолистий
21	<i>Alchemilla deyllii</i> Plocek Приворотень Дейла
22	<i>Alchemilla firma</i> Buser Приворотень міцний
23	<i>Alchemilla hoverlensis</i> M. Pawlus et O. Lovelius Приворотень говерляньський
24	<i>Alchemilla incisa</i> Buser Приворотень надрізаний
25	<i>Alchemilla ladislai</i> Pawl. Приворотень Владислава
26	<i>Alchemilla obtusa</i> Buser Приворотень пригуплений
27	<i>Alchemilla pseudoincisa</i> Pawl. Приворотень несправжньо надрізаний
28	<i>Alchemilla pungentiflora</i> (Plocek) Plocek Приворотень колючкоцвітковий
29	<i>Alchemilla reniformis</i> Buser Приворотень нирковидний
30	<i>Alchemilla smytiniensis</i> Pawl. Приворотень смитнянський
31	<i>Alchemilla suavis</i> Plocek Приворотень присмний
32	<i>Alchemilla szaferei</i> Pawl. Приворотень Шафера
33	<i>Alchemilla turkulensis</i> Pawl. Приворотень туркульський
34	<i>Alchemilla walasii</i> Pawl. Приворотень Валаса
35	<i>Alkanna tinctoria</i> (L.) Tausch (Bucek) Алкана красильна
36	<i>Allium angulosum</i> L. Цибуля гранчаста
37	<i>Anchusa azurea</i> Miller (<i>A. italica</i> Retz.) Воловик лазуровий
38	<i>Anchusa barrelieri</i> (All.) Vitm. Воловик Баррельє
39	<i>Andromeda polifolia</i> L. Андромеда багатоліста
40	<i>Anthyllis alpestris</i> Reichenb. (<i>A. vulneraria</i> L. subsp. <i>alpestris</i> (Kit. ex Schult.) Aschers. et Graebn.; <i>A. calcicola</i> (Schur) Schur) Заяча конюшина альпійська
41	<i>Arabis sudetica</i> Tausch (<i>A. allionii</i> DC.) Гусимець судетський
42	<i>Arenaria leptoclados</i> (Reichenb.) Guss. subsp. <i>leptoclados</i> (<i>A. serpyllifolia</i> L. subsp. <i>leptoclados</i> (Reichenb.) Guss.) Піщанка тонкостеблова

43	<i>Arenaria tenella</i> Kit. in Schul. (<i>A. ciliata</i> L.) Піщанка ніжна
44	<i>Asparagus officinalis</i> L. Холодок лікарський
45	<i>Asplenium x alternifolium</i> Wulfen Аспленій черговолистий
46	<i>Asplenium cuneifolium</i> Viv. Аспленій клинолистий
47	<i>Asyneuma canescens</i> (Waldst. et Kit.) Griseb. et Schenk Азинеума сірувата
48	<i>Avenula pubescens</i> (Hudson) Dumort. subsp. <i>laevigata</i> (Schur) Holub (<i>Avenastrum laevigatum</i> Schur) Вівсик пухнастий гладенький
49	<i>Bartsia alpina</i> L. Бартсія альпійська
50	<i>Batrachium circinatum</i> (Sibth.) Spas Водяний жовтець завитий, мочалка округла
51	<i>Batrachium rhipiphyllum</i> (Bast. ex Boreau) Dumort. (<i>B. floribundum</i> (Bab.) Dumort.; <i>Ranunculus peltatus</i> Schrank) Водяний жовтець щитовий
52	<i>Batrachium trichophyllum</i> (Chaix) Bosch Водяний жовтець волосистий
53	<i>Beckmannia eruciformis</i> (L.) Host Бекманія звичайна
54	<i>Bifora radians</i> M. Bieb. Біфора промениста
55	<i>Bromopsis ramosa</i> (Huds.) Holub (<i>Bromus ramosa</i> Huds.) Стоколос гіллястий
56	<i>Vupleurum longifolium</i> L. subsp. <i>vapincense</i> (Vill.) Todor (<i>B. vapincense</i> Vill.) Ласкавець фіолетовий
57	<i>Vupleurum rotundifolium</i> L. Ласкавець круглолистий
58	<i>Buschia lateriflora</i> (DC.) Ovcz. Бушія бокоцвіта
59	<i>Calamagrostis canescens</i> (Web.) Roth Куничник сіруватий
60	<i>Calla palustris</i> L. Образки болотні
61	<i>Calluna vulgaris</i> (L.) Hull Вереск звичайний
62	<i>Cardamine parviflora</i> L. Жеруха дрібноцвіта
63	<i>Cardaminopsis neglecta</i> (Schult.) Hayek Кардамінопсис занедбаний
64	<i>Carex hartmanii</i> Sajand. Осока Гартмана
65	<i>Carex humilis</i> Leys. Осока низька

66	<i>Carex limosa</i> L. Осока багнова
67	<i>Carex praecox</i> Schreber subsp. <i>curvata</i> (Knaf.) Kük. Осока рання зігнута
68	<i>Carex rhizina</i> Blytt ex Lindbl. (<i>C. pediformis</i> C.A. Meyer subsp. <i>rhizodes</i> (Blytt) H. Lindb.) Осока кореневищна
69	<i>Catabrosa aquatica</i> (L.) Beauv. Катаброза водяна
70	<i>Centaurea melanocalathia</i> Borba
71	<i>Centaurea stricta</i> Waldst. et Kit. (<i>C. triumfetti</i> All. subsp. <i>stricta</i> (Waldst. et Kit.) Dosta
72	<i>Cerastium lanatum</i> Lam. (<i>C. alpinum</i> subsp. <i>lanatum</i> (Lam) Ascherson et Graebner) Роговик вовнистий
73	<i>Cerastium sylvaticum</i> Waldst. et Kit. Роговик лісовий
74	<i>Cerastium tauricum</i> Spreng. (<i>C. brachypetalum</i> Pers. subsp. <i>tauricum</i> (Spreng.) Murb.) Роговик кримський
75	<i>Cerastium tenoreanum</i> Ser. (<i>C. brachypetalum</i> Pers. subsp. <i>tenoreanum</i> (Ser.) Soó) Роговик Тенора
76	<i>Cerasus fruticosa</i> (Pall.) Woronow (<i>Prunus fruticosa</i> Pall.) Вишня степова
77	<i>Ceratophyllum submersum</i> L. Кушир підводний
78	<i>Chamaecytisus elongatus</i> (Waldst. et Kit.) Tzvel. Зіновать протягнута
79	<i>Chamaecytisus ratisbonensis</i> (Schaeff.) Rothm. Зіновать регенсбурзька
80	<i>Chimaphila umbellata</i> (L.) W. Barton Зимолобка зонтична
81	<i>Chrysosplenium alpinum</i> Schur Жовтяниця альпійська
82	<i>Cicuta virosa</i> L. Цикута отруйна
83	<i>Cimicifuga europaea</i> Schipcz. Клопогін європейський
84	<i>Clematis recta</i> L. Ломиніс прямий
85	<i>Cnidium dubium</i> (Schkuhr) Thell. Стожильник сумнівний
86	<i>Comarum palustre</i> L. (<i>Potentilla palustris</i> (L.) Scop.) Вовче тіло звичайне

87	<i>Convolvulus cantabrica</i> L. Березка кантабрійська
88	<i>Cortusa matthioli</i> L. subsp. <i>sibirica</i> (Andrz.) Nyár. Кортуза Маттіолі сибірська
89	<i>Cruciata pedemontana</i> (Bellardi) Ehrend. Круціата п'ємонтська
90	<i>Crypsis alopecuroides</i> (Piller et Mitterp.) Schrad. Скритниця китниковидна
91	<i>Cyperus michelianus</i> (L.) Delile (<i>Dichostylis micheliana</i> (L.) Nees) Смикавець Мікелі
92	<i>Dactylis slovenica</i> Domin (<i>D. glomerata</i> L. subsp. <i>slovenica</i> Domin) Грястиця словацька
93	<i>Dactylorhiza fuchsii</i> (Druce) Soó subsp. <i>sootiana</i> (Borsos) Borsos (<i>D. longibracteata</i> (F.W. Schmidt) Holub subsp. <i>sootiana</i> (Borsos) Dostal) Зозульки Шоо
94	<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soó subsp. <i>serotina</i> (Hauskn.) D.M. Moore et Soó (<i>D. pulchella</i> (Druce) Averyanov) Зозульки м'ясочервоні
95	<i>Danthonia alpina</i> Vest. Дантонія альпійська
96	<i>Dianthus carthusianorum</i> L. subsp. <i>saxigenus</i> (Schur) Jáv. et Soó Гвоздика картузіанська скельна
97	<i>Dianthus carthusianorum</i> subsp. <i>subalpinus</i> (Rehman) Májovský et Králik (<i>D. carpaticus</i> Woloszcz.) Гвоздика картузіанська субальпійська
98	<i>Dianthus glabriusculus</i> (Kit.) Borb. (<i>D. collinus</i> Walst. et Kit subsp. <i>glabriusculus</i> (Kit.) Thaisz Гвоздика голувата
99	<i>Dianthus tenuifolius</i> Schur Гвоздика тонколиста
100	<i>Dichodon viscidum</i> (Bieb.) Holub (<i>D. dubium</i> (Bast.) Ikonn.; <i>Cerastium dubium</i> (Bast.) Guerin; <i>C. anomalum</i> W. et K. in Willd.) Рогачка клейка
101	<i>Draba carinthiaca</i> Hoppe (<i>D. siliquosa</i> Bieb.) Крупка каринтійська
102	<i>Drosera rotundifolia</i> L. Росичка круглolistа
103	<i>Dryopteris affinis</i> (Lowe) Fras.-Jenk. subsp. <i>borreri</i> (Newman) Fras.-Jenk. (<i>D. borreri</i> (Newm.) Newm. ex Oberholzer et Tavel) Щитник споріднений Борера
104	<i>Dryopteris assimilis</i> S. Walker (<i>D. expansa</i> auct. non (C. Presl) Fras.-Jenk et Jermy; <i>D. expansa</i> var. <i>alpina</i> (Moore) Viane) Щитник схожий
105	<i>Dryopteris cristata</i> (L.) A. Gray Щитник гребенястий
106	<i>Echinops sphaerocephalus</i> L. Головатень круглоголовий

107	<i>Elatine alsinastrum</i> L. Руслиця мокрична
108	<i>Elatine triandra</i> Schkuhr (<i>Elatine ambigua</i> Wight) Руслиця тритичинкова
109	<i>Eleocharis mitracarpa</i> Steud. Ситняг ковпаковий
110	<i>Eleocharis quinqueflora</i> (F.X. Hartman) O. Schwarz Ситняг п'ятиквітковий
111	<i>Epilobium anagallidifolium</i> Lam. Зніт курячоочковий
112	<i>Epilobium alsinifolium</i> Vill. Зніт мокричниколистий
113	<i>Epilobium lanceolatum</i> Sebast. et Mauri Зніт ланцетолистий
114	<i>Epilobium nutans</i> F.W. Schmidt Зніт пониклий
115	<i>Equisetum variegatum</i> Shleich. ex Weber et Mohr Хвощ рябий
116	<i>Eriophorum gracile</i> W.D.J. Koch Пухівка струнка
117	<i>Erysimum odoratum</i> Ehrh. subsp. <i>odoratum</i> (<i>E. pannonicum</i> Crantz) Жовтушник запашний типовий
118	<i>Euphorbia carpatica</i> Woloszcz. Молочай карпатський
119	<i>Euphorbia lingulata</i> Heuff. Молочай язичковий
120	<i>Euphorbia lucida</i> Waldst. et Kit. Молочай глянсуватий
121	<i>Euphorbia palustris</i> L. Молочай болотяний
122	<i>Euphorbia sojakii</i> (Chrtek et Krisa) Dubovik (<i>E. austriaca</i> A. Kerner) Молочай Сойяка
123	<i>Euphrasia salisburgensis</i> Funck Очанка зольцбурзька
124	<i>Ferulago sylvatica</i> (Bess.) Reichenb. Ферульник лісовий
125	<i>Festuca apennina</i> De Not. (<i>F. pratensis</i> Hudson subsp. <i>apennina</i> (De Not.) Hegi) Костриця апеннінська
126	<i>Festuca carpatica</i> F. Dietr. Костриця карпатська
127	<i>Festuca inarmata</i> Schur Костриця безоста
128	<i>Festuca pseudodalmatica</i> Krajina ex Domin Костриця несправжньодалматська
129	<i>Festuca tatrae</i> (Csakó) Degen Костриця татранська
130	<i>Festuca tenuifolia</i> Sibth. (<i>F. filiformis</i> Pourret) Костриця тонколиста

131	<i>Gagea minima</i> (L.) Ker-Gawl. Зірочки маленькі
132	<i>Gagea spathacea</i> (Hayne) Salisb. Зірочки чохлаваті
133	<i>Gagea villosa</i> (Bieb.) Duby (<i>G. arvensis</i> (Pers.) Dumort.) Зірочки мохнаті
134	<i>Galatella linoxyris</i> (L.) Reichenb. fil. (<i>Aster linoxyris</i> (L.) Bernh.) Солонечник звичайний
135	<i>Galium abaujense</i> Borbás Підмаренник
136	<i>Galium anisophyllum</i> Vill. Підмаренник різнолистий
137	<i>Galium hercynicum</i> Weigel Підмаренник герцинський
138	<i>Galium pseudoaristatum</i> Schur Підмаренник несправжньоостюковий
139	<i>Galium rubioides</i> L. Підмаренник мареновидний
140	<i>Galium transcarpaticum</i> Stojko et Tasenkevitch Підмаренник закарпатський
141	<i>Gentiana cruciata</i> L. Тирлич хрещатий
142	<i>Gentiana pneumonanthe</i> L. Тирлич звичайний
143	<i>Gentianopsis ciliata</i> (L.) Ma Yu-Chuan (<i>Gentiana ciliata</i> L.; <i>Gentianella ciliata</i> (L.) Borkh.) Тирличник війчастий
144	<i>Gypsophilla paniculata</i> L. Лещиця волотиста
145	<i>Helianthemum grandiflorum</i> (Scop.) DC. subsp. <i>grandiflorum</i> Сонцезвіт великоквітковий
146	<i>Helianthemum grandiflorum</i> (Scop.) DC. subsp. <i>glaucescens</i> (Murb.) Holub (<i>H. glaucescens</i> (Murb.) Tzvel.) Сонцезвіт великоквітковий сизуватий
147	<i>Helianthemum nummularium</i> (L.) Miller subsp. <i>obscurum</i> (Čelak) Holub (<i>H. chamaecistus</i> Mill; <i>H. hirsutum</i> (Thuill.) Mérat; <i>H. ovatum</i> (Viv.) Dunal in DC; <i>H. obscurum</i> Pers.) Сонцезвіт звичайний темний
148	<i>Heraclium carpaticum</i> Porcius Борщівник карпатський
149	<i>Heraclium palmatum</i> Baumg. (<i>H. sphondylium</i> L. subsp. <i>transsilvanicum</i> (Schur) Brummitt) Борщівник пальчастий
150	<i>Hierochloë odorata</i> (L.) P. Beauv. Чаполоч пахуча
151	<i>Inula aspera</i> Poir. (<i>I. salicina</i> L. subsp. <i>aspera</i> (Poir.) Hayek; <i>I. cordata</i> Boiss.) Оман шорсткий

152	<i>Inula conyzae</i> (Greiss.) Meikle (<i>I. conyza</i> DC.) Оман блошиний
153	<i>Inula germanica</i> L. Оман німецький
154	<i>Iris germanica</i> L. Півники німецькі
155	<i>Iris hungarica</i> Waldst. et Kit. (<i>Iris aphylla</i> L. subsp. <i>hungarica</i> (Waldst. et Kit.) Hegi) Півники угорські
156	<i>Iris variegata</i> L. Півники рябі
157	<i>Juncus acutiflorus</i> Ehrh. ex Hoffm. Ситник гостропелюстковий
158	<i>Juncus atratus</i> Krock. Ситник темноцвітий
159	<i>Juncus castaneus</i> Smith Ситник каштановий
160	<i>Juncus thomasi</i> Ten. Ситник Томаса
161	<i>Juncus triglumis</i> L. Ситник трилусковий
162	<i>Juniperus sabina</i> L. Ялівець козачий
163	<i>Kohlruschia prolifera</i> (L.) Kunth (<i>Petrorhagia prolifera</i> (L.) P. W. Ball et Heywood) Кольраушія пагононосна
164	<i>Koeleria transsylvanica</i> Schur (<i>K. macrantha</i> (Ledeb.) Schultes subsp. <i>transsylvanica</i> (Schur) Beldie) Кипець трансільванський
165	<i>Lathyrus latifolius</i> L. Чина широколиста
166	<i>Lathyrus palustris</i> L. Чина болотна
167	<i>Lathyrus pannonicus</i> (Jacq.) Carcke Чина паннонська
168	<i>Ledum palustre</i> L. Багно звичайне
169	<i>Leontodon hispidus</i> L. subsp. <i>opimus</i> (Koch) Finch et P.D. Sell (<i>L. opimus</i> Koch) Любочки шорсткі блискучі
170	<i>Leontodon pseudotaraxaci</i> Schur (<i>L. montanus</i> Lam. subsp. <i>pseudotaraxaci</i> (Schur) Finch et P.D. Sell) Любочки несправжньокульбабові
171	<i>Leucanthemum subalpinum</i> (Schur) Tzvel. (<i>L. raciborskii</i> M. Pop et Chrshan.; <i>L. vulgare</i> Lam. subsp. <i>alpicola</i> (Gremli) Á. et D. Löve; <i>L. vulgare</i> subsp. <i>subalpinum</i> (Schur) Soó) Королиця субальпійська

172	<i>Lilium bulbiferum</i> L. Лілія цибулинконосна
173	<i>Limosella aquatica</i> L. Мулянка водяна
174	<i>Lindernia procumbens</i> (Krock.) Borbas
175	<i>Linum austriacum</i> L. Льон австрійський
176	<i>Linum extraaxillare</i> Kit. Льон гірський
177	<i>Linum flavum</i> L. Льон жовтий
178	<i>Linum trigynum</i> L. Льон триматочковий
179	<i>Lotus tenuis</i> Waldst. et Kit. ex Willd. Лядвенець тонкий
180	<i>Luzula spicata</i> (L.) DC. Ожика колосиста
181	<i>Lycopus exaltatus</i> L. Вовконіг високий
182	<i>Melampyrum saxosum</i> Baumg. Перестріч скельний
183	<i>Melica ciliata</i> L. Перлівка війчаста
184	<i>Melica picta</i> C. Koch Перлівка ряба
185	<i>Melica transsylvanica</i> Schur Перлівка трансільванська
186	<i>Menyanthes trifoliata</i> L. Бобівник трилистяний
187	<i>Myricaria germanica</i> (L.) Desv. Мірикарія німецька
188	<i>Nepeta pannonica</i> L. Котяча м'ята паннонська
189	<i>Nonea pulla</i> (L.) DC. Куряча сліпота звичайна
190	<i>Nymphaea alba</i> L. Латаття біле
191	<i>Nymphaea candida</i> J. Presl Латаття сніжно-біле
192	<i>Oenanthe banatica</i> Heuff. Омег банатський
193	<i>Oenanthe silaifolia</i> Bieb. subsp. <i>hungarica</i> (Simon) Bertová Омег морквінолистий угорський

194	<i>Ophioglossum vulgatum</i> L. Вужачка звичайна
195	<i>Orlaya grandiflora</i> (L.) Hoffm. Орлайя великоквіткова
196	<i>Orobanche alsatica</i> Kirschl. Вовчок ельзаський
197	<i>Orobanche caryophyllacea</i> Smith. (<i>O. vulgaris</i> Poir.) Вовчок гвоздиковидний
198	<i>Oxycoccus palustris</i> Pers. (<i>Vaccinium oxycoccus</i> L.) Журавлина болотна
199	<i>Padus avium</i> Mill. subsp. <i>petraea</i> (Tausch) Pavl. ex J. Holub (<i>P. racemosa</i> (L.) G. Gilib. subsp. <i>petraea</i> (Tausch) Pavl., <i>Prunus padus</i> L. subsp. <i>borealis</i> Cajander) Черемха скельна
200	<i>Pedicularis palustris</i> L. Шолудивник болотний
201	<i>Peucedanum alsaticum</i> L. Смвдь-кукотина
202	<i>Peucedanum palustre</i> (L.) Moench Смвдь болотна
203	<i>Phleum ambiguum</i> Ten. Тимофіївка сумнівна
204	<i>Phyllitis scolopendrium</i> (L.) Newm. (<i>Asplenium scolopendrium</i> L.) Листовик сколопендровий
205	<i>Pinus sylvestris</i> L. Сосна звичайна
206	<i>Plantago altissima</i> L. Подорожник найвищий
207	<i>Plantago atrata</i> Hoppe subsp. <i>carpathica</i> (Pilg.) Soó Подорожник карпатський
208	<i>Plantago tenuiflora</i> Waldst. et Kit. Подорожник тонкоколосьий
209	<i>Plantago urvillei</i> Opiz (<i>P. media</i> L. subsp. <i>stepposa</i> (Kuprian.) Soó) Подорожник степовий
210	<i>Poa media</i> Schur Тонконіг середній
211	<i>Poa nemoralis</i> L. subsp. <i>carpathica</i> Jirásek Тонконіг карпатський
212	<i>Poa rannonica</i> A.J. Kerner Тонконіг паннонський
213	<i>Poa remota</i> Forskell Тонконіг розсунутий
214	<i>Polycnemum heuffelii</i> Láng Наземка сйфелева

215	<i>Polycnemum verrucosum</i> Láng Наземка бородавчаста
216	<i>Polygala amara</i> L. subsp. <i>brachyptera</i> (Chodat) Hayek (<i>P. subamara</i> Fritsch; <i>P. amblyptera</i> Rehb.) Китятки гіркі гірські
217	<i>Polygala amarella</i> Crantz Китятки гіркуваті
218	<i>Potamogeton acutifolius</i> Link Рдесник гостролистий
219	<i>Potamogeton alpinus</i> Balb. Рдесник альпійський
220	<i>Potamogeton gramineus</i> L. Рдесник злаколистий
221	<i>Potamogeton praelongus</i> Wulfen Рдесник довгий
222	<i>Potamogeton trichoides</i> Cham. et Schlecht. Рдесник волосовидний
223	<i>Potentilla alba</i> L. Перстач білий
224	<i>Potentilla crantzii</i> (Crantz) G. Beck ex Fritsch (<i>P. verna</i> L.) Перстач Крантца
225	<i>Potentilla goldbachii</i> Rupr. Перстач Гольдбаха
226	<i>Potentilla laciniosa</i> Kit. ex Nestl. Перстач розрізаний
227	<i>Potentilla patula</i> Waldst. & Kit. Перстач розлогий
228	<i>Potentilla rupestris</i> L. Перстач скельний
229	<i>Potentilla thuringiaca</i> Bern. ex Link Перстач тюрінгський
230	<i>Ptarmica vulgaris</i> Blackw. ex DC. (<i>Achillea ptarmica</i> L.) Чихавка звичайна
231	<i>Pulmonaria angustifolia</i> L. Медунка вузьколиста
232	<i>Pulmonaria filarszkyana</i> Jáv. Медунка Філярського
233	<i>Pycnus flavescens</i> (L.) Beauv. ex Reichenb. (<i>Cyperus flavescens</i> L.) Ситовник жовтуватий
234	<i>Pyrola chlorantha</i> Sw. Грушанка зеленоцвіта
235	<i>Pyrola media</i> Sw. Грушанка середня

236	<i>Quercus polycarpa</i> Schur Дуб багатоплідний
237	<i>Ranunculus arvensis</i> L. Жовтець польовий
238	<i>Ranunculus lingua</i> L. Жовтець язиколістий
239	<i>Ranunculus oreophilus</i> Bieb. (<i>R. hornschtichii</i> Hoppe) Жовтець гірськолюбний
240	<i>Ranunculus polyphyllus</i> Waldst. et Kit. ex Willd. Жовтець багатолістий
241	<i>Ranunculus pseudomontanus</i> Schur Жовтець несправжньогірський
242	<i>Rhynchospora alba</i> (L.) Vahl Ринхоспора біла
243	<i>Rubus bifrons</i> Vest. Ожина двобічна
244	<i>Rubus constrictus</i> P.J. Müller et Lefèvre Ожина перетягнута
245	<i>Rubus gothicus</i> Friderichsen et Gelert ex E.H.L.Krause Ожина готична
246	<i>Rubus grabowskii</i> Weihe ex Günther et al. Ожина Грабовського
247	<i>Rubus haesitans</i> Martensen et Walsemann Ожина чіпка
248	<i>Rubus montanus</i> Libert ex Lejeune Ожина гірська
249	<i>Rubus praecox</i> Bertoloni Ожина рання
250	<i>Rubus ulmifolius</i> Schott Ожина в'язолиста
251	<i>Rumex palustris</i> Smith Щавель багновий
252	<i>Rumex scutatus</i> L. Щавель щитковий
253	<i>Sagina apetala</i> Ard. (<i>S. ciliata</i> Fr.) Моховинка безпліткова
254	<i>Sagina nodosa</i> (L.) Fenzl. Моховинка вузлувата
255	<i>Sagina subulata</i> (Sw.) C. Presl. Моховинка шиловидна
256	<i>Salix phyllicifolia</i> L. (<i>S. phyllicifolia</i> (L.) subsp. <i>rhaetica</i> (Anderson) A. Skvorts.; <i>S. rhaetica</i> Anderson; non <i>S. bicolor</i> Ehrh. ex Willd.) Верба філіколиста
257	<i>Salix rosmarinifolia</i> L. (<i>S. repens</i> L. subsp. <i>rosmarinifolia</i>)L.) Čelak.) Верба розмаринолиста
258	<i>Saxifraga adscendens</i> L. Ломикамінь висхідний

259	<i>Scabiosa lucida</i> Vill. subsp. <i>barbata</i> E.I. Nyárády (<i>S. opaca</i> Klok.) Скабіоза світла бородата
260	<i>Scabiosa lucida</i> Vill. subsp. <i>pseudobanatica</i> (Schur) Chrték Скабіоза світла несправжньобанатська
261	<i>Schoenoplectus supinus</i> (L.) Palla (<i>Scirpus supinus</i> L.) Куга лежача
262	<i>Scirpoides holoschoenus</i> (L.) Soják subsp. <i>australis</i> (Murr.) Soják (<i>Scirpus holoschoenus</i> L.; <i>Holoschoenus vulgaris</i> Link.) Комишітник звичайний
263	<i>Scirpus radicans</i> Schkuhr Комиш укорінений
264	<i>Scolochloa festucacea</i> (Willd) Link Тростяниця кострицевидна
265	<i>Sedum alpestre</i> Vill. Очиток альпійський
266	<i>Sedum annuum</i> L. Очиток однорічний
267	<i>Sedum atratum</i> L. Очиток чорнуватий
268	<i>Sedum hispanicum</i> L. Очиток іспанський
269	<i>Sedum urvillei</i> DC. (<i>S. hillebrandii</i> Fenzl.; <i>S. sartorianum</i> Boiss. subsp. <i>hillebrandii</i> (Fenzl.) D.A. Webb) Очиток Дюрвілля
270	<i>Senecio fluviatilis</i> Wallr. Жовтозілля надрічкове
271	<i>Senecio paludosus</i> L. subsp. <i>lanatus</i> Holub Жовтозілля багнове шеретисте
272	<i>Seseli libanotis</i> (L.) W.D.J. Koch subsp. <i>libanotis</i> (<i>Libanotis montana</i> Crantz) Жабриця-ладанник
273	<i>Seseli pallasii</i> Bess. (<i>S. varium</i> Trev.) Жабриця Паласа
274	<i>Sesleria heuffleriana</i> Schur subsp. <i>heuffleriana</i> Сеслерія Гейфлера
275	<i>Silene jundzillii</i> Zapal. Смілка Юндзілла
276	<i>Soldanella montana</i> Willd. Сольданела гірська
277	<i>Sparganium minimum</i> Wallr. Іжача голівка маленька
278	<i>Spergularia salina</i> J. Presl. et C. Presl. (<i>S. marina</i> (L.) Griseb.) Стелюшок солончаковий
279	<i>Stellaria barthiana</i> Schur Зірочник Барта

280	<i>Stellaria longifolia</i> Muehl. ex Willd. (<i>S. diffusa</i> Willd ex Schlecht.) Зірочник довголистий
281	<i>Stellaria palustris</i> Retz. Зірочник болотний
282	<i>Swertia punctata</i> Baumg. Сверція кранчаста
283	<i>Symphytum tanaicense</i> Steven (<i>S. officinale</i> L. subsp. <i>uliginosum</i> (A. Kerner) Numan; <i>S. uliginosum</i> A. Kerner) Живокіст донецький
284	<i>Taraxacum fontanicola</i> Soest. (<i>T. fontanum</i> Hand-Mazz. s.l.) Кульбаба джерельна
285	<i>Taraxacum nigricans</i> (Kit.) Rehb. Кульбаба чорнувата
286	<i>Taraxacum palustre</i> (Lyons) Symons Кульбаба болотна
287	<i>Teucrium scordium</i> L. subsp. <i>palustre</i> (Lam.) Gams Самосил часниковий болотний
288	<i>Thelypteris palustris</i> Schott Теліптерис болотний
289	<i>Thesium alpinum</i> L. Льонолижник альпійський
290	<i>Thesium linophyllum</i> L. Льонолижник льонолистий
291	<i>Thlaspi dacicum</i> Heuff. subsp. <i>dacicum</i> (<i>Noccaea dacica</i> (Heuff.) F.K. Mey.) Талабан дакійський
292	<i>Tilia tomentosa</i> Moench (<i>T. argentea</i> Desf. in DC) Липа пухнаста
293	<i>Tordylium maximum</i> L. Торділій великий
294	<i>Tozzia carpathica</i> Wołoszcz. (<i>T. alpina</i> L. subsp. <i>carpathica</i> (Wołoszcz.) Dostál) Тоція карпатська
295	<i>Trichophorum cespitosum</i> (L.) C. Hartm. (<i>Baeothryon cespitosum</i> (L.) A. Dietr.; <i>Scirpus cespitosum</i> L.) Пухівочка дерниста
296	<i>Trifolium pratense</i> L. subsp. <i>kotulae</i> (Pawl.) Soják Конюшина лучна Котули
297	<i>Trifolium striatum</i> L. Конюшина смугаста
298	<i>Triglochin maritimum</i> L. Тризубець морський
299	<i>Trisetum alpestre</i> (Host) Beauv. Трищетинник альпійський
300	<i>Trisetum ciliare</i> (Kit.) Domin (<i>T. fuscum</i> (Kit. ex Schultes) Schultes) Трищетинник війчастий

301	<i>Typha schuttleworthii</i> Koch et Sond. Рогоз Шутлеворта
302	<i>Urtica kioviensis</i> Rogow. Кропива київська
303	<i>Utricularia minor</i> L. Пухирник малий
304	<i>Utricularia vulgaris</i> L. Пухирник звичайний
305	<i>Valeriana simplicifolia</i> (Reichenb.) Kabath (<i>V. dioica</i> L. subsp. <i>simplicifolia</i> (Reichenb.) Numan) Валеріана цілолиста
306	<i>Valeriana transsylvanica</i> Schur Валеріана трансільванська
307	<i>Verbascum densiflorum</i> Bertol. (<i>V. thapsiforme</i> Schrad.) Дивина густоквіткова
308	<i>Verbascum glabratum</i> Friv. Дивина голенька
309	<i>Verbascum lanatum</i> Schrad. Дивина шерстиста
310	<i>Verbascum phlomoides</i> L. Дивина лікарська
311	<i>Veronica alpina</i> L. (<i>V. pumila</i> Jacq., <i>V. alpina</i> L. subsp. <i>pumila</i> (All.) Dostál) Вероніка альпійська
312	<i>Veronica jacquinii</i> Baumg. (<i>V. austriaca</i> L. subsp. <i>jacquinii</i> (Baumg.) Watzl.) Вероніка Жакена
313	<i>Veronica prostrata</i> L. Вероніка лежача
314	<i>Viola dacica</i> Borbás Фіалка дакійська
315	<i>Viola elatior</i> Fries (<i>V. canina</i> L. subsp. <i>elatior</i> (Fries) Rouy et Fouc.) Фіалка висока
316	<i>Viola pumilla</i> Chaix Фіалка низка
317	<i>Viola saxatilis</i> F.W. Schmidt (<i>V. tricolor</i> L. subsp. <i>subalpina</i> Gaudin) Фіалка скельна
318	<i>Viola uliginosa</i> Besser Фіалка багнова
319	<i>Vitis sylvestris</i> C.C. Gmel. Виноград лісовий
320	<i>Wolfia arrhiza</i> (L.) Horkel ex Wimmer Вольфія безкоренева
321	<i>Zannichelia palustris</i> L. Цанікелія болотна

Додаток 3

Перелік видів фауни, що охороняються в Закарпатській області
(станом на 01.01.2011 р.)

Назва виду	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	CMS	AEWA	EURO-BATS	Європейський червоний список
------------	-----------------------	--------------------	-------	-----	------	-----------	------------------------------

Ссавці							
Вовк <i>Canis lupus</i>		+					+
Вовчок лісовий <i>Dryomys laniger</i>		+					
Вовчок ліщинний <i>Muskardinus avellanarius</i>		+					+
Полівка татранська <i>Microtus tatricus</i>	+	+					+
Мишівка лісова <i>Sicista betulina</i>	+	+					+
Видра річкова <i>Lutra lutra</i>	+	+	+				+
Ведмідь бурий <i>Ursus arctos</i>	+	+	+				+
Куниця кам'яна <i>Martes foina</i>		+					
Куниця лісова <i>Martes martes</i>		+					
Горностай <i>Mustela erminea</i>	+	+					+
Ласка <i>Mustela nivalis</i>		+					
Тхір лісовий <i>Putorius putorius</i>	+	+					
Норка європейська <i>Mustela lutreola</i>	+	+					+
Борсук <i>Meles meles</i>	-	+					
Кіт лісовий <i>Felis silvestris</i>	+	+	+				+
Рись звичайна <i>Lynx lynx</i>	+	+	+				+
Олень благородний <i>Cervus elaphus</i>		+					
Козуля європейська <i>Capreolus capreolus</i>		+					
Підковоніс великий <i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	+	+		+		+	+
Підковоніс малий <i>Rhinolophus hipposideros</i>	+	+		+		+	+
Довгокрил звичайний <i>Miniopterus shreibersi</i>	+	+		+		+	+

Нічниця гостровуха <i>Myotis blythii</i>	+	+		+		+	+
Нічниця велика <i>Myotis myotis</i>	+	+		+		+	+
Нічниця довговуха <i>Myotis bechsteini</i>	+	+				+	+
Нічниця Наттерера <i>Myotis nattereri</i>	+	+		+		+	+
Нічниця вусата <i>Myotis mystacinus</i>	+	+				+	+
Нічниця Брандта <i>Myotis brandtii</i>	+	+		+		+	+
Нічниця триколірна <i>Myotis emarginatus</i>	+	+		+		+	+
Нічниця водяна <i>Myotis daubentonii</i>	+	+		+		+	+
Вухань звичайний <i>Plecotus auritus</i>	+	+				+	+
Вухань австрійський <i>Plecotus austriacus</i>	+	+				+	+
Широковух європейський <i>Barbastella barbastellus</i>	+	+		+		+	+
Нетопир звичайний <i>Pipistrellus pipistrellus</i>	+	+				+	+
Нетопир Натюзіуса <i>Pipistrellus nathusii</i>	+	+				+	+
Вечірниця мала <i>Nyctalus leisleri</i>	+	+		+		+	+
Вечірниця руда <i>Nyctalus noctula</i>	+					+	+
Кажан пізній <i>Eptesicus serotinus</i>	+	+				+	+
Кажан північний <i>Eptesicus nilssonii</i>	+	+				+	+
Лилик двоколірний <i>Vespertilio murinus</i>	+	+		+		+	+
Бурозубка альпійська <i>Sorex alpinus</i>	+	+					+
Водяна полівка мала <i>Arvicola terrestris scyermani</i>	-						
Полівка снігова <i>Chionomys nivalis</i>	+	+					+
Білозубка мала <i>Crocodylus suaveolens</i>		+					
Хом'як звичайний <i>Cricetus cricetus</i>		+					
Іжак європейський <i>Erinaceus europaeus</i>		+					
Сурок гірський <i>Marmota marmota</i>		+					
Рясоніжка велика <i>Neomys fodiens</i>							
Рясоніжка мала <i>Neomys anomalus</i>		+					
Вивірка звичайна <i>Sciurus vulgaris</i>	+						

Мідія альпійська <i>Sorex alpinus</i>	+	+					
Мідія звичайна <i>Sorex araneus</i>		+					
Мідія мала <i>Sorex minutus</i>		+					
Сліпак буковинський <i>Spalax graecus</i>	+						
Сліпак подільський <i>Spalax zemni</i>		+					
Ховрах європейський <i>Spermophilus citellus</i>	+	+					+
Ховрах крапчастий <i>Spermophilus suslicus</i>	+	+					
Білозубка велика <i>Crocidura leucodon</i>	+	+					+
Кутора мала <i>Neomys anomalus</i>	+	+					+
Нічниця ставкова <i>Myotis dasycneme</i>	+	+		+		+	+
Нетопир-карлик <i>Pipistrellus pygmaeus</i>	+	+			+		+
Соня садова <i>Eliomys quercinus</i>	+	+					+
Тхір степовий <i>Mustela eversmanni</i>	+	+					+
Птахи							
Червоновола гагара <i>Gavia stellata</i>		+					
Чорновола гагара <i>G. arctica</i>		+					
Малий норець <i>Podiceps ruficollis</i>		+					
Чорноший норець <i>P. nigricollis</i>		+					
Бугай <i>Botaurus stellaris</i>		+					
Бугайчик <i>Ixobrychus minutus</i>		+					
Квак <i>Nycticorax nycticorax</i>		+					
Мала біла чапля <i>Egretta garzetta</i>		+					
Руда чапля <i>A. purpurea</i>		+					
Гуска білолоба <i>Anser albifrons</i>		+					
Гуска сіра <i>Anser anser</i>		+					
Крижень <i>Anas platyrhynchos</i>		+					
Коровайка <i>Plegadis falcinellus</i>	+	+					
Білий лелека <i>Ciconia ciconia</i>		+					

Чорний лелека <i>C. nigra</i>	+	+	+		+		
Осоїд <i>Pernis apivorus</i>		+					
Рудий шуліка <i>Milvus milvus</i>	+	+	+		+		+
Чорний шуліка <i>M. migrans</i>	+	+	+	+			
Польовий лунь <i>Circus cyaneus</i>	+	+					
Луговий лунь <i>C. pygargus</i>	+	+	+		+		
Болотяний лунь <i>C. aeruginosus</i>		+					
Великий яструб <i>Accipiter gentilis</i>				+			
Малий яструб <i>A. nisus</i>				+			
Зимняк <i>Buteo lagopus</i>				+			
Звичайний канюк <i>B. buteo</i>				+			
Малий підорлик <i>Aquila pomarina</i>	+	+	+		+		
Зміїд <i>Circus gallicus</i>	+	+	+		+		
Орел-карлик <i>Hieraaetus pennatus</i>	+	+					
Степовий орел <i>Aquila rapax</i>	+	+					
Великий балобан <i>A. clanga</i>	+	+					
Малий балобан <i>A. pomarina</i>	+	+					
Беркут <i>A. chrysaetos</i>	+	+	+		+		
Балобан <i>Falco cherrug</i>	+	+					
Сапсан <i>F. peregrinus</i>	+	+	+				
Чеглок <i>F. subbuteo</i>				+			
Дербник <i>F. columbarius</i>				+			
Кібчик <i>F. vespertinus</i>				+			
Степовий боривітер <i>F. naumanni</i>	+	+					+
Боривітер звичайний <i>Falco tinnunculus (Cerchneis)</i>				+	+		
Перевітник <i>Actitis hypoleucos</i>						+	
Глушень <i>Tetrao urogallus</i>	+	+					
Сірий журавель <i>Grus grus</i>	+	+			+		

Погонич <i>Porzana porzana</i>		+					
Деркач <i>Sorex crex</i>		+					+
Чорнийш <i>Tringa ochropus</i>		+					
Дупель <i>G. media</i>		+					
Чорний крячок <i>Chlidonias nigra</i>		+					
Річковий крячок <i>Sterna hirundo</i>		+					
Пугач <i>Bubo bubo</i>	+	+	+				
Вухата сова <i>Asio otus</i>		+	+				
Болотяна сова <i>A. flammeus</i>		+	+				
Сипуха <i>Tyto alba</i>	+	+					
Совка <i>Otus scops</i>	+	+	+				
Волохатий сич <i>Aegolius funereus</i>	+	+	+				
Хатний сич <i>Athene noctua</i>		+	+				
Сичик-горобець <i>Glaucidium passerinum</i>	+	+	+				
Сіра сова <i>Strix aluco</i>		+	+				
Довгохвоста сова <i>S. uralensis</i>	+	+	+				
Дрімлюга <i>Caprimulgus europaeus</i>		+					
Сиворакша <i>Coracias garrulus</i>	+	+					
Голуба рибалочка <i>Alcedo atthis</i>		+					
Звичайна бджолоїдка <i>Merops apiaster</i>		+					
Олуд <i>Upupa epops</i>		+					
Крутиголовка <i>Jynx torquilla</i>		+					
Жовна зелена <i>Picus viridis</i>	+	+					
Сивий дятел <i>P. caucasicus</i>		+					
Чорна жовна <i>Dryocopus martius</i>		+					
Великий строкатий дятел <i>Dendrocopos major</i>		+					
Сирійський дятел <i>D. sibiriacus</i>		+					
Середній дятел <i>D. medius</i>		+					

Білоспинний дятел <i>D. leucotos</i>	+	+					
Малий дятел <i>D. minor</i>		+					
Трипаллий дятел <i>Picoides tridactylus</i>	+	+					
Стриж <i>Apus apus (pallidus)</i>		+					
Ластівка берегова <i>Riparia riparia</i>		+					
Сільська ластівка <i>Hirundo rustica</i>		+					
Міська ластівка <i>Delichon urbica</i>		+					
Лісовий щеврик <i>Anthus trivialis</i>		+					
Луговий щеврик <i>A. pratensis</i>		+					
Червоногрудий щеврик <i>Anthus cervinus</i>		+					
Гірський щеврик <i>A. spinoletta</i>		+					
Жовта плиска <i>M. flava</i>		+					
Гірська плиска <i>Motacilla cinerea</i>		+					
Біла плиска <i>M. alba</i>		+					
Сорокопуд-жулан <i>Lanius collurio</i>		+					
Сирій сорокопуд <i>L. excubitor</i>	+	+					
Іволга <i>Oriolus oriolus</i>		+					
Горіхівка <i>Nucifraga caryocatactes</i>		+					
Омелюх <i>Bombicilla garrulus</i>		+					
Звичайна оляпка <i>Cinclus cinclus</i>		+					
Кропивник <i>Troglodytes troglodytes</i>		+					
Альпійська тинівка <i>Prunella collaris</i>	+	+					
Лісова тинівка <i>P. modularis</i>		+					
Рябогруда славка. <i>Sylvia nisoria</i>		+					
Чорноголова славка. <i>S. atricapilla</i>		+					
Садова славка <i>S. borin</i>		+					
Сіра славка <i>S. communis</i>		+					
Прудка славка <i>S. curruca</i>		+					

Жовтоголовий корольок <i>Regulus regulus</i>		+					
Червоноголовий корольок <i>R. ignicapillus</i>	+	+					
Мухоловка-білошийка <i>Ficedula albicollis</i>		+					
Мала мухоловка. <i>F. parva</i>		+					
Сіра мухоловка <i>Muscicapa striata</i>		+					
Луговий чекан <i>Saxicola rubetra</i>		+					
Чорноголовий чекан <i>S. torquata</i>		+					
Звичайна камінка <i>Oenanthe oenanthe</i>		+					
Кам'яний дрізд <i>Monticola saxatilis</i>	+	+					
Звичайна горихвістка <i>Phoenicurus phoenicurus</i>		+					
Чорна горихвістка. <i>P. ochruros</i>		+					
Малинівка <i>Erithacus rubecula</i>		+					
Західний соловей <i>Luscinia megarhynchos</i>		+					
Східний соловей <i>L. luscinia</i>		+					
Синьошийка <i>L. svecica</i>		+					
Гірський дрізд <i>T. torquatus</i>		+					
Ремез <i>Remiz pendulinus</i>		+					
Болотяна гаїчка <i>Parus palustris</i>		+					
Чорноголова гаїчка <i>P. montanus</i>		+					
Чубата синиця <i>P. cristatus</i>		+					
Чорна синиця <i>P. ater</i>		+					
Голуба синиця <i>P. caeruleus</i>		+					
Велика синиця <i>P. major</i>		+					
Синиця довгохвоста <i>Aegithalos caudatus</i>		+					
Синиця болотяна <i>Parus palustris</i>		+					
Повзик <i>Sitta europaea</i>		+					
Звичайна пищуха <i>Certhia familiaris</i>		+					

Канаресечний в'юрок <i>Serinus serinus</i>		+					
Зеленяк <i>Chloris chloris</i>		+					
Чиж <i>Spinus spinus</i>		+					
Щиглик <i>Carduelis carduelis</i>		+					
Коноплянка <i>Acanthis cannabina</i>		+					
Звичайна чечітка <i>A. flammea</i>		+					
Глушець <i>Tetrao urogallus</i>	+	+					
Ялиновий шишкар <i>Loxia curvirostra</i>		+					
Костогриз <i>Coccothraustes coccothraustes</i>		+					
Звичайна вівсянка <i>E. citrinella</i>		+					
Очеретяна вівсянка <i>E. schoeniclus</i>		+					
Вівчарик-ковалик <i>Phylloscopus collybita</i>		+					
Вівчарик жовтобровий <i>Phylloscopus sibilatrix</i>		+					
Тетерук <i>Lyrurus tetrix</i>	+	+					
Орябок <i>Tetrastes bonasia</i>	+	+					
Голуб-синяк <i>Columba oenas</i>	+	+					
Золотомушка червоночуба <i>Regulus ignicapillus</i>	+	+					
Скеляр строкатий <i>Monticola saxatilis</i>	+	+					
Плазуни							
Черепаха болотна <i>Emys orbicularis</i>		+					
Веретільниця ламка <i>Anguis fragilis</i>		+					
Ящірка прудка <i>Lacerta agilis</i>		+					
Ящірка живородна <i>Lacerta vivipara</i>		+					
Ящірка зелена <i>Lacerta viridis</i>	+	+					
Вуж звичайний <i>Natrix natrix</i>		+					
Полоз лісовий <i>Elaphe longissima</i>	+	+					
Мідянка звичайна <i>Coronella austriaca</i>	+	+					

Гадюка звичайна <i>Vipera berus</i>		+					
Земноводні							
Саламандра плямиста <i>Salamandra salamandra</i>	+						+
Тритон звичайний <i>Triturus vulgaris</i>		+					
Тритон альпійський <i>Triturus alpestris</i>	+						
Тритон карпатський <i>Triturus montandoni</i>	+						
Тритон гребінчастий <i>Triturus cristatus</i>	+	+					+
Кумка жовторожева <i>Bombina variegata</i>	+						+
Ропавка звичайна <i>Pelobates fuscus</i>		+					
Ропуха звичайна <i>Bufo bufo</i>		+					
Ропуха зелена <i>Bufo viridis</i>		+					
Квакша <i>Hyla arborea</i>		+					
Жаба озерна <i>Rana ridibunda</i>		+					
Жаба гостроморда <i>Rana arvalis</i>		+					
Жаба прудка <i>Rana dalmatina</i>	+						+
Жаба трав'яна <i>Rana temporaria</i>		+					
Тритон дунайський <i>Triturus dobrogicus</i>	+						+
Кісткові риби							
Харіус європейський <i>Thymallus thymallus</i>	+	+					+
Лосось дунайський <i>Hucho hucho</i>	+	+					+
Вусач південний <i>Barbus meridionalis petenyi</i>		+					
Ялець андруса європейський <i>Telestes souffia</i>	+	+					
Ялець звичайний <i>Leuciscus leuciscus</i>	+						+
В'юн <i>Misgurnus fossilis</i>		+					
Жерех <i>Aspius aspius</i>		+					
Стерлядь прісноводна <i>Acipenser ruthenus</i>	+	+	+	+			+
Бичок-головач <i>Gobius kessleri</i>		+					
Пічкур дунайський <i>Gobio uranoscopus</i>	+	+					

Йорж смугастий <i>Gymnocephalus schraetser</i>	+	+					+
Чехонь <i>Pelecus cultratus</i>		+					
Гірчак звичайний <i>Rhodeus sericeus</i>		+					
Вирезуб <i>Rutilus frisii</i>	+	+					
Сом звичайний <i>Silurus glanis</i>		+					
Умбра звичайна <i>Umbra krameri</i>	+	+					
Чоп великий <i>Zingel zingel</i>	+	+					+
Чоп малий <i>Zingel streber</i>	+	+					+
Бистрянка російська <i>Alburnoides rossicus</i>	+	+					+
Білоперий пічкур дністровський <i>Romanogobio kessleri</i>	+	+					
Карась золотий <i>Carassius carassius</i>	+						
Минь річковий <i>Lota lota</i>	+						
Марена дунайсько- дністровська <i>Barbus petenyi</i>	+	+					+
Марена звичайна <i>Barbus barbus</i>	+						+
Мінога карпатська <i>Eudontomezon dontofordi</i>	+						+
Мінога угорська <i>Lampetra danfordi</i>							
Молюски							
Гранарія зернова <i>Granaria frumentum</i>	+						
Серуліна зубчаста <i>Serulina serrulata</i>	+						
Хондріна вівсяна <i>Chondrina arenacea</i>	+						
Простеномфалія карпатська <i>Prostenomphalia carpatica</i>	+						
Дробація банатська <i>Drobacia banatica</i>	+						
Хондруля більца <i>Chondrula bielzi</i>	+						
Трохулос більца <i>Trochulus bielzi</i>	+						
Аріанта ефіопська <i>Arianta aethiops</i>	+						
Членистоногі							
Веснянка велика <i>Perla maxima</i>	+						

Красуня-діва <i>Colopteryx virgo</i>	+							
Бджола-тесляр <i>Xylocopa valga</i>	+							
Бджола-тесляр фіолетова <i>Xylocopa violaceae</i>		+						
Бджола-листоріз люцерновий <i>Megachila rotundata</i>	+							
Вусач альпійський <i>Rosalia alpina</i>	+	+						+
Жук-олень <i>Lucanus cervus</i>	+							+
Жук-самітник <i>Osmoderma eremita</i>	+							+
Махаон <i>Papilio machaon</i>	+							
Подалірій <i>Iphiclides podalirius</i>	+							
Мнемозина <i>Parnassius mnemosyne</i>	+							+
Переливниця велика <i>Apatura iris</i>	+							
Стрічка тополевої <i>Limenitis populi</i>	+							
Люцина <i>Hamaxia lucina</i>	+							
Сатир гірський Манто <i>Erebia manto</i>	+							
Синявець непарний <i>Lysaena dispar</i>		+						+
Синявець аріон <i>Maculinea arion</i>		+						+
Бражник прозерпіна <i>Proserpinus proserpina</i>	+							+
Бражник скабіозовий <i>Hemaris tityus</i>	+							
Бражник мертва голова <i>Acherontia atropos</i>	+							
Сатурнія аглія <i>Aglia tau</i>	+							
Сатурнія мала <i>Eudia pavonia</i>	+							
Шовкопряд березовий <i>Endromis versicolora</i>	+							
Ведмедниця-господиня <i>Callimorpha dominula</i>	+							
Ведмедниця Гера <i>Callimorpha quadripunctaria</i>	+							
Ведмедниця велика <i>Pericallia matronula</i>	+							
Стрічка блакитна <i>Catocala fraxini</i>	+							
Стрічка малинова <i>Catocala sponsa</i>	+							

Джміль яскравий <i>Bombus pascuorum</i>	+							
Джміль моховий <i>Bombus muscorum</i>	+							
Кошеніль польська <i>Porphyrophora polonica</i>		+						
Багатозв'яз гірський український <i>Polydesmus montanus</i>	+							
Мухоловка звичайна <i>Scutigera coleoptrata</i>	+							
Дозорець-імператор <i>Anax imperator</i>	+							
Кордулегастер двозубчастий <i>Cordulegaster bidentata</i>	+							
Офіогомфус цеція <i>Ophiogomphus cecilia</i>	+							
Бабка перев'язана <i>Sympetrum pedemontanum</i>	+							
Пилкохвіст лісовий <i>Poecilium schmidtii</i>	+							
Красотіл пахучий <i>Calosoma (s.str) sycophanta</i>	+							
Плавунець широкий <i>Dytiscus latissimus</i>	+							
Плавунець дволінійний <i>Graphoderes bilineatus</i>	+							
Стафілін волохатий <i>Emus hirtus</i>	+							
Кведій карпатський <i>Quedius transsylvanicus</i>	+							
Вусач великий дубовий <i>Cerambyx cergo</i>	+							
Вусач червонокрил келера <i>Purpuricenus kachleri</i>	+							
Вусач мускусний <i>Aroma moschata</i>	+							
Хризоліна карпатська <i>Chrysolina carpatica</i>	+							
Ореїна плагіата <i>Oreina plagiata</i>	+							
Ореїна зелена <i>Oreina viridis</i>	+							
Аскалаф строкатий <i>Libelloides macaronius</i>	+							
Поліксена <i>Zerynthia polyxena</i>	+							
Аполлон <i>Parnassius apollo</i>	+							+
Аврора біла <i>Euchloe ausonia</i>	+							
Сонцевик фау-біле <i>Nymphalis vaualbum</i>	+							
Чорнушка манто <i>Erebia manto</i>	+							

Бластикотома папоротева <i>Blasticotoma filiceti</i>	+							
Ксіфідрія маркевіча <i>Xiphydria markewitshi</i>	+							
Оркус паразитичний <i>Orussus abietinus</i>	+							
Шовкопряд кульбабовий <i>Lemonia taraxaci</i>	+							
Янус червононогий <i>Janus femoratus</i>	+							
Каламеута жовта <i>Calameuta idolon</i>	+							
Абія виблискуюча <i>Abia fulgens</i>	+							
Абія блискуюча <i>Abia nitens</i>	+							
Сіобла бальзамінова <i>Siobla sturmi</i>	+							
Трач схожий <i>Tenthredo propingua</i>	+							
Мегариса рогохвостова <i>Megarhyssa superba</i>	+							
Дисцелія зональна <i>Discoelius zonalis</i>	+							
Джміль глинистий <i>Bombus argillaceus</i>	+							
Джміль червонуватий <i>Bombus ruderatus</i>	+							
Ліометонум звичайний <i>Liometopum microcephalum</i>	+							
Ктир шершенеподібний <i>Asilus crabroniformis</i>	+							
Пилкоротиця південна <i>Temnostoma meridionale</i>	+							
Псарус черевастий <i>Psarus abdominalis</i>	+							
Ракоподібні								
Рак широкопалий <i>Astacus astacus</i>								
Кільчасті черви								
Трохета биковського <i>Trocheta bykowskii</i>	+							
Всього - 337	185	244	22	16	6	23	67	

Додаток 4

Перелік вікових дерев, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську та історико-культурну цінність в Закарпатській області (станом на 01.01.2011 р.)

№ з/п	Назва дерева, охоронний статус, місцезоналення	Вік дерева	Коротка довідка
1	2	3	4
1.	Платан кленолистий (Платан Другетів) Зростає на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Парк ім. Горького» («Підзамковий»)	500 років	Вважається найстарішим деревом серед насаджень м. Ужгород. Вважають, що платан було посаджено у XV столітті тодішнім володарем Ужгородського замку італійським князем Другетом, яким завезено на територію області чимало популярних на півдні рослин і дерев, з яких зберігся лише цей платан. Висота – понад 10 м, обхват стовбура – 6,85 м. Стан дерева задовільний. Землекористувач – Ужгородський міськвиконком.
2.	Дуб звичайний (Діло-дуб) пам'ятка природи місцевого значення с. Стужиця Великоберезнянського району	1100 років	Дуб-велетень посідає почесне місце в переліку найстаріших дерев України та й і всього світу. Дуб має вражаючі характеристики: окружність стовбура – 9,1 м, діаметр – 3 м, висота – 30 м, розмах крони – 20x25 метрів, об'єм стовбура – до 74 м³. Туристи мають звичку обійняти Діло-дуба, взявшись за руки в кількості 6-7 чоловік. Місцеве населення в 1893 році біля Діло-дуба збудувало церкву, що надало йому ще поважнішого статусу. Землекористувач – Стужицька сільська рада.
3.	Дуб звичайний (Прадідодуб, Дуб-чемпіон) с. Стужиця Великоберезнянського району. Землекористувачем є приватна особа	1300 років	Висота дерева – 30 м. Має стовбур окружністю 9,6 м на висоті 1,3 м. Згідно наказу Мінприроди України від 06.07.2010 р. № 274 «Про підведення підсумків Всеукраїнського конкурсу «Національне дерево України» дерево зайняло III місце у номінації «Найстаріше дерево України». Дерево окрім заповідання потребує і лікування у зв'язку з наявністю дупел.

4.	Ялиця біла Зростає на території Карпатського біосферного заповідника.	300 років	Дерево-велетень зростає на висоті 1160 м. н.р.м. Висота ялиці – 52,8 м, діаметр – 1,52 м, об'єм – 37,2 кубм, має позначення. Землекористувач – Карпатський біосферний заповідник.
5.	Ясен звичайний (Ясен Масарика) пам'ятка природи місцевого значення м. Ужгород	понад 100 років	Ясен росте на початку липової алеї м. Ужгород. Обхват стовбура – 4,9 м, висота – 30 м. Один з найстаріших ясенів України. Названий на честь президента Чехословацької Республіки Т.-Г. Масарика, при якому було здійснено упорядкування та забудову центральної частини м. Ужгород, яка має архітектурну та історико-культурну цінність. Землекористувач – Ужгородський міськвиконком.
6.	Дуб бургундський пам'ятка природи місцевого значення. м. Берегово	600 років	Дерево посаджено при створенні першого парку культури та відпочинку на території теперішнього м. Берегово. Висота дерева понад 30 м, обхват стовбура 5,3 м. Дерево має дупло починаючи від кореневої шийки на висоту 3,5 м, вершина поступово відмирає. Землекористувач – центральна районна лікарня.
7.	Липа звичайна, пам'ятка природи місцевого значення с. Довге Іршавського району	600 років	Липа звичайна має обхват 6,0 м, висоту – 25 м. Землекористувач: Іршавська районна лікарня, протитуберкульозне відділення.
8.	Дуб звичайний Зростає у парку- пам'ятці садово- паркового мистецтва загальнодержавного значення, парку санаторію «Карпати»	600 років	Обхват стовбура – 5,67 м, висота – 30 м, землекористувач: ДП «Санаторій Карпати».
9.	Липа звичайна Зростає у парку- пам'ятці садово- паркового мистецтва загальнодержавного значення, парку санаторію «Карпати»	600 років	Обхват стовбура – 5,65 м, висота – 25 м, землекористувач: ДП «Санаторій Карпати».

10.	Дуб звичайний пам'ятка природи місцевого значення. с. Плав'є Свалявського району	600 років	Росте дерево неподалік церкви, поруч стоїть кам'яний хрест. Обхват стовбура – 5,6 м, висота – 24 м. Землекористувач – Дусинська сільська рада.
11.	Дуб звичайний пам'ятка природи місцевого значення. с. Крайниково Хустського району	600 років	має обхват стовбура 5,68, висоту – 25 м, землекористувач – Крайниківська сільська рада.
12.	Дуб звичайний ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. с. Березники Свалявського району	600 років	Дуб звичайний являє собою ботанічну пам'ятку природи місцевого значення на площі 0,01 га, Землекористувач – Дитячий санаторій «Човец».
13.	Дуб звичайний пам'ятка природи місцевого значення. м. Виноградів	500 років	Зростає дуб в урочищі «Теплиця». Землекористувач – ПП Шимонівч Л. С.
14.	Дуб звичайний пам'ятка природи місцевого значення сmt. Міжгір'я	500 років	Землекористувач – Міжгірська селищна рада.
15.	Липа звичайна с. Кушниця Іршавського району	200 років	Висота липи становить 25 метрів, діаметр крони – 17 метрів, обхват стовбура на висоті 1,5 метра – 4,5 м. Дерево має здоровий стовбур. Землекористувач – Кушницька Святотроїцька церква.
16.	Липа серделиста Зростає на території Ужанського національного природного парку. с. Ставне Великоберез- нянського району	400 років	Обхват стовбура – 3,56 м, висота – 23 м.
17.	Тополя тремтяча Зростає на території Ужанського національного природного парку. с. Кострино Великоберез- нянського району	300 років	Обхват стовбура – 5,50 м, висота – 25 м.

18.	Бук лісовий Зростає на території Карпатського біосферного заповідника	400 років	Зростає в Угольському масиві КБЗ. Обхват стовбура – 5,4 м, висота – 40 м, землекористувач: Карпатський біосферний заповідник.
19.	Ясен звичайний Зростає на території Карпатського біосферного заповідника	350 років	Зростає в Угольському масиві КБЗ. Обхват стовбура – 5,5 м, висота – 40 м, землекористувач – Карпатський біосферний заповідник.
20.	Ясен звичайний Зростає на території Карпатського біосферного заповідника	300 років	Зростає в Угольському масиві КБЗ. Обхват стовбура – 4,3 м, висота – 40 м, землекористувач – Карпатський біосферний заповідник.
21.	Клен-явір Зростає на території Карпатського біосферного заповідника	250 років	Зростає на території Кевелівського ПНДВ на висоті 1350 м.н.р.м. Обхват стовбура – 5,05 м, висота – 18 м, землекористувач – Карпатський біосферний заповідник.

**Поп Степан Степанович,
Потім Людвиг Адальбертович,
Мигаль Андрій Володимирович та ін.**

Природно-заповідний фонд Закарпатської області

Керівник проекту – *Віктор Браславець*
Редактор – *Борис Кушнір*
Технічний редактор – *Марія Товт*
Комп'ютерна верстка, дизайн – *Юрій Гандера*

*В оформленні книги використані світлини
О. Цапulichа, Й. Гомора, Н. Фулим, А. Мигалья, Л. Потіша,
а також із фотоархівів НПП та КБЗ, видавництва «Карпати»*

Підписано до друку 20.11.2011 р. Формат 70x100/16.
Папір крейдяний. Друк офсет. Гарнітура Times.
Ум.-друк. арк. 20,64. Умовн. ф-відб. 38,0.
Облік.-вид. арк. 21,84.
Тираж 400 прим. Зам. № 147.

Всеукраїнське державне видавництво «Карпати»,
Директор – Віктор Браславець
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 17.
тел./факс: (03122)3-23-66, тел.: (0312)61-26-93
e-mail: vidkarpaty@mail.ru

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
Серія ДК № 512 від 27.06.2001 р.,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України

Віддруковано у ТОВ «Спектраль ЛТД»,
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції:
Серія ЗТ № 14 від 09.07.2001 р.

П 77 **Природно-заповідний фонд Закарпатської області / Авт. колектив.**
Заг. редакція С.С. Поп. – Ужгород : Карпати, 2011. – 256 с., іл.

ISBN 978-966-671-306-6

Наукове видання містить інформаційні та аналітичні матеріали про реєстр заповідних територій та об'єктів, становлення заповідної справи, її організацію та законодавче забезпечення, сучасний стан й перспективи розвитку природно-заповідного фонду загальнодержавного і місцевого значення Закарпатської області. Проаналізовано їхнє використання для проектування регіональної екологічної мережі, рекреації, еколого-просвітницької і освітньо-виховної роботи, а також стан міжнародного співробітництва у цій сфері.

Для широкого кола читачів, студентів, педагогів, політиків, громадських активістів, представників органів державної влади і місцевого самоврядування, працівників природоохоронних установ.

УДК 502.72: 602.62: (447-25)

ББК 28.088+28.081